

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЛАВРИНЕЦЬ АНАСТАСІЯ ПАВЛІВНА

УДК 373.011.3-051:78]:378.046-021.68](477)(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ
РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВЧИТЕЛЯ
МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В УМОВАХ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
(доктора філософії)

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

А. П. Лавринець



Науковий керівник: *Андрощук Ірина Миколаївна*, доктор педагогічних наук,
доцент

Київ – 2019

АНОТАЦІЯ

Лавринець А. П. Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. – ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України, Київ, 2019.

Зміст анотації

Дослідження присвячено розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті. У дисертації здійснено аналіз теоретичних основ проблеми розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва, виокремлено структуру творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти, визначено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті, розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено модель і педагогічні умови розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті, викладено методичні рекомендації для працівників закладів післядипломної педагогічної освіти й керівників методичних служб щодо розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти.

На основі системного аналізу літератури з'ясовано сутність основних понять дослідження й виявлено, що окреслена тематика є актуальною для вітчизняної педагогічної науки. Дослідження генези проблеми розвитку творчого потенціалу надало змогу прослідкувати еволюцію поняття «творчий потенціал» та узагальнити погляди на неї. Зважаючи на об'єкт і предмет дослідження, на основі аналізу нормативного забезпечення мистецької педагогічної освіти, спрямування освітніх реформ та узагальнення

педагогічного досвіду встановлено, що творчий потенціал учителя має певні особливості розвитку в різних видах навчання, а саме: може розвиватися у формальній освіті на основі впровадження спецкурсу до змісту курсового підвищення кваліфікації вчителів, у неформальній освіті на основі участі педагогів у науково-практичних заходах дистанційного навчання, а також може набувати нових форм реалізації в процесі самоосвітньої діяльності в інформальній освіті.

У результаті аналізу специфіки професійної діяльності вчителя музичного мистецтва визначено два напрями педагогічно-мистецької діяльності: музично-творчу та педагогічно-творчу, – які інтегровані між собою. Визначено, що музично-творчий потенціал стає найвищим вираженням творчості фахівця і є головною ознакою його професіоналізму. Встановлено, що музично-творчий потенціал є найвищим вираженням творчості фахівця й головним показником розвитку професіоналізму вчителя. Доведено, що в межах післядипломної педагогічної освіти творчий потенціал розвивається в *музично-педагогічній діяльності* вчителя на основі його творчої активності, розвиненої творчої уяви й інтуїції, шляхом виявлення творчого новаторства, інтелекту, творчих здібностей, ресурсів, ерудиції завдяки реалізації творчих можливостей.

Аналіз поглядів дослідників надав змогу виявити загальну структуру творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва, яку подано як ієрархічну складну динамічну систему феномена педагогічної творчості, що забезпечує розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва. До цієї структури входять мотиваційний, особистісний, когнітивний, процесуальний, результативний компоненти. *Мотиваційний компонент* охоплює мотиви, інтереси, потреби та ціннісні орієнтації вчителя, *особистісний* – індивідуальні творчі й музичні здібності; *когнітивний* – рівень фахової та методичної компетентності й ерудованості; *процесуальний* – педагогічно-мистецькі творчі навички, уміння, творчу активність і готовність до

інноваційної діяльності; *результативний* – самооцінку творчої діяльності, рефлексію, готовність до професійного саморозвитку.

Аналіз філософських, психолого-педагогічних літературних джерел, результатів дослідно-експериментальної діяльності й педагогічного досвіду в умовах післядипломної педагогічної освіти з обраної проблеми надали змогу визначити та теоретично обґрунтувати педагогічні умови, які впливають на розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті.

До педагогічних умов розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти віднесено такі: 1) забезпечення цілісного творчого післядипломного освітнього процесу формальної, неформальної та інформальної освіти на основі вдосконалення змісту навчання й збагачення досвіду творчої музично-педагогічної діяльності вчителя музичного мистецтва; 2) створення науково-методичного супроводу розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва у формальній, неформальній та інформальній освіті; 3) проектування індивідуальної освітньої траєкторії професійного розвитку вчителя музичного мистецтва в інформальній освіті й удосконалення діагностичного інструментарію розвитку творчого потенціалу вчителя в післядипломній педагогічній освіті.

Модель розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти побудована з урахуванням особливостей освіти дорослих і містить взаємопов'язані компоненти: концептуальний, змістовий, технологічний та професійно-діагностичний. Модель охоплює предметно-процесуальний аспект післядипломної підготовки вчителів музичного мистецтва, дає можливість поєднувати етапи професійного розвитку педагога у формальній, неформальній та інформальній освіті.

Концептуальний компонент моделі базується на філософських, психологічних, педагогічних, мистецько-педагогічних теоріях; концепціях

творчості, педагогічної творчості, творчого потенціалу; основних теоріях і концепціях розвитку післядипломної педагогічної освіти; андрагогічному, акмеологічному, аксіологічному, інтегративному, компетентнісному, особистісно орієнтованому, діяльнісному, креативно-рефлексійному підходах.

Змістовий компонент демонструє єдність змісту й процесу навчання вчителів музичного мистецтва у формальній, неформальній та інформальній освіті на обласному, районному (міському), шкільному рівнях.

Технологічний компонент поєднує комплекс педагогічних, мистецьких, цифрових технологій та обраних форм і методів навчання, які реалізуються на відповідних процесуальних етапах розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва.

Професійно-діагностичний компонент демонструє сукупність складових, критеріїв (мотиваційно-ціннісний, індивідуально-творчий, когнетивно-інтегрований, діялісно-творчий, професійно-оцінний), показників (розвиток у вчителя внутрішніх мотивів, потреб та інтересів; розвиток ціннісних орієнтацій учителя; творчі й музичні здібності вчителя; педагогічно-мистецькі знання та ерудованість; методичні знання про організацію творчої педагогічної діяльності; розвиток педагогічно-мистецьких творчих навичок і вмінь; творча активність; готовність до інноваційної діяльності, професійного саморозвитку та професійно-педагогічної діяльності; самооцінка своєї творчої діяльності й здатність до рефлексії), рівнів (високий, достатній, низький) і результату розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Апробація моделі надала змогу визначити: необхідність системності, цілісності, неперервності всіх видів навчання (формальної, неформальної й інформальної освіти); доцільність побудови змісту навчання на інтегрованій, диференційованій та мультидисциплінарній основі; дієвість тренінгових, творчих, активних форм і методів навчання; доцільність упровадження

спецкурсу в зміст навчання й поєднання педагогічних, мистецьких, цифрових технологій у формальній освіті; необхідність удосконалення дистанційних форм навчання, системи науково-педагогічних заходів, діяльності творчих груп та об'єднань у неформальній освіті, форм самоосвіти, електронного навчання в інформальній освіті вчителя музичного мистецтва.

Розроблена програма передбачає розвиток творчого потенціалу вчителя в умовах післядипломної педагогічної освіти на основі системного підходу та потребує об'єднання зусиль усіх її учасників. Упровадження цієї програми надало змогу проаналізувати рівень розвитку творчого потенціалу вчителя, визначити сучасний стан проблеми, удосконалити організацію навчання вчителів у різні періоди професійної діяльності (на обласному, районному (міському) та шкільному рівнях), виявити доцільність технологій, форм і методів навчання для забезпечення розвитку творчого потенціалу кожного вчителя.

На основі дослідно-експериментальної роботи визначено особливу роль післядипломної педагогічної освіти в розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва, що має яскраво виражене інноваційне спрямування та реалізується в процесі практичної творчої діяльності вчителя музичного мистецтва через набутий творчий педагогічний досвід на шкільному, районному, міському, регіональному й загальнодержавному рівнях; стає надбанням масової педагогічної практики. Результатом упровадження розробленої моделі стало забезпечення розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в такому:

– вперше розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено модель розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти; визначено й теоретично обґрунтовано педагогічні умови розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті;

- визначено критерії розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва (мотиваційно-ціннісний, індивідуально-творчий, когнітивно-інтегрований, діяльнісно-творчий, професійно-оцінний);
- описано рівні (високий, достатній, низький) розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва;
- уточнено дефініції ключових понять: «творчий потенціал», «творчий потенціал особистості», «творчий потенціал учителя»; на їхній основі сформульовано поняття «творчий потенціал вчителя музичного мистецтва»;
- конкретизовано компоненти розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва (мотиваційний, особистісний, когнітивний, процесуальний, результативний);
- удосконалено зміст, технології, форми й методи розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти;
- набули подальшого розвитку положення щодо моделювання, спрямованого на розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Практичне значення одержаних результатів полягає в запровадженні моделі розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти; розробленні методичних рекомендацій щодо розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти; розробленні й запровадженні спецкурсу «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті»; опрацюванні та апробації навчально-методичного посібника «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті»; оновленні змісту й технологій навчання вчителів музичного мистецтва у формальній, неформальній та інформальній освіті в контексті розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті.

Позитивна динаміка розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті, яку засвідчують результати дослідно-експериментальної роботи, підтверджує практичне значення виконаного дослідження. Одержані результати можуть бути використані в практичній діяльності педагогічних і науково-педагогічних працівників закладів післядипломної педагогічної освіти, методичних працівників районних (міських) методичних кабінетів (центрів), методичних служб об'єднаних територіальних громад, закладів загальної середньої освіти, а також в організації самоосвітньої діяльності педагогів.

Ключові слова: творчий потенціал, розвиток творчого потенціалу вчителя, вчитель музичного мистецтва, післядипломна педагогічна освіта, навчання вчителів, формальна, неформальна, інформальна освіта, педагогічні умови.

ABSTRACT

Lavrynets A. P. Development of Creative Potential of a Teacher of Musical Art in Postgraduate Pedagogical Education. – As Manuscript.

PhD of Pedagogical Sciences doctoral dissertation: Specialty/Course code 13.00.04 – Theory and methodology of vocational education. – State Higher Educational Institute «University of Educational Management» National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, 2019.

The contents of the annotation

The research is devoted to the development of the creative potential of a musical art teacher in postgraduate pedagogical education. The theoretical foundations of the issue have been analyzed in the thesis. The structure of the creative potential of a teacher of musical art in postgraduate pedagogical education has been defined. The pedagogical conditions of the development of the creative potential have been created and theoretically substantiated. The model and pedagogical conditions for the issue were experimentally tested. In addition, the methodical recommendations about the development of the creative potential of

teachers of musical art for institutions of postgraduate pedagogical education, methodical services and researchers have been prepared.

The main theoretical foundations of the development of the creative potential of a teacher of musical art have been found out by studying and systematically analysing the scientific literature as well as philosophical, psychological and pedagogical views of scientists. In addition, it was highlighted that the topicality of the mentioned issue is actual for the national pedagogical science.

The study of the genesis of the issue of the development of the creative potential allowed us to follow the evolution of the concept of «creative potential» and generalize the views of the chosen matter.

Considering the direction of the object and the subject of the research on the development of the creative potential in postgraduate pedagogical education, normative provision of artistic pedagogical education, the direction of educational reforms and the generalization of pedagogical experience, it was assumed that the creative potential of a teacher has certain peculiarities of the development in various forms of training, namely: can develop in formal education based on the introduction of a special course on the development for teachers; may receive further development in informal education including the teachers' participation in scientific practical events and, in distance learning as well; might get new forms of implementation in the process of self-education.

A thorough analysis of the specifics of the professional activity of the teacher of musical art provided an opportunity to identify two areas of pedagogical and artistic activity such as: creative musical activity and creative pedagogical activity, where the unifying role goes to integration. It is determined that the musical and creative potential is the highest expression of the creativity of the specialist and the main feature of the professionalism. It is proved that within the postgraduate pedagogical education creative potential develops in the musical and pedagogical activity of the teacher based on the creative activity of a teacher, also

develops creative imagination and intuition, creative innovation, intelligence, creative abilities and resources.

The research specifies a general structure of the creative potential of a teacher of musical art in conditions of postgraduate pedagogical education as a hierarchically complex dynamic system of the phenomenon of pedagogical creativity, which provides the development of the creative potential of a teacher of musical art. This structure includes motivational, personal, cognitive, procedural and productive components.

The motivational component in the structure expresses the motives, interests, needs and values of the teacher's orientation, the personal component is realized owing to individual creative and musical abilities; cognitive component reveals the level of professional and methodological competence and erudition; procedural component is introduced by pedagogical and artistic creative skills, creative activity and readiness for innovative activity; productive component expresses the self-esteem of creative activity, reflection, readiness for professional self-development.

Firstly, in the thesis the pedagogical conditions of creative potential development of teachers of musical art in postgraduate pedagogical education were developed, theoretically substantiated and experimentally tested. The pedagogical conditions are represented as follows: provision of a holistic complete creative postgraduate educational process of formal and informal education based on the improvement of the content of teaching and enrichment of the experience of creative musical and pedagogical activity; creation of scientific and methodical support for the development of the creative potential of a teacher of musical art in formal and informal education; design of an individual educational trajectory for the professional development of the teacher of musical art in self-education and improvement of the diagnostic tools for the creative potential development of the teacher in postgraduate pedagogical education.

The research determines the theoretically substantiated model of development of creative potential of teachers of musical art in postgraduate

pedagogical education, which consists of interconnected conceptual, informative, technological and professional-diagnostic components and has been constructed taking into account the peculiarities of adult education. The model considers the substantial and procedural aspects of postgraduate training of music teachers and provides the opportunity to combine the stages of professional development of a teacher. The conceptual component of the model is based on the philosophical, psychological, pedagogical and artistic theories; concepts of creativity, pedagogical creativity, creative potential; basic theories and concepts of development of postgraduate pedagogical education; andragogical, acmeological, axiological, integrative, expert, person-centered, activity-orientated, creative and reflexive approaches. The content component demonstrates the unity of the content and process of teaching in formal, informal and self-education at the region, district (city), and school levels. Technological component of the model is a complex of pedagogical, artistic, digital technologies and IT. Chosen forms and methods of teaching, which are implemented at the appropriate procedural stages, are aimed at developing the creative potential of a teacher of musical art. The professional diagnostic component demonstrates a set of components, criteria, indicators, levels and the result of the development of the creative potential of teachers of musical art in postgraduate pedagogical education.

Approbation of the model allowed to determine the needs of consistency, integrity, continuity of all types of education (formal, informal and self-education), the feasibility to construct the content of the training on an integrated, differentiated and multidisciplinary basis, the effectiveness of training, creative, active forms and methods of teaching, the benefits of an introduction of a special course in the content teaching, the expediency of combining pedagogical, artistic and digital technologies in formal education, the need for improvement of distance education, systems of scientific and pedagogical activities, activities of creative groups and associations in informal education, the need to improve forms of e-learning in self-education. In general, the research and conducted experiment have

proved that the created model contributes to the sustainable development of the creative potential of a teacher of musical art.

The represented program of the development of creative potential of a teacher of musical art in postgraduate pedagogical education is a system of decisions which deal with the issue. Using a systematic approach requires integrating efforts of all its members during the whole educational process. The implementation of the program has made it possible to analyze the level of the development of the teacher's creative potential, to determine the current state of the problem, to improve the organization of teachers' training in different periods of professional activity at region, district (city) and school levels, has shown the expediency of technologies, forms and methods of teaching to ensure the sustainable development of the creative potential of each teacher.

On the basis of experimental work, a special role of postgraduate pedagogical education in the process of the development of creative potential of a teacher of musical art was defined, which has a pronounced innovative orientation. It is realized in the process of practical creative activity of a teacher of musical art through the acquired creative pedagogical experience in school, district, city, regional and national levels, and becomes the property of common pedagogical practice. The result of the implementation of the developed model has been the provision of sustainable development of the creative potential of a teacher of musical art.

The results of experimental work revealed that the creative potential of teachers of musical art is developed in the process of creative pedagogical activity, owing to creative activity in formal education, effective creative forms of education in informal and self-education.

The scientific novelty and the theoretical significance of the results of the research is that for the first time: the model of the development of creative potential of a teacher of musical art in postgraduate pedagogical education has been created, theoretically substantiated and experimentally verified; the pedagogical conditions of the creative potential of teachers of musical art in

postgraduate pedagogical education are theoretically substantiated; the components of the development of creative potential of a teacher of musical art (motivational, personal, cognitive, procedural, effective) are specified; the criteria for development of the creative potential of teachers of musical art (motivational-value, individual-creative, cognitive-integrated, activity-creative, professional-appraisal) are determined; the levels (high, sufficient, low) of the development of the creative potential of a teacher of musical art are described; the definitions of the key concepts «creative potential», «creative potential of a person», «creative potential of a teacher» are defined, and, on that basis, the concept of «the creative potential of a teacher of musical art» is formulated; the content, technologies, forms and methods of the development of creative potential of a teacher of musical art in postgraduate pedagogical education are improved; the position of further modeling aimed at development of the creative potential of a teacher of musical art in postgraduate pedagogical education have been developed.

The practical significance of the thesis is to introduce a model for the development of the creative potential of teachers of musical art in postgraduate pedagogical education; to prepare methodical recommendations for the development of creative potential of teachers of musical art in postgraduate pedagogical education; to work out and introduce a special course «The development of creative potential in postgraduate pedagogical education»; to prepare and approbate two teaching aids «The model of the development of the creative potential of teachers in postgraduate pedagogical education» and «The development of creative potential of teachers of musical art in postgraduate pedagogical education»; to update the content and technologies of music teachers training in formal, informal and self-education in the context of the development of the creative potential of teachers of musical art in postgraduate pedagogical education.

The practical significance of the results of the study is confirmed by the positive dynamics of the creative potential of a teacher of musical art in

postgraduate pedagogical education, which testifies to the results of experimental work.

The results of the study can be used by teachers and pedagogical researchers of institutions of postgraduate pedagogical education for the organization of formal education, methodological services for the organization of informal education of teachers of musical art and for the organization of activities of self-education.

Key words: creative potential, development of creative potential of a teacher, a teacher of musical art, postgraduate pedagogical education, teachers' training, formal education, informal education, self-education, pedagogical conditions.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації

1. Лавринєць А. П. Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах сучасної педагогічної мистецької освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя: КПУ, 2017. Вип. 56 (109)–57 (110). С. 224–230.
2. Лавринєць А. П. Творчий потенціал вчителя музичного мистецтва як педагогічна проблема. *Нові технології навчання*: наук.-метод. зб. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. Київ, 2017. Вип. 90. С. 96–100.
3. Лавринєць А. П. Модель розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті: наук.-метод. матеріали. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2017. 20 с.
4. Лавринєць А. П. Методичні рекомендації щодо розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті (для педагогічних працівників обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, методичних служб, керівників районних (міських)

шкільних методичних об'єднань, вчителів музичного мистецтва): метод. рекомендації. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2017. 32 с.

5. Лавриниць А. П. Розвиток творчого потенціалу вчителя музики в післядипломній педагогічній освіті: навч.-метод. посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2017. 91 с.

6. Лавриниць А. П. Педагогічні умови розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя: КПУ, 2018. Вип. 58 (111)–59 (112). С. 125–131.

7. Лавриниць А. П. Сучасні тенденції мистецької післядипломної педагогічної освіти. *ScienceRise. Pedagogical Education*. 2018. Вип. 4 (24). С. 47–50.

8. Лавриниць А. П. Сутність та структура процесу розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва. *Науковий часопис*. Київ, 2018. Вип. 62. С. 117–121.

Праці, які додатково відображають основні наукові результати дисертації

1. Лавриниць А. П. Сучасний стан вокальної підготовки вчителя музичного мистецтва в системі післядипломної педагогічної освіти. *Вісник післядипломної освіти (серія «Педагогічні науки»)*: зб. наук. пр. Київ, 2017. Вип. 5. С. 48–55.

2. Лавриниць А. П. Формування вокальних шкіл естрадного співу в історичному дискурсі української музичної педагогіки. *Вісник післядипломної освіти (серія «Педагогічні науки»)*: зб. наук. пр. Київ, 2017. Вип. 4. С. 99–108.

3. Лавриниць А. П. Критерії та показники розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті. *Регіональні культурні, мистецькі та освітні практики*: зб. тез

учасників Міжнар. електр. наук.-практ. конф. 25–27 бер. 2015 р. Переяслав-Хмельницький, Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2015. С. 23–27.

4. Лавриниць А. П. Розвиток педагогічної творчості вчителя у системі відкритої післядипломної педагогічної освіти. *Відкрита освіта та дистанційне навчання: від теорії до практики*: зб. тез учасників Всеукр. електр. наук.-практ. конф. 25–27 жовт. 2016 р. Київ: ДВНЗ «Ун-т менеджменту освіти» НАПН України, 2016. С. 63–65. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/pdf>.

5. Лавриниць А. П. Технології розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти. *Психолого-педагогічні умови розвитку педагогічної майстерності та професійного саморозвитку вчителів спеціалізованих навчальних закладів художньо-естетичного профілю*: зб. тез учасників Всеукр. наук.-практ. конф. 18–20 трав. 2016 р. с. Мала Білозерка. Мелітополь: Колор Принт, 2016. С. 67–73.

6. Лавриниць А. П. Застосування інформаційних технологій в діяльності керівника студії естрадного вокалу. *Регіональні культурні, мистецькі та освітні практики: зб. тез учасників IV Міжнар. електр. наук.-практ. конф. (9–10 берез. 2017 р., Переяслав-Хмельницький)*., Мелітополь: Полігр. центр «Люкс», 2017. С. 193–195.

7. Лавриниць А. П. Розвиток педагогічної творчості вчителя музичного мистецтва в процесі роботи над удосконаленням професійної майстерності в межах мистецької відкритої освіти. *Регіональні культурні, мистецькі та освітні практики: зб. тез учасників III Міжнар. електр. наук.-практ. конф. (15-16 берез. 2016 р.)*. Мелітополь: Пол. центр «Люкс», 2016. С. 154–157.

8. Лавриниць А. П. Використання стаціонарних та онлайн аудіо редакторів в професійній діяльності вчителя. *Відкрита освіта та дистанційне навчання: від теорії до практики*: зб. тез учасників Всеукр. електр. наук.-практ. конф. 28–30 лист. 2017 р. Київ: ДВНЗ «Ун-т

менеджменту освіти» НАПН України, С. 68–70. URL:
<https://ru.calameo.com/read/005436254eed5236aa1bb>.

9. Лавринець А. П. Актуальні питання вокальної підготовки вчителів музичного мистецтва до роботи з естрадним репертуаром. *Регіональні культурні, мистецькі та освітні практики: зб. тез учасників V Міжнар. електр. наук.-практ. конф. 14–15 бер. 2018 р., м. Переяслав-Хмельницький. Ніжин: Лисенко М. М., 2018. С. 31–34.*

10. Лавринець А. П. Експертна перевірка моделі розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті. *Інноваційні підходи до розвитку педагогічної майстерності вчителів мистецьких дисциплін: зб. тез учасників Всеукр. електр. наук.-практ. конф. 25–26 квітня 2018 р. Мелітополь: Колор Принт, 2018. С. 82–88.*

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	20
ВСТУП	21
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	31
1.1. Розвиток творчого потенціалу вчителя як психолого-педагогічна проблема	31
1.2. Структура творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти	47
1.3. Сучасний стан розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті	63
Висновки до першого розділу	80
РОЗДІЛ 2. МОДЕЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ	84
2.1. Педагогічні умови розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти	84
2.2. Модель розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти	99
2.3. Програма розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті	123
Висновки до другого розділу	138

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ.....	141
3.1. Організація експериментальної перевірки моделі та педагогічних умов розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті.....	141
3.2. Результати дослідно-експериментальної роботи.....	154
3.3. Методичні рекомендації щодо розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти	176
Висновки до третього розділу	186
ВИСНОВКИ.....	189
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	195
ДОДАТКИ.....	231

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ДВНЗ	державний вищий навчальний заклад
ЕГ	експериментальна група
ІКТ	інформаційно-комунікаційні технології
ІППО	інститут післядипломної педагогічної освіти
КГ	контрольна група
КЗ	комунальний заклад
КНЗ	комунальний навчальний заклад
КВНЗ КОР	комунальний вищий навчальний заклад Київської обласної ради
МОН	Міністерство освіти і науки України
НАПН	Національна академія педагогічних наук України
НМС	науково-методичний супровід
НУШ	Нова українська школа
ОІППО	Обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
ІПО	післядипломна педагогічна освіта

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасні процеси реформування освіти, освітні тенденції з питань підвищення кваліфікації спрямовані на розвиток професійної компетентності вчителів, відтак, зумовлюють необхідність професійного зростання вчителів музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти. Удосконалення сучасної післядипломної педагогічної освіти відбувається на засадах освітніх реформ, які визначені в Законах України «Про вищу освіту» (2014 р.) і «Про освіту» (2017 р.), проекті Закону «Про повну загальну середню освіту» (2018 р.), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. (2013 р.), Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 р. (2016 р.), де наголошено на необхідності оволодіння вчителями новими методиками й технологіями навчання. Водночас Концепція «Нова українська школа» (2016 р.), оновлені Державні стандарти початкової школи, базової і повної загальної середньої освіти (освітня галузь «Мистецтво») (2017 р.), освітні програми «Мистецтво», типові освітні програми визначають мету та завдання мистецької шкільної освіти в період реформування. Це, у свою чергу, вимагає оновлення й удосконалення змісту післядипломної педагогічної освіти вчителів музичного мистецтва, упровадження інноваційних технологій розвитку творчого зростання педагогів, розвитку їхньої педагогічної творчості, ініціативи, творчих ідей, активності в процесі педагогічної діяльності, ефективності і результативності якої залежать від рівня розвитку їхнього творчого потенціалу.

У Проекті Положення про післядипломну освіту у сфері вищої освіти України (2015 р.), Концепції розвитку педагогічної освіти (2018 р.) окреслено пріоритетні напрями вдосконалення післядипломної підготовки фахівців, зокрема вчителів музичного мистецтва. У них вказано на потребу в реформуванні змісту курсів підвищення кваліфікації педагогів, мотивуванні

їх до постійного підвищення теоретичного й методичного фахового рівня, спонукання до постійного творчого розвитку, зростання особистісного творчого потенціалу та рівня готовності вдосконалювати організацію освітнього процесу, відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних нормативно-правових вимог.

Питання творчості й творчого процесу особистості й педагога було предметом дослідження представників різних галузей науки: філософів (І. Зязюн, М. Каган, О. Лосєв, Б. Новіков та ін.), психологів (Н. Вишнякова, В. Клименко, В. Рибалка та ін.), педагогів, музикантів (Л. Арчажнікова, Л. Баренбойм, Б. Брилін, Л. Масол, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Отич, О. Щолокова та ін.). Проблеми педагогіки творчості проаналізовано Ю. Бабанським, В. Кан-Каликом, М. Поташником, С. Сисоєвою та ін. Активна творча діяльність, на думку А. Брушлинського, В. Моляко, Я. Пономарьова, В. Роменця, допомагає виявити наявний творчий потенціал вчителя. Продуктивна творча діяльність, згідно з позицією Л. Виготського, Г. Костюка, Б. Теплова, Т. Цигульської, надає змогу розвивати творчість учителя. Організований творчий процес у діяльності вчителя музичного мистецтва, за словами С. Ковальнової, Т. Стратан-Артишкової, Н. Ткачової, розкриває перспективи їхнього розвитку й формує педагогічний досвід.

Феномен розвитку творчого потенціалу розглядали з позиції філософії (Арістотель, Платон, М. Бердяєв, Л. Коган, Г. Лейбніць, Б. Спіноза, Й. Фіхте, Ф. Шеллінг та ін.), психології (Д. Богоявленська, Дж. Гілфорд, В. Дружинін, А. Маслоу, О. Матюшкін, П. Торренс). Творчий потенціал педагога широко висвітлили такі науковці, як: В. Андрєєв, Т. Барішева, Н. Кичук, М. Никандров, Л. Шелестова та ін.

Важливе значення мають праці з теорії та методики розвитку професійної компетентності вчителя в умовах післядипломної педагогічної освіти (І. Андрощук, А. Василюк, Ю. Завалевський, Н. Клокар, В. Олійник, З. Рябова, В. Сидоренко, І. Сіданіч, Т. Сорочан, Г. Тимошко), зокрема ті, у

яких викладено положення неперервної професійної освіти дорослих (А. Гуржій, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, Л. Сергєєва, С. Сисоєва). Місце післядипломної педагогічної освіти в розвитку педагогічної творчості та творчого потенціалу педагога розкрили вітчизняні науковці: Н. Білік, Л. Даниленко, І. Жерносек, В. Кремень, А. Кузьмінський, В. Олійник, Н. Протасова, О. Хаустова. Творчий розвиток педагога в системі післядипломної освіти вивчали Н. Білік, С. Болсун, В. Буренко, В. Вітюк, Т. Сущенко, Н. Устинова. Роль цифрових технологій в розвитку педагога досліджували В. Камишин, С. Касьян, В. Олійник, Л. Ляхоцька.

Аналіз законодавчих, нормативно-правових документів, науково-педагогічної й навчально-методичної літератури з проблеми розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти свідчить про необхідність удосконалення формальної, неформальної та інформальної освіти вищезгаданих учителів. Ця проблема зумовлена низкою виявлених суперечностей, а саме: між сучасними європейськими й вітчизняними здобутками в освітній галузі та недостатнім рівнем доступу працівників закладів післядипломної педагогічної освіти до відкритого освітнього середовища; між вимогами суспільства щодо високого рівня творчості, компетентності вчителя музичного мистецтва й неготовністю працівників закладів післядипломної педагогічної освіти задовольнити повною мірою ці вимоги; між потребами вчителя музичного мистецтва у творчому зростанні, активному впровадженні інноваційних технологій в освітній процес і недостатнім рівнем науково-методичного супроводу творчого зростання вчителя в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Необхідність розв'язання виявлених суперечностей і відсутність на сучасному етапі окремого наукового дослідження з проблеми розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва, важливість вивчення окресленої проблеми в системі післядипломної педагогічної освіти, її вагоме суспільно-педагогічне значення зумовили вибір теми дисертації: **«Розвиток**

творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дослідження виконано згідно з тематикою науково-дослідної роботи кафедри педагогіки, управління та адміністрування Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДВНЗ «Університету менеджменту освіти» НАПН України і є складовою науково-дослідної теми «Підготовка конкурентоспроможного фахівця в умовах освітніх змін» (РК № 011U002378). Тема дисертації затверджена Вченою радою ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» (протокол № 6 від 20.06.2012) та узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 5 від 11.06.2013).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці моделі розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Відповідно до об'єкта, предмета, мети визначено **завдання дослідження:**

1. Здійснити аналіз теоретичних основ проблеми розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва.
2. На основі вивчення, аналізу й узагальнення наукових джерел окреслити понятійно-термінологічне поле проблеми розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва; уточнити сутність основних дефініцій.
3. Описати структуру творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва.
4. Визначити та теоретично обґрунтувати педагогічні умови розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті.

5. Розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити модель розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти.

6. Підготувати методичні рекомендації, програму, спецкурс, навчально-методичний посібник для працівників закладів післядипломної педагогічної освіти й методичних служб щодо розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Об'єкт дослідження – розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва.

Предмет дослідження – педагогічні умови, зміст, технології розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті.

Методи дослідження. Відповідно до окресленої мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження використано комплекс загальнонаукових методів:

а) *теоретичні*: аналіз і систематизація наукової та науково-методичної літератури – для дослідження теоретичних основ проблеми розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва, виявлення структури розвитку творчості вчителя; аналіз, синтез та узагальнення експериментальних даних дозволили виявити концептуальні основи дослідження й методологічні підходи до розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти; моделювання й проектування уможливили розробку моделі та програми розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті;

б) *емпіричні*: анкетування, тестування, спостереження, моніторинг, співбесіда, рейтинг, педагогічний експеримент, вивчення й узагальнення педагогічного досвіду надали змогу теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови й модель розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній

освіті; обробка даних, графічне подання результатів експерименту сприяли відстеженню динаміки розвитку педагогічної творчості в післядипломній педагогічній освіті та встановленню наукової достовірності отриманих результатів.

Організація та основні етапи дослідження. Дослідження передбачало чотири етапи наукового пошуку, який здійснювався протягом 2013–2018 рр.

На *першому етапі* (2012–2013 рр.) проаналізовано нормативну, філософську, психологічну, педагогічну, науково-методичну літературу з теми дослідження; визначено об'єкт, предмет та мету дослідження; розроблено програму й методику експериментального дослідження; визначено експериментальну базу дослідження; обґрунтовано якісний і кількісний склад учасників експерименту; упорядковано понятійний апарат дослідження.

На *другому етапі* (2013–2014 рр.) систематизовано матеріали щодо визначення умов розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва; визначено критерії та рівні розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва; теоретично обґрунтовано модель розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти; здійснено констатувальний експеримент дослідження з метою визначення рівня творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті.

На *третьому етапі* (2014–2017 рр.) здійснено експериментальну перевірку та апробацію моделі розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти в ході формульного етапу дослідження; розроблено й апробовано спецкурс «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті»; підготовлено методичні рекомендації, навчально-методичний посібник для працівників закладів післядипломної педагогічної освіти щодо розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти і програму розвитку

творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті.

На *четвертому етапі* дослідження (2017–2018 рр.) підбито підсумки науково-дослідної діяльності; здійснено статистичну обробку даних дослідження, аналіз та узагальнення одержаних експериментальних даних; сформульовано загальні висновки; упроваджено одержані результати в практику закладів післядипломної педагогічної освіти України; підготовлено рукопис дисертації та автореферат.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в такому:

– *вперше розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено модель розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти; визначено і теоретично обґрунтовано педагогічні умови розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті;*

– *визначено критерії розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва (мотиваційно-ціннісний, індивідуально-творчий, когнітивно-інтегрований, діяльнісно-творчий, професійно-оцінний);*

– *описано рівні (високий, достатній, низький) розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва;*

– *уточнено дефініції ключових понять: «творчий потенціал», «творчий потенціал особистості», «творчий потенціал учителя»; на їхній основі сформульовано поняття «творчий потенціал вчителя музичного мистецтва»;*

– *конкретизовано компоненти розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва (мотиваційний, особистісний, когнітивний, процесуальний, результативний);*

– *удосконалено зміст, технології, форми й методи розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти;*

– *набули подальшого розвитку* положення щодо моделювання, спрямованого на розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Практичне значення одержаних результатів полягає в запровадженні моделі розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти; розробленні методичних рекомендацій щодо розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти; розробленні й запровадженні спецкурсу «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті»; опрацюванні та апробації навчально-методичного посібника «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті»; оновленні змісту й технологій навчання вчителів музичного мистецтва у формальній, неформальній та інформальній освіті в контексті розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті.

Позитивна динаміка розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті, яку засвідчують результати дослідно-експериментальної роботи підтверджує практичне значення здійсненого дослідження. Одержані результати можуть бути використані в практичній діяльності педагогічних і науково-педагогічних працівників закладів післядипломної педагогічної освіти, методичних працівників районних (міських) методичних кабінетів (центрів), методичних служб об'єднаних територіальних громад, закладів загальної середньої освіти, а також в організації самоосвітньої діяльності педагогів.

Впровадження результатів дослідження. Основні положення, матеріали спецкурсу, матеріали методичного посібника і методичних рекомендацій апробовано та впроваджено в освітній процес КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради (довідка № 452 від 10.10.2018); КЗ «Житомирський обласний інститут

післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради (довідка № 271 від 22.05.2018); КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти» (довідка № 116 від 30.05.2018); КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти педагогічних працівників Черкаської області» (довідка № 239/01-18 від 01.10.2018); КВНЗ КОР «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний коледж» (довідка № 97 від 21.09.2018); ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди» (довідка № 511 від 19.06.2018); ДВНЗ «Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини» (довідка № 740/01 від 08.05.2018); Мелітопольської гімназії № 9 Мелітопольської міської ради Запорізької області (довідка № 155 від 24.05.2018); Запорізького класичного ліцею Запорізької міської ради Запорізької області (довідка № 173 від 24.05.2018).

Апробація результатів дисертації. Основні положення й результати дослідження представлено і обговорено під час семінару та науково-практичних конференцій:

– *міжнародних*: II Міжнародній Інтернет-конференції «Регіональні культурні, мистецькі та освітні практики» (м. Переяслав-Хмельницький, 25–27 березня 2015 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Регіональні культурні, мистецькі та освітні практики» (м. Переяслав-Хмельницький, 15–16 березня 2016 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Регіональні культурні, мистецькі та освітні практики» (м. Переяслав-Хмельницький, 9–10 березня 2017 р.); V Міжнародній науково-практичній конференції «Регіональні культурні, мистецькі та освітні практики» (м. Переяслав-Хмельницький, 14–15 березня 2018 р.);

– *всеукраїнських*: Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції «Європейський вимір відкритої освіти» (м. Київ, 28 квітня 2016 р.); Всеукраїнській електронній науково-практичній конференції «Психолого-педагогічні умови розвитку педагогічної майстерності та професійного саморозвитку вчителів спеціалізованих навчальних закладів художньо-естетичного профілю» (с. Мала Білозерка, 18–20 травня 2016 р.);

Всеукраїнському методологічному семінарі «Технології роботи в єдиному інформаційному середовищі на основі Office 365» (м. Київ, 18 травня 2017 р.); I Всеукраїнській електронній науково-практичній конференції «Відкрита освіта та дистанційне навчання: від теорії до практики» (м. Київ, 26 листопада 2017 р.), II Всеукраїнській електронній науково-практичній конференції «Відкрита освіта та дистанційне навчання: від теорії до практики» (м. Київ, 29–30 листопада 2017 р.); Всеукраїнській електронній науково-практичній конференції «Інноваційні підходи до розвитку педагогічної майстерності вчителів мистецьких дисциплін» (м. Мелітополь, 25–26 квітня 2018 р.); III Всеукраїнській електронній науково-практичній конференції «Відкрита освіта та дистанційне навчання: від теорії до практики» (м. Київ, 27 вересня 2018 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення, висновки та результати дослідження висвітлено у 18 друкованих працях, з яких: 7 – статті в наукових фахових виданнях з педагогіки, у тому числі 1 – у зарубіжному виданні; 8 – матеріали науково-практичних конференцій; 3 – навчально-методичні видання.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел із 367 найменувань (із них 23 – іноземними мовами). Загальний обсяг дисертації – 301 сторінка, основний текст – 206 сторінок, із них 16 сторінок – анотації. Робота містить 22 таблиці й 12 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

1.1. Розвиток творчого потенціалу вчителя як психолого-педагогічна проблема

Реформування сучасної мистецько-педагогічної освіти та новітні тенденції педагогічної діяльності, які зумовлені появою нових освітніх мистецьких програм, стандартів, потребують істотних змін у викладанні мистецьких дисциплін на засадах Нової української школи, створення якісного науково-методичного супроводу навчання вчителів мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти.

У період інноваційних змін у суспільстві нагальною потребою є впровадження новітніх педагогічних ідей, технологій і способів навчання. Це значною мірою залежить від готовності й здатності вчителів змінювати свою діяльність, опанувати нововведення, що сприяють розвитку творчості педагогів і їх творчого потенціалу. У мистецько-педагогічній професійній діяльності важливого значення набуває розвиток творчого потенціалу сучасного вчителя музичного мистецтва в різні періоди професійної роботи, що потребує подальшого вдосконалення та нових наукових досліджень.

На основі філософських, психологічних, педагогічних джерел прослідкуємо особливості складових поняття «розвиток творчого потенціалу».

У педагогічних дослідженнях та довідкових джерелах поняття «розвиток» розкрито як процес змін, що охоплює певні етапи й рівні, має свою спрямованість і закономірності.

Оскільки розвиток являє собою процес, він обов'язково має рушійну силу, яка є результатом суперечностей між фізичними та соціально-

психічними потребами людини й рівнем її фізичного, психічного та соціального становища. Сукупність змін приводить до набуття людиною неповторності й оригінальності, тобто індивідуальності. Основним джерелом цього є внутрішні суперечності, це дає підстави вважати, що розвиток за своєю сутністю пов'язаний із саморозвитком і саморухом. Синергетика підтверджує багатоваріантність і альтернативність процесу розвитку, вважаючи його «носієм» складної, відкритої системи, яка самоорганізується. У працях О. Петровського [231] зазначено, що під час розвитку спостерігається наступність і послідовність, а в дослідженнях К. Абульханової-Славської та співавторів наголошено, що це – неперервний процес [6]. За словами В. Ананьєва, Ю. Кулюткіна, для розвитку як основного способу існування людини характерні гетерохронність, нерівномірність, наявність сенситивних періодів [8, с. 142]. Розвиток людини розглядають переважно як процес, що відбувається постійно, безперервно, протягом усього життя до певного рівня. Отже, розвиток – це рух, під час якого відбувається становлення особистості, яка є центром, суттю всього буття.

На думку психологів, на розвиток людини впливає спадковість як здатність біологічних організмів передавати задатки своїм нащадкам та соціальне успадкування як соціально-психологічний досвід батьків і всього оточення. Головною рисою розвитку є зникнення старого й виникнення нового, для нього характерною є спіралеподібна форма, один цикл змінює наступний. У педагогічній діяльності розвиток пов'язують з послідовною і якісною зміною в професійній діяльності.

Так, внутрішніми чинниками розвитку педагога стають самовиховання, самоосвіта й самонавчання, а визначальними умовами його успіху – інтелект, освіченість, професіоналізм, духовність, моральне здоров'я, творчий потенціал і вміння вирішувати складні освітні завдання. Творчий потенціал учителя як запорука успішної педагогічної діяльності є складним природним явищем, яке постійно перебуває в процесі розвитку.

Уточнимо поняття «потенціал», звернувшись, перш за все, до словників. Воно походить з латинської (*potentia* – сила) й означає можливість, здатність, що існує в прихованому вигляді й може виявити себе завдяки певним умовам, може бути приведена до дії, використана для розв'язання окремих завдань, досягнення певних цілей, можливостей окремої людини або суспільства загалом у певній галузі [35]; сукупність джерел, засобів, можливостей, які можуть бути використані для досягнення певної мети [15, с. 194]. Різні словники тлумачать поняття «потенціал» і пов'язують його зі словом «можливості». Так, у Тлумачному словнику української мови поняття «потенціал» подано як «приховані здібності, сили для якої-небудь діяльності, що можуть бути використані за певних умов», а також як сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил тощо, що можуть бути використані в якій-небудь галузі, ділянці, сфері [294]. У словниках української та російської мов потенціал розкрито як ресурс, заряд, запас, (внутрішні, життєві) резерви, можливості [35; 293]. Потенціал – це основа, яка закладає фундамент для подальшого розкриття цієї дефініції з позиції творчості [321]. За енциклопедичним визначенням, творчий потенціал (*creativity*) – це винахідливість у науці та мистецтві, уміння бачити нове у звичних речах і наявність вільної гри уяви, рідкісна якість, притаманна не лише талановитим особистостям, а й звичайним людям, яка реалізується за сприяння освіти в поєднанні з натхненням і наполегливою працею [35]. Узагальнення результатів дослідження словників надає можливість підсумувати, що слово «потенціал» тлумачать переважно як можливості, ресурси, які виявляються за певних умов.

Досить часто в наукових джерелах слово «потенціал» пов'язують із поняттям «творчість». Аналіз наукової літератури надав змогу виявити різні погляди на поняття «творчий потенціал» і розкрити його з позицій філософії, психології та педагогіки.

Дослідники питань педагогічної філософії М. Бердяєв, Г. Гадамер, І. Зязюн, С. Кримський, В. Малахов, Й. Фіхте розглядали проблеми

філософської основи творчого потенціалу педагога [193, с. 21; 9]. Наприкінці ХХ ст. та на початку ХХІ ст. творчий потенціал активно вивчали представники української філософії, що набуло відображення в працях В. Босенка, С. Кримського, І. Надольного, М. Поповича, І. Соханя, Л. Сохань, В. Шинкарука та ін., а також у низці дисертацій, авторами яких є В. Зайчук, Б. Новіков, О. Чаплигін, І. Шпачинський та ін.

Таким чином, філософські погляди на поняття «потенціал» відображають взаємодію людини з навколишнім світом, її зв'язки з іншими в процесі особистісного, творчого зростання, що надає підстави констатувати, що потенціал є реальним простором для реалізації, поповнення й збагачення творчих резервів.

Вагомими для цього дослідження є позиції відомих психологів, які розглядали сутність творчого потенціалу людини. Їх погляди втілені в теоріях, концепціях, різноманітних підходах до тлумачення понять «онтологічний», «здібнісний» та «діяльнісний». Зокрема, М. Колосова, О. Довгань, які є представниками онтологічного підходу, вважали творчий потенціал характерною властивістю індивіда, що визначає міру його можливостей у творчому самовдосконаленні та самореалізації, вбачаючи в творчому потенціалі найвищий етап розвитку потреби особистості у внутрішніх перетвореннях [123]. У дослідженнях Д. Богоявленської, А. Брушлінського, Л. Овсянецької, О. Яковлевої з позицій здібнісного підходу творчий потенціал визнано основою творчих здібностей людини, інтелектуально-творчі здібності – передумовою творчої діяльності людини. У межах діяльнісного підходу Г. Альтшуллер, В. Моляко, В. Овчінніков розглядали творчий потенціал як властивість, що характеризує міру можливостей особистості здійснювати творчу діяльність та відзначали, що творчий потенціал – це не лише сукупність властивостей, що становлять його структуру, а й характер та інтенсивність їх взаємозв'язку [209].

Поняття «творчий потенціал» привертало увагу відомих психологів Б. Ананьєва, Л. Виготського, Я. Пономарьова, С. Рубінштейна. На

особистісному рівні це поняття розглядали психологи А. Брушлинський, Д. Богоявленська, В. Клименко, В. Моляко, В. Рибалко [193, с. 21; 9]. Багато психологів тлумачать поняття потенціал як приховану можливість особистості, що перебуває в пасивному стані, але може активізуватися за певних умов та набувати свого розвитку.

У термінологічному словнику психології та педагогіки обдарованості і таланту особистості В. Рибалки поняття «творчий потенціал особистості» визначено як цілісну сукупність здібностей, властивостей, якостей, ресурсів особистості, що надає їй можливості, готовності здійснювати ефективну творчу діяльність. [269]. Зокрема, В. Рибалка називає такі потенційні типи творчого потенціалу особистості, як: психосоціальність (соціальні установки, очікування, позиція, статус, роль, емоції та почуття тощо); спілкування (афіліація, комунікація, перцепція, інтеракція, атракція); мотивація (потреби, сенси, мотиви, цілі, засоби, емоційні установки); характер (риса характеру як ставлення до природи, суспільства, речей, праці, людей, себе, світу тощо); рефлексія (самоідентифікація, самопізнання, саморегуляція, самоорганізація, самоздійснення, самоемоціяція); освіченість, компетентність (сміслові стереотипи, знання, уміння, навички, емоційні норми); інтелект (інтелектуальні установки, сприймання й відчуття, мислення та уява, пам'ять і увага, інтелектуальні емоції та почуття); психофізіологічні властивості (психофізика, тип темпераменту, функціональна асиметрія півкуль мозку тощо); психосоматика (тілесні дані, зовнішність, інстинкти та їх використання або долання тощо) особистості [268].

Відомо, що творча діяльність не допускає ніяких шаблонів, вона є проявом індивідуальності особистості, тому навчити творчості взагалі неможливо, але можна й необхідно сформувати передумови творчої праці, закласти в структуру навчальної діяльності умови для розвитку пізнавальної активності майбутнього педагога [271, с. 73]. На думку натуралістів Г. Гельмгольца, А. Пуанкаре, У. Кеннона, у творчому процесі можна виділили кілька стадій від зародження задуму до моменту, коли у свідомості

виникає нова ідея. Учений Г. Воллес у творчому процесі виділяв чотири закономірних фази: підготовку, дозрівання ідеї, осяяння «інсайт» і перевірку [316, с. 52].

Аналіз механізму творчої діяльності свідчить, що в творчому процесі задіяні духовні, фізіологічні, психологічні, інтелектуальні потенційні сили спонукально-мотиваційної сфери людини.

Для успішної творчої діяльності вирішальне значення мають потреби особистості в самореалізації, її інтерес до змісту творчої діяльності, підвищення дієздатності, вольових якостей, що загалом сприяє виникненню чогось зовсім нового, того, чого раніше не існувало [277, с. 12].

Так, Д. Богоявленська [32] наголошує на тому, що творчий потенціал ґрунтується на природних здібностях. На думку В. Моляко, творчий потенціал є ресурсом творчих можливостей людини, здатність людини до здійснення творчих дій, творчої діяльності [191]. Нам імпонує думка О. Попеля про те, що творчий потенціал є системною характеристикою особистості, яка дає їй можливість творити, знаходити нове, приймати рішення та діяти оригінально й нестандартно в різних ситуаціях [246]. О. Мотков ототожнює творчий потенціал із сміливістю, оригінальністю, спонтанністю, поєднує творчий потенціал з наявністю почуття гумору, розвинутим естетичним чуттям, здатністю до гри, впевненістю у своїх силах і здібностях, наполегливістю у вирішенні проблеми, схильністю до самоаналізу [194].

Феномен творчого потенціалу розглядають як інтегральну якість особистості, що показує міру її можливостей у межах певної діяльності, одні вбачають у цьому явищі соціально-психологічну настанову на творчу діяльність, на пошук нового, на нетрадиційний підхід до життєдіяльності й вирішення проблемних ситуацій, інші – відкритість усьому нестандартному, нешаблонному, систему переконань, яка керує життям людини й ґрунтується на швидкості, гнучкості та оригінальності мислення. [331, с. 33].

Поширена думка про те, що творчість – невідмінна умова педагогічного процесу, об'єктивна професійна необхідність у діяльності вчителя, тому в педагогічних дослідженнях запропоновано також тлумачення поняття «творчий потенціал». Потенціал у системі ціннісних орієнтацій кожного педагога виявляється як можливість, енергія, діяльність, ентелехія, дійсність, результат, які перебувають у єдності та взаємодії складових життєвої активності вчителя.

На переконання О. Пехоти, А. Кіктенко, О. Любарської, професійний потенціал педагога є динамічною системою його розвитку й саморозвитку.

На думку Т. Рогової, потенціал людини можна розглядати як її внутрішній світ, який пізнається індивідумом протягом усього життя за допомогою використання окремих можливостей, ресурсів для своєї діяльності [270].

Творчий потенціал особистості розкривається в багатьох професіях, та особливого значення він набуває в педагогічній професійній діяльності. Вагома творча частина роботи педагога спрямована на розв'язання педагогічних проблем. У педагогічній діяльності творчий потенціал виявляється через задатки, здібності, набутий життєвий і професійний досвід, особистісні якості, знання, уміння й навички та особистісний, індивідуальний стиль. На думку Н. Устинової, творчий потенціал, який пов'язаний з прихованими творчими можливостями вчителя є, невичерпним, як і сама особистість, з роками він може розвиватися та розкриватися, збагачуватися відповідно до умов педагогічної діяльності, цілей, уявлень, прагнень педагога, тому не є статичним процесом, а перебуває в динамічному розвитку. Цей творчий процес, в якому виявляється творчий потенціал учителя, на думку науковця, постійно зазнає трансформацій і є складовою професійної культури вчителя [319].

Серед педагогів існують різні погляди на поняття творчий потенціал вчителя. Педагогічні аспекти розвитку творчого потенціалу висвітлено в спадщині видатних вітчизняних педагогів-гуманістів минулого та сучасності.

Привертає увагу думка В. Сухомлинського, який надавав великого значення педагогічній творчості, порівнював творчий потенціал з «живою водою», яка дає свіжі сили й допомагає долати труднощі [305, с. 403], та вважав, що творчість починається там, де інтелектуальні та естетичні багатства, напрацьовані раніше, стають засобом пізнання, опанування, перетворення світу, при цьому людська особистість ніби зливається зі своїм духовним надбанням [305, с. 405].

Зокрема, М. Поташник наголошує на існуванні творчого потенціалу в кожного вчителя, який не завжди яскраво виражений. Потенційне джерело творчості педагога він вбачає в умінні розглядати проблеми й розв'язувати їх [247, с. 18]. На переконання І. Осінської, творчий потенціал учителя є інтелектуальною структурою, яка включає сукупність психічних процесів, якостей та здібностей особистості, що реалізуються в процесі педагогічної творчості [220, с. 185].

Деякі дослідники пов'язують поняття «творчий потенціал учителя» та «розвиток особистості». Так, В. Воєводін розуміє творчий потенціал як універсальну якість, яка відображає міру можливостей актуалізації сутнісних сил особи в цілеспрямованій художній діяльності [51, с. 9]. Для творчої особистості вчителя, на думку Н. Кичука, С. Сисоевої, характерні спрямованість на творчість, інтелектуальна активність. Вони підкреслюють важливі риси творчого педагога, у якого розвинута педагогічна творчість: пошуково-проблемний стиль мислення, проблемне бачення, творча уява, фантазія. Фахівці визначають наявність специфічних рис особисті творчого вчителя, такі як: допитливість, самостійність, цілеспрямованість, готовність до ризику, специфічні провідні мотиви (творчий інтерес, захопленість творчим процесом, прагнення досягти результату, необхідність реалізувати себе тощо) [288]. Не менш переконливою є думка В. Сластьонін, Л. Подимова, які тлумачать потенціал у психолого-педагогічному аспекті як динамічну структуру особистості, що включає комплекс здібностей, які виявляються у творчій діяльності, а також комплекс психічних новоутворень особистості

протягом її розвитку. Так, Н. Мартишина творчий потенціал педагога визначає як частину його особистісно-професійного потенціалу, що накопичується й розвивається впродовж життя, сукупність його можливостей для інноваційного вирішення різнопланових завдань, пов'язаних із розвитком учнів (вихованців), організацією освітнього процесу, професійною співпрацею [177, с. 4]. Зокрема, М. Колосова [123] розглядає творчий потенціал як характерну властивість індивіда, що визначає його можливості в творчому самоздійсненні та самореалізації. На думку О. Отич, творчий потенціал педагога – це інтегрована якість, що характеризує міру її можливостей щодо здійснення діяльності творчого характеру та визначає міру її можливостей у творчому самоздійсненні й самореалізації [221]

У низці праць із педагогіки науковці розкривають творчий потенціал учителя як систему. На думку Т. Браже, творчий потенціал є системою знань, переконань, на основі яких вибудовується, регулюється діяльність особистості, високий рівень розвитку мислення [37]. Водночас Н. Устинова трактує це поняття як невід'ємну динамічну складову сукупної культури фахівця, що вмщує наявні та потенційні здатності й можливості до створення чогось нового або перетворення пізнаного, відкритість особистості до змін та самовдосконалення. Як зауважує дослідниця, творчий потенціал учителя є провідним чинником різноманітності та розвитку сукупної професійної культури педагога [318; 264, с. 232].

У професійній педагогічній діяльності часто виявляється й розвивається творчий потенціал, що реалізується в процесі конкретної професійної роботи. У працях В. Кан-Калика, М. Нікандрова виділено основні умови перетворення діяльності вчителя у творчу, серед яких: усвідомлення себе як творця в педагогічному процесі; усвідомлення сутності, значення й завдань власної педагогічної діяльності, її мети; сприймання вихованця як особистості в педагогічному процесі (як об'єкт і суб'єкт виховання); усвідомлення власної творчої індивідуальності [324, с. 3].

У межах нашого дослідження важливими є погляди науковців-музикантів на поняття «творчий потенціал учителя». Процес розвитку творчого потенціалу особистості та педагога висвітлено в працях видатних педагогів і музикантів: М. Дилецького, Е. Жак-Далькроза, Д. Кабалевського, З. Кодая, М. Лещенко, Л. Масол, Н. Миропольської, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, Л. Хлебникової, О. Щолокової, Б. Яворського та ін. У публікаціях О. Рудницької потенціал учителя розкрито як професійну якість, що реалізується за допомогою психічних утворень особистісного рівня: комунікативності, емпатії, креативності, рефлексії [276].

Відомі також погляди українських композиторів на проблему творчого потенціалу особистості, які викладено в працях композиторів Ф. Колесси, О. Кошиця, М. Лисенка, М. Людкевича, Д. Січицького, Я. Степового, К. Стеценка та ін. Вони відзначали важливість інтеграції педагогічної творчої діяльності та професійної музично-педагогічної діяльності, у ході яких активно розвивається творчий потенціал учителя-музиканта.

Розвиток творчого потенціалу вчителя в педагогічній діяльності має декілька стадій. На думку С. Сисоевої, творчість учителя не знає шаблонів і виявляється в професійній педагогічній діяльності, одночасно саме в процесі творчої професійної діяльності розкриваються творчі можливості педагога, відбуваються їх реалізація та розвиток.

Мотиви є стимулом дії механізму творчості. Згідно з позицією С. Сисоевої, одним із головних завдань педагогіки творчості є вироблення психолого-педагогічних концепцій самовдосконалення та залучення особистості до творчого процесу психічного й особистісного саморозвитку, в якому виявляється творчий потенціал. Його розвиток як процес змін у педагогічній діяльності, засвідчує науковець, супроводжується пізнанням досягнень педагогічного досвіду, підвищенням кваліфікації вчителя в результаті пізнання нового й невідомого, в ході якого відкриваються потенційні можливості особистості вчителя, відбувається творче піднесення сил і здібностей. Як і кожен процес, розвиток творчого потенціалу вчителя

має рушійну силу – творчий педагогічний успіх, професійні досягнення й відкриття. Науковець зазначає, що сукупність змін, які відбуваються в розвитку творчого потенціалу, приводять вчителя до відкриття своєї творчої неповторності й оригінальності, тобто творчої індивідуальності. Процес розвитку творчого потенціалу має своєрідні етапи: від нового відкриття у творчості до вдосконалення [288]. У працях Н. Протасової особливу увагу приділено питанням розвитку творчого потенціалу особистості педагога. Вона наголошує, що творчий потенціал педагога є багажем, який людина носить із собою все життя в незмінному вигляді, який змінюється, розвивається, збагачується і в цьому розумінні є невичерпним. Розвинувши творчий потенціал одного педагога-новатора, на думку науковця, можна перейти до розвитку творчого потенціалу іншого фахівця, щоб довести його до того самого рівня.

Аналіз наукових підходів до поняття «творчий потенціал учителя» свідчить, що його пов'язують з творчими та природними здібностями педагога, наявним педагогічним досвідом і особливостями професійної діяльності. Ці параметри повною мірою характеризують творчий потенціал педагога як частину його особистісно-професійного потенціалу, що накопичується й розвивається протягом життя.

Отже, під *творчим потенціалом учителя* ми будемо розуміти систему його природних, музичних і педагогічних творчих здібностей, умінь, творчих можливостей, що реалізуються в процесі музично-педагогічної творчої діяльності, творчої активності та спрямовані на отримання якісних продуктивних результатів діяльності.

Дослідження генези проблеми розвитку творчого потенціалу надало змогу прослідкувати еволюцію поняття «творчий потенціал» та узагальнити погляди філософів, психологів і педагогів. Узагальнені погляди на поняття «творчий потенціал» подано в табл. 1.1.

**Дослідження поняття «творчий потенціал»
у філософському, психологічному та педагогічному аспектах**

<i>Філософський аспект</i>	<i>Психологічний аспект</i>	<i>Педагогічний аспект</i>
Загальна здатність людини до будь-якої діяльності, реалізація якої відбувається за допомогою спеціальних знань (Аристотель)	Постійний і творчий процес осягнення сутності й сенсу буття на різних етапах особистісного розвитку, що будується відповідно до вимог часу, суспільства (В. Воєводін)	Інтегрована якість, що характеризує міру її можливостей щодо здійснення діяльності творчого характеру й творчого самоздійснення та самореалізації (О. Отич)
Сила, потенційна можливість, потенційна активність (Г. Лейбниць)	Системна характеристика особистості, яка надає змогу творити, знаходити нове, приймати рішення в нестандартних ситуаціях (О. Попель)	Система особистісних здібностей, що надають змогу оптимально змінювати прийоми дій відповідно до нових умов, знань, умінь, переконань, що визначають результати діяльності (В. Риндак)
Душа об'єктивно має в собі природу Бога й наділена можливістю утворювати деякі поняття, які пояснюють природу речей і вчать способу життя (Б. Спіноза)	Процес, що ґрунтується на природних здібностях як на ґрунті вирішальному аспекті (Д. Богоявленська)	Професійна якість, що реалізується за допомогою психічних утворень особистісного рівня: комунікативності, емпатії, креативності, рефлексії (О. Рудницька)
«Абсолютний дух», єдність можливості й дійсності, засновані на важливості самоусвідомлення людиною своєї потенційної здатності (Г. Гегель)	Ресурс творчих можливостей людини як здатність конкретної людини до здійснення творчих дій, творчої діяльності (В. Моляко)	Інтегративне явище особистості, що об'єднує різнобічні якості людини та виявляється за допомогою творчої сили, що визначається змістом і рівнем розвитку потенційних можливостей перетворення, виявляє себе завдяки творчим здібностям (П. Кравчук)

Отже, узагальнення поглядів науковців надало можливість сформулювати нашу позицію щодо поняття «творчий потенціал» відповідно до об'єкта та предмета дослідження. Аналіз численних праць, присвячених феномену творчого потенціалу, свідчить, що творчий потенціал у філософії

розуміють як здатність, силу, абсолютний дух, можливість; у психології – як постійний і творчий процес особистісного розвитку, що ґрунтується на природних здібностях, як ресурс творчих можливостей людини; у педагогіці – як інтегровану якість, систему особистісних здібностей та професійну якість, що виявляється за допомогою творчої сили. У цьому дослідженні *під творчим потенціалом* ми будемо розуміти інтегровану якість особистості, яка допомагає людині реалізувати творчі здібності, нахили, знаходити нове, оригінальне, розкривати свої потенційні можливості на основі творчого досвіду в активній практичній творчій діяльності.

Відомо, що важливим етапом професійної діяльності вчителя є його післядипломна педагогічна освіта. Творчий потенціал учителя, сформований у сфері професійної підготовки, розкривається, збагачується й активно розвивається в післядипломній освіті [44]. Проблема творчого розвитку в умовах післядипломної педагогічної освіти була предметом досліджень Н. Білика, І. Жерносека, М. Красовицького, В. Кричевського, А. Кузьмінського, В. Олійника, О. Отич, Н. Протасової, Т. Сорочан, Т. Сущенко [27; 140; 213; 214; 126; 222; 261; 301; 306], які висвітлюють проблему з різних позицій.

Учені визначають перспективи розвитку післядипломної педагогічної освіти. Так, В. Олійник, розглядаючи перспективи й тенденції розвитку вітчизняної післядипломної педагогічної освіти, наголошує на необхідності забезпечення нової якості педагогічних і керівних кадрів освіти, здатних ефективно здійснювати професійну діяльність в умовах нестабільності, невизначеності та постійних змін [199]. Водночас А. Кузьмінський [145], Н. Протасова [261] як одне із завдань інститутів післядипломної педагогічної освіти називають зміну життєвого й професійного стереотипу слухачів курсів підвищення кваліфікації, переконання їх у доцільності, об'єктивності наявних змін, необхідності, з одного боку, змінитися в контексті адаптації до цих реалій, з іншого – переглянути зміст, засоби своєї професійної діяльності.

Саме післядипломну педагогічну освіту в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. визначено як невід'ємну складову вітчизняної системи освіти, що забезпечує неперервне професійне зростання педагогічних кадрів відповідно до вимог освітньої політики України. Післядипломна освіта передбачає набуття нових та вдосконалення раніше набутих компетентностей на основі вищої, професійної або фахової передвищої освіти та практичного досвіду [87, с. 1]. Щороку понад сто тисяч педагогів і управлінців закладів освіти різних рівнів здійснюють підвищення кваліфікації в системі післядипломної педагогічної освіти [53, с. 5]. У період реформ важливого значення набувають процеси реформування післядипломної педагогічної освіти. Так, у концепції розвитку педагогічної освіти (наказ МОН № 776 від 16.07.2018) одним із шляхів розв'язання педагогічних проблем визнано проведення комплексної реформи системи педагогічної освіти, безперервного професійного та особистісного розвитку педагогічних працівників, включаючи структуру, зміст, організацію й методика (технології) навчання, збільшення в освітніх програмах питомої ваги практичної підготовки та визначення перспективних шляхів безперервного професійного розвитку й підвищення кваліфікації педагогічних працівників [129].

У межах цього дослідження окремо варто зупинитися на шляхах розвитку творчого потенціалу вчителя в різних видах післядипломної педагогічної освіти. Згідно зі ст. 18 Закону «Про освіту», 2017р. [87, с.18], післядипломна освіта включає: спеціалізацію – профільну спеціалізовану; перепідготовку – освіту дорослих; підвищення кваліфікації, стажування. У ст. 5 цього Закону розкрито особливості видів освіти дорослих і визначено формальну, неформальну й інформальну освіту.

Особливістю реформування усталеної форми підвищення кваліфікації, відповідно до нового законодавства, є право педагогічного працівника на вільний вибір освітніх програм, форм навчання, закладів освіти, установ і організацій, інших суб'єктів освітньої діяльності, що здійснюють підвищення

кваліфікації та перепідготовку педагогічних працівників. Саме підвищення кваліфікації передбачає набуття особою нових та/або вдосконалення раніше набутих компетентностей у межах професійної діяльності або галузі знань [87]. У світлі цих реформ закладам післядипломної педагогічної освіти, а саме обласним інститутам післядипломної педагогічної освіти, з метою утримання належного рівня умов для підвищення кваліфікації вчителів музичного мистецтва потрібно наповнювати освітній процес інноваціями, які будуть сприяти підвищенню мотивації вчителів до творчого навчання та забезпечать умови для розвитку їх творчого потенціалу.

Результати аналізу та зіставлення змісту понять «підвищення кваліфікації» й «формальна освіта», порівняння форм навчання відповідно до рівня освіти та здобуття кваліфікації дають підстави ототожнювати ці поняття в нашому дослідженні та в подальшому ми будемо розуміти формальну освіту вчителя як курсове підвищення його кваліфікації.

Оскільки всі види післядипломної освіти педагогів існують у певній системі та взаємопов'язані між собою цілями та змістом навчання, наступним етапом визнано міжкурсовий період, який слугує органічним продовженням попереднього етапу й здійснюється методичним службами на рівнях області, району (міста) і школи. Він не передбачає присудження освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних часткових освітніх кваліфікацій, його ототожнюють з неформальною освітою [87]. Отже, у межах цього дослідження міжкурсовий період також можна ототожнювати з неформальною освітою.

Водночас у практичній діяльності кожного педагога важливого значення набуває самоосвітня діяльність. У Законі «Про освіту» цей вид визначено як інформальну освіту, що покликана вдосконалювати професійну діяльність педагога, як самоорганізоване здобуття вчителем певних компетентностей [87]. Особливим завданням для кожного вчителя є самоосвітня педагогічна діяльність, що надає змогу спрямувати власну педагогічну діяльність на уроках та в позаурочний період на педагогічну

творчість, а також створює умови для розвитку творчого потенціалу вчителя. Прагнення до самовдосконалення й самоосвіти вважають важливими чинниками професійного зростання педагога, що забезпечують розширення його професійних можливостей, пізнавальних інтересів та формування творчої індивідуальності [130]. Тому в межах нашого дослідження самоосвітню діяльність педагога доцільно також розуміти й ототожнювати з інформальною освітою.

Таким чином, у ході вивчення й аналізу теоретичних основ проблеми розвитку творчого потенціалу вчителя розкрито сутність базових понять і обґрунтовано наш погляд на них відповідно до об'єкта та предмета дослідження. Узагальнено філософські, психологічні та педагогічні погляди науковців на поняття «творчий потенціал» й визначено *творчий потенціал* як інтегровану якість особистості, яка допомагає їй реалізувати творчі здібності, нахили, знаходити нове, оригінальне, розкривати свої потенційні можливості на основі творчого досвіду в активній практичній творчій діяльності.

Аналіз позицій дослідників щодо педагогічного аспекту цього явища дає підстави під *творчим потенціалом учителя* розуміти інтегративне утворення, систему природних професійних творчих можливостей, особистісного ресурсу вчителя, які виявляються через творчі здібності, уміння, способи мислення, педагогічний досвід і майстерність у професійній творчій діяльності вчителя. Зважаючи на об'єкт та предмет дослідження, на основі аналізу нормативно-правового забезпечення мистецької педагогічної освіти, освітніх реформ і узагальнення педагогічного досвіду встановлено, що творчий потенціал учителя має певні особливості розвитку в різних видах навчання, а саме: може розвиватися у формальній, неформальній та інформальній освіті.

1.2. Структура творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти

У період розвитку й реформування освіти увага багатьох дослідників прикута до проблеми творчості, педагогічної творчості, творчого потенціалу як рушійної сили розвитку. Науковці наголошують, що творчість є глибинною, повноцінною, наповненою сенсом існування сутнісною ознакою людини. Тенденцією сучасної освіти є розвиток педагогічної творчості як неодмінна умова вдосконалення педагогічного процесу, особливо коли професійна педагогічна діяльність пов'язана з мистецтвом.

Музично-професійна діяльність ґрунтується на музично-педагогічних теоріях і практичному досвіді вчителів; інтеграції педагогічного, музично-виконавського й мистецтвознавчого аспектів. Діяльність учителя музичного мистецтва доцільно розглядати як музичну й водночас як педагогічну творчість фахівця, що відбувається на основі взаємодії з духовним потенціалом самого музичного мистецтва. Такі науковці, як О. Апраксина, Л. Арчажникова, Л. Школяр та інші, серед особистостей мистецької освіти виокремлюють усвідомлення ідеї самоцінності й пріоритетності музичного мистецтва як основоположного принципу педагогічної взаємодії. Уся музична педагогіка та педагогіка мистецтва спирається на особливості природи музичного мистецтва, на емоційний компонент художньо-педагогічної взаємодії, творчу природу музики, що зумовлює специфіку вибору методик і технологій навчання [104, с. 33]. У діяльності вчителя музичного мистецтва важливу роль відіграє творчий розвиток особистості, професійна складова вчителя музичного мистецтва ґрунтується на творчій діяльності, спрямованій на розвиток особистості засобами музичного мистецтва.

Важливими в руслі цього дослідження є погляди науковців на структуру музично-педагогічної діяльності. Дослідники вважають, що до її структури входять психолого-педагогічні, дидактичні, комунікативні,

перцептивні, організаторські, творчі здібності; спеціальні (фахові) уміння та особистісні позиції, за наявності яких професійна діяльність учителя стає високоефективною [104, с. 33].

Педагогічній діяльності вчителя музичного мистецтва притаманні схильність та готовність до музично-педагогічного спілкування, духовна спрямованість, висока комунікативна культура, уміння вирішувати нестандартні ситуації, спрямованість на самовдосконалення й творчу самореалізацію. Під творчістю вчителя музичного мистецтва дослідники розуміють синтез різних форм діяльності, умінь, навичок, здібностей, особистісних якостей, реалізованих у педагогічних діях, спрямованих на оптимізацію навчального процесу, що приводить до його якісного перетворення; формування в учнів здібностей до творчого самовираження, що має бути основною метою професійного самовдосконалення вчителя музичного мистецтва; здійснення творчо-розвивального навчання учнів на основі виконання, сприйняття, інтерпретації, усвідомлення змісту та естетичної оцінки творів музичного мистецтва [104, с. 33].

Проблемам мистецької педагогіки, педагогіки мистецтва та арт-педагогіки присвячені праці вітчизняних і зарубіжних науковців. Так, на думку О. Отич, на розвиток творчого потенціалу особистості впливає мистецька педагогіка, яка передає досвід професійної мистецької діяльності та естетичного виховання особистості засобами мистецтва, арт-педагогіка, що націлює на поліпшення здоров'я тих, хто виховується, та педагогіка мистецтва, яка розглядає мистецьку діяльність як засіб цілісного розвитку особистості на аксіологічних і творчих засадах [222]. На думку науковця, на розвиток творчого потенціалу особистості впливає «мистецько-педагогічна діяльність», яка передбачає цілеспрямоване опанування мистецтва з метою мистецької освіти й художньо-естетичного виховання, та «педагогічно-мистецька діяльність», що спрямована на розв'язання загальнопедагогічних завдань на основі використання мистецтва [222]. Автор наголошує, що педагогіка мистецтва сприяє виявленню й розкриттю художньо-творчих

обдарувань, формуванню позитивної Я-концепції, удосконаленню педагогічної творчості та розвитку творчого потенціалу[222].

В основу теоретичної концептуальної ідеї нашого дослідження потрібно покласти ідеї фундатора педагогіки мистецтва О. Рудницької, яка визначала її як окрему галузь педагогічних знань науки [277], та наукові погляди О. Отич, яка розмежовує мистецьку педагогіку як науку про мистецьку освіту (загальну й професійну) і педагогіку мистецтва як науку про освіту засобами мистецтва [222]. Якщо педагогіку мистецтва використовують переважно в професійній підготовці майбутнього фахівця, то в межах післядипломної педагогічної освіти ми зупиняємося на концептуальних основах *музично-педагогічної діяльності* вчителя, яка набуває високого рівня розвитку в практичній творчій діяльності на основі творчої активності педагога, за наявності розвиненої творчої уяви й інтуїції, при розвиненому інтелекті, можливостях виявлення різних форм творчого новаторства, умінні проявити творчі здібності, реалізувати творчі сили та виявити свої творчі ресурси й можливості.

Отже, на основі аналізу концептуальних основ педагогічної творчої діяльності вчителя музичного мистецтва в цьому дослідженні ми будемо використовувати поняття *музично-педагогічна діяльність*, що охоплює два взаємопов'язаних компоненти, які мають глибокі інтеграційні зв'язки. Розглянемо кожен складову музично-педагогічної діяльності вчителя, яка сприяє розвитку творчого потенціалу вчителя.

Музична складова професійної діяльності вчителя музичного мистецтва виявляється в різних ролях та видах діяльності педагога. Так, у процесі музичної діяльності вчитель виступає як виконавець музики: інструментальної, вокально-інструментальної (гра на музичному інструменті в процесі уроку та на позаурочних заходах) і вокальної (виконання, демонстрація пісень); як композитор та інтерпретатор музики (виконання власних музичних творів, інтерпретація й імпровізація). Друга складова характеризує педагогічну діяльність педагога, який викладає музичне

мистецтво. До складу педагогічної діяльності вчителя музичного мистецтва також входить педагогічна викладацька діяльність, хормейстерська, педагогічно-музикознавча, дослідницька музична діяльність. Утім, необхідно наголосити на зв'язку педагогічної діяльності зі специфікою навчальної дисципліни, яка виявляється у володінні вчителем методикою й дидактикою її викладання, що реалізується через музичне сприймання, вокально-хорову роботу, музикування, рухи під музику, музично-ігрову, творчу діяльність.

У цих видах діяльності набуває розвитку творчий потенціал педагога як вчителя-професіонала, який знає методику викладання предмета, розуміє й усвідомлює потреби та інтереси школярів, орієнтується в напрямках сучасної музики й може організувати процес навчання музичного мистецтва з учнями різного шкільного віку.

На думку вчених, особливість роботи вчителя музичного мистецтва зумовлена тим, що її структурна одиниця діє в єдності педагогічних, музично-слухових, художньо-образних компонентів як цілісне вираження її змісту й мети [17, с. 8].

Важливу роль у музично-педагогічній творчій діяльності вчителя відіграє інтеграція, виконуючи об'єднавчу синтезуючу роль. В умовах Нової української школи інтеграцію в освіті вважають значним здобутком дидактики, оскільки за умови її успішного методичного впровадження реалізується мета якісної освіти. Інтеграція надає змогу об'єднувати в ціле компоненти об'єктів навчання та є необхідним дидактичним засобом, за допомогою якого уможлиблюється формування в учнів цілісного уявлення про об'єкт і набуття міжпредметної компетентності [205]. У нашому дослідженні ми визнаємо, що специфіка музично-педагогічної діяльності вчителя музичного мистецтва визначає два напрями педагогічно-мистецької діяльності, які впливають на розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва, а саме: музично-творчу та педагогічно-творчу (рис. 1.1).

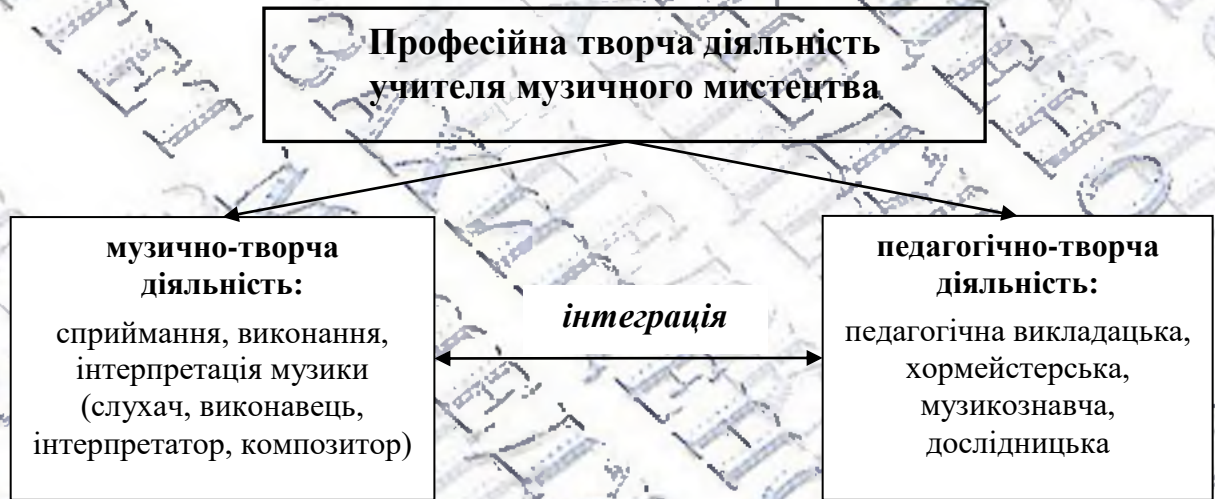


Рис. 1.1. Специфіка професійної творчої діяльності вчителя музичного мистецтва

Ця схема узагальнює погляди дослідників на музично-педагогічну діяльність учителя та наше бачення її розвитку.

Доцільно розглянути особливості музично-творчої діяльності вчителя музичного мистецтва, які закладають основу розвитку творчого потенціалу вчителя. Музично-педагогічна творчість допомагає розвивати цілісні інтегративні якості вчителя та забезпечує здатність застосування творчих знань, умінь, навичок у різних видах музичної діяльності. Учитель музичного мистецтва організує види мистецької діяльності за змістовими лініями освітньої галузі «Мистецтво». Опишемо детальніше види творчої діяльності вчителя музичного мистецтва, що сприяють розвитку творчого потенціалу педагога, на основі аналізу психолого-педагогічної літератури та державних документів.

У працях багатьох науковців викладено їх погляди на види музичної творчості вчителя, які пов'язані з власне музичною творчістю, педагогічною творчістю сучасного вчителя музичного мистецтва та з розвитком його творчого потенціалу. В умовах нового стандарту та реалізації Концепції Нової української школи через освітню галузь «Мистецтво» учитель організовує практичну педагогічну діяльність на основі художньо-творчої

діяльності школярів під час сприймання музичних творів та комунікації за допомогою мистецтва.

Характеризуючи музично-творчу діяльність учителя музичного мистецтва, варто зауважити, що він є досвідченим слухачем музики, у якого сприймання музичних творів проходить на вищому музикознавчому рівні, викликає емоції й професійно-особистісну рефлексію, сприяє підвищенню культури музичного сприймання вчителя. Як одна з форм творчої діяльності музичне сприймання утворює багаторівневий процес зі своєю складною структурою, етапами (пізнання, переживання, оцінювання, відтворення). У процесі музичного сприймання творчий потенціал учителя набуває розвитку залежно від складності твору, різноманітності й повторності естетичних форм, міри й доступності, труднощів сприймання [276].

Специфіка музично-педагогічної діяльності вчителя музичного мистецтва та викладання навчального предмета «Музичне мистецтво» вносить корективи у визначення поняття «творчий потенціал вчителя музичного мистецтва», яке потребує окремого розгляду.

Проблеми розвитку творчого потенціалу педагога-музиканта висвітлено в працях Е. Абдулліна, О. Алексюка, Г. Падалки, О. Рудницької, Г. Щербакової, О. Щолокової та ін.; питання розвитку творчого потенціалу, зокрема, майбутнього музиканта виконавця, – Л. Арчажнікової, Л. Бочкарьова, М. Давидова, Н. Згурської, М. Мойсєєвої, В. Муцмахера, Г. Саїка та ін. Творчий потенціал учителя музичного мистецтва визначено як передумову його творчої діяльності в публікаціях Е. Абдулліна, З. Борзаковської, Н. Кічук, З. Міщенко, С. Олійник та ін. Аналіз літературних джерел надав змогу виявити погляди дослідників на поняття «творчий потенціал учителя музичного мистецтва».

Зважаючи на специфіку музичного мистецтва та враховуючи погляди дослідників на проблему розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва, варто наголосити, що музично-творчий потенціал стає найвищим вираженням творчості й музикальності фахівця; головною ознакою його

професіоналізму. У контексті специфіки педагогічної діяльності вчителя музичного мистецтва, творчий потенціал ґрунтується на специфічних ознаках музично-педагогічної діяльності, зумовлених особливістю вирішення педагогічних завдань засобами мистецтва, та поєднує музичну та педагогічну творчість у діяльності вчителя музичного мистецтва.

Визначивши специфіку музично-педагогічної діяльності вчителя музичного мистецтва, розглянемо й розширимо поняття творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва. Враховуючи концептуальні засади професійної музично-педагогічної діяльності та специфіку музично-педагогічної діяльності, яка сприяє розвитку творчого потенціалу вчителя, підсумуємо, що *творчий потенціал учителя музичного мистецтва* – це система природних, музичних і педагогічних творчих здібностей, умінь, творчих можливостей учителя, що реалізуються в процесі музично-педагогічної творчої діяльності, творчої активності, спрямованих на отримання якісних продуктивних результатів діяльності.

Для розуміння сутності процесу розвитку творчого потенціалу доцільно розглянути структуру творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва та охарактеризувати його компоненти, насамперед структуру творчого потенціалу особистості.

Учені розглядали якості людей, які входять до структури творчого потенціалу особистості. Так, Я. Пономарьов виокремлює такі якості людей на основі аналізу літературних джерел, біографій та автобіографій видатних людей із високим творчим потенціалом: надзвичайна напруженість уваги; висока вразливість; цілісність сприйняття; інтуїція; фантазія, вигадка; дар передбачення; великі за обсягом знання [245]. Також учені з-поміж особливостей творчої особистості виділяють відхилення від шаблону й оригінальність. На думку В. Риндак, структура творчого потенціалу охоплює сукупність складових: *потенційної* (індивідуальні психічні процеси й здібності особистості); *мотиваційної* (переконавання, готовність як внутрішньоособистісна структура, механізми актуалізації здібностей і

соціально-психологічна установка на розгортання внутрішніх сил індивіда: його потреб, ціннісних орієнтацій, мотивів); *когнітивної* (набуті в результаті навчання вміння та навички здійснювати творчу діяльність, а також знання, уміння, ставлення до способів діяльності й самовираження) [280, с. 23]. Водночас Г. Марданова до складу творчого потенціалу особистості як інтегративної характеристики зараховує синтез творчої активності й можливого рівня готовності людини до саморозвитку, де поєднуються вікові та індивідуальні особливості [175].

Деякі науковці (В. Моляко [191], Т. Третьяк [315] та ін.) переконані, що до структури творчого потенціалу особистості входять суто інформаційна та інструментальна складові; остання включає декілька підструктур, найважливішими серед яких є дві підструктури: «інструмент» для розв'язування творчих завдань відповідного рівня системної організації (прийоми, способи, стратегії конструктивного мислення); «регуляторний інструмент», інтегрований з елементів мотиваційної та емоційно-вольової сфер, за допомогою якого здійснюється взаємодія підструктур творчого потенціалу. Становить інтерес думка О. Попель, згідно з якою в загальній структурі творчого потенціалу особистості є декілька компонентів: мотиваційний, який відображає своєрідність інтересів особистості, її орієнтацію на творчу активність (при цьому головну роль відіграє пізнавальна мотивація людини); інтелектуальний, що виражається в оригінальності, гнучкості, адаптивності, швидкості й оперативності мислення, легкості асоціацій, високих рівнях розвитку творчої уяви, спеціальних здібностях; емоційний, який характеризує емоційний супровід творчості, емоційне налаштування на творчий процес, що висвітлює емоційно-образні характеристики психіки; вольовий, який охоплює здатність особистості до саморегуляції й самоконтролю, якості уваги, самостійність, здатність до вольової напруги, спрямованість індивіда на досягнення кінцевої мети творчої діяльності, вимогливість до результатів власної творчості [246, с. 34–35].

Науковці В. Моляко, Д. Богоявленської, Е. де Боно, О. Матюшкіна визначили такі компоненти творчого потенціалу, як *особистісні якості* особистості (задатки, нахили, інтереси, інтуїтивізм, емоції, інтелект) та *практичні вміння і якості* (допитливість та наполегливість, вміння засвоювати інформацію, швидкість у практичному засвоєнні, здібність до розв'язання проблем) [190, с. 139].

Щодо структури творчого потенціалу особистості потрібно зауважити, що вона буде мати відмінності залежно від виду професійної діяльності людини. У дисертації В. Луїної зазначено, що до професійних творчих якостей учителя, які сприяють розвитку творчого потенціалу, належать *професійна мобільність* як інтегративна якість особистості, що надає їй змогу бути соціально активною, конкурентоспроможною, професійно компетентною, здатною до саморозвитку й модернізації власної діяльності та зміни видів діяльності [170]; *педагогічна майстерність* як комплекс якостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі [227, с. 190]; *готовність до інноваційної діяльності* як особливий особистісний стан, що передбачає наявність у педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами й засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості та рефлексії [69].

Варто зауважити, що педагогічна галузь накладає певні фактори впливу, тож ми не можемо ототожнювати структурні елементи творчого потенціалу особистості, спеціаліста та вчителя.

Багато дослідників розглядали *структуру творчого потенціалу вчителя*. Так, О. Пехота, А. Кіктенко, О. Любарська професійний потенціал педагога розкрили як динамічну систему розвитку в саморозвитку спеціалістів, що заснована на теоретичній моделі індивідуальності вчителя та стає основою його особистісно-професійного саморозвитку. У структурі теоретичної моделі ці автори виділяють три взаємопов'язані підструктури: *індивідну* (природні, біологічні властивості: темперамент, особливості

пізнавальних процесів, здібності, емоційно-вольова сфера, здоров'я тощо); *особистісну* (система особистісно та професійно значущих відносин і властивостей людини); *суб'єктну* (рівень детермінації й спосіб самореалізації у професійному середовищі) [219, с. 57].

Дослідник В. Іванченко підкреслює, що творчий потенціал педагога включає настанову на актуалізацію мотиваційної та рефлексивної сфер діяльності й передбачає виражену потребу в постійному саморозвитку, самоактуалізації для виходу на новий професійний рівень шляхом генерації, продукування нових концептуальних ідей, задумів і їхньої реалізації в інноваційних проєктах, програмах додаткової освіти [100]. Водночас С. Сисоева говорить про необхідність підготовки вчителя до усвідомлення рівня власної творчої професійної діяльності, формування в нього потреби аналізувати свій досвід і впроваджувати педагогічний досвід інших з урахуванням власної творчої індивідуальності. Науковець називає творчим учителем творчу особистість із високим ступенем розвиненості мотивів, характерологічних особливостей і творчих умінь, що сприяють успішній творчій педагогічній діяльності. Це особистість, яка завдяки спеціальній професійній підготовці й постійному самовдосконаленню набуває знань, умінь і навичок педагогічної праці, оволодіває вміннями з формування творчої особистості учня в навчально-виховному процесі [288, с. 97].

Зокрема, М. Кухта визначає структуру професійного потенціалу педагога як інтеграційне поняття, яке має системний характер педагогічної майстерності та включає чотири компоненти: професійну підготовку, творчість педагога, професійний рівень, педагогічну культуру [143, с. 123].

Вже згадуваний вище В. Іванченко наголошує, що творчий потенціал педагога – це багаторівнева динамічна структура, яка виявляється у взаємодії мотиваційного, ціннісно-сміслового, когнітивного, діяльнісно-рефлексивного компонентів творчої педагогічної діяльності [100, с. 97], а Н. Мартишина зараховує до компонентів творчого потенціалу вчителя ціннісний, когнітивний, діяльнісний [177].

Розглянемо детальніше структуру творчого потенціалу сучасного вчителя музичного мистецтва, що потребує поглибленого вивчення в напрямі досліджуваної проблеми. Узагальнення філософських, психолого-педагогічних наукових поглядів дає підстави зробити висновок, що творчий потенціал учителя музичного мистецтва включає мотиваційний, особистісний, когнітивний, процесуальний, результативний компоненти (рис. 1.2).



Рис. 1.2. Структура творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва

Охарактеризуємо кожен із компонентів творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва. До структури *мотиваційного компоненту* входять мотиви, потреби, інтереси до розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва, його ціннісні орієнтири. Цей компонент у структурі творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва відображає усвідомлення педагогом цінності творчої професійної музично-творчої діяльності та власної потреби, інтереси в її здійсненні. Враховуючи міркування О. Леонтєва, С. Рубінштейна, П. Гальперіна щодо важливості мотивації педагога до розвитку творчості, можна зауважити, що наявність мотивів,

інтересів і потреб творчої діяльності вчителя зумовлює прояв його творчого потенціалу. Так, О. Леонт'єв [164] під мотивом діяльності розуміє складне динамічне утворення й цілісний спосіб організації активності людини, який впливає на прояв власних здібностей, можливостей. Внутрішня пізнавальна мотивація педагога, на думку І. Якимчук [343], Е. Телегіної [311], створює умови для прояву особистістю творчих можливостей. За наявності мотивів творчої діяльності змінюється структура мислення та дій, відповідно до мотивів педагог обирає цілі діяльності й докладає зусиль для досягнення бажаного результату. Ціннісний компонент у діяльності вчителя відіграє важливу роль та відображає ставлення педагога до творчої професійної діяльності, до особистості педагога й до себе як учителя. Наявність ціннісних орієнтацій педагога до творчої професійної діяльності, розуміння цілей та особистісного смислу творчої діяльності, її значущості, а також зацікавленість у результатах творчої професійної роботи надає можливість вчителю усвідомлювати цінності розвитку свого творчого потенціалу. За результатами досліджень Н. Устинової, обов'язковою умовою управління розвитком творчого потенціалу вчителя є саморефлексія у творчій діяльності, яка проходить через самопізнання, самоаналіз, самооцінку, саморегуляцію, самовиховання тощо [318, с. 58]. Отже, за наявності мотивів, інтересів, потреб та ціннісних орієнтацій у професійній діяльності вчитель може досягти позитивного результату в творчому процесі. Завдяки цим якостям учитель виявляє свій творчий потенціал та усвідомлює цінність творчого процесу, власної потреби в здійсненні творчої професійної діяльності.

Особистісний компонент охоплює такі творчі якості особистості, як винахідливість, творчі педагогічні та музичні здібності. Складові індивідуального компонента мають свої корені в природі творчих і музичних здібностей, які набувають розвитку протягом педагогічної діяльності. До особистісних якостей науковці також зараховують допитливість, складність (схильність до пізнання складних явищ), гнучкість, критичність, конструктивність мислення, швидкість і вільність асоціативного мислення

(легкість асоціювання), винахідливість, дивергентність, нестандартність, схильність до ризику, що, на нашу думку, характеризує творчу особистість [170]. За наявності таких особистісних творчих якостей, як творче мислення, творча уява та творча фантазія, творчі здібності, й інтелектуально-творчих здібностей, таких як музичні здібності, музичне мислення, образне-асоціативне мислення, музична пам'ять та музичність, учитель музичного мистецтва може розвивати свій творчий потенціал, який виявляється в різних видах музично-педагогічної діяльності. До специфічних належать музичні здібності (ладо-висотний слух, гармонійний слух, темброво-динамічний слух, відчуття ритму); музичне мислення.

У практиці музично-педагогічної діяльності важливими є музичний слух, відчуття ритму та музичну пам'ять, чуття цілого, емоційність тощо.

До складу *когнітивного компонента* входять фахова й методична компетентність учителя та ерудованість. Цей компонент творчого потенціалу вчителя передбачає сформованість цілісного уявлення про педагогічну творчість; наявність сукупності знань про інноваційні технології, методики й способи оригінального вирішення професійних завдань, творчо орієнтованого педагогічного світогляду; освоєння інноваційних педагогічних технологій, ефективного досвіду [53]. Фахова компетентність учителя музичного мистецтва – інтегральна характеристика педагога, що демонструє рівень освіченості й може виявлятися в здатності до успішної професійної діяльності, визначає важливі мистецько-педагогічні знання та вміння педагога, відповідальне ставлення до своєї педагогічної діяльності. Зокрема, В. Адольф під методичною компетентністю вчителя розуміє систему знань з питань конкретної побудови викладання тієї чи іншої дисципліни [3], яка включає пізнавальний, діяльнісний та особистісний компоненти. На думку О. Зубкова, методична компетентність є системним утворенням, компонентами якого є знання, вміння, навички педагога з методики на основі оптимального поєднання методів педагогічної діяльності [96]. Під методичною компетентністю вчителя музичного мистецтва ми розуміємо

систему знань учителя з методики викладання предмета, що побудовані на поєднанні доцільних педагогічних і спеціальних музичних методів роботи.

Ерудованість передбачає ґрунтовні знання педагога з філософії, психології, педагогіки, мистецтва, сучасних досягнень науки і техніки та інформаційних технологій, що допоможе спрямовувати освітній процес на засадах інтеграції. Ерудованість учителя виявляється в наявності не лише фахових знань, а й здібності до інтеграції освітнього процесу та спроможності встановлювати мультидисциплінарні зв'язки музичного мистецтва з іншими дисциплінами та науками: психологією, медициною, фізіологією, анатомією, філологією, фізикою (акустикою), театральним, хореографічним та візуальним мистецтвом тощо.

Процесуальний компонент становлять педагогічно-мистецькі творчі навички та вміння, творча активність і готовність до інноваційної діяльності. Для цього компонента характерні вміння вчителя музичного мистецтва генерувати ідеї, творча активність та здатність організовувати освітній процес на засадах творчості й інновацій. Наявність цього компонента в структурі творчого потенціалу передбачає здатність педагога висувати нові ідеї та створювати неординарні асоціації; уміння самостійно переносити раніше засвоєні знання й уміння в нову ситуацію; здатність побачити у звичайному незвичайне, створювати нестандартні композиції зі стандартних елементів, комбінувати й перетворювати відомі засоби для нового вирішення проблеми; брати участь в експериментальній діяльності; створювати оригінальні способи розв'язання завдань і знаходити нові, оригінальні, альтернативні результати [170].

Педагогічно-мистецькі творчі навички та вміння виявляються в процесі творчої роботи вчителя. Творча активність вчителя є дійовим засобом мобілізації музично-естетичних ресурсів особистості майбутнього педагога, нових його можливостей в освоєнні досвіду музично-педагогічної діяльності, потреби в естетичному саморозвитку. На думку О. Музики, визначальною рисою творчої особистості є творча активність як інтегративна

характеристика, в якій, з одного боку, відображені нові глибокі утворення в структурі особистості (творчі потреби, мотиви, вимоги), а з іншого – знаходять своє вираження якісні зміни в діяльності, що стає більш цілеспрямованою й продуктивною [195].

Творча активність як здатність до продуктивної діяльності включає в себе потребу та вміння формулювати оригінальні музично-педагогічні проблеми, знаходити нестандартні способи їх розв'язання, використовувати набуті знання в нових ситуаціях.

Готовність до здійснення інноваційної діяльності в структурі творчого потенціалу вчителя мистецтва характеризує здатність педагога до впровадження інновацій. Зокрема, В. Лазарев тлумачить готовність до інноваційної діяльності як сукупність якостей учителя, що спрямовані на розвиток власної педагогічної діяльності, виявлення актуальних проблем і знаходження ефективних способів їх розв'язання, що складається з мотиву, наявності комплексу знань про інноваційні процеси, вмінь розробляти інноваційні проекти та пропозиції, долучатися до науково-експериментального пошуку [163]. На думку І. Дичківської, готовність до інноваційної діяльності – особистісний стан, що передбачає наявність у педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами й засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості та рефлексії [71, с. 277]. Під готовністю вчителя музичного мистецтва до інноваційної діяльності ми розуміємо його здатність усвідомлювати інноваційні процеси та навички зі спрямування педагогічної діяльності на виявлення й упровадження інновацій в освітню діяльність.

До складу *результативного компонента* входять самооцінка творчої діяльності, рефлексія, готовність до професійного саморозвитку. Цей компонент відбивається в здатності педагога оцінити рівень розвитку власного потенціалу, умінні оцінювати власну творчу діяльність, а також у здатності втілювати в практичну творчу діяльність педагога набутий досвід,

педагогічну майстерність і готовності перебувати в постійному творчому пошуку.

Від самооцінки залежать відносини між суб'єктами освітнього процесу, вимогливість до себе, ставлення до успіхів і невдач. Оцінюючи свою творчу діяльність, учитель виділяє найбільш ефективні форми творчої взаємодії, які здобули успіх та визнання. Не менш важливою у творчій діяльності вчителя є саморефлексія, яка надає йому змогу розглянути свій потенціал та зрозуміти власні приховані можливості. Цей компонент характеризує пізнання й аналіз фахівцем власної особистості та реалізується через саморозуміння й розуміння іншого, самооцінку та оцінку інших людей. Рефлексія – процес мислення, спрямований на самоаналіз, саморозуміння, самоусвідомлення власних дій, поведінки, мовлення, досвіду, почуттів, станів, характеру, ставлення до себе та до інших, своїх завдань, призначення тощо [170]. Навчання й самовдосконалення справжнього професіонала – майстра своєї справи триває протягом усього життя.

Готовність до професійного саморозвитку вчителя музичного мистецтва розуміють як поєднання самоствердження, самовдосконалення, самоактуалізації в професійній діяльності, спрямованих на розвиток творчого потенціалу.

Таким чином, досліджуючи специфіку педагогічної праці й творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва, можна підсумувати, що вона зумовлена двома напрямками музично-педагогічної діяльності, які значно впливають на розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва, а саме: музично-творчою та педагогічно-творчою, – які інтегровані між собою.

Виходячи зі специфіки музично-педагогічної діяльності, яка сприяє розвитку творчого потенціалу вчителя, під *творчим потенціалом учителя музичного мистецтва* ми будемо розуміти систему природних, музичних і педагогічних творчих якостей, здібностей, умінь, творчих сил, ресурсу й можливостей, які можуть реалізуватися через творчу активність, музично-

педагогічну творчу діяльність і бути спрямовані на вдосконалення професійної компетентності вчителя для отримання якісних результатів діяльності.

На основі аналізу поглядів дослідників загальну структуру творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва подано як ієрархічну складну динамічну систему феномена педагогічної творчості, яка включає такі компоненти: мотиваційний (мотиви, інтереси, потреби та ціннісні орієнтації вчителя), особистісний (індивідуальні творчі здібності, музичні здібності), когнітивний (фахова і методична компетентність вчителя й ерудованість), процесуальний (педагогічно-мистецькі творчі навички та вміння, творча активність, готовність до інноваційної діяльності) і результативний (самооцінка творчої діяльності, рефлексія, готовність до професійного саморозвитку). Вони забезпечують розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва.

1.3. Сучасний стан розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті

Післядипломна освіта, безперервний професійний розвиток є складовими освіти дорослих, що спрямовані на реалізацію права кожної особи на безперервне навчання з урахуванням її особистісних потреб, пріоритетів суспільного розвитку та потреб економіки [88]. Післядипломна освіта включає спеціалізацію – профільну спеціалізовану підготовку, перепідготовку – освіту дорослих, підвищення кваліфікації та стажування, під час яких набувають нових компетентностей або вдосконалюють раніше набуті [88].

Мережа вітчизняних закладів післядипломної педагогічної освіти взаємодіє з департаментами освіти і науки, міськими та районними управліннями освіти і науки, міськими та районними методичними кабінетами, методичними службами територіальних об'єднаних громад і

методичними службами закладів загальної середньої освіти, позашкільними освітніми закладами та громадськими організаціями. Вони сприяють здійсненню навчання протягом життя вчителям усіх педагогічних категорій.

Освітня галузь «Мистецтво» є органічною складовою загальної середньої освіти, а тому в умовах післядипломної педагогічної освіти передбачено навчання вчителів музичного мистецтва як представників цієї категорії педагогічних працівників, що покликані забезпечувати в освітньому процесі мистецьку освіту школярів різних вікових категорій (від початкової до старшої школи) шляхом вивчення освітнього навчального предмета «Музичне мистецтво» та інтегрованого курсу «Мистецтво».

У післядипломній педагогічній освіті підготовку вчителя музичного мистецтва виділяють у певні періоди навчання, які в цьому дослідженні розуміються як види освіти, пов'язані з освітою дорослих, а саме:

- *формальна освіта* – здобуття кваліфікацій, визнаних державою;
- *неформальна освіта*, яка не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних або присудженням часткових освітніх кваліфікацій;
- *інформальна освіта* (самоосвіта) – самоорганізоване набуття особою певних компетентностей під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, у родині чи під час дозвілля.

Навчання вчителів музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти протягом багатьох років набуло своєї усталеної організованої структури, яка зумовлена пріоритетами національної освітньої політики. Під післядипломною педагогічною освітою вчителя музичного мистецтва ми розуміємо спеціально організований процес професійного розвитку вчителів музичного мистецтва (професійних знань, умінь, навичок, практичного досвіду). Вона стає своєрідним випереджальним механізмом, що

стабілізує й адаптує систему освіти до нових вимог соціально-економічного розвитку держави [252].

До основних завдань післядипломної педагогічної освіти належать приведення обсягів та змісту підготовки й підвищення кваліфікації у відповідність до поточних та перспективних потреб держави; формування змісту навчання, яке має цільове спрямування на професійний розвиток конкретних фахівців; застосування сучасних навчальних технологій і запровадження дистанційної, очно-дистанційної форм навчання; забезпечення організаційної єдності із системою підготовки фахівців шляхом урахування потреб ринку праці; оптимізація мережі навчальних закладів системи післядипломної педагогічної освіти на засадах поточного та стратегічного планування потреб у професійному навчанні фахівців[252].

Розглянемо форми навчання в різних видах освіти вчителів музичного мистецтва, подані в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Види та форми навчання вчителя музичного мистецтва розвитку творчого потенціалу в умовах післядипломної педагогічної освіти

Види післядипломної освіти	Формальна освіта	Неформальна освіта	Інформальна освіта
Періоди навчання	Курсовий період	Міжкурсний період	Самоосвіта
Форми навчання	Очне, очно-дистанційне навчання	Дистанційне навчання	Самонавчання, електронне навчання

Аналіз форм, які застосовують у різних видах навчання на сучасному етапі розвитку післядипломної педагогічної освіти, надав змогу виявити найбільш поширені з них, а саме: очне, очно-дистанційне, дистанційне, самонавчання (у т.ч. електронне навчання).

У концепції розвитку педагогічної освіти зазначено, що традиційним видом підвищення кваліфікації є навчання в закладах післядипломної

педагогічної освіти, яке передбачає набуття особою нових компетентностей або вдосконалення раніше набутих у межах професійної діяльності [129].

На думку В. Олійника, поняття «підвищення кваліфікації» означає «процес і результат навчання працівників, головною метою якого є забезпечення потреб суспільства у кваліфікованих кадрах з високим рівнем професіоналізму та культури, спроможних компетентно, творчо і відповідально виконувати завдання, що стоять перед ними» [211].

Курсовий період у нашому дослідженні ми зараховуємо до виду навчання в межах формальної освіти вчителя музичного мистецтва. Завданням курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників є формування їхньої методичної та фахової компетентності, поглиблення соціально-гуманітарних і психолого-педагогічних знань, формування вмінь з використання новітніх освітніх та інформаційно-комунікативних технологій. Курси підвищення кваліфікації мають виконувати три взаємопов'язані функції: *компенсаторну* – ліквідація прогалів у базовій освіті; *адаптивну* – оперативна підготовка до змін в освітньому й суспільному житті; *розвивальну* – забезпечення загальнокультурного розвитку, збагачення науковими знаннями, задоволення багатогранних пізнавальних інтересів та духовних потреб особистості [241].

У межах курсової перепідготовки вчителів музичного мистецтва розрізняють такі види навчання: денну (очну та різновиди очної: інтегровану, бінарну, паралельну, додаткову, перманентну, поетапну, авторські творчі майстерні); очно-заочну (навчання за індивідуальним планом); дистанційну; очно-дистанційну; стажування. У свою чергу, на денних формах навчання використовують *проблемні (тематичні)* курси, що висвітлюють окрему актуальну проблему, *авторські курси або курси з авторським спецкурсом*, які розраховані на творчих ініціативних педагогів, їх проводять на базі опорних шкіл. Основою організації авторських курсів є поширення педагогічного досвіду майстрів педагогічної справи, що вивчається, пропагується, за допомогою яких відбувається практична реалізація наукових ідей та

оригінальних авторських методик викладання мистецтва. Авторські творчі майстерні педагогічних працівників є однією з форм підвищення кваліфікації педагогів, у ході яких створюють певний інтелектуальний продукт [241].

Підвищення кваліфікації та підготовка вчителя музичного мистецтва до реалізації новітніх тенденцій в мистецькій вітчизняній освіті представляють собою структуровану відкриту систему, яка охоплює етапи, компоненти, елементи навчання й вимагають теоретичного моделювання, а також винайдення чинників для ефективного управління процесами формування комплексу професійних компетентностей, набуття в процесі навчання інноваційного особистісного досвіду. Навчання вчителів музичного мистецтва в межах післядипломної педагогічної освіти проходить за навчальними планами, навчальними робочими програмами, що розподілені в навчальні модулі, серед яких особливого значення набувають модулі фахового призначення (посадово-функціональний, інноваційно-дослідницький, модуль професійно-особистісного розвитку).

Основними видами занять є лекції, тематичні дискусії, тренінги, практичні заняття, вебінари, семінари, педагогічні конференції, педагогічна практика тощо.

Не менш значущою для професійного розвитку є неформальна освіта вчителя музичного мистецтва, що проходить у міжкурсовий, міжатаестаційний періоди навчання. Особливості міжурсового навчання полягають у тому, що він охоплює декілька рівнів навчання (обласний, районний (міський), шкільний), коли вчитель активно підвищує свій професійний рівень у процесі участі в науково-педагогічних заходах, підготовки навчально-методичного, методично-дидактичного супроводу творчої педагогічної діяльності.

Період самонавчання як інформальна освіта представляє собою сукупність форм індивідуального навчання вчителя, які він обирає самостійно, виходячи з власних запитів та потреб, використовуючи при цьому самонавчання на тренінгах, освітніх платформах і обираючи

різноманітні сучасні види електронного самонавчання на основі електронних освітніх ресурсів, на відкритих освітніх платформах.

Розглянемо детальніше існуючий досвід підготовки вчителя музичного мистецтва, який допоможе розкрити сучасний стан проблеми розвитку творчого потенціалу вчителя в умовах післядипломної педагогічної освіти.

У працях сучасних науковців проаналізовано вітчизняний досвід з підготовки вчителів до розвитку творчого потенціалу в системі післядипломної педагогічної освіти. Проблеми підготовки вчителів музичного мистецтва в межах післядипломної педагогічної освіти та неперервної освіти вчителів музичного мистецтва були предметом дослідження Н. Мурованої, Н. Сегеди, питання мистецько-педагогічної діяльності вчителя в загальноосвітніх навчальних закладах розкрито в публікаціях Ю. Дворника, Л. Масол, К. Сергєєвої, Л. Хлебнікової.

Особливості вдосконалення професійно-особистісних рис вчителя музичного мистецтва розкрито в працях А. Растригіної, С. Соломахи та ін. Заслужують на увагу напрацювання з методики викладання музичного мистецтва в загальноосвітній школі та підготовки вчителя музичного мистецтва таких авторів, як: Е. Абдулліна, О. Апраксина, Н. Гуральник, Д. Кабалевський, А. Козир, О. Лобова, Л. Масол, О. Олексюк, В. Орлова, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, З. Софроній, О. Хижна, Л. Хлебнікова, В. Шульгіна, О. Щолокова, Д. Юник та ін.

Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва загалом і в умовах післядипломної педагогічної освіти зокрема є предметом наукових психолого-педагогічних пошуків Є. Адакіна, В. Богословського, С. Гармаша, В. Загвязинського, В. Кан-Калика, Г. Коджаспірової, Н. Кузьміної, А. Лебедевої, І. Назаренко, Н. Ничкало, В. Риндака, Г. Селевко, В. Семиченко, С. Щеглової та ін. Проблеми розвитку творчої особистості, її потенційні можливості та творчі здібності висвітлено в працях Б. Ананьєва, М. Бердяєва, Л. Виготського, Я. Пономарьова, В. Рибалки, Б. Теплова та ін. Водночас питання розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва

розкрито не так широко, особливо з позицій філософії, психології та педагогіки.

Зміст навчання, на думку багатьох учених, повинен бути конкретним, практичним, прив'язаним до певних умов, обставин професійної мистецько-педагогічної діяльності, сприяти розвитку індивідуального підходу в навчанні. Умовою андрогогізації процесу післядипломного навчання є також діалогічність змісту навчання. Застосування процесуальних форм діалогічності надає змогу активізувати навчання в післядипломній педагогічній освіті, розвивати особистісні якості тих, хто навчається, та того, хто навчає. У період курсової підготовки відбувається обмін інноваційним педагогічним досвідом, практичне відпрацювання інновацій та вирішення шляхів їх упровадження в мистецьку освітню практику [186, с. 34]. На думку Л. Ніколенко, особистісно орієнтований підхід до навчання педагогів є важливою умовою модернізації післядипломної педагогічної освіти, що забезпечує формування в учителів механізмів самореалізації, саморозвитку, самовиховання [204, с. 39]. Водночас І. Москаленко вважає, що застосування інтерактивних технологій у процесі вдосконалення педагогічної майстерності сучасних учителів сприяє формуванню в них навичок і вмінь, цінностей, створенню атмосфери співробітництва в період навчання тощо. Багатьох учених цікавить запровадження інтерактивних технологій і тренінгово-проективних методик у післядипломній освітній процес, які є найбільшою перспективною базою технологічного оновлення післядипломної педагогічної освіти. До технологічної складової навчання належать дослідні, практичні дії, круглі столи, дискусії, самостійні форми пошуково-дослідної, проектної роботи, колективні форми, робота в групах, проектних колективах тощо [197, с. 57].

Набутий практичний досвід творчої роботи під час професійної підготовки вчитель продовжує розвивати в педагогічній діяльності на уроках музичного мистецтва, насиченій позаурочній та гуртковій роботі. Загалом розвиток творчого потенціалу вчителя в професійній педагогічній діяльності

можна розглядати як складний процес його переходу до вищих ступенів професіоналізму, коли розширюються знання про способи нестандартного розв'язання навчально-професійних завдань, відбувається збагачення досвідом творчої професійної діяльності, формуються особистісні та професійні якості, ціннісні орієнтири, уміння переосмислювати, перетворювати й застосовувати ефективний педагогічний досвід й педагогічні інновації з метою самореалізації на основі природних здібностей. Водночас творчий потенціал учителя музичного мистецтва в процесі професійної діяльності можна подати як динамічний процес, що трансформується і є складовою сукупної професійної культури фахівця.

Післядипломна освіта допомагає вдосконалювати професійний педагогічний досвід, сприяє оновленню й поповненню досвіду та його поширенню. Творчий потенціал учителя в процесі набуття, збагачення й удосконалення професійного педагогічного досвіду розвивається в системі післядипломної педагогічної освіти [318].

Вітчизняний досвід організації мистецької післядипломної педагогічної освіти, а саме підвищення кваліфікації вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти, доводить, що курси підвищення кваліфікації проходять за усталеною структурою та змістовним наповненням, що відображено в модулях освітньої програми. Так, до професійного фахового модуля підготовки вчителів входять традиційні лекційні, практичні заняття з усіх видів мистецької професійної діяльності, педагогічна практика та конференція з обміну досвідом. Натомість, процеси реформування мистецької освіти передбачають більш ґрунтовне вивчення окремих питань застосування інноваційних технологій, форм і методів педагогічної діяльності та впровадження нового змісту мистецької освіти.

Зауважимо, що основною метою діяльності обласних інститутів стало забезпечення неперервності професійної освіти педагогів, розвиток у них готовності адаптуватися до змін в освітній галузі, до нових вимог суспільства щодо результатів навчання й виховання підростаючого покоління; одним із

завдань післядипломної освіти стає розвиток педагогічної творчості та творчого потенціалу вчителів. Питання вдосконалення змісту післядипломної освіти розглядали відомі дослідники: А. Кузьмінський [140], В. Олійник [213, с. 2–6], Н. Протасова [260, с. 66–77].

У системі післядипломної педагогічної освіти традиційно центральне місце посідає формальна освіта вчителів музичного мистецтва, а саме підвищення кваліфікації як спеціально організований навчальний процес, спрямований на оновлення, розширення, модернізацію професійних знань і набуття нових компетентностей учителів. Так, С. Архіпова визначає підвищення кваліфікації як «підсистему неперервної освіти людини, що вирішує завдання поступального розвитку фахівця як особистості та як професіонала на основі вдосконалення його професійної діяльності, поза якою особистість реально не розвивається» [16, с. 36].

Аналіз планів курсової підготовки вчителів музичного мистецтва в обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти надав змогу виявити найбільш поширені форми й методи навчання в системі післядипломної педагогічної освіти, такі як: лекційні заняття (з психології творчості, філософії пізнання мистецтва, методики організації творчих видів робіт на уроках), практичні та семінарські заняття (під час яких опановують види практичних творчих робіт з розвитку творчих здібностей учнів), конференції з обміну досвідом та педагогічні практики (які надають можливість учителям музичного мистецтва збагатити свій мистецько-педагогічний досвід та ознайомитися із сучасними тенденціями викладання мистецьких дисциплін у школі). Серед сучасних форм підвищення кваліфікації в системі післядипломної освіти виділяємо такі поширені форми організації навчання, як: проблемний теоретичний семінар, психолого-педагогічний консиліум, науково-практична конференція, методична нарада, педагогічна практика на базі шкіл, проведення майстер-класів, діяльність творчих груп, шкіл та центрів педагогічної майстерності тощо.

Аналіз навчальних програм підвищення кваліфікації свідчить про наявність стандартного пакету лекційних і практичних занять з фахових модулів, які проходять протягом двох, трьох та іноді чотирьох тижнів. В умовах формальної освіти до навчальних планів курсів підвищення кваліфікації вчителів музичного мистецтва обов'язково входять такі модулі: соціально-гуманітарний, фундаментальний, професійний (фаховий), контрольно-діагностичний (діагностико-аналітичний) і педагогічна практика [53]. Опрацювання тематики занять, пов'язаних із творчістю, педагогічною творчістю в навчально-тематичних планах курсів підвищення кваліфікації вчителів музичного мистецтва Вінницького, Житомирського, Запорізького, Закарпатського, Київського, Черкаського й обласних інститутів та академій неперервної освіти свідчить про наявність тем, пов'язаних із проблемою творчого потенціалу, у таких модулях: «Соціально-гуманітарний» (лекційні, практичні заняття з психології творчості); «Професійний» (лекційні, практичні заняття з розвитку творчих здібностей учнів, з питань творчості вчителя музичного мистецтва). Окремо тему творчого потенціалу вчителя в більшості обласних інститутів у межах формальної освіти не зазначено.

За результатами дослідження змістової складової програм підвищення кваліфікації вчителів музичного мистецтва в період формальної освіти в інститутах післядипломної педагогічної освіти (Вінницької, Житомирської, Запорізької, Закарпатської, Київської, Черкаської, областей), представлена така тематика, пов'язана з підготовкою вчителів до розвитку творчого потенціалу (табл. 1.3).

Потрібно наголосити, що запропоновані теми висвітлюють лише окремі аспекти формування й розвитку творчого потенціалу вчителів. Загалом можна констатувати відсутність системності, послідовності в підготовці вчителів музичного мистецтва до розвитку їх творчого потенціалу у формальній освіті.

Тематика занять з розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті

№	Тематика занять	Вид занять	Кількість годин
1.	Виявлення та розвиток індивідуальних творчих здібностей і естетичних потреб в учнів	практичні	8
2.	Психолого-педагогічні основи розвитку обдарованості дітей на уроках художньо-естетичного циклу	практичні	2
3.	Робота з обдарованими дітьми. Індивідуальна робота	практичні	4
4.	Творчі завдання на уроках музичного мистецтва	практичні	8
5.	Методика розвитку творчих здібностей школярів на уроках музичного мистецтва	практичні	8
6.	Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва	спецкурс	8
7.	Педагогічна творчість учителя музичного мистецтва	лекція	2

Більш широкі можливості щодо засвоєння творчих практичних навичок та вивчення тем, пов'язаних із розвитком творчого потенціалу вчителів, мають проблемні тематичні, авторські курси підвищення кваліфікації. Тематичні проблемні курси з розвитку творчого потенціалу вчителя будуються за модулями, серед яких найбільш важливого значення набуває професійний, у структурі якого практичні заняття, тренінги, тематичні дискусії, конференції з обміну досвідом, зі створенням ґрунтового науково-методичного та візуального супроводу навчання.

Узагальнення змісту формальної освіти вчителів музичного мистецтва свідчить про акцент на творчій роботі як в урочній, так і в позаурочній діяльності, де представлені практичні заняття з різною кількістю годин, іноді спецкурс або лекційне заняття.

Післядипломна педагогічна освіта забезпечує безперервність професійного вдосконалення педагогів мистецьких дисциплін та окреслює

шляхи їх подальшого професійного розвитку. Водночас специфіка професійної діяльності вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти визначає зміст, форми й методи навчання вчителів музичного мистецтва.

Залежно від педагогічного стажу діяльності та кваліфікаційної категорії відрізняються можливості вчителя музичного мистецтва з розвитку їх творчого потенціалу. У наукових джерелах виділяють чотири рівні творчої педагогічної діяльності вчителя, які визначають його можливості вчителя з розкриття та розвитку свого творчого потенціалу. Завдяки аналізу досвіду педагогічної діяльності вчителя музичного мистецтва та здійсненому анкетуванню вчителів різних кваліфікаційних категорій, виявлено такі здатності до розвитку творчого потенціалу в умовах післядипломної педагогічної освіти (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Здатності вчителів музичного мистецтва до розвитку творчого потенціалу в умовах післядипломної педагогічної освіти

Рівень	Категорія вчителів	Види творчої діяльності в розкритті творчого потенціалу	Здатність до розвитку творчого потенціалу
1	2	3	4
Репродуктивний	Учителі-спеціалісти та вчителі другої категорії	Мають досвід творчої діяльності, працюють на основі вироблених методик, рекомендацій. На курсах підвищення кваліфікації можуть відтворювати, повторювати завдання, працювати в команді, але не вносити особливі інновації	Творчий потенціал учителів можна розвивати на основі узагальнення творчого досвіду досвідчених педагогів
Раціоналізаторський	Учителі першої категорії	На основі аналізу свого досвіду, конкретних умов своєї педагогічної діяльності можуть у процесі навчання на курсах вносити та пропонувати корективи, здатні до вдосконалення та модернізації деяких елементів існуючих рекомендацій, методик, досвіду відповідно до нових завдань	Творчий потенціал учителів можна розвивати на вищому творчому рівні на основі вдосконалення та модернізації навчання

1	2	3	4
Конструкторський	Учителі вищої категорії	Здатні на основі свого досвіду, самоаналізу своєї діяльності й знань про особливості творчого потенціалу та творчості використовувати існуючі методики, рекомендації, передовий досвід; конструювати та пропонувати власні варіанти вирішення педагогічних мистецьких проблем	Творчий потенціал учителів можна розвивати в процесі творчої діяльності, прояву ерудованості, ініціативи, наполегливості в навчанні
Новаторський	Учителі-методисти	Спроможні вирішувати педагогічні проблеми на принципово нових засадах, їх педагогічна творчість і прояв творчого потенціалу на досить високому рівні, а в процесі курсової підготовки діяльність учителів відрізняється оригінальністю, високою результативністю	Творчий потенціал вчителів можна розвивати в процесі організації майстер-класів, відкритих уроків, тренінгових навчань та поширення свого творчого педагогічного досвіду, реалізації педагогічної майстерності на високому професійному рівні

Узагальнення одержаних результатів надає можливість дійти висновку про необхідність диференційованого навчання на курсах підвищення кваліфікації та складання програми підготовки різних рівнів складності для вчителів, які мають різний рівень розвитку творчого потенціалу.

У межах цього дослідження становить інтерес позиція В. Андрєєва, який розрізняє творчі особистості за характеристиками таким чином: теоретик-логік; теоретик-інтуїтивіст; практик; організатор; ініціатор [10]. На думку В. Андрєєва, теоретик-логік має здатність до широкого узагальнення, класифікації й систематизації інформації, уміє чітко планувати роботу, має високу обізнаність та інтуїцію. *Теп теоретик-інтуїтивіст* здатен генерувати нові, оригінальні ідеї, фантазії, у них досить розвинена творча уява. *Теп особистості-творця* являє собою видатних винахідників, авторів нових концепцій, шкіл і напрямів. *Практик* завжди прагне до експериментальної перевірки своїх нових гіпотез. *Організатор* володіє високим рівнем здібностей до організації колективу для розробки й виконання нових завдань,

під їх керівництвом створюють наукові школи та творчі групи. *Тип ініціатор* має якості ініціативи й натхнення, особливо на початкових етапах розв'язання нових творчих завдань.

Ураховуючи наведену класифікацію, можна зробити висновок, що в процесі виявлення таких типів учителів на курсах підвищення кваліфікації потрібно будувати індивідуальну траєкторію освітнього процесу для вчителів музичного мистецтва, які мають особистості творця або інтуїтивіста [10].

З огляду на специфіку музично-педагогічної діяльності вчителя музичного мистецтва інтеграція, яка виявляється в усіх видах його педагогічної діяльності, вимагає побудови навчання з урахуванням міждисциплінарних зв'язків музичного мистецтва з різними науками та видами мистецтва. Для інтегрованого навчання в умовах післядипломної педагогічної освіти доцільно використовувати мультидисциплінарний підхід. Під мультидисциплінарністю розуміють співпрацю, засновану на одночасному чи почерговому вивченні складної проблеми з перспектив кількох галузей знання. Навчання вчителів музичного мистецтва на високому професійному рівні повинно враховувати зв'язки музичного мистецтва з медициною, психологією, фізіологією, генетикою, філологією, театральним, сценічним, кіномистецтвом, літературою, різними видами візуальних мистецтв, що можна забезпечити завдяки впровадженню мультидисциплінарності в післядипломному навчанні.

Широке поле можливостей для поглибленого вивчення тем, пов'язаних з творчістю, педагогічною творчістю, творчим потенціалом, має неформальна освіта, в якій на шкільному, районному, обласному рівнях учителям пропонують досить широкий спектр заходів з окресленої проблематики (шкільні, районні, обласні семінари, конференції, круглі столи, робота обласних творчих груп, методичних об'єднань, педагогічних майстерень тощо).

Аналіз тематики методичних семінарів обласних інститутів свідчить, що на них розглядають теми, присвячені вдосконаленню діяльності вчителів музичного мистецтва з розвитку творчого потенціалу вчителя.

Більш складною виявляється неформальна освіта, коли розвиток творчого потенціалу та професійної майстерності вчителів музичного мистецтва відбувається на декількох рівнях: шкільному, районному (міському) й обласному.

Так, на шкільному рівні вчитель музичного мистецтва залучений до науково-методичної діяльності навчального закладу та може бути включений до активної творчої педагогічної діяльності в межах шкільного методичного об'єднання, до роботи творчих груп учителів мистецького профілю. У процесі такої діяльності педагоги обмінюються досвідом роботи та складають методичну скарбничку вчителя, розробляють уроки й виховні заходи.

На районному (міському) рівні вчителю музичного мистецтва доцільно брати участь у роботі районних методичних об'єднань учителів мистецьких дисциплін, де можуть бути організовані науково-методичні семінари, творчі майстерні тощо.

Більш широкого спектру набуває обласний рівень, де в неформальній освіті відбувається професійний розвиток вчителів у різноманітних науково-методичних і науково-практичних заходах, конференціях, у діяльності обласних творчих груп, а також у процесі участі в педагогічних фестивалях та конкурсах.

Окремо потрібно сказати про процес самоосвіти в інформальній освіті дорослих, адже цей період не має часових меж та будується за особистісними траєкторіями кожного учителя, закладеними в їхніх професійних програмах самоосвіти.

Основною характеристикою інформальної освіти вчителів музичного мистецтва є її усвідомленість, відкритість та спрямування до індивідуальної реалізації особистісних емоційно-ціннісних завдань мистецтва в різних видах

музичної діяльності. Ефективність процесу самоосвітньої діяльності вчителя залежить від побудови й організації індивідуальної програми самоосвіти та Я-концепції педагога [78, с. 3–6]. Інноваційні підходи до планування напрямів самоосвітньої діяльності та проектування й реалізації індивідуальних програм самоосвіти вчителів доводять наявність різноманітних моделей професійного вдосконалення сучасних вчителів, які базуються на педагогічних потребах, творчих запитах учителів-практиків [78, с. 3–6]. Мотивація до постійного самовдосконалення вчителя та спрямованість педагога-музиканта на оволодіння необхідними самоосвітніми знаннями, уміннями, здатностями набуває вагомої значущості. Учитель, який відчуває потребу у творчості та має високий рівень мотивації до самоосвіти, повинен знати педагогічні дослідницькі цілі, а також володіти на достатньому рівні належними методами, прийомами самоосвіти [78, с. 3–6]. Останнім часом із розвитком відкритих освітніх ресурсів та відкритої освіти в Україні вчитель музичного мистецтва має широкий вибір побудови самоосвітньої творчої діяльності на основі інформаційно-комунікаційних, цифрових, мережевих технологій, на дистанційних платформах та в процесі індивідуального навчання в масових відкритих електронних курсах.

Проведене анкетування серед учителів музичного мистецтва, які перебували на курсах підвищення кваліфікації в обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти, надало можливість зробити висновок про наявні проблеми в організації професійної діяльності вчителя з розвитку творчого потенціалу, такі як: недостатня професійна фахова підготовка вчителів до цього виду діяльності, наявність знанневих і практичних прогалин з окресленої проблеми, недостатня кількість науково-методичної літератури та сучасних методик роботи, відсутність систематичної підготовки з розвитку творчого потенціалу, недостатній досвід роботи з упровадження тренінг-курсів, майстер-класів тощо.

Водночас неформальна освіта сучасного вчителя також впливає на його післядипломну підготовку й визначає загалом рівень сформованості його

готовності до професійної діяльності, зокрема до розвитку творчого потенціалу вчителів.

У післядипломній освіті наявні усталені види навчання та передбачені різні можливості для розвитку творчого потенціалу й прояву творчого потенціалу в педагогів різних кваліфікаційних категорій, що вимагає впровадження диференційованого підходу в організації навчання, а специфіка музично-педагогічної діяльності потребує введення мультидисциплінарності в навчання з метою упровадження інтегрованого підходу та досягнення високої результативності.

Таким чином, на підставі здійсненого аналізу нормативної документації та наявного сучасного стану розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти [88; 89; 90; 129; 130] встановлено відсутність системності, послідовності в підготовці вчителів музичного мистецтва у формальній освіті, що надало змогу виявити суперечності між: сучасними європейськими і вітчизняними здобутками в освітній галузі та недостатнім рівнем доступу працівників закладів післядипломної педагогічної до відкритого освітнього середовища; вимогами суспільства до високого рівня творчості, компетентності вчителя музичного мистецтва й неготовністю працівників закладів післядипломної педагогічної освіти задовольнити повною мірою ці вимоги; потребами вчителя музичного мистецтва у творчому зростанні, активному впровадженні інноваційних технологій і недостатнім рівнем науково-методичного супроводу творчого зростання вчителя в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Виявлено, що більш широкі можливості для засвоєння творчих практичних навичок та вивчення тем, пов'язаних із розвитком творчого потенціалу вчителів, мають проблемні тематичні, авторські курси підвищення кваліфікації, що втілюються за допомогою очних, очно-дистанційних, дистанційних форм навчання, самонавчання й електронного навчання.

Доведено, що підготовка вчителів музичного мистецтва до розвитку творчого потенціалу являє собою сукупність формальної освіти (курсowego періоду), що здійснюється на основі поглибленого проблемного, тематичного навчання; неформальної освіти (міжкурсowego періоду), що має можливості підвищення професійної майстерності вчителів та розвитку творчих можливостей завдяки активній участі в науково-педагогічних заходах та різним формам дистанційного навчання; інформальної освіти (самоосвіти), що надає змогу виявити перспективи самонавчання та вироблення індивідуальних траєкторій розвитку творчого потенціалу, подальшого професійного саморозвитку й визначення шляхів реалізації набутого досвіду та вдосконалення розвитку творчого потенціалу.

У післядипломній освіті наявні усталені види навчання та передбачені різні можливості для розвитку творчого потенціалу, прояву творчого потенціалу в педагогів різних кваліфікаційних категорій, що вимагає впровадження диференційованого підходу до організації навчання, а специфіка музично-педагогічної діяльності потребує введення мультидисциплінарності в навчання з метою упровадження інтегрованого підходу та досягнення високої результативності розвитку творчого потенціалу.

Висновки до першого розділу

У першому розділі дисертації подано теоретичний аналіз розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва як педагогічної проблеми. На основі опрацювання літератури з'ясовано сутність основних понять дослідження та виявлено, що окреслена проблема є актуальною для вітчизняної педагогічної науки. Вивчення генези проблеми розвитку творчого потенціалу надало змогу прослідкувати еволюцію поняття «творчий потенціал» та узагальнити погляди вчених на основні поняття дослідження.

На основі аналізу понять «творчий потенціал», «творчий потенціал особистості» й «творчий потенціал вчителя» визначено, що *творчий потенціал учителя музичного мистецтва* є системою природних, музичних і педагогічних творчих здібностей, умінь, творчих можливостей учителя, що реалізуються в процесі музично-педагогічної творчої діяльності, творчої активності та спрямовані на отримання якісних продуктивних результатів діяльності.

Зважаючи на об'єкт та предмет дослідження, на основі аналізу нормативно-правового забезпечення мистецької педагогічної освіти, освітніх реформ та узагальнення педагогічного досвіду встановлено, що творчий потенціал вчителя має певні особливості розвитку в різних видах навчання, а саме: може розвиватися у формальній освіті на основі організації творчої діяльності педагогів через упровадження спецкурсу до змісту курсів підвищення кваліфікації, у процесі участі в науково-практичних заходах, дистанційного навчання в неформальній освіті, а також набувати нових форм реалізації в процесі самоосвітньої діяльності в інформальній освіті.

У результаті аналізу специфіки професійної діяльності вчителя музичного мистецтва визначено два напрями педагогічно-мистецької діяльності: музично-творчу та педагогічно-творчу, які інтегрують між собою. Встановлено, що музично-творчий потенціал є найвищим вираженням творчості фахівця й головним показником розвитку професіоналізму вчителя. Доведено, що в межах післядипломної педагогічної освіти творчий потенціал розвивається в *музично-педагогічній діяльності* вчителя на основі його творчої активності, розвиненої творчої уяви й інтуїції, через виявлення творчого новаторства, інтелекту, творчих здібностей, ресурсів, ерудиції завдяки реалізації творчих можливостей.

Аналіз поглядів дослідників дав змогу виявити загальну структуру творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва, яку подано як ієрархічно складну динамічну систему феномена педагогічної творчості, що забезпечує розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва. До цієї

структури входять мотиваційний, особистісний, когнітивний, процесуальний, результативний компоненти. *Мотиваційний компонент* охоплює мотиви, інтереси, потреби та ціннісні орієнтації вчителя; *особистісний* – індивідуальні творчі й музичні здібності; *когнітивний* – рівень фахової та методичної компетентності й ерудованості; *процесуальний* – педагогічно-мистецькі творчі навички, уміння, творчу активність та готовність до інноваційної діяльності; *результативний* – самооцінку творчої діяльності, рефлексію, готовність до професійного саморозвитку.

Дослідження сучасного стану розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти надав змогу виявити суперечності між: сучасними європейськими і вітчизняними здобутками в освітній галузі та недостатнім рівнем доступу працівників закладів післядипломної педагогічної до відкритого освітнього середовища; вимогами суспільства до високого рівня творчості, компетентності вчителя музичного мистецтва й неготовністю працівників закладів післядипломної педагогічної освіти задовольнити повною мірою ці вимоги; потребами вчителя музичного мистецтва у творчому зростанні, активному впровадженні інноваційних технологій і недостатнім рівнем науково-методичного супроводу творчого зростання вчителя в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Здійснений аналіз сучасного стану розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти свідчить про відсутність системності, послідовності в підготовці вчителів музичного мистецтва у формальній, неформальній та інформальній освіті.

Встановлено, що розвиток творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва має відбуватися в умовах формальної освіти (курсів періоду) на основі поглибленого проблемного, тематичного навчання; у неформальній освіті (міжкурсів періоді) продовжується завдяки прояву творчих можливостей вчителя під час активної участі в науково-педагогічних, методичних заходах, різних формах дистанційного навчання, а в

інформальній освіті (самоосвіті) здійснюється на основі з'ясування перспектив самонавчання та вироблення індивідуальної освітньої траєкторії професійного розвитку й розвитку творчого потенціалу. Найбільш ефективними є творчі форми навчання педагогів на основі впровадження мультидисциплінарного, диференційного та інтегрованого підходів до навчання із метою досягнення високої результативності освітнього післядипломного процесу.

Результати дослідження за першим розділом дисертації відображено в таких публікаціях: [156; 157; 158; 159; 160].

РОЗДІЛ 2

МОДЕЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

2.1. Педагогічні умови розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти

У сучасних умовах глобалізації освіти проблема виявлення та розвитку творчого потенціалу сучасних педагогів, підготовки творчого вчителя набуває особливого значення. Її актуальність у періоди реформації освітянської галузі вимагає від працівників сфери післядипломної педагогічної освіти створення особливих педагогічних умов. І в цьому контексті можна говорити про необхідність розвитку педагогічної творчості учителів мистецьких дисциплін, що, безумовно, є важливою складовою їх професійного зростання.

Дослідження проблеми розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва потребує чіткого визначення поняття «педагогічна умова». Згідно зі словником української мови, термін «умови» має декілька значень, серед яких найбільш прийнятним є таке: «Правила, встановлені в якій-небудь сфері життя, діяльності; обставина, від якої що-небудь залежить» [294]. З філософського погляду поняття «умова» визначається як категорія, що виражає відношення предмета до навколишніх явищ, без яких предмет не може існувати [323, с. 431]; тут зосереджено увагу на тому, що умови являють собою обставини, які є важливими для формування певного середовища.

У педагогічних джерелах умови залежать від того, у якому закладі освіти організовується педагогічний процес, а також від його напрямів і компонентів, змісту й технологій здійснення, враховуючи зв'язок навчального процесу з навколишнім середовищем, потребами і запитами

його суб'єктів. Питання педагогічних умов розвитку творчого потенціалу вчителя досліджували Я. Болюбаш, Н. Іпполітова, Т. Лошакова, В. Серіков, С. Сисоєва та ін. Вони розглядають педагогічні умови як сукупність спеціально спроектованих можливостей змісту, форм, методів навчально-виховного процесу, як сукупність об'єктивних можливостей для цілеспрямованого відбору, конструювання елементів змісту і форм навчання і виховання, а також моніторингу та корегування складових педагогічного процесу для досягнення навчальних цілей [53, с. 111]. Т. Лошакова визначає педагогічні умови як окрему групу умов, яку використовують у педагогічній теорії для наукового обґрунтування будь-якого об'єкта педагогічної системи з метою визначення сукупності можливостей, що забезпечують його ефективне існування [166, с. 231]. У працях О. Варецької педагогічні умови зазначені як сукупність зовнішніх об'єктів і внутрішніх обставин, що визначають ефективне вирішення порушеної педагогічної проблеми [41, с. 132]. Л. Хомич визначає педагогічні умови як характеристики, що зумовлюють суб'єкт-суб'єктні відносини в навчальному процесі педагогічного закладу [330, с. 57].

До проблем педагогічних умов розвитку педагогічної творчості, творчої активності вчителя та розвитку творчого потенціалу вчителя зверталися Л. Баренбойм, Л. Виготський, С. Науменко, О. Олексюк, Г. Падалка, Б. Теплов, О. Ростовський, О. Рудницька. Так, Г. Падалка в монографії «Педагогіка мистецтва» розглядає особливості, сутність педагогічних умов навчання мистецтва. Зокрема, поняття «педагогічні умови навчання мистецтва» науковець розкриває таким чином: «Це цілеспрямовано створені чи використовувані обставини мистецького навчання, що забезпечують можливість досягнення його результативності». Серед першочергових умов Г. Падалка визначає такі педагогічні умови, як створення позитивної атмосфери навчання; досягнення діалогових засад взаємодії учителя і учнів в навчальному процесі; забезпечення пріоритету практичної діяльності. Педагогічні умови науковець розглядає як складову методики [226, с. 160].

Система післядипломної педагогічної освіти залишається впливовим фактором переосмислення перспектив і пріоритетів розвитку освітньої сфери та визнана готувати педагогічних працівників до професійної діяльності в постіндустріальному глобалізованому суспільстві, що вимагає від них умінь продукування проривних знань і практичного застосування інноваційних технологій з метою здобуття переваг у міжнародній конкуренції [216, с. 2]. В процесі активного реформування вітчизняної післядипломної педагогічної освіти створюються умови для розвитку творчого потенціалу вчителів загальноосвітніх шкіл засобами інноваційних педагогічних технологій як у курсовий та міжкурсний періоди, так і в процесі творчого професійного саморозвитку й самоосвіти. У працях І. Жерносека, С. Крисюка, В. Маслова, Н. Протасової, В. Пікельної, В. Пуцова, Т. Сущенко, Є. Соф'янца та інших зазначається, що система післядипломної освіти сприяє адаптації до професійної діяльності в умовах нових соціально-економічних відносин, апробує новий зміст освіти та нові педагогічні технології, здійснює моніторинг основних показників розвитку галузі з метою визначення її перспектив.

Для визначення педагогічних умов слід розглянути чинники внутрішнього та зовнішнього впливу на розвиток творчого потенціалу вчителя в ППО.

Виявлено впливові *зовнішні чинники*, які спонукають до розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва на державному рівні: державні нормативні документи, концепції, стандарти, програми з питань загальної середньої та післядипломної освіти (у т.ч. освітньої галузі «Мистецтво»), що визначають освітню траєкторію професійної музично-педагогічної діяльності вчителя музичного мистецтва; стратегічні освітні завдання педагогів спрямовують їх до самоосвіти, регулюють впровадження інновацій, спонукають до творчої педагогічної діяльності, мотивують до розвитку творчого потенціалу. Отже, як уже було сказано вище, нормативно-правова база, що регламентує навчання вчителів в умовах післядипломної

педагогічної освіти та виявляє пріоритетні завдання в післядипломному освітньому процесі вчителя музичного мистецтва, здійснює зовнішній вплив на розвиток творчого потенціалу останнього. Так, відповідно до чинного законодавства, нормативно-правове поле післядипломної педагогічної освіти становлять Конституція України, закони України, підзаконні нормативно-правові акти та низка положень щодо організації післядипломного педагогічного процесу.

Концепцією розвитку неперервної педагогічної освіти передбачено «...відтворення людського капіталу та інтелекту суспільства для забезпечення сталого людського розвитку країни через якісну підготовку педагогічних кадрів для всієї сфери освіти, створення ефективної системи підготовки та підвищення кваліфікації науково-педагогічних і педагогічних працівників на основі поєднання національних надбань світового значення та усталених європейських традицій забезпечення розвитку педагогів, здатних у процесі постійного вдосконалення здійснювати професійну діяльність на засадах гуманізму, демократії, вільної конкуренції та високих технологій, а також забезпечувати неперервну освіту громадян, здійснюючи практичну реалізацію освітньої політики як пріоритетної функції держави» [129]. На думку В. Олійника, «...неперервна освіта – природний, поступальний процес передачі нагромаджених знань і вмінь від одного покоління до іншого, підвищення знань і досвіду від одного ступеня освіченості до іншого. Це закон розвитку і реалізації здібностей людини протягом усього життя, орієнтування її на соціально вагомі цілі, категорії, нормативи» [211]. Закономірним стає процес збільшення освітніх потреб, що впливають на розвиток системи післядипломної освіти педагогів взагалі та підвищення їхньої кваліфікації зокрема.

Сучасна освітня парадигма заснована на формуванні конкурентоспроможного освітнього середовища і забезпечення високої якості освіти, показники якої мають бути вимірюваними, достовірними та заздалегідь визначеними у чітких результатах її досягнення. Тому до

зовнішніх умов слід зарахувати і конкурентоспроможність закладів, що здійснюють навчання вчителів. Необхідною умовою успішності освітнього процесу в післядипломній педагогічній освіті стає проблема вивчення запитів, потреб, інтересів контингенту, який приходить на курси підвищення кваліфікації.

До комплексу нормативних документів, які регламентують професійну діяльність вчителя музичного мистецтва, зараховуємо Концепцію художньо-естетичного виховання школярів в загальноосвітній школі (2005 р.), оновлені Державні стандарти початкової школи та базової і повної загальної середньої освіти (освітня галузь «Мистецтво») (2017 р.), нові освітні програми «Мистецтво», які визначають шляхи творчого вдосконалення вчителя, мотивують його на досягнення високих освітніх результатів педагогічної діяльності, а також підвищення рівня музично-педагогічної праці. У період реформування освіти важливого значення набувають концептуальні засади освітніх реформ, які зазначені в Концепції «Нова українська школа» (2017 р.), Концепції розвитку педагогічної освіти (2018 р.), Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, Законі України «Про освіту» (2017 р.). У цих документах визначаються стратегічні завдання педагогів щодо розвитку професійної компетентності, педагогіки партнерства, впровадження цифрових технологій та інших інновацій, що скеровує вчителя до самоосвіти та спонукає до творчої педагогічної діяльності. Низка таких державних документів, як Концепція розвитку післядипломної освіти в Україні, концепції неперервної освіти, освіти дорослих, освітні проекти, постанови в галузі післядипломної освіти, визначає інноваційні тенденції навчання вчителів, зумовлює активний прояв інновацій, педагогічної творчості та забезпечує появу новітніх форм удосконалення системи освіти дорослих і впровадження творчої діяльності вчителів у період навчання в межах післядипломної освіти. У цілому комплекс державних нормативних документів (постанов, законів тощо), а

також концепцій забезпечує високий рівень мотивації вчителя до змін, реформ, прояву творчості й розвитку творчого потенціалу.

До внутрішніх чинників, які визначають якість творчого зростання вчителя музичного мистецтва, впливають на розвиток його творчого потенціалу в межах формальної, неформальної освіти, а також на отримання продуктивного результату навчання, віднесено: нормативно-правове, інформаційне, матеріально-технічне, змістове і кадрове забезпечення освітнього процесу в закладах післядипломної освіти.

Основним нормативним документом, що визначає організацію навчального процесу в обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти, є типова професійна програма й навчальний план підвищення кваліфікації відповідної категорії слухачів, який базується на Законі України «Про вищу освіту». Відповідно до освітньо-професійної програми підвищення кваліфікації вчителів музичного мистецтва розробляються робочі навчальні плани. Робочий навчальний план є документом, який складається з навчально-тематичного плану курсів відповідного формату і фаху з деталізацією змісту інваріантної та варіативної складової із зазначенням форм занять, кількості академічних годин і прізвищ викладачів. Він є основою для розрахунку балансу навчального часу навантаження викладачів, розробки їхніх індивідуальних планів, бюджету курсів і фонду оплати праці [238, с. 37]. Як уже було сказано вище, робочі навчальні плани мають інваріанту та варіативну частину навчального плану. До варіантної частини цих програм мають входити спецкурси та тренінги, спрямовані на розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва. Важливого значення набувають навчально-методичні комплекси з кожної окремої дисципліни та з кожної окремої теми, що входять до структури програми.

Розвиток професійної компетентності та педагогічної творчості вчителя буде здійснюватися на високому професійному рівні за наявності ґрунтового матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу, що безпосередньо впливає на розвиток творчого потенціалу вчителя.

Оснащеність освітніх аудиторій якісним обладнанням, комп'ютерною технікою, засобами візуального супроводу (мультимедійні проектори, інтерактивні дошки), а також наявність Інтернет-з'язку сприяє якісному засвоєнню матеріалу, набуттю практичного досвіду. Кваліфікація педагогічних працівників та практичний досвід організації освіти дорослих має важливе значення у процесі вибору форм і методів навчання, а рівень професійної компетентності організаторів післядипломного освітнього процесу впливає на якість навчання та рівень розвитку творчого потенціалу вчителів.

Під педагогічними умовами розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва ми розуміємо фактори впливу, які дають змогу ефективно розвивати всі структурні компоненти творчого потенціалу педагога в умовах ППО (рис. 2.1).

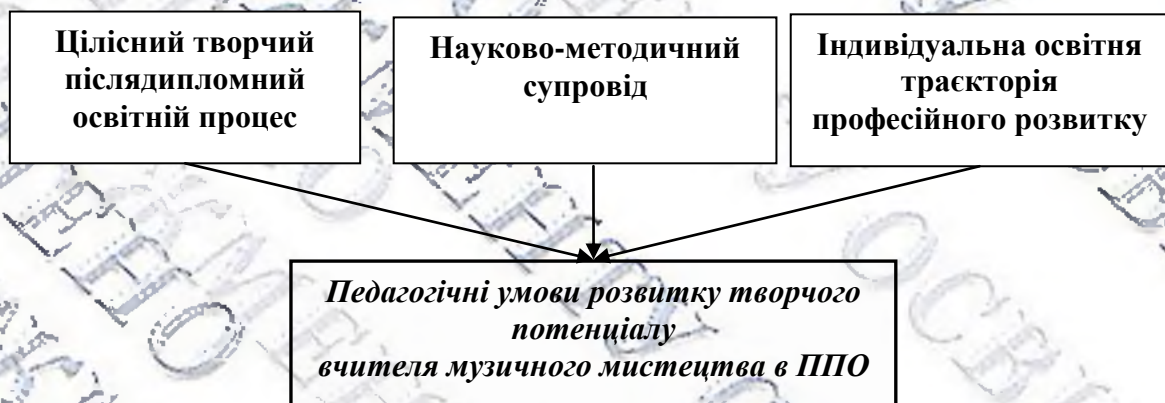


Рис. 2.1. Педагогічні умови розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті

З метою з'ясування вищезазначених умов в контексті післядипломної педагогічної освіти та визначення пріоритетів педагогів у виборі видів навчання в післядипломному освітньому процесі нами здійснено опитування вчителів, що навчалися на курсах підвищення кваліфікації в обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти. За результатами опитування було визначено періоди ефективного навчання вчителів музичного мистецтва із запропонованих варіантів (формальна освіта – курсовий, неформальна

освіта – міжкурсовий період, інформальна освіта – процес самонавчання) та виявлено умови, які зможуть сприяти розвитку їх творчого потенціалу. Результати дослідження узагальнено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

**Оцінювання вчителями ефективності видів навчання в
післядипломній педагогічній освіті**

Види післядипломної підготовки вчителів	Групи вчителів								Разом	
	Вчителі II категорії		Вчителі I категорії		Вчителі вищої категорії		Вчителі- методисти			
	К-сть вчит.	%	К-сть вчит.	%	К-сть вчит.	%	К-сть. вчит.	%	К-сть	%
Формальна освіта	42	61,8	101	47,2	30,0	14,5	4	18,2	177	47,4
Неформальна освіта	9	13,2	15	7,0	4,0	5,8	7	31,8	35	9,4
Інформальна освіта	17	25,0	98	45,8	35,0	79,7	11	50,0	161	43,2
Разом виборів	68	100	214	100	69	100	22	100		
% від загальної кількості вчителів	18,2		57,4		18,5		5,9		373	100

Результати дослідження засвідчили, що з-поміж періодів навчання, які впливають на розвиток творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва, переважно виділяють формальну освіту – курси підвищення кваліфікації (47,4%); дещо менше вчителів обирають самоосвітню діяльність (43,2%) та значно менший відсоток обирають неформальну освіту – міжкурсовий період (9,4%). Слід також відзначити, що вчителі з більшим педагогічним досвідом вважають домінуючим саме самоосвітній процес, тоді як молоді фахівці віддають перевагу курсовому навчанню в післядипломній освіті. Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що всі періоди навчання є важливими для розвитку творчого потенціалу, однак з перевагою курсового періоду. Всі періоди мають бути взаємопов'язаними та становити цілісну систему підготовки вчителя.

Отже, під *першою педагогічною умовою* розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти

ми розуміємо: забезпечення цілісного творчого післядипломного освітнього процесу формальної та неформальної освіти на основі вдосконалення змісту навчання й збагачення досвіду творчої музично-педагогічної діяльності.

На думку С. Ковальнової, педагогічний процес можна розглядати як систему, що функціонує в інших системах. Рівень її цілісності залежить від повноти та взаємозв'язку її структурних компонентів. У системі підвищення кваліфікації педагогічний процес має ті самі компоненти, як і в будь-якій ланці системи освіти; він характеризується метою, завданнями, змістом, методами, засобами навчання, формами взаємодії, умовами та досягнутими результатами [120]. Цілісний педагогічний процес виконує освітню, виховну, розвивальну та соціальну функції. Як зазначає В. Краєвський, цілісність освітнього процесу полягає в його соціальній сутності й відображається в уявленні про єдність викладання і навчання як взаємопов'язаної діяльності тих, хто навчає, і тих, хто навчаються, як об'єктивно притаманну якість навчання [132]. В основі цілісного творчого освітнього процесу післядипломної підготовки вчителя музичного мистецтва лежать андрагогічний, особистісно-діяльнісний підходи, урахування андрагогічних і спеціальних принципів та розуміння педагогічного процесу як цілісної системи, компоненти якої пов'язані між собою, а також уявлення про розвиток творчого потенціалу суб'єкта діяльності, яку можна стимулювати за відповідно створених умов.

Для забезпечення цілісного творчого освітнього процесу післядипломної підготовки вчителя музичного мистецтва необхідно враховувати всі складові творчого процесу та часові етапи реалізації проблеми, що в умовах нашого дослідження розуміються як етап курсової підготовки, міжкурсний та етап самоосвітньої діяльності.

Отже, під цілісністю творчого освітнього процесу післядипломної підготовки вчителя музичного мистецтва ми розуміємо взаємозв'язок усіх періодів навчання формальної та неформальної освіти педагога, спрямований на розвиток творчого потенціалу вчителя. Цілісність післядипломної

підготовки вчителя забезпечується змістовим наповненням усіх періодів навчання. Так, змістове наповнення курсового етапу навчання у формальній освіті забезпечується шляхом впровадження спецкурсу «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті». У період неформальної освіти педагогів до змісту навчання впроваджується система науково-педагогічних заходів з обраної проблеми та організація діяльності творчих груп і творчих об'єднань педагогів (рис. 2.2).

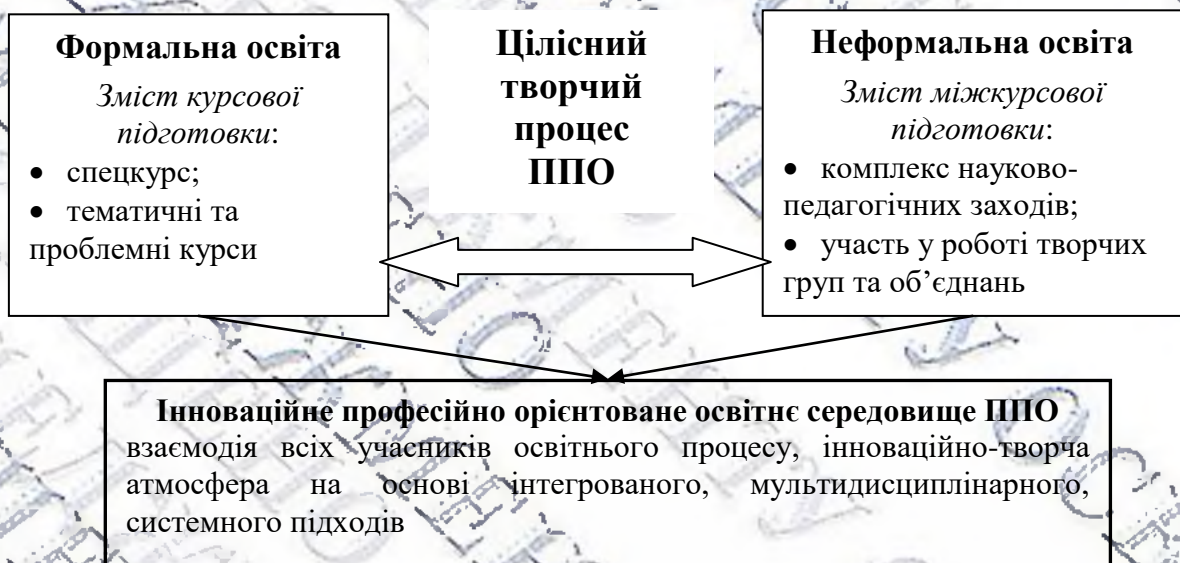


Рис. 2.2. Цілісний творчий процес післядипломної педагогічної підготовки вчителів музичного мистецтва

Удосконалення змісту навчання вчителів у формальній освіті відбувається шляхом впровадження спецкурсу «Розвиток творчого потенціалу в післядипломній педагогічній освіті», коли вчителі протягом тренінгового навчання можуть отримати не тільки ґрунтовні знання про організацію творчого процесу, але й активно залучаються до різних видів творчої практичної діяльності на основі інтеграції, мультидисциплінарності й диференціації. Удосконалення змісту навчання вчителів музичного мистецтва ефективніше буде відбуватися в умовах інноваційного професійно орієнтованого освітнього середовища післядипломної педагогічної освіти,

під яким розуміють цілісне утворення, що забезпечує впровадження інновацій, отримання якісних результатів продуктивної діяльності та впливає на розвиток творчої взаємодії всіх учасників післядипломного освітнього процесу.

Другою педагогічною умовою розвитку творчого потенціалу в умовах післядипломної педагогічної освіти нами визнано створення науково-методичного супроводу навчання вчителів музичного мистецтва у формальній та неформальній освіті, спрямованого на розвиток творчого потенціалу педагога.

Дослідники О. Савченко, Т. Сорочан, О. Часнікова та інші педагогічну технологію науково-методичного супроводу інтерпретують як педагогічну систему, що гарантує досягнення певної мети через чітко визначену послідовність дій, змісту, методів, спроектованих на досягнення проміжних цілей і наперед визначений кінцевий результат, забезпечує максимальну активність учасників освітнього процесу, відповідає інтересам і запитам на знання.

Зокрема, Т. Сорочан виділяє узагальнені функції науково-методичного супроводу діяльності вчителя, які традиційно притаманні науково-методичній роботі та широко досліджені науковцями, а також нові функції, зумовлені Концепцією «Нова українська школа»: розвивальну, навчальну, інформаційну, прогностичну, супроводжувальну, дослідницьку, аналітичну, узагальнювальну, експертну, фасилітативну, контролінгову. Дослідниця акцентує увагу на тому, що реалізація цих функцій дає змогу забезпечити готовність вчителів до виконання завдань Нової української школи [300].

Під науково-методичним супроводом розуміють педагогічну технологію, яка полягає у створенні мережевого диференційованого акмеологічного освітнього простору, де відбувається професійна взаємодія рівноправних партнерів на принципах людиноцентризму, гуманізму, фасилітативності, індивідуалізації, здійснюється неперервний професійний розвиток педагогічних працівників за індивідуальними освітніми

траєкторіями. Під науково-методичним супроводом ми також розуміємо професійну педагогічну взаємодію суб'єктів освітньої діяльності, спрямовану на кероване створення умов розвитку творчої компетентності вчителя музичного мистецтва у сфері викладання музичного мистецтва, через певну послідовність дій, змісту, методів, етапів, спроектованих на досягнення проміжних цілей і наперед визначений кінцевий результат, що забезпечує максимальну активність слухачів в освітньому процесі, відповідає їх інтересам і запитам на знання. Науково-методичний супровід навчання у формальній та неформальній освіті вчителів музичного мистецтва має рекомендаційний характер. Він надає змогу подолати відірваність один від одного курсового та міжкурсів періодів та забезпечує їх послідовність як єдиний андрагогічний цикл, а також дає можливість створити диференційовані умови для опанування педагогом позиції суб'єкта професійного самовдосконалення й самореалізації, засвоєння інноваційних професійних ролей і функцій на рівні вітчизняних та світових стандартів тощо [236]. Матеріали науково-методичного супроводу можуть бути використані в процесі неформальної освіти районними, міськими методичними службами, а також методичними службами обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти.

До науково-методичного супроводу навчання вчителів музичного мистецтва зараховуємо матеріали спецкурсу «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті», освітні матеріали для проведення науково-методичних заходів у неформальній освіті, організацію дистанційного навчання вчителів.

Важливого значення в період навчання набувають інтеграційний, диференційний і мультидисциплінарний підходи та використання тренінгових форм у навчанні вчителів. Аналіз науково-педагогічної літератури засвідчує, що дослідженню проблем інтеграції знань на філософському, педагогічному рівнях приділяли увагу С. Гончаренко, Б. Кедров, Б. Новик, О. Спіркін, В. Тюхтін та ін. Основні положення теорії

міжпредметних зв'язків у цілісному процесі навчання були об'єктом вивчення І. Волощука, Н. Лошкарьової, В. Максимової, В. Федорової та ін. Американський педагог Дж. Гіббоне висловлював думку, що інтегрувати – це поєднувати частини систем таким чином, щоб результат об'єднання в сумі перевершував їхнє значення до взаємодії. Інтегроване навчання ґрунтується на комплексному підході [107]. Інтеграційний підхід в освітньому післядипломному процесі дає змогу координувати зміст навчання, який складається з різних частин цілісної системи підготовки, простежити зв'язок музичного мистецтва та методики викладання дисципліни з іншими мистецькими дисциплінами й іншими спорідненими науками. Реалізація інтегрованого навчання в підготовку вчителів музичного мистецтва можлива за умови впровадження в освітній післядипломний педагогічний процес проблемних, тематичних, авторських спецкурсів. Спецкурс являє собою навчальний курс, що доповнює зміст навчального предмета державного освітнього компонента. Навчання за допомогою спецкурсу спрямовано на комплексну поглиблену підготовку педагогів до розвитку творчого потенціалу вчителя.

Загальнонауковий і дидактичний аспекти інтеграції та диференціації досліджується групою вчених під керівництвом кандидата педагогічних наук Я. Кміта, які використовують інтегративно-диференційований підхід до структурування знань, проблеми впровадження інтегрованих курсів та проблем інтеграції у мистецькій освіті. Впровадження диференціації в післядипломний педагогічний процес дасть змогу розподілити навчальний практичний і теоретичний матеріал за декількома рівнями складності. При диференційованому підході слухачі курсів можуть самостійно обирати рівень складності практичних завдань, самостійно будувати траєкторію освітнього процесу.

Особливого значення в розвитку творчого потенціалу вчителя набуває мультидисциплінарний підхід, що передбачає залучення знань з різних предметних галузей. Взаємодія декількох дисциплін дає змогу досліджувати

різні аспекти проблеми, використовувати специфічні знання, методики та інструменти, а також здійснювати міждисциплінарну взаємодію.

Тренінгові форми мають багато переваг порівняно з традиційним видом навчання. Організація спецкурсів на тренінговій основі дає змогу створити неформальне, невимушене спілкування, яке відкриває перед групою безліч варіантів вирішення проблеми розвитку творчого потенціалу вчителя. Тренінгові методи роблять процес навчання цікавим, не обтяжливим; вони повністю охоплюють увесь потенціал людини: рівень та обсяг її компетентності (соціальної, емоційної й інтелектуальної), самостійність, здатність до прийняття рішень, до взаємодії тощо [342].

Третьою педагогічною умовою розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в інформальній освіті нами визнано проектування індивідуальної освітньої траєкторії його професійного розвитку та вдосконалення діагностичного інструментарію цього розвитку в післядипломній педагогічній освіті. Індивідуальна освітня траєкторія професійного розвитку вчителя визначається в Законі України «Про освіту» як персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, методів і засобів навчання [87]. Така траєкторія реалізується на основі індивідуального плану. На думку А. Хуторського, це персональний шлях реалізації особистісного потенціалу в освіті [334, с. 30–33]. Індивідуальна освітня траєкторія вчителя музичного мистецтва реалізується через самонавчання в інформальній освіті. Так, у процесі педагогічної діяльності вчитель є носієм конкретних нововведень, їх творцем, модифікатором; він має широкі можливості й необмежене поле діяльності, оскільки на практиці переконується в ефективності наявних методик навчання і може коригувати їх, проводити детальну структурування досліджень навчально-виховного процесу, створювати нові методики в

процесі розвитку творчого потенціалу. Особливо важливо застосувати індивідуальний, творчий підхід до кожного вчителя музичного мистецтва, мотивувати на ефективне навчання, забезпечити умови для розвитку всіх компонентів творчого потенціалу, зазначених нами в структурі творчого потенціалу, забезпечити всі умови для розвитку індивідуальних творчих здібностей, педагогічної майстерності, бажання пізнавати нове та здійснювати інноваційне перетворення своєї професійної педагогічної діяльності, а також забезпечити умови для постійного професійного саморозвитку й самоосвіти особистості вчителя музичного мистецтва згідно з вимогами часу.

Бажання вчителя зробити власну педагогічну діяльність кращою і виявити свої творчі можливості стає рушійною силою впровадження інновацій в освітній процес. Зацікавленість вчителів музичного мистецтва у навчанні й самонавчанні дає змогу розкрити потенційні творчі можливості. Вчитель самостійно обирає траєкторію свого самонавчання, аналізує свої педагогічні потреби в творчому розвитку та планує самонавчання в різні періоди своєї педагогічної діяльності. Планування індивідуальної освітньої траєкторії професійного розвитку вчителя в умовах післядипломної педагогічної освіти передбачає самостійне обирання змісту, доцільних технологій, видів і форм самонавчання.

Розбудова інноваційних електронних платформ, підготовка електронних курсів дає змогу вчителю ефективно здійснювати самонавчання. Модульна побудова електронних курсів за вибором та організована система тестового контролю допомагає педагогу оцінити свої знання і набуті практичні навички та будувати подальшу траєкторію самонавчання

Наявність діагностичного інструментарію щодо виявлення творчого потенціалу особистості в післядипломній педагогічній освіті допомагає вчителям музичного мистецтва виявити свій творчий потенціал, провести оцінювання рівня розвитку творчого потенціалу, що скеровує до подальшої побудови особистісної мотиваційної траєкторії професійного саморозвитку,

визначення своїх освітніх потреб, реалізації своїх творчих можливостей. Важливого значення в розвитку творчого потенціалу набуває залучення вчителів музичного мистецтва до участі в педагогічних конкурсах, музичних фестивалях, концертної діяльності, що надає змогу продемонструвати наявний творчий педагогічний досвід, а також оцінити рівень розвитку творчого потенціалу за результатами такої участі (виступи вихованців у вокальних конкурсах, вокально-хорових фестивалях тощо).

2.2. Модель розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти

Відповідно до мети й завдань дослідження, у цьому підрозділі здійснено теоретичне обґрунтування моделі розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти. Розроблена модель базується на теоретичних засадах розвитку творчого потенціалу вчителя, а її ефективність залежить від системної взаємодії всіх структурних компонентів, що сприяє досягненню мети, реалізації завдань дослідження й отримання запланованого результату.

Для розкриття сутності розробленої моделі розглянемо детальніше процес моделювання. Поняття «модель» (від лат. *modelium* – міра, зразок, образ, спосіб) в енциклопедіях, довідковій літературі та словниках трактується як система, дослідження якої служить засобом одержання інформації про іншу систему [61, с. 290]; матеріальна, знакова або уявна система, яка відтворює, імітує або відображає принципи внутрішньої організації, певні властивості, ознаки чи характеристики об'єкта дослідження (оригіналу), безпосереднє вивчення якого неможливе, ускладнене або недоцільне і може замінити цей об'єкт у пізнавальному процесі з метою одержання нових знань про нього [317]; уявна або матеріально-реалізована система, яка відображає або відтворює об'єкт дослідження (природний або соціальний) і здатна змінювати його так, що її вивчення дає нову інформацію

стосовно цього об'єкта [80, с. 648]; уявна чи матеріально існуюча характеристика об'єкта, яка відображає або відтворює об'єкт і яка здатна його замінити так, що її вивчення дає нам нову інформацію про досліджуваний об'єкт [323]; стандарт для виміру відхилень реальних процесів від передбачуваних; у психології – зразок для наслідування [302].

На думку Г. Суходольського, моделювання – це «процес створення ієрархії моделей, у яких певна реально існуюча система моделюється в різних аспектах і різними засобами» [304, с. 11]. Практична цінність моделі в будь-якому педагогічному дослідженні в основному визначається її адекватністю вимірюваним сторонам об'єкта, а також тим, наскільки правильно враховані на етапах побудови моделі основні принципи моделювання (наочність, визначеність, об'єктивність), які в багатьох випадках визначають як можливості і тип моделі, так і її функції у педагогічному дослідженні [304, с. 55].

Дослідженню питань моделювання педагогічних процесів присвячено праці В. Бикова [26], Б. Гершунського [59], В. Краєвського [132, с. 3–10] та ін. Науковці вважають, що шляхом моделювання професійної підготовки можливо створити оптимальну дидактичну модель – модель процесу навчання або підготовки. Моделювання визначається вітчизняними науковцями Г. Єльніковою, О. Зайченко, В. Масловим як «цілеспрямований процес конструктивно-проектувальної, аналітико-синтетичної діяльності з метою відображення об'єкта в цілому або його характерних складових, які визначають функціональну спрямованість та забезпечують стабільність його існування та розвитку» [179]. Учені зазначають, що моделювання належить до спектра концептуальних проектувальних процедур і відбувається на етапі теоретичного осмислення проблем дослідження.

Моделювання розуміється як метод наукової роботи, що уможливує цілісний опис і відображення в модельних уявленнях сутності, найважливіших якостей та складових об'єкта, що досліджується.

Проаналізовані нами в працях вищезазначених науковців моделі ґрунтуються на системному, особистісно орієнтованому, діяльнісному, інтегративному та гуманістичному підходах. Вони мають різноманітні компоненти, якості, характеристики, визначають мету, завдання, принципи підготовки, схематично зображують етапи, а також з різних позицій описують процеси підготовки дорослих. Під моделлю розуміємо уявну й реалізовану цілісну поетапну підготовку вчителя до розвитку творчого потенціалу в умовах післядипломної педагогічної освіти, яка ґрунтується на відповідних методологічних підходах та концептуальних засадах. Розробляючи модель, ми дотримувалися таких положень: у моделі мають бути відображені всі складові формальної, неформальної та інформальної освіти вчителів музичного мистецтва; складові моделі мають бути взаємопов'язані між собою у єдиний логічно зумовлений комплекс. Водночас модель є засобом вивчення особливостей підготовки вчителя до розвитку творчого потенціалу і може бути реалізована у практиці післядипломної освіти зазначеної категорії вчителів [53]. У процесі побудови моделі такої підготовки ми врахували структурність, доступність, логічну впорядкованість розміщення її складових.

Модель розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти (рис. 2.3) побудована з урахуванням особливостей освіти дорослих і містить взаємопов'язані компоненти: концептуальний, змістовий, технологічний та професійно-діагностичний. Модель охоплює предметно-процесуальний аспект післядипломної підготовки вчителів музичного мистецтва й надає можливість поєднувати етапи професійного розвитку педагога.

Концептуальний компонент моделі базується на філософських, психологічних, педагогічних, мистецько-педагогічних теоріях і концепціях творчості, педагогічної творчості, творчого потенціалу та основних теоріях і концепціях розвитку післядипломної педагогічної освіти; андрагогічному, акмеологічному, аксіологічному, інтегративному, компетентнісному,

особистісно орієнтованому, діяльнісному, креативно-рефлексійному підходах.

Змістовний компонент демонструє єдність змісту й процесу навчання вчителів музичного мистецтва у формальній, неформальній та інформальній освіті на обласному, районному (міському), шкільному рівнях.

Технологічний компонент являє собою комплекс педагогічних, мистецьких, цифрових технологій та обрані форми й методи навчання, які реалізуються на відповідних процесуальних етапах розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва.

Професійно-діагностичний компонент демонструє сукупність складових, критеріїв, показників, рівнів і результату розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Модель охоплює предметно-процесуальний аспект післядипломної підготовки вчителів музичного мистецтва, дає можливість поєднувати етапи професійного розвитку педагога у формальній, неформальній та інформальній освіті. Апробація моделі дала змогу визначити: необхідність системності, цілісності, неперервності всіх видів навчання (формальної, неформальної та інформальної освіти); доцільність побудови змісту навчання на інтегрованій, диференційованій та мультидисциплінарній основі; дієвість тренінгових, творчих, активних форм і методів навчання; доцільність упровадження спецкурсу в зміст навчання й поєднання педагогічних, мистецьких, цифрових технологій у формальній освіті; необхідність удосконалення дистанційних форм навчання, системи науково-педагогічних заходів, діяльності творчих груп та об'єднань у неформальній освіті, форм самоосвіти, електронного навчання в інформальній освіті вчителя музичного мистецтва.

Провідною метою моделі нами визнано забезпечення стійкого розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва на засадах реформування

педагогічної, мистецько-педагогічної освіти та Нової української школи в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Досягнення мети можливо за умови виконання таких завдань: мотивування вчителя до усвідомлення необхідності розвитку творчого потенціалу в музично-педагогічній діяльності, забезпечення вчителів музичного мистецтва комплексом знань, умінь і навичок, необхідних, для ефективного розвитку творчого потенціалу, поглиблення й удосконалення знань і практичних умінь вчителя з розвитку творчого потенціалу; організація постійного зростання творчого потенціалу та постійного самонавчання впродовж життя.

Концептуальний компонент включає методологічну та теоретичну основу запропонованої моделі. Концептуальна основа дослідження базується на філософських, психологічних, педагогічних, мистецько-педагогічних теоріях і концепціях творчості, педагогічної творчості, творчого потенціалу та основних теоріях і концепціях розвитку післядипломної педагогічної освіти. Слід зазначити, що в процесі реалізації моделі ми спиралися на погляди Аристотеля, Платона, Г. Лейбніца, І. Канта, Г. Гегеля, Е. Фрома, Ф. Шеллінга щодо проблем актуалізації потенційної спроможності людини та на філософські засади розвитку творчого потенціалу, які розкриті в працях сучасних дослідників М. Бердяєва, Г. Гадамера, І. Зязюна, С. Кримського, В. Малахова, Й. Фіхте.

Теоретичну основу дослідження становлять теорії видатних психологів Д. Богоявленської, А. Брушлинського, Н. Дружиніна, О. Клепікова, В. Клименка, І. Кучерявого, В. Моляка, В. Рибалка, які за основу творчого потенціалу визначали: природні здібності (Д. Богоявленська), ресурси творчих можливостей (О. Моляко), можливість творити (О. Попель), творчу активність (О. Клепиков, І. Кучерявий).

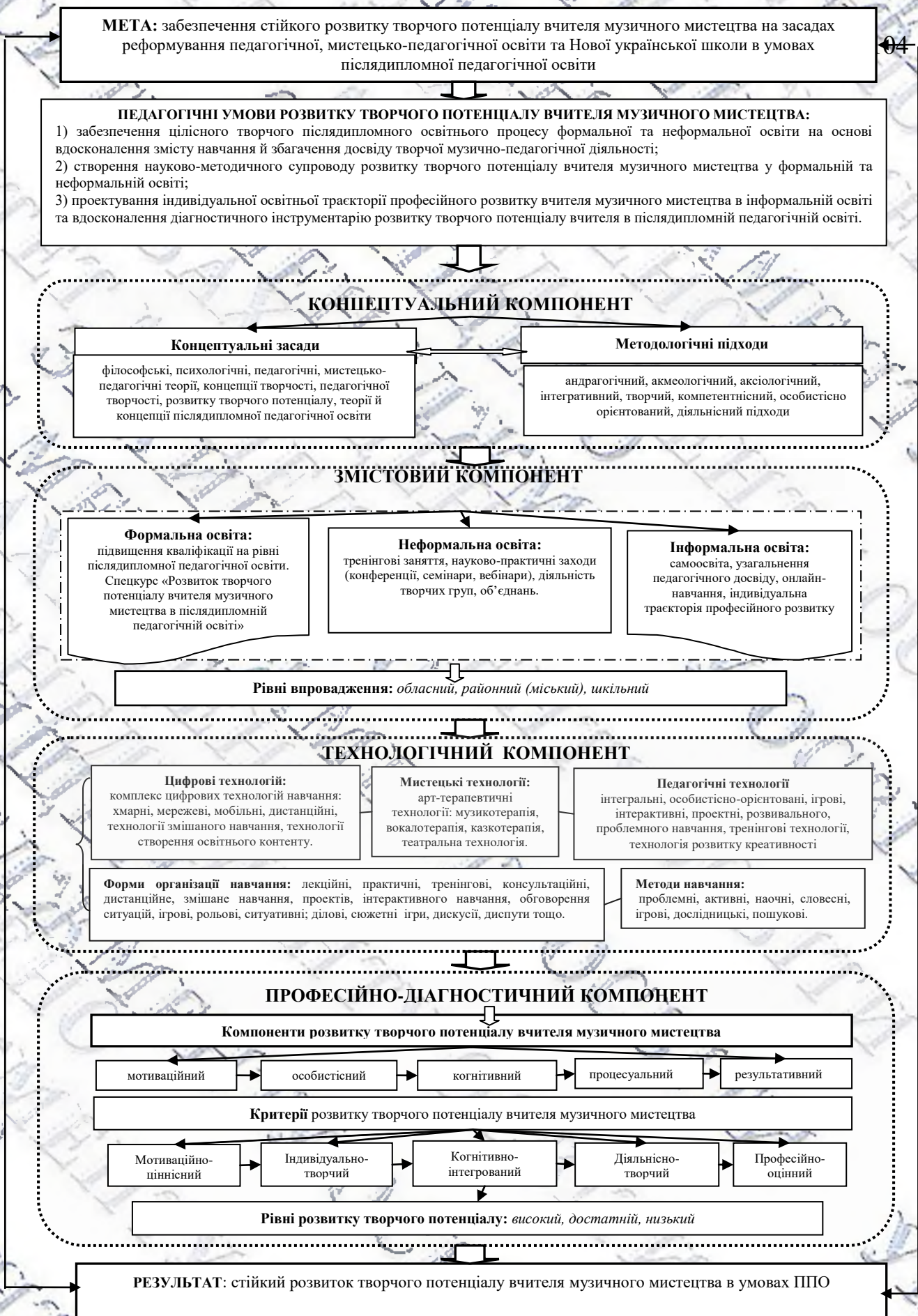


Рис. 2.3. Модель розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти

Визначаючи гіпотезу дослідження, ми спирались на теоретичні засади розвитку творчого потенціалу, розкриті в педагогічних та мистецько-педагогічних теоріях В. Виговського, С. Сисоевої, В. Сухомлинського, О. Пехоти, М. Поташніка, О. Рудницької, О. Отич, які визначали творчий потенціал педагога як: можливість, енергію, діяльність, інтегровану, професійну якість творчого вчителя, що перебувають в єдності і взаємодії складових життєвої активності вчителя та ін. У процесі дослідження концептуальних основ проблеми розвитку творчого потенціалу ми спирались на думку О. Отич, яка визначає дієвість педагогіки мистецтва та розглядає мистецьку діяльність як засіб цілісного розвитку особистості, а в педагогічно-мистецькій діяльності педагога визначає пріоритети у вирішенні загально-педагогічних завдань на основі використання мистецтва, що в цілому впливає на розвиток творчого потенціалу особистості педагога [222].

Окреме місце в концептуальному компоненті нашої моделі посідають методологічні підходи, які так само, як і мета, визначають методологічну основу процесу розвитку творчого потенціалу вчителя й підпорядковують всі складові моделі єдиній методологічній основі. Методологічними підходами навчання вчителів музичного мистецтва розвитку творчого потенціалу в умовах післядипломної педагогічної освіти визначено андрагогічний, акмеологічний, аксіологічний, інтегративний, компетентнісний, креативно-рефлексійний, особистісно орієнтований, діяльнісний підходи.

Методологічною основою нашого дослідження є положення теорії і методики професійної підготовки вчителя, які розкрито в працях О. Дубасенюк, К. Корсака, О. Лавріненко. До методологічної основи також входять концептуальні ідеї неперервної професійної освіти, які висвітлені в дослідженнях Л. Лук'янової, Н. Ничкало, С. Сисоевої, а також праці з основ мистецької освіти Л. Масол, О. Рудницької, Л. Падалки, О. Отич, О. Ростовського, Л. Щолокової та ін.

Аналіз наукової літератури дав змогу виокремити провідні методологічні підходи післядипломної підготовки вчителів. Так, нас

зацікавили ідеї андрагогічного підходу до обраної проблеми, висвітлені в працях С. Вершловського, С. Змейова, Л. Лук'янової, С. Сисоевої. Основи акмеологічного підходу розглядались у працях Н. Кузьміної, Л. Мітіної, І. Зязюна, В. Сластьоніна, а теоретичні засади діяльнісного підходу – у працях Б. Ананьєва, Л. Віготського, С. Рубінштейна та ін. Актуальними в руслі нашого дослідження стали погляди дослідників О. Вознюка, О. Орлова, М. Прокоф'євої щодо проблеми інтегративного підходу, а також праці Н. Бібік, О. Варецької, І. Зимньої, О. Кучерявого, О. Пометун, Л. Хоружої, А. Хуторського, присвячені компетентнісному підходу, та І. Беха, А. Бик, О. Пехоти щодо застосування особистісно орієнтованого підходу в освіті.

У працях Л. Лук'янової відзначено, що підґрунтям андрагогічного підходу є врахування специфіки освіти дорослих. Названий підхід характеризується такими особливостями: у навчальному процесі провідну роль відіграють потреби, мотиви, професійні проблеми дорослих; дорослому необхідно надати можливості для самостійності, самореалізації, самокерованості; досвід дорослої людини може бути використаний як під час її власного навчання, так і в процесі навчання колег; у ході професійного навчання необхідно враховувати попередній життєвий досвід особистості, який часто формує в особистості низку бар'єрів (як правило, психологічного характеру – стереотипи, страх, тривогу, настанови тощо) і може заважати ефективному засвоєнню навчальної інформації [168]. У змісті післядипломної підготовки вчителів музичного мистецтва освітній процес слід розглядати на засадах андрагогічного підходу, що дає змогу пов'язувати навчання з професійною діяльністю, спрямовувати зміст навчання на задоволення особистісних потреб і запитів, допомагає формувати професійну компетентність вчителя, його педагогічну культуру. Андрагогічний підхід до розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти спонукає педагога оцінювати рівень розвитку професійної компетентності педагогів, дає змогу виявляти недоліки

та прогалини у професійній діяльності, орієнтує вчителів на подальший професійний розвиток і професійне вдосконалення.

З реалізацією у підготовці вчителя музичного мистецтва акмеологічного підходу пов'язано вдосконалення професійної діяльності. Організація освітнього процесу в умовах післядипломної педагогічної освіти на засадах цього підходу виокремлює розуміння необхідності самоосвітньої педагогічної діяльності вчителів музичного мистецтва, удосконалює їх прагнення до професійного самовираження в процесі творчої діяльності. Післядипломну підготовку вчителів музичного мистецтва на засадах акмеологічного підходу варто розглядати як результат досягнення ними певного рівня готовності до професійної творчої діяльності та її вдосконалення, що дає можливість планувати самоосвітню діяльність і проектувати професійне зростання; цей підхід проектує інформальну освіту вчителя, мотивує його на отримання новітніх мистецько-педагогічних знань і практичного досвіду.

Зауважимо, що в освітньому післядипломному процесі великого значення набуває аксіологічний підхід. Н. Ничкало поняття «аксіологія» визначає як «вчення про цінності суспільства, соціальних груп та особистості» [203, с. 13], виокремлює соціальні, етичні, моральні цінності. Спрямування освітнього процесу на набуття й формування комплексу цінностей, розвиток ціннісних орієнтацій пов'язує його із аксіологією. Поняття «ціннісні орієнтації» в педагогічних словниках визначають як «вибіркову, відносно стійку систему спрямованості інтересів і потреб особистості, зорієнтованої на певний аспект соціальних цінностей» [321, с. 276]. І. Зязюн наголошував на зв'язку педагогічної дії з аксіологією. У своїх працях науковець визначав вчителя центральною фігурою всіх соціальних перетворень і наголошував, що від його соціальної позиції залежать результати розвитку здібностей кожної особистості [98, с. 23–34]. Аксіологічний підхід у розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва визначає його ціннісні орієнтації, потреби й інтереси у процесі

вибору форм і методів розвитку системи цінностей творчого зростання педагогів.

Діяльнісний підхід у післядипломній підготовці вчителів музичного мистецтва зумовлює сформованість у них різних видів готовності до організації творчого процесу, що сприяє розвитку їх пізнавальної активності, професійного мислення, а також удосконаленню складових педагогічної майстерності.

У межах дослідження використовуємо також інтегративний підхід до післядипломної підготовки вчителів музичного мистецтва. Слід зазначити, що комплексне бачення професійної діяльності вчителя охоплює процес набуття ним знань, умінь і навичок різних видів діяльності, зокрема творчої діяльності вчителя на основі інтеграції. Важливого значення набуває компетентнісний підхід у розвитку творчого потенціалу вчителя. І. Сіданіч відзначає, що бути компетентним фахівцем – значить бути всебічно обізнаним у всіх сферах своєї професійної діяльності, уміти на основі здобутих знань і навичок кваліфіковано орієнтуватися в будь-якій неординарній ситуації й приймати нестандартні рішення [289]. І. Зимня компетентнісний підхід характеризує як процес і результат освіти [94, с. 34–42]. І. Бех наголошує, що компетентнісний підхід у сучасній післядипломній освіті має забезпечити вищий рівень компетентності суб'єкта підготовки, який характеризується сформованістю в нього науково орієнтованої основи дій. Учений звертається до ідей особистісного підходу щодо їх узгодження з метою та завданнями саме компетентнісного підходу як найбільш актуального й прогресивного [24, с. 10–13]. Компетентнісний підхід у розвитку творчого потенціалу дає змогу визначити систему професійних компетентностей, орієнтує педагогів на визначення пріоритетних завдань, дає змогу вчителю поєднувати творчу діяльність з професійними навичками, розвивати ключові й предметні компетентності в процесі навчання в умовах післядипломної педагогічної освіти й досягати бажаного результату в

розвитку педагогічної творчості, а також розкривати свої потенційні педагогічно-мистецькі можливості й здібності.

Особистісно орієнтований підхід у післядипломній освіті обґрунтовано у працях І. Беґа [24, с. 10–13], О. Пехоти [234]. Особистісно орієнтований характер післядипломної педагогічної освіти вчителів музичного мистецтва дає змогу визначати освітні потреби та інтереси кожного вчителя, будувати освітню особистісну траєкторію освітніх завдань, спрямованих на розвиток творчого потенціалу вчителя. Інтерес до творчої діяльності серед учителів музичного мистецтва дуже великий. Креативно-рефлексивний підхід допомагає здійснювати пошук творчих можливостей та допомагає розвивати творчий потенціал вчителя. В основі *креативно-рефлексивного підходу* постають процеси рефлексії й креативності, які допомагають вчителю здійснювати оновлення творчої діяльності, реалізують творчі можливості педагога та допомагають оцінювати власну творчу діяльність.

Змістовий компонент являє собою органічну єдність змісту та процесу навчання вчителів музичного мистецтва. У змісті навчання в інтеграції виступають періоди навчання вчителів музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти (формальна, неформальна та інформальна освіта) та зміст навчання в кожному з періодів, а також рівні впровадження розробленої моделі (обласний, районний (міський), шкільний), зазначені в розробленій нами програмі розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті. *Технологічну складову компонента* становлять комплекс педагогічних, мистецьких, цифрових технологій та обрані нами форми й методи навчання вчителів, що забезпечили високу результативність процесу навчання та визначили технологічну основу післядипломної підготовки вчителів музичного мистецтва.

У період курсової підготовки, який ми у своєму дослідженні ототожнюємо із формальною освітою, на рівні інститутів післядипломної освіти проводиться навчання вчителів музичного мистецтва у вигляді

проблемних тематичних курсів або впровадження в освітній процес розробленого в ході дослідно-експериментальної роботи спецкурсу за темою «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті» (опис якого наведено в підрозділі 2.3).

Органічним проводженням формальної освіти стає міжкурсний період навчання, який у нашому дослідженні ми ототожнюємо з неформальною освітою. Основними функціями цього періоду навчання є: задоволення зростаючих пізнавальних потреб при проведенні вільного часу; всебічний загальнокультурний розвиток особистості, задоволення інтелектуальних та естетичних потреб; амортизація знаннєвого розриву поколінь, що поглиблюється; допомога в адаптації до навколишнього соціального й природного світу; компенсація недоотриманої формальної освіти та виправлення недоліків її функціонування; розвиток потреби в освіті, вміння самостійно навчатися, пізнавати себе і свої можливості [102].

В межах нашого дослідження ми представляємо період неформальної освіти в змістовно-процесуальному компоненті, де навчання вчителів музичного мистецтва продовжується на тренінгах, під час участі в науково-практичних заходах (конференції, семінари, вебінари), у різних формах дистанційного навчання, що дає можливість самостійно визначати свій темп навчання, обирати часові межі тощо. На обласному рівні вчителів музичного мистецтва активно залучають до участі в обласних конференціях, творчих групах та методичних об'єднаннях. На районному (міському) рівнях вчителів музичного мистецтва залучають до участі в проблемних конференціях, семінарах, нарадах районних творчих груп і методичних об'єднань, де навчання з теми розвитку творчого потенціалу вчителя продовжується. Вчителі музичного мистецтва на шкільному рівні продовжують навчання в межах методичних об'єднань та шкільних творчих груп з проблеми розвитку творчого потенціалу вчителя.

Третім періодом визначено період самоосвіти, який у нашому дослідженні ми ототожнюємо з інформальною освітою вчителя. Цей етап

визнано неофіційною, самоорганізованою (самоосвітою), індивідуальною пізнавальною діяльністю на основі життєвого й соціального досвіду [128, с. 15]. У цей період під час самоосвітньої діяльності вчителі продовжують самонавчання з проблеми розвитку творчого потенціалу; творчу діяльність та проблеми розвитку творчого потенціалу можуть обрати за науково-методичну тему самоосвіти; узагальнюють свої кращі ідеї в процесі опису й поширення педагогічного досвіду, а також беруть активну участь у різних формах електронного навчання, онлайн-навчання, розробляють власну індивідуальну програму розвитку творчого потенціалу тощо. Самонавчання вчителів музичного мистецтва продовжується на електронних платформах, у процесі участі у вебінарах, електронних-конференціях, у процесі самоосвітньої роботи з електронними джерелами в електронній бібліотеці.

Технологічний компонент являє собою технологічну основу підготовки і складається з комплексу технологій: педагогічних, мистецьких, цифрових.

Відзначимо, що поняття «технологія» є багатозначним; воно походить від грец. *Technē* – мистецтво, ремесло, майстерність, вміння та *logos* – слово, наука, знання, вчення. Технологія розглядається як наука про ремесло, як процес послідовної зміни стану, властивостей, структури, форми, як комплекс характеристик предметів праці з метою виготовлення певної продукції, як наука, що вивчає послідовність процесів та їх характеристики, що зумовлює одержання нових продуктів з певними властивостями. Педагогічні технології навчання поділяють на дидактичні (В. Безпалько, С. Гончаренко, С. Подмазін, О. Савченко), виховні (І. Бех, В. Рибалка, Н. Шуркова), цілісно педагогічні (І. Дмитрик, М. Кларін, А. Нісімчук, О. Пехота, Г. Селевко, С. Сисоєва), проектні (Д. Дьюї, У. Кілпатрик) та ін.

У різні періоди навчання в умовах післядипломної педагогічної освіти використовується комплекс педагогічних технологій, до яких зараховуємо такі: технології інтегрованого навчання, особистісно-орієнтовані, інтегративні, ігрові, інтерактивні, сугестивні, технології розвивального, проблемного навчання, проектну технологію та ін. На особливу увагу у світлі

нашого дослідження заслуговують тренінгові технології навчання, що мають багато переваг: під час тренінгу створюється неформальне, невимушене спілкування, яке відкриває перед групою безліч варіантів розвитку та вирішення проблеми; тренінгові методи роблять процес навчання цікавим, не обтяжливим. Тренінгові форми навчання були покладені в основу навчання вчителів музичного мистецтва за авторським спецкурсом «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва». Ця форма навчання орієнтується на пошук відповідей на важливіші питання. Тренінгові форми навчання повністю охоплюють увесь потенціал людини: рівень та обсяг її компетентності (соціальної, емоційної й інтелектуальної), самостійність, здатність до прийняття рішень, до взаємодії тощо.

Враховуючи специфіку педагогічної діяльності вчителя музичного мистецтва, у різних періодах навчання дорослих активно впроваджуються мистецькі технології, до яких зараховуємо: арт-технології, технології музикотерапії, вокалотерапії, арт-терапії тощо. Розвиток технічного прогресу та цифрових технологій мотивує до використання в післядипломному педагогічному навчанні вчителів музичного мистецтва комплексу цифрових технологій навчання. Так, активного використання набувають мобільні технології, мережеві технології, технології дистанційного навчання, технології змішаного навчання, хмарно-орієнтовані технології, а також впровадження електронного навчання. Вчителі набувають знань і практичних навичок з використання програм і редакторів для роботи зі звуком, голосом, відео-редакторів, редакторів монтажу тощо.

До складу технологічного блоку органічно входять також форми і методи навчання. Так, у процесі роботи над розвитком творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва використовують такі форми навчання: лекційні, практичні, тренінгові, консультаційні; дистанційне навчання, змішане навчання проектів, інтерактивне навчання; обговорення ситуацій; ігрові, рольові, ситуативні, ділові, сюжетні ігри; дискусії, диспути, а також

методи навчання: проблемні, активні, наочні, словесні, ігрові, дослідницькі, пошукові тощо.

Професійно-оцінний компонент являє собою сукупність складових, критеріїв, показників, рівнів і результату розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти. Зміст цього компонента складається з мотиваційної, особистісної, когнітивної, процесуальної та результативної складової, які входять до складу структури творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва. До мотиваційної складової ми відносимо мотиваційно-ціннісний критерій, до особистісної складової – індивідуально-творчий, до когнітивної складової – когнітивно-інтеграційний, до процесуальної складової – діяльнісно-творчий критерій, до результативної складової – професійно-оцінний. Всі критерії вимірюються за трьома рівнями: високий, достатній та низький.

Обґрунтуємо та надамо характеристику критеріям, показникам і рівням розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Критерії мають оцінювати реальне становище об'єкта або процесу. До них зараховують кількісні, якісні та результативні виміри.

У контексті нашого дослідження розуміємо поняття «критерій» як сутнісну ознаку розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти, на основі якої здійснюють оцінювання рівня розвитку мотивації, індивідуального розвитку, знань, практичного досвіду та результативності діяльності, порівняння рівнів розвитку на початку навчання в межах післядипломної педагогічної освіти та в кінці дослідження. Ступінь вияву і визначеність критерію виражається у відповідних показниках, які належать до якісної або кількісної характеристики розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти та засвідчують рівень розвитку відповідного критерію [173].

Отже, критеріями розвитку творчого потенціалу у вчителів музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти визначаємо: мотиваційно-ціннісний, індивідуально-творчий, когнітивно-інтеграційний, діяльнісно-творчий, професійно-оцінний. Узагальнені компоненти, критерії і показники готовності вчителя музичного мистецтва до розвитку творчого потенціалу в умовах післядипломної педагогічної освіти наведено в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Компоненти, критерії і показники оцінювання рівня розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти

Компоненти оцінювання рівня розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва				
<i>Мотиваційний</i>	<i>Особистісний</i>	<i>Когнітивний</i>	<i>Процесуальний</i>	<i>Результативний</i>
Критерії оцінювання рівня розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва				
<i>Мотиваційно-ціннісний</i>	<i>Індивідуально-творчий</i>	<i>Когнітивно-інтегрований</i>	<i>Діяльнісно-творчий</i>	<i>Професійно-оцінний</i>
Показники оцінювання рівня розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва				
a1 – рівень внутрішніх мотивів, потреб та інтересів до розвитку творчого потенціалу; b1 – наявності ціннісних орієнтацій до розвитку творчого потенціалу (додаток Ж.1)	a2 – рівень розвитку індивідуально-творчих здібностей; b2 – рівень розвитку індивідуально-музичних здібностей (додаток Ж.2)	a3 – рівень педагогічно-мистецьких знань та ерудованості; b3 – рівень методичних знань про організацію творчої педагогічної діяльності (додатки Ж.3, Ж.4)	a4 – рівень розвитку педагогічно-мистецьких творчих навичок та вмінь; b 4 – рівень творчої активності, готовність до інноваційної діяльності (додатки Ж.5, Ж.6)	a5 – рівень готовності до професійного саморозвитку та професійно-педагогічної діяльності; b 5 – рівень самооцінки своєї творчої діяльності та здатність до рефлексії (додаток Ж.7)

Відповідно до кожного компонента розроблено критерії оцінювання рівня розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах

післядипломної педагогічної освіти, визначено їх показники та охарактеризовано рівні. Розглянемо зміст кожного компонента.

Мотиваційний компонент у структурі творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва відіграє значну роль. Завдяки наявності мотивів, потреб та інтересів до розвитку творчого потенціалу вчитель розуміє значення організації творчого процесу в педагогічній діяльності.

До комплексу педагогічних мотивів, що характеризують зазначений компонент, належать внутрішні мотиви педагога до розвитку власного творчого потенціалу. У вчителя музичного мистецтва поступово розвиваються потреби в професійному визнанні, зацікавленість у підвищенні рівня свого професіоналізму та творчого розвитку своєї особистості в періоди формальної й неформальної освіти та під час самоосвітньої діяльності в інформальній освіті; самоствердженні своєї особистості, значущості, прагненні до реалізації своїх особистісних і професійних потреб; реалізації своїх професійних потреб та інтересів; професійні схильності, професійні цінності, що мають прояв у прагненні до творчої професійної діяльності, досягненні високих професійних творчих результатів діяльності, вказують на суб'єктивну значущість педагогічної діяльності; задоволення від процесу і результату професійної діяльності.

Мотиваційному компоненту творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти відповідає мотиваційно-ціннісний критерій. Цей критерій характеризується мотиваційною і ціннісною складовими [41]. На нашу думку, до основних показників, що характеризують мотиваційно-ціннісний критерій, належать рівень розвитку внутрішніх мотивів, потреб, інтересів педагога до розвитку власного творчого потенціалу, а також наявність ціннісних орієнтацій до розвитку творчого потенціалу.

До основних показників, які характеризують ціннісну складову мотиваційно-ціннісного критерію, належать цінності, що визначаються через прагнення вчителя музичного мистецтва. Загалом мотиваційно-ціннісному

критерію відповідають такі показники, як: рівень розвитку в учителя внутрішніх мотивів, потреб та інтересів до розвитку творчого потенціалу та рівень розвитку ціннісних орієнтацій учителя.

Особистісний компонент у структурі розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти демонструє рівень творчих і музичних здібностей вчителя. Складовими особистісного компоненту є індивідуально-творчі здібності вчителя, такі як творче мислення, творча уява, творча фантазія, а також індивідуально-музичні здібності – музичне мислення, образно-асоціативне мислення, музична пам'ять та музичність. До специфічних здібностей педагога слід віднести ладо-висотний слух, гармонічний слух, темброво-динамічний слух, відчуття ритму, інтонаційно-образне та функціонально-логічне мислення, які становлять композиційну структуру форми, засоби музичної виразності, їх значення у розвитку драматургії задуму автора, образно-асоціативне мислення, що становлять частково-системні, внутрішньо-системні, міжсистемні асоціації, музичну пам'ять, музичний слух, відчуття ритму тощо.

Особистісному компоненту відповідає індивідуально-творчий критерій, який демонструє наявність рівня розвитку індивідуально-творчих здібностей та рівня розвитку індивідуально-музичних здібностей педагога. Завдяки виміру рівня розвитку індивідуально-творчих здібностей вчителів можна здійснювати оцінювання рівня особистісного розвитку педагога.

Когнітивний компонент у структурі творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти демонструє фахову й методичну компетентність учителя. До комплексу характеристик цього компоненту належить низка спеціальних фахових компетенцій педагога, методичні знання педагога про організацію творчої педагогічної діяльності, професійні знання з методики викладання предмета й рівень ерудованості вчителя.

Когнітивному компоненту відповідає когнітивно-інтегрований критерій, що дає змогу продемонструвати рівень педагогічних знань та ерудованості та рівень розвитку методичної компетентності. Рівень розвитку здібностей вчителя інтегрувати музичне мистецтво з різними видами мистецтв та іншими науками можна визначити за допомогою виміру рівня ерудованості – знань з різних сфер філософії, психології, педагогіки, мистецтва, сучасних досягнень науки і техніки та цифрових технологій, а також виміру спроможності вчителя знаходити міждисциплінарні зв'язки музичного мистецтва з іншими дисциплінами: психологія, медицина, фізіологія, анатомія, філологія, фізика (акустика), театральне, хореографічне та візуальні мистецтва. У процесі підвищення кваліфікації, активній участі в різних формах неформальної й інформальної освіти у вчителя підвищується рівень фахових і методичних знань щодо організації творчої педагогічної діяльності, набуває розвитку когнітивна складова творчого потенціалу педагога.

До основних показників, що характеризують творчу складову когнітивно-інтегрованого критерію, належать знання, які здобувають вчителі музичного мистецтва під час навчання в умовах післядипломної педагогічної освіти, та їх музичні творчі здібності. Загалом когнітивно-інтегрованому критерію відповідають такі показники, як: рівень педагогічно-мистецьких знань та ерудованості й рівень методичних знань про організацію творчої педагогічної діяльності.

Процесуальний компонент творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти характеризує педагогічну творчу діяльність учителя, його практичні навички з організації мистецько-педагогічного процесу на засадах педагогічної творчості. Процесуальному компоненту відповідає діяльнісно-творчий критерій. Показниками діяльнісно-творчого критерію є рівень розвитку педагогічно-мистецьких творчих навичок та вмій; рівень творчої активності, готовність до інноваційної діяльності.

Результативний компонент у структурі творчого потенціалу вчителя відображається в здатності педагога оцінити рівень розвитку власного потенціалу, вмінні оцінювати власну творчу діяльність, а також у здатності педагога втілювати під час такої діяльності набутий досвід, педагогічну майстерність і готовність вчителя перебувати в постійному творчому пошуку. Учитель обирає форми самоствердження, самовдосконалення, самоактуалізації як вищої форми творчого саморозвитку. Результативний компонент характеризується професійно-оцінним критерієм, який виражає загальні сутнісні ознаки результативного компонента.

Професійно-оцінний критерій характеризується такими показниками, як: рівень готовності до професійного саморозвитку та професійно-педагогічної діяльності, рівень самооцінки своєї творчої діяльності та здатності до рефлексії.

Таким чином, визначено й охарактеризовано комплекс критеріїв і показників, покладених в основу оцінювання рівня розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти, а саме: внутрішніх мотивів до розвитку творчого потенціалу, мотивів, потреб та інтересів до розвитку творчого потенціалу та рівень розвитку ціннісних орієнтацій (мотиваційно-ціннісний критерій); рівня розвитку індивідуально-творчих здібностей та рівня розвитку індивідуально-музичних здібностей (індивідуально-творчий критерій); рівень педагогічно-мистецьких знань і ерудованості та рівень методичних знань про організацію творчої педагогічної діяльності (когнітивно-інтегрований критерій), рівень розвитку педагогічно-мистецьких творчих навичок та вмінь; рівень творчої активності, готовність до інноваційної діяльності (діяльнісно-творчий критерій); рівень готовності професійного саморозвитку та професійно-педагогічної діяльності, рівень самооцінки своєї творчої діяльності та здатність до рефлексії (професійно-оцінний критерій).

Аналіз останніх наукових досліджень з педагогіки дає підстави зробити висновок, що рівні є механізмом переведення якісних показників, що характеризують критерії педагогічних предметів, процесів, явищ, у кількісні.

У нашому дослідженні застосовуємо високий, достатній і низький рівні, що характеризують рівні розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Здійснене узагальнення показників рівня розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти за мотиваційно-ціннісним, індивідуально-творчим, когнітивно-інтегрованим, діяльнісно-творчим та професійно-оцінним критеріями дало змогу визначити загальні характеристики рівнів розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Характеристика рівнів розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти за трьома критеріями

Рівні	Характеристика
1	2
Мотиваційно-ціннісний критерій	
Високий рівень розвитку творчого потенціалу за мотиваційно-ціннісний критерієм	Внутрішні мотиви, потреби та інтереси до розвитку творчого потенціалу в учителя проявляються на високому рівні. Педагог демонструє високий рівень наявних ціннісних орієнтацій до розвитку творчого потенціалу
Достатній рівень розвитку творчого потенціалу за мотиваційно-ціннісний критерієм	Учитель має достатній рівень розвитку мотивів, потреб та інтересів до розвитку власного творчого потенціалу. Учитель демонструє достатній рівень наявних ціннісних орієнтацій до розвитку творчого потенціалу
Низький рівень розвитку творчого потенціалу за діяльнісно-творчим критерієм	Учитель не проявляє внутрішні мотивів, потреб та інтересів до розвитку творчого потенціалу в освітній діяльності, вони розвинуті на низькому рівні. Ціннісні орієнтації до розвитку творчого потенціалу в учителя майже не розвинуті, їх розвиток фіксується на низькому рівні

1	2
Індивідуально-творчий критерій	
<p>Високий рівень розвитку творчого потенціалу за індивідуально-творчим критерієм</p>	<p>Учитель має демонструє високий рівень розвитку індивідуально-творчих здібностей: творчого мислення, творчої уяви, творчої фантазії та проявляє їх в творчій педагогічній діяльності на високому рівні.</p> <p>Індивідуально-музичні здібності вчителя як: музичне мислення, образно-асоціативне мислення, музична пам'ять та музичність розвинуті на високому рівні, педагог має високий рівень розвитку ладо-висотного, гармонічного, темброво-динамічного слуху, проявляє високий рівень розвитку відчуття ритму, інтонаційно-образного та функціонально-логічного мислення, які проявляються в творчій освітній діяльності</p>
<p>Достатній рівень розвитку творчого потенціалу за індивідуально-творчим критерієм</p>	<p>Учитель демонструє наявність індивідуально-творчі здібності як: творче мислення, творчу уяву, творчу фантазію на достатньому рівні.</p> <p>Учитель проявляє розвиток індивідуально-музичних здібностей як: музичне та образно-асоціативне мислення, музична пам'ять та музичність на достатньому рівні, педагог має достатній рівень розвитку ладо-висотного, гармонічного, темброво-динамічного слуху, проявляє відчуття ритму, інтонаційно-образного та функціонально-логічного мислення на достатньому рівні</p>
<p>Низький рівень розвитку творчого потенціалу за індивідуально-творчим критерієм</p>	<p>Індивідуально-творчі здібності вчителя як: творче мислення, творчу уяву, творчу фантазію не мають достатнього розвитку і проявляються на низькому рівні.</p> <p>Розвиток індивідуально-музичних здібностей вчителя, а саме: музичне та образно-асоціативне мислення, музична пам'ять та музичність у педагога проявляються в процесі творчої педагогічної діяльності на низькому рівні, педагог проявляє рівень розвитку ладо-висотного, гармонічного, темброво-динамічного слуху й відчуття ритму, розвиток інтонаційно-образного та функціонально-логічного мислення на низькому рівні</p>
Когнітивно-інтегрований критерій	
<p>Високий рівень розвитку творчого потенціалу за когнітивно-інтегрованим критерієм</p>	<p>Учитель має високий рівень фахової й методичної компетентності та проявляє рівень розвитку педагогічно-мистецьких знань та ерудованості на високому рівні</p> <p>В учителя наявний високий рівень розвитку методичних знань про організацію творчої педагогічної діяльності, що проявляється в процесі творчої педагогічної діяльності</p>
<p>Достатній рівень розвитку творчого потенціалу за когнітивно-інтегрованим критерієм</p>	<p>Учитель демонструє достатній рівень розвитку фахової та методичної компетентності, в усіх видах творчої діяльності проявляє достатній рівень наявності педагогічно-мистецьких знань та ерудованості</p> <p>Методичні знання вчителя про організацію творчої педагогічної діяльності проявляються на достатньому рівні</p>
<p>Низький рівень розвитку творчого потенціалу за когнітивно-інтегрованим критерієм</p>	<p>Педагог не проявляє зацікавленості в прояві рівня розвитку фахової та методичної компетентності, демонструє недостатній, низький рівень розвитку педагогічно-мистецьких знань та ерудованості в освітньому процесі</p> <p>Учитель майже не проявляє наявності методичних знань та демонструє недостатній, низький рівень наявності методичних знань про організацію творчої педагогічної діяльності</p>

1	2
Діяльнісно-творчий критерій	
Високий рівень розвитку творчого потенціалу за діяльнісно-творчим критерієм	Учитель проявляє високий рівень розвитку педагогічно-мистецьких творчих навичок та творчих педагогічних вмінь. Учитель демонструє високий рівень творчої активності Педагог проявляє в творчій педагогічній діяльності готовність до інноваційної діяльності на високому рівні
Достатній рівень розвитку творчого потенціалу за діяльнісно-творчим критерієм	Педагогічно-мистецькі творчі навички та творчі педагогічні вміння проявляються в процесі творчої діяльності на достатньому рівні. Учитель демонструє достатній рівень розвитку власної творчої активності в процесі творчої діяльності Готовність до інноваційної діяльності вчителя демонструється в процесі творчої педагогічної діяльності на достатньому рівні
Низький рівень розвитку творчого потенціалу за діяльнісно-творчим критерієм	Учитель майже не проявляє рівень розвитку педагогічно-мистецьких творчих навичок, педагог має недостатній низький рівень розвитку творчих педагогічних вмінь Рівень розвитку творчої активності вчителя майже не проявляється, демонструється на низькому рівні Педагог майже не проявляє готовність до інноваційної діяльності в творчій педагогічній діяльності і демонструє цю якість на низькому рівні
Професійно-оцінний критерій	
Високий рівень розвитку творчого потенціалу за професійно-оцінним критерієм	Учитель має високий рівень готовності до професійного саморозвитку та професійно-педагогічної діяльності Педагог демонструє вміння проводити самооцінку власної творчої діяльності на високому рівні Учитель має високий рівень здатності до рефлексії
Достатній рівень розвитку творчого потенціалу за професійно-оцінним критерієм	Учитель демонструє достатній рівень готовності до професійного саморозвитку та професійно-педагогічної діяльності Практичні вміння проводити самооцінку власної творчої діяльності розвинуті на достатньому рівні Учитель проявляє достатній рівень здатності до рефлексії
Низький рівень розвитку творчого потенціалу за професійно-оцінним критерієм	Учитель проявляє низький рівень готовності до професійного саморозвитку та майже не демонструє рівень розвитку професійно-педагогічної діяльності та проявляє цю якість на низькому рівні. Учитель демонструє низький рівень розвитку здійснення самооцінки власної творчої діяльності. Педагог проявляє здатність до рефлексії на недостатньому, низькому рівні

Сукупність компонентів, критеріїв, показників та багаторівнева характеристика кожного з них утворює динамічну цілісність творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва, враховуючи всі його особливості.

Отже, запропонована модель розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти побудована з урахуванням особливостей освіти дорослих та складається із взаємопов'язаних концептуального, змістовного, технологічного й

професійно-оцінних компонентів. Ефективність навчання вчителя музичного мистецтва розвитку творчого потенціалу в умовах післядипломної педагогічної освіти залежить від низки умов і факторів, серед яких центральне місце посідає системне бачення цієї проблеми. У цілому модель охоплює предметно-процесуальний аспект післядипломної підготовки вчителів музичного мистецтва, дає можливість поєднувати етапи професійного розвитку педагога. Післядипломна підготовка вчителів музичного мистецтва до розвитку творчого потенціалу має підпорядковуватися певному алгоритму, що поданий у вигляді блоків моделі.

Апробація моделі дає змогу вдосконалити зміст і технології підготовки вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти, визначити перспективні шляхи розвитку останньої щодо розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва, а також накреслити потребу системності, цілісності, неперервності всіх видів навчання (формальної, неформальної та інформальної освіти), доцільності побудови змісту навчання на інтегрованій, диференційованій та мультидисциплінарній основі, дієвості тренінгових, творчих, активних форм і методів навчання, доцільності впровадження до змісту спецкурсу органічного поєднання педагогічних, мистецьких, цифрових технологій у формальній освіті, необхідності вдосконалення дистанційних форм навчання, системи науково-педагогічних заходів, діяльності творчих груп та об'єднань у неформальній освіті, потребу в удосконаленні форм самоосвіти, електронного навчання в інформальній освіті вчителя музичного мистецтва. Особлива роль післядипломної педагогічної освіти в процесі розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва, яка має яскраво виражене інноваційне спрямування і реалізується в процесі практичної творчої діяльності вчителя музичного мистецтва через набутий творчий педагогічний досвід на шкільному, районному, міському, регіональному і загальнодержавному рівнях, стає надбанням масової педагогічної практики.

2.3. Програма розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті

Процес реформування сучасної мистецької освіти та новітні тенденції педагогічної діяльності, зумовлені появою нових освітніх мистецьких програм, стандартів, потребують науково-методичного супроводу. Сучасна мистецько-педагогічна освіта, яка є органічною складовою вітчизняної освіти, стає потужним засобом формування нової культурної реальності, нового погляду на педагогічні мистецькі процеси, а тому потребує вироблення сучасних стратегій і підходів до переосмислення й удосконалення існуючих моделей науково-методичної та практичної підготовки вітчизняних педагогічних працівників мистецько-педагогічної освіти та спрямування розвитку післядипломної педагогічної освіти на створення умов для розвитку педагогічної творчості вчителів й розвитку їх творчого потенціалу.

Розбудова програми розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти дає змогу розглянути комплекс розроблених нами заходів щодо реалізації підготовки вчителів до розвитку творчого потенціалу на обласному, районному (міському) та шкільному рівнях. До змісту навчання вчителів музичного мистецтва на обласному рівні було включено спецкурс «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті», який дає змогу розвивати всі структурні компоненти творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в ході навчання. Комплекс тренінгових занять, розроблений на основі освітніх потреб і запитів сучасного вчителя, дає змогу розвивати приховані творчі можливості останнього, набувати практичного досвіду творчої музично-педагогічної діяльності, підвищувати мотивацію педагога, отримувати досвід творчого продуктивного спілкування, розвивати творчий інтелект, отримувати навички імпровізації. Реалізація такого тренінгового навчання є можливою за умови наявності ґрунтовного науково-

методичного супроводу, належного матеріально-технічного забезпечення. Важливого значення на обласному рівні набуває створення комплексу науково-методичних заходів, розробка інноваційного змісту дистанційного навчання педагогів. Реалізація програми на районному (міському) рівні можлива на основі проведення науково-методичних заходів, творчих майстерень, участі вчителів у діяльності районних методичних об'єднань, творчих груп вчителів мистецьких дисциплін. На шкільному рівні програма реалізується через організацію системи самоосвітньої діяльності педагога й участі в педагогічних радах, методичних заходах, тренінгах, у діяльності творчих груп тощо.

Програма реалізується в умовах післядипломної педагогічної освіти, містить зміст педагогічних дій, які організуються в різні періоди такої освіти, та визначає технології проведення тематичних проблемних курсів, спецкурсів. Реалізація програми розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва дала змогу корегувати, удосконалювати зміст навчання, увесь освітній процес в умовах післядипломної педагогічної освіти, проводити комплексні науково-педагогічні дослідження, визначати доцільні технології навчання та комплекс форм і методів останнього.

Зміст програми розроблено на основі моделі розвитку творчого потенціалу вчителя в умовах післядипломної педагогічної освіти, що показує систему рішень накресленої проблеми на основі системного підходу та потребує об'єднання зусиль всіх її виконавців. В основу програми покладено єдину мету, якій підпорядковується система програмних заходів, орієнтуючись на отримання бажаного результату.

На думку вчених, у кожній програмі мають бути відображені: стан проблеми; головна мета; система цілей та основних завдань програми; цільові показники, які розкривають кінцевий результат її реалізації; шляхи досягнення цілей – система програмних заходів; організаційно-виконавча система; дані про ресурси, необхідні для виконання програми і термінів її здійснення; оцінка ефективності та наслідків реалізації програми [16, с. 45–88].

Методика розробки програми має певні етапи: аналіз інформації про проблему; виділення основної (генеральної) мети діяльності вчителя музичного мистецтва в системі післядипломної педагогічної освіти, декомпозиція основної мети на підцілі, визначення цілей першого, другого, третього та інших рівнів, дотримуючись при цьому впорядкованості сукупностей освітніх цілей, розбудови «дерева цілей», проведення логічного аналізу «дерева цілей», визначення системи заходів, що забезпечують досягнення цілей у зазначений термін, визначення виконавців, які зможуть забезпечити виконання програмних заходів, розробка системи контролю за реалізацією програм [225].

Зважаючи на вищесказане, було розроблено програму розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти. Подана програма розглядається як складова процесу розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти. Початковим етапом формування програми стало чітке формулювання конкретних цілей діяльності вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної освіти. Базою для цілепокладання є пізнання об'єктивних закономірностей розвитку суспільства та його потреб. При цьому визначення цілей здійснюється не тільки на основі досягнутого, але й на основі аналізу, оцінки та прогнозування майбутньої педагогічної діяльності.

На першому етапі побудови програми нами здійснено аналіз сучасного стану обраної проблеми, виокремлено головні напрями діяльності, визначено рівні та розроблено шляхи вдосконалення майбутньої мистецько-педагогічної діяльності вчителів, спрямованої на розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва. Наступним кроком стало визначення основної, генеральної мети. В одному випадку таку мету задають директивні документи, в іншому – її виводять зі стану системи, вона виступає як очікуваний результат, як прогнозований стан системи.

Генеральною метою нашої програми було визначено: розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти на основі комплексу набутих професійних компетентностей. Найважливішим внутрішнім фактором цього процесу виступають (разом з іншими) професійні якості особистості та специфіка мистецької педагогічної діяльності. Відтак основна мета (М-О) нашої комплексної програми полягає в розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва. Будь-які дві цілі можуть перебувати між собою або у відношенні «загальне – часткове», або бути непорівнянними між собою. На основі першого відношення визначається взаємодія цілей, робиться їх структуризація так званого «дерева цілей». Іншими словами, наступний етап пов'язаний з розчленовуванням цілей першого рівня на підцілі (другого, третього та четвертого рівнів). Усі підцілі між собою підпорядковані і спрямовані на реалізацію вищої за рівнем мети (рис. 2.4).

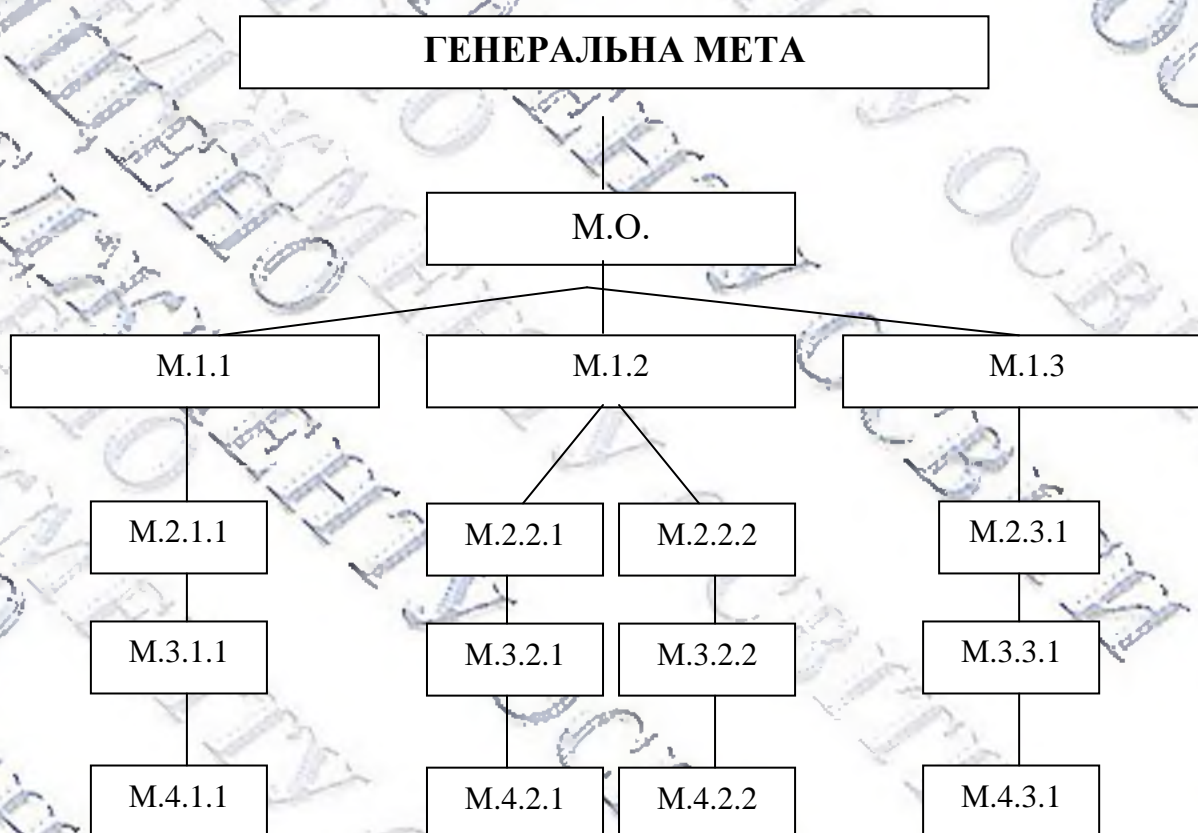


Рис. 2.4. «Дерево цілей» програми розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти

У табл. 2.5 наведено цілі підготовки вчителя музичного мистецтва до розвитку творчого потенціалу в умовах післядипломної педагогічної освіти на обласному, районному (міському) та шкільному рівнях.

Таблиця 2.5

Система цілей комплексної програми розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти

Назва цілі	Зміст	Рівень
1	2	3
Генеральна мета	Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти на основі комплексу професійних компетентностей	післядипломна педагогічна освіта
M. – 0	забезпечити розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти	
M.1.1	забезпечити розвиток творчого потенціалу вчителя в умовах курсової підготовки	формальна освіта
M.2.1.1	запровадити у практику підготовки вчителів музичного мистецтва методику розвитку їх творчого потенціалу на основі вітчизняного досвіду	формальна освіта
M.3.1.1	запровадити в практику підготовки вчителів музичного мистецтва методику розвитку їх творчого потенціалу на основі спецкурсу «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті»	обласний рівень
M.4.1.1	сформувати банк педагогічних ідей з розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва	обласний рівень
M.1.2	сформувати у вчителя музичного мистецтва позитивну установку на професійне самовдосконалення з розвитку творчого потенціалу в міжкурсовий період	неформальна освіта
M.2.2.1	запровадити в практику підготовки вчителів музичного мистецтва методику розвитку їх творчого потенціалу на основі дистанційної освіти	обласний рівень

1	2	3
M.3.2.1	запровадити в практику підготовки вчителів музичного мистецтва методику розвитку їх творчого потенціалу на основі проведення обласних конференцій, семінарів, роботи творчих груп, творчих об'єднань	обласний рівень
M.4.2.1	запровадити в практику підготовки вчителів музичного мистецтва інноваційні форми і методи розвитку їх творчого потенціалу на основі проведення тренінгів	на обласному рівні
M.2.2.2	запровадити в практику підготовки вчителів музичного мистецтва методику розвитку їх творчого потенціалу на основі дистанційної освіти	на районному, шкільному рівнях
M.3.2.2	запровадити в практику підготовки вчителів музичного мистецтва методику розвитку їх творчого потенціалу на основі проведення районних, шкільних конференцій, семінарів, роботи творчих груп	на районному, шкільному рівнях
M.4.2.2	запровадити в практику підготовки вчителів музичного мистецтва форми і методи розвитку їх творчого потенціалу на основі проведення тренінгів на районному і шкільному рівнях	на районному, шкільному рівнях
M.1.3	сприяти розвитку в учителя музичного мистецтва позитивної установки на професійне самовдосконалення в період самоосвітньої діяльності	інформальна освіта
M.2.3.1	запровадити в практику самоосвіти вчителів музичного мистецтва методику розвитку їх творчого потенціалу на основі вебінарів, самонавчання	на районному, шкільному рівнях
M.3.3.1	запровадити в практику самоосвіти вчителів музичного мистецтва методику розвитку їх творчого потенціалу на основі електронних курсів за вибором	на районному, шкільному рівнях
M.4.3.1	запровадити в практику самоосвіти вчителів музичного мистецтва роботу в електронній бібліотеці	на районному, шкільному рівнях

Поставлено такі завдання програми:

– визначити основні періоди підготовки вчителя музичного мистецтва до розвитку творчого потенціалу в умовах післядипломної педагогічної освіти;

- визначити цільові показники, які розкривають кінцевий результат реалізації програми, розробити та впровадити в систему післядипломної педагогічної освіти;
- розробити організаційно-виконавчу систему, яка складається із заходів на всіх рівнях формальної неформальної та інформальної освіти;
- зібрати дані про необхідні ресурси й програмне забезпечення, необхідні для виконання системи заходів;
- розробити науково-методичний супровід навчання вчителів музичного мистецтва на всіх рівнях;
- визначити терміни впровадження заходів;
- розробити можливі шляхи для подальшої реалізації програми в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Заходи щодо реалізації програми розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти подано у Додатку К.1.

Дослідження проблеми розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва дало змогу визначити, що творчий потенціал вчителя музичного мистецтва значно розвивається в період набуття нових знань та практичних навичок у формальній освіті, а також у процесі участі в науково-практичних заходах в неформальній та інформальній освіті. Особливим для кожного вчителя є самоосвітня педагогічно-мистецька діяльність, що дає змогу спрямувати професійну діяльність на педагогічну творчість, а також створює умови для розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва на основі здобутого досвіду, практичних навичок.

Післядипломна освіта передбачає набуття нових та вдосконалення раніше набутих компетентностей на основі здобутої вищої, професійної (професійно-технічної) та практичного досвіду [88, с. 1].

Відомо, що післядипломна педагогічна освіта, як складник освіти дорослих, розподіляється на формальну, неформальну, інформальну освіту,

що передбачає розвиток творчого потенціалу вчителя у всі періоди професійної діяльності.

У системі післядипломної педагогічної освіти традиційно центральне місце відводиться підвищенню кваліфікації як спеціально організованому навчальному процесу, спрямованому на оновлення, розширення, модернізацію професійних знань і набуття нових компетентностей вчителів. Так, С. Архипова визначає підвищення кваліфікації як «підсистему неперервної освіти людини, що вирішує завдання поступального розвитку фахівця як особистості та як професіонала на основі вдосконалення його професійної діяльності, поза якою особистість реально не розвивається» [78, с. 36]. В умовах післядипломної педагогічної освіти, в процесі курсової перепідготовки вчителів музичного мистецтва творчий потенціал вчителя можливо розвивати завдяки використанню в навчальному процесі спецкурсу «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва» (Додаток 3).

Провідною ідеєю нашого спецкурсу стала мультидисциплінарність. Спираючись на погляди дослідників на проблему мультидисциплінарності, ми будемо дотримуватися такого визначення цієї дефініції: мультидисциплінарний підхід – загальна картина проблеми дослідження у співвідношенні з іншими окремими дисциплінами, які є її частинами, при цьому не відбувається запозичення методів дослідження з однієї дисципліни в іншу. У свою чергу, результати дисциплінарних досліджень у межах мультидисциплінарного підходу можуть організувати нові міждисциплінарні дослідження. Отже, мультидисциплінарний підхід сприяє накопиченню дисциплінарних і міждисциплінарних знань, але не ставить за мету визначення загальних закономірностей та механізмів взаємодії обраних окремих дисциплін [1].

Мета спецкурсу: сприяти розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва на основі комплексного поглибленого навчання.

Спецкурс «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті» має такі завдання:

1. Оволодіння вчителями теоретичними та практичними основами творчої практичної мистецької діяльності в процесі навчання в післядипломній педагогічній освіті.
2. Розвиток творчих умінь та навичок, набуття практичного досвіду творчої музично-педагогічної діяльності.
3. Оволодіння вчителями технологіями, формами й методами розвитку творчого потенціалу та усвідомлення ролі педагогічного керівництва творчим потенціалом.
4. Виховання потреби в постійному самовдосконаленні та формування професійної компетентності засобами розвитку творчого потенціалу й педагогічної творчості.
5. Усвідомлення шляхів подальшого розвитку власного творчого потенціалу в професійній діяльності.

Запропонована програма спецкурсу розрахована на навчання в умовах інституту післядипломної педагогічної освіти для вчителів музичного мистецтва вчителів з різним стажем роботи та керівників мистецьких гуртків (Додаток 3).

Спецкурс «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті» має свої особливості. Він організований на основі тренінгової форми навчання з урахуванням інтегрованого, диференційного, мультидисциплінарного підходів.

У процесі реалізації програми тренінг-курсу використано комплекс технологій:

- педагогічні: інтегрованого навчання, особистісно орієнтовані, інтегративні, ігрові, інтерактивні, сугестивні, здоров'язбережні, розвивального й проблемного навчання, проектна, тренінгові;
- мистецькі: арт-технології, технології музикотерапії й вокалотерапії, арт-терапії;

– цифрові: мобільні, мережеві, дистанційного навчання, змішаного навчання, хмарно-орієнтовані, електронного навчання.

У процесі навчання передбачено використання комплексу форм (лекційні, практичні, тренінгові, консультаційні) і методів (проектів, інтерактивного навчання, обговорення ситуацій, ігрові, рольові, ситуативні, ділові, сюжетні ігри, дискусії, диспути тощо) навчання.

Спецкурс містить три модулі та сімнадцять занять. Він побудован на основі принципу структурної єдності змісту навчання, що надає змогу забезпечити єдність і послідовність практичного та теоретичного матеріалу; принципу відповідності змісту спецкурсу, технологій навчання, з урахуванням моделі розвитку творчого потенціалу; принцип адекватності цього курсу потребами, запитами суспільства й методології сучасної педагогічної науки, концептуальних засад творчого потенціалу особистості. Розглянемо особливості розбудови змісту навчання (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Структура та зміст спецкурсу «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті»

№	Номер модуля та змістового блоку	Зміст навчання	Кількість годин
1.	2	3	4
Діагностично-мотиваційний модуль			
1.	І модуль Змістовий блок № 1	Модуль присвячено діагностиці початкового рівня розвитку творчого потенціалу вчителів. В процесі навчання за першим модулем проходить анкетування та тестування з метою встановлення початкового рівня творчого потенціалу кожного з учасників спецкурсу. Тести вхідного контролю розроблені згідно зі встановленими в ході дослідження критеріями розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва, а саме: мотиваційно-цільового, індивідуально-творчого, когнітивно-інтегрованого, діяльнісно-творчого та професійно-оцінювального. Перший змістовий блок передбачає мотивацію вчителів до навчання в спецкурсі	4 годин

	2	3	4
Мультидисциплінарний модуль			
2.1	II модуль Змістовий блок № 2	Зміст модуля сформований на основі аналізу досліджень нейрофізіології людини. Отримуючи нову інформацію будь-якої науки чи сфери життя, учителі музичного мистецтва розглядають набутий досвід крізь музичну призму. Процес набуття нових знань та досвіду, багаторазове повторення, а також підключення емоційного компонента до цього процесу спрямовані на розвиток творчого потенціалу вчителя. На основі положень Лоретти Граціано Бройнінг про елементарну будову нових нейронних зв'язків для другого модуля спецкурсу обрано мультидисциплінарну структуру, що включає такі мультидисциплінарні групи: психологія, анатомія та медицина, акустика, вокал, іноземні мови, композиція й виконавство, хореографія, сценічна майстерність та режисура, арт-терапія У ході другого змістового блоку поняття «творчий потенціал» розглядається в психолого-філософському контексті, надаючи змогу визначити в процесі дискусії структуру та особливості творчого потенціалу саме вчителя музичного мистецтва	2 години
2.2	II модуль Змістовий блок № 3	У ході третього змістового блоку встановлюються міждисциплінарні зв'язки музичного мистецтва та визначається перелік дисциплін, які будуть формувати мультидисциплінарні групи в процесі навчання за спецкурсом	2 години
2.3	II модуль Змістовий блок № 4	Четвертий змістовий блок присвячено вивченню теми «Біологічна природа голосу», яка охоплює розгляд питань з анатомії, медицини щодо генези голосу, будови голосового апарату та виконання практичних вправ	4 години
2.4	II модуль Змістовий блок № 5	П'ятий змістовий блок присвячено темі «Фізичні властивості звуку. Акустика» й передбачає обговорення умов акустики, порівняння звуків музичних інструментів та голосу, вивчення системи резонаторів	
2.5	II модуль Змістовий блок № 6	Шостий змістовий блок присвячено пізнанню теорії свідомого резонансного мовлення та співу з практичним відпрацюванням резонансного мовлення й відтворення	4 години
2.6	II модуль Змістовий блок № 7	Сьомий змістовий блок передбачає вивчення правил гігієни голосу, професійних, функціональних захворювань голосового апарату та профілактичних дій	
2.7	II модуль Змістовий блок № 8	Восьмий змістовий блок третього дня навчання присвячено вокалу («вокальний дайвінг»), що розпочинається з історії вокалу та розвитку шкіл естрадного співу, продовжується практичним відпрацюванням різних видів вокалу з акцентом на особливостях естрадного виконавства	4 години

1	2	3	4
2.8	II модуль Змістовий блок № 9	Дев'ятий змістовий блок присвячено техніці естрадного співу та практичному відпрацюванню технічних прийомів естрадного співу (субтон, мелізм, драйв, йодль, обертоновий спів, лік, штробас), у творчо-ігровій формі відпрацьовуються джазові імпровізації, реп та R'n'B.	
2.9	II модуль Змістовий блок № 10	Десятий змістовий блок присвячено відтворенню набутих практичних вмінь та поєднанню їх з лінгвістичним вектором. Відпрацьовується топ-3 найпопулярніших мов сучасних пісень-хітів, здійснюється аналіз типових помилок при вимові слів та фонетичних особливостей англійської, французької, іспанської та італійської мов.	4 години
2.10	II модуль Змістовий блок № 11	Одинадцятий змістовий блок присвячено вивченню авторської методики розучування іноземних пісень.	
2.11	II модуль Змістовий блок № 12	Змістовий блок № 12 поєднує такі напрями: ритмопластику, композицію, виконавство, хореографію, сценічну майстерність, режисуру та інформаційні технології, які об'єднані в мультидисциплінарні групи. Заняття включає ритмопластику, хореографію та композиторсько-виконавську роботу, що містить ритмічні ігри, ритмопластику та роботу з м'язами, композиторсько-виконавські завдання, знайомство зі стилями хореографії (елементи стилів, латинські танці, джаз-фанк, хіп-хоп, контемп та народний танок).	4 години
2.12	II модуль Змістовий блок № 13	Змістовий блок № 13 присвячено іграм на акторську, сценарну, режисерську та театральну майстерність.	4 години
2.13	II модуль Змістовий блок № 14	Змістовий блок № 14 передбачає роботу з інформаційними технологіями, а саме практичне відпрацювання роботи з програмами-редакторами аудіо- та відеофайлів, навчання транспонувати, змінювати темп, роботу з монтажу, обробку звуку й створення ефектів, виконання творчого проекту «Кліпмейкер».	
2.14	II модуль Змістовий блок № 15	Змістовий блок № 15 присвячено арт-терапії, виконанню арт-робіт.	4 години
2.15	II модуль Змістовий блок № 16	Змістовий блок № 16 включає проект «Зіркові вчителі» з демонстрацією хіт-параду кліпів, захист творчих робіт.	
Підсумковий модуль			
3.1	III модуль Змістовий блок № 17	Модуль є рефлексійно-оцінювальним. Змістовий блок № 17 присвячено звіту проєктів, підбиттю підсумків та рефлексії, проведенню тестування та діагностики рівня розвитку творчого потенціалу вчителів у ході спецкурсу.	4 години

Змістовне наповнення спецкурсу як мультидисциплінарного комплексу допомагає отримати теоретичні знання, набути практичних умінь та провести комплексне діагностування щодо розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Згідно з такими визначеними структурними компонентами творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва, як мотиваційний, когнітивний, процесуальний, результативний упродовж навчання педагогів за спецкурсом, практичні вправи і творчі завдання дають змогу розвивати творчі якості педагога та не впливають ізольовано на один чи інший компонент творчого потенціалу, а мають один чи декілька домінуючих векторів впливу на всі структурні компоненти творчого потенціалу вчителя.

Так, на розвиток мотиваційного компонента творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва впливають різні види творчої діяльності під час проведення спецкурсу. Вправи «Очікування», «Я – особливий вчитель», «Креативна мрія», гра «Творчі фантазії» (Додаток 3) дають змогу розвивати мотиви, інтереси до розвитку власного творчого потенціалу педагога. Вправи другого модуля спецкурсу формують комплекс ціннісних орієнтирів педагога. Використання завдань з опрацювання резонансного мовлення та співу, технічних прийомів різних видів вокалу, вправ на ритмопластику, інструментальну, джазову імпровізацію та участь у зйомках кліпу допомагають розвинути творчі й музичні здібності та впливають на розвиток особистісного компонента творчого потенціалу (Додаток 3). На розвиток фахової і методичної компетентності вчителя й розвиток ерудованості спрямовано комплекс завдань з акустики звуку, гігієни голосу, особливостей роботи з іноземними творами. У процесі практичного опрацювання основ сценічної майстерності та режисури, що реалізуються в спецкурсі за допомогою цілого комплексу вправ і творчих завдань другого модуля, розвитку набувають усі структурні компоненти творчого потенціалу (Додаток 3). На розвиток педагогічно-мистецьких творчих навичок і вмінь, творчої активності педагогів та готовності до інноваційної діяльності

спрямовано виконання більшості творчих вправ спецкурсу. Наприклад, у процесі оволодіння ІТ-технологіями, програмами обробки звуку та відео, у процесі написання власного сценарію, під час участі педагогів у руханках, опанування елементів сучасних стилів танцю, при виконанні таких вправ, як «Вчителі мають талант», «Оркестр Імпровіз», «Джаз-фанк», «Мім», «Сам собі режисер», педагоги набувають практичного творчого досвіду, розкривають свій творчий потенціал та розвивають його окремі елементи (Додаток З).

Проявом розвитку результативного компонента творчого потенціалу вчителя стає рефлексія, яка проводиться наприкінці кожного дня тренінгу. Вправи, які демонструють результати роботи тренінгу (наприклад, «Згадуючи попередній день», «Рефлексія», «Я – лікар», «Впізнай вид вокалу», «Діагностика за малюнком», «Арт-терапевт», «Лайфхаки відеозйомки», «Аналіз кліпів», «Зіркові вчителі» тощо), дають змогу вчителям здійснювати самооцінку власної творчої діяльності (Додаток З).

Подальший творчий саморозвиток вчителів, які пройшли спецкурс, продовжується в межах неформальної освіти в процесі тренінгових форм навчання, де окремо відпрацьовуються модулі й теми спецкурсу (Додаток К.2, К.3).

Розвиток творчого потенціалу та професійної майстерності вчителів музичного мистецтва відбувається на декількох рівнях: шкільному, районному та обласному. Так, на шкільному рівні вчитель музичного мистецтва залучається до науково-методичної діяльності навчального закладу і може бути включений до активної творчої педагогічної діяльності у межах шкільного методичного об'єднання та до роботи творчих груп вчителів музичного мистецтва. Обрана проблема з розвитку творчого потенціалу може розглядатися на шкільних педагогічних радах, шкільних методичних семінарах, тренінгах та засіданнях творчої групи. У процесі такої діяльності вчителі обмінюються досвідом роботи та складають методичну скарбничку вчителя з розробок уроків та виховних заходів, комплексу форм і

методів тощо. На районному (міському) рівні вчителю музичного мистецтва доцільно брати участь у роботі районних методичних об'єднань вчителів мистецьких дисциплін, де можуть бути організовані науково-методичні семінари, творчі майстерні тощо. Більш широкого спектра набуває обласний рівень, де в міжкурсовий період проходить навчання вчителів шляхом їх участі в різноманітних науково-методичних і науково-практичних заходах, конференціях, у діяльності обласних творчих груп, а також у педагогічних фестивалях і конкурсах.

Період самоосвітньої діяльності вчителя не має часових меж та будується за особистісними траєкторіями кожного вчителя, які закладаються в професійних програмах його самоосвіти. Інноваційні підходи щодо планування напрямів самоосвітньої діяльності та проектування й реалізації індивідуальних програм самоосвіти вчителів доводять наявність різноманітних моделей професійного вдосконалення сучасних вчителів, які базуються на педагогічних потребах, творчих запитах вчителів-практиків [78, с. 36]. Мотивація до постійного самовдосконалення вчителя та спрямованість педагога-музиканта на оволодіння необхідними самоосвітніми знаннями, уміннями, здатностями набуває вагомої значущості. Учитель, який відчуває потребу у творчості та має високий рівень мотивації до самоосвіти, повинен знати педагогічні дослідницькі цілі, а також володіти на достатньому рівні належними методами, прийомами самоосвіти [78, с. 37]. Останнім часом із розвитком відкритих освітніх ресурсів та відкритої освіти в Україні вчителю музичного мистецтва надається широкий вибір побудови самоосвітньої творчої діяльності на основі інформаційно-комунікаційних, цифрових, мережевих технологій, на дистанційних платформах та в процесі індивідуального навчання на масових відкритих електронних курсах.

Таким чином, запропонована програма розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті надала можливість проаналізувати рівень розвитку творчого потенціалу вчителя, визначити сучасний стан проблеми та окреслити відповідні напрями

організації навчання вчителя музичного мистецтва у різні періоди професійної діяльності (на обласному, районному (міському) та шкільному рівнях), обрати доцільні технології, форми і методи навчання й отримати позитивний результат – стійкий розвиток творчого потенціалу кожного вчителя. Програма розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті побудована з урахуванням виокремлених педагогічних умов та дає змогу впровадити комплекс розроблених нами заходів щодо реалізації підготовки вчителів до розвитку творчого потенціалу на обласному, районному (міському) й шкільному рівнях та розкрити зміст спецкурсу, який було створено в ході науково-дослідної діяльності. Програма реалізується в умовах післядипломної педагогічної освіти, містить зміст педагогічних дій, які організовуються в різні періоди такої освіти, та визначає технології проведення тематичних проблемних курсів, спецкурсів.

Висновки до другого розділу

Відповідно до завдань дослідження, у другому розділі дисертації визначено й теоретично обґрунтовано педагогічні умови розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва під час післядипломної педагогічної освіти та запропоновано модель і програму такого розвитку.

Встановлено, що педагогічні умови розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва дають змогу виокремити фактори впливу, які забезпечують ефективний розвиток усіх структурних компонентів такого потенціалу, удосконалити зміст і технології підготовки педагога під час післядипломної педагогічної освіти на засадах його освітніх потреб, запитів та інтересів.

До педагогічних умов розвитку творчого потенціалу вчителя в умовах післядипломної педагогічної освіти зараховуємо такі: забезпечення цілісного творчого післядипломного освітнього процесу формальної та неформальної

освіти на основі вдосконалення змісту навчання й збагачення досвіду творчої музично-педагогічної діяльності; створення науково-методичного супроводу розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва у формальній та неформальній освіті; проектування індивідуальної освітньої траєкторії професійного розвитку вчителя музичного мистецтва в інформальній освіті та вдосконалення діагностичного інструментарію розвитку творчого потенціалу вчителя в післядипломній педагогічній освіті.

Модель розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти (рис. 2.3) побудована з урахуванням особливостей освіти дорослих і містить взаємопов'язані компоненти: концептуальний, змістовий, технологічний та професійно-діагностичний. Модель охоплює предметно-процесуальний аспект післядипломної підготовки вчителів музичного мистецтва, дає можливість поєднувати етапи професійного розвитку педагога у формальній, неформальній та інформальній освіті.

Апробація моделі дала змогу визначити: необхідність системності, цілісності, неперервності всіх видів навчання (формальної, неформальної та інформальної освіти); доцільність побудови змісту навчання на інтегрованій, диференційованій та мультидисциплінарній основі; дієвість тренігових, творчих, активних форм і методів навчання; доцільність упровадження спецкурсу до змісту навчання й поєднання педагогічних, мистецьких, цифрових технологій у формальній освіті; необхідність удосконалення дистанційних форм навчання, системи науково-педагогічних заходів, діяльності творчих груп та об'єднань у неформальній освіті, форм самоосвіти, електронного навчання в інформальній освіті вчителя музичного мистецтва.

Розроблена програма розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті передбачає системний підхід та об'єднання зусиль усіх учасників цього процесу. Упровадження програми дало змогу проаналізувати рівень розвитку творчого потенціалу вчителя,

визначити сучасний стан проблеми, удосконалити організацію навчання вчителів у різні періоди професійної діяльності (на обласному, районному (міському) та шкільному рівнях), виявити доцільність технологій, форм і методів навчання для забезпечення розвитку творчого потенціалу кожного вчителя.

На основі дослідно-експериментальної роботи визначено особливу роль післядипломної педагогічної освіти в розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва, що має яскраво виражене інноваційне спрямування та реалізується в процесі практичної творчої діяльності такого вчителя через набутий творчий педагогічний досвід на шкільному, районному (міському), регіональному й загальнодержавному рівнях; стає надбанням масової педагогічної практики. Результатом упровадження розробленої моделі стало забезпечення розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Результати дослідження за другим розділом дисертації відображено в таких публікаціях: [145; 146; 147; 148; 149; 151; 152; 153; 154; 161; 162].

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

3.1. Організація експериментальної перевірки моделі та педагогічних умов розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті

З метою експериментальної перевірки виявлених педагогічних умов та розробленої моделі розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті, дослідження ефективності їх реалізації організовано педагогічний експеримент за певною програмою. Результатом дослідно-експериментальної роботи стала підготовка методичних рекомендацій для керівників методичних служб і закладів післядипломної педагогічної освіти щодо розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти, які визначають стратегічні завдання та окреслюють траєкторію освітнього вдосконалення вчителя музичного мистецтва й розвитку творчого потенціалу.

Метою експерименту стало з'ясування результативності впровадження моделі та педагогічних умов, спрямованих на розвиток творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті.

Відповідно до мети визначено завдання педагогічного експерименту: теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити модель та педагогічні умови розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті; апробувати програму тематичного спецкурсу «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті»; підготувати методичні рекомендації для керівників методичних служб і закладів післядипломної

педагогічної освіти щодо розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти; проаналізувати отримані результати педагогічного експерименту та визначити перспективи подальшого дослідження.

Вихідною гіпотезою експериментального дослідження стало припущення про те, що ефективність розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва зростатиме за умови реалізації моделі розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва та дотримання педагогічних умов розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті.

У педагогічному експерименті взяли участь 912 учителів музичного мистецтва із Запорізької, Житомирської, Вінницької, Київської та Черкаської областей. До експерименту у формальній, неформальній та інформальній освіті були залучені такі навчальні заклади: КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти», КЗ «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради, КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти педагогічних працівників» Черкаської обласної ради, КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти», КВНЗ Київської обласної ради «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний коледж», ДВНЗ «Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини», ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Мелітопольська гімназія № 9 Мелітопольської міської ради Запорізької області, Запорізький класичний ліцей Запорізької міської ради Запорізької області. В апробації матеріалів спецкурсу взяли участь 373 вчителі музичного мистецтва Запорізької, Вінницької, Житомирської, Черкаської областей.

Організація дослідження. Дослідження здійснено в чотири етапи протягом 2012–2018 рр. (табл. 3.1).

**Програма експериментального дослідження з перевірки
ефективності впровадження моделі та педагогічних умов розвитку
творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній
педагогічній освіті**

Термін проведення	Етап	Завдання	Інструментарій
1	2	3	4
Вересень 2012 р. – серпень 2013 р.	Підготовчий	Проаналізувати філософську, психологічну, педагогічну, науково-методичну літературу з теми дослідження, визначити його об'єкт, предмет та мету; розробити програму та методику експериментального дослідження, визначити його експериментальну базу, обґрунтувати якісний і кількісний склад учасників експерименту, упорядкувати понятійний апарат дослідження	Науково-методична література, журнали обліку індивідуальних консультацій ОШПО, списки груп учителів музичного мистецтва
Вересень 2013 р. – січень 2014 р.	Констатувальний	Систематизувати матеріали щодо визначення педагогічних умов розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва, визначити критерії та рівні розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва; теоретично обґрунтувати модель розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті; провести констатувальний експеримент дослідження з метою з'ясування вхідного рівня розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті; сформувати групи; визначити вхідний рівень творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в експериментальних та контрольних групах	Тестові завдання, психологічні тести, опитувальник, характеристика критеріїв і показників творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва

1	2	3	4
Лютий 2014 р. – березень 2017 р.	Формувальний	Провести експериментальну перевірку та апробацію педагогічних умов і моделі розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті; підготувати методичні рекомендації для керівників методичних служб і закладів післядипломної педагогічної освіти щодо розвитку творчого потенціалу; провести тематичні курси та спецкурс «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва» в експериментальних групах; провести серію семінарів, вебінарів та тренінгів	Програми тематичних курсів і спецкурсу; лекційні матеріали, завдання для практичних і творчих робіт, плани семінарів та тренінгів
Квітень – червень 2017 р. – липень – жовтень 2018 р.	Контрольно-оцінний, узагальнювальний	Виміряти рівень розвитку творчого потенціалу в контрольних та експериментальних групах за всіма критеріями; підбити підсумки науково-дослідної діяльності, провести статистичну обробку та інтерпретацію даних дослідження, здійснити аналіз та узагальнення одержаних експериментальних даних, сформулювати загальні висновки дослідження.	Тестові завдання, психологічні тести, компонентно-критеріальна характеристика творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва, залікові творчі проекти, практичні роботи та творчі роботи учасників груп. Результати опитувань, тестувань

Методику проведення дослідження ми зобразили на рис. 3.1.

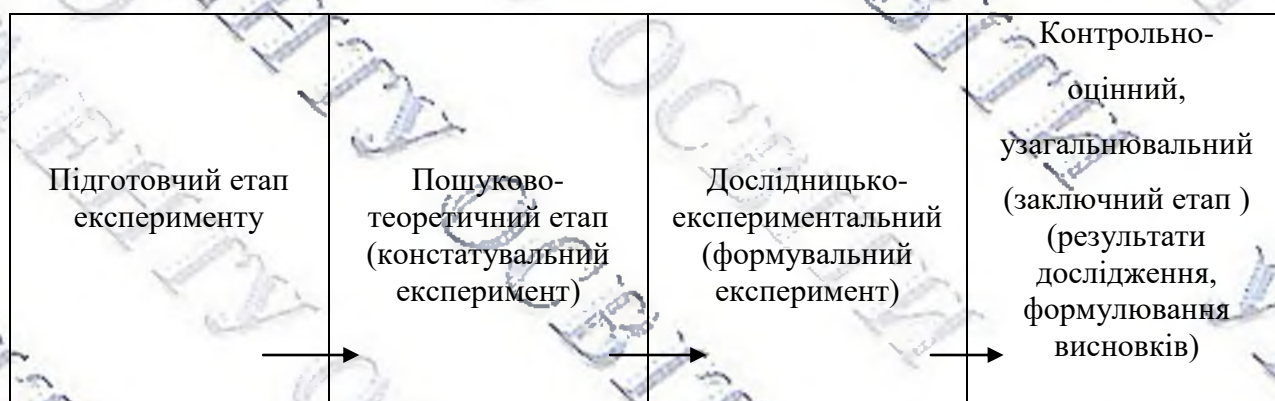


Рис. 3.1. Методика проведення експериментального дослідження

Підготовчий етап здійснено у 2012–2013 рр. До основних завдань цього етапу дослідження було зараховано: проаналізувати нормативну, філософську, психологічну, педагогічну, науково-методичну літературу з теми дослідження; визначити його об'єкт, предмет та мету; розробити програму й методику експериментального дослідження; визначити експериментальну базу дослідження; обґрунтувати якісний і кількісний склад учасників експерименту; упорядкувати понятійний апарат.

Відповідно до завдань першого етапу використано такі методи: аналіз наукової літератури, навчальних і навчально-тематичних планів з підготовки вчителів музичного мистецтва на курсах підвищення кваліфікації в закладах післядипломної педагогічної освіти, аналіз навчально-методичної документації методичних служб, методичних об'єднань, використання математичних статистик щодо визначення репрезентативної вибірки учасників дослідно-експериментальної роботи. Результатом підготовчого етапу стало обґрунтування понятійно-категоріального апарату дослідження (підрозділ 1.1), здійснення аналізу сучасного стану розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти (підрозділ 1.3); визначення бази дослідно-експериментальної роботи.

Другий констатувальний етап дослідно-експериментальної роботи проходив у 2013–2014 рр. Основними завданнями дослідження стали: систематизація матеріалів щодо визначення умов розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва; визначення критеріїв та рівнів розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва; теоретичне обґрунтування моделі розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти; здійснення констатувального експерименту дослідження з метою визначення рівня творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті. Експериментальним дослідженням на цьому етапі охоплено 373 вчителів музичного мистецтва із Запорізької, Вінницької, Житомирської та Черкаської областей, які проходили курсову перепідготовку

на базі обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти (усього 4 групи) та вчителів музичного мистецтва, які були задіяні в період неформального навчання на обласному та районному(міському) рівнях.

Відповідно до мети другого етапу дослідження сформульовано завдання дослідно-експериментальної роботи, з'ясовано специфіку музично-педагогічної діяльності вчителя та структуру розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва; виявлено критерії, рівні, показники розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти; теоретично обґрунтовано й розроблено модель та визначено педагогічні умови розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті; сформовано контрольні й експериментальні групи та проведено вимірювання вхідного рівня розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва.

Відповідно до завдань дослідження було використано такі методи: вивчення сучасного стану проблеми через аналіз навчальних планів і програм; аналіз методів підготовки вчителів у ППО. Етапи педагогічного дослідження (табл. 3.2) та його логіку на констатувальному етапі експерименту подано на рис. 3.2.

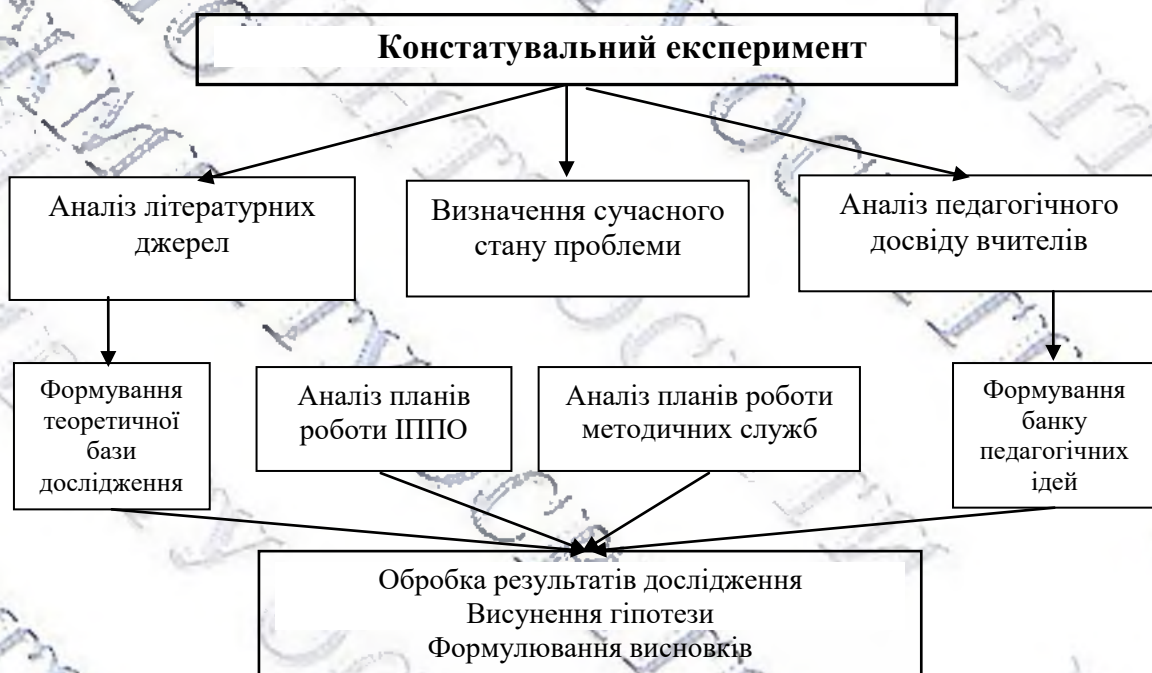


Рис. 3.2. Етапи проведення констатувального експерименту

Програма констатувального етапу експериментального дослідження

Етап педагогічного дослідження	Завдання етапу	Зміст роботи
Оцінка вивчення проблеми розвитку творчого потенціалу в світовій та вітчизняній педагогічній науці та практиці	Вивчення науково-педагогічної літератури з методології дослідження	Дає змогу надати визначення основним поняттям дослідження; сформулювати концептуальну основу дослідження, методологічні підходи до розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва; визначити алгоритм проведення експериментального етапу дослідження; визначити критерії для оцінювання розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва
Виявлення проблеми, сучасного стану проблеми в післядипломній педагогічній практичній роботі	Вивчення стану проблеми через аналіз навчальних планів і програм та вітчизняного досвіду; аналіз методів підготовки вчителів у ППО; аналіз діагностичних методів визначення рівня розвитку творчого потенціалу; вивчення педагогічного досвіду розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах ППО	Дає змогу визначити місце творчої мистецької діяльності в післядипломному педагогічному процесі; охарактеризувати роль зовнішніх та внутрішніх умов підготовки вчителів музичного мистецтва до розвитку творчого потенціалу в ППО; виявити рівень зацікавленості вчителів музичного мистецтва у ППО; розробити банк ідей та педагогічного досвіду з розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва
Висунення гіпотези; формулювання висновків		Припущення про можливе підвищення ефективності педагогічного процесу через упровадження в практику ППО нововведення з проблеми розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва

На третьому етапі (2014–2017 рр.) проведено формувальний експеримент (табл. 3.3).

Програма формувального експерименту

Етапи формувального експерименту	Завдання етапу	Зміст роботи
Експериментальна перевірка гіпотези дослідження	Визначити логічний алгоритм усіх етапів проведення формувального експерименту дослідження, апробація спецкурсу	Дає змогу: коригувати технології, методи й форми проведення експерименту, оновити змістову складову в періоди формальної та неформальної освіти
Аналіз даних, отриманих у процесі експерименту в якісно-кількісному співвідношенні	Провести вимірювання творчого потенціалу за всіма критеріями наприкінці спецкурсу та порівняти з даними вхідного рівня	Дає змогу: проаналізувати якісну оцінку показників творчого потенціалу за кожним критерієм діагностики; провести розрахунки середніх даних і виявити динамічні зміни; урахувати ймовірні помилки та фактори впливу на результат дослідження
Апробація проведеного експерименту в післядипломній педагогічній освіті та в практичній діяльності в неформальній освіті	Провести конкурси на кращий творчий проєкт учителя музичного мистецтва, провести семінари та засідання творчих груп учителів мистецьких дисциплін	Дає змогу: перевірити ефективність обраної методики підготовки вчителів музичного мистецтва в умовах ППО до розвитку творчого потенціалу; внести якісні зміни в окремі стадії досліджуваної проблеми; визначити й узагальнити кращий педагогічний творчий досвід учителя музичного мистецтва, перевірити отримані дані в масовому досвіді
Оформлення результатів проведеного експерименту	Сформулювати висновки, побудувати діаграми, таблиці, схеми, графіки	Дає змогу: аналізувати отримані дані; вносити доповнення та зміни в підготовку наочного, мультимедійного, аудіовізуального, науково-методичного супроводу навчання вчителів музичного мистецтва в ППО; забезпечувати супровідні матеріали для підготовки вчителів; збагачувати досвід з розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в ППО

Логіку формувального етапу експерименту дослідження відображено на рис. 3.3.



Рис. 3.3. Схема логіки лінійного формувального експерименту

На *третьому етапі* (2014–2017 рр.) здійснено експериментальну перевірку та апробацію моделі розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти. У ході формувального етапу дослідження розроблено навчально-методичний посібник для працівників закладів післядипломної педагогічної освіти щодо розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва та впроваджено програму розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті.

Відповідно до мети третього етапу дослідження проведено апробацію моделі та педагогічних умов розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті спецкурсу «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті» в усіх експериментальних групах, тематичних курсів підвищення кваліфікації на обласному рівні. Протягом цього періоду було організовано й проведено серію науково-педагогічних, методичних заходів у неформальний період освіти на обласному, районному та шкільному рівнях для вчителів музичного мистецтва, керівників гуртків мистецького циклу й учителів шкіл мистецького профілю, проведено серію

вебінарів для самоосвітньої діяльності в період інформальної освіти вчителів музичного мистецтва на районному та шкільному рівнях, організовано засідання обласних, районних (міських) творчих груп з розвитку творчого потенціалу.

Завершальним етапом цього періоду стало створення методичних рекомендацій щодо розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва для науково-педагогічних працівників закладів післядипломної педагогічної освіти та методичних служб, а також розроблення наочного, аудіовізуального супроводу навчання вчителів музичного мистецтва з проблеми розвитку творчого потенціалу вчителів в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Відповідно до завдань дослідження використано такі методи: аналіз прикладів моделей, програм з розвитку творчого потенціалу вчителя, аналіз дисертацій українських і зарубіжних науковців зі споріднених тем, аналіз технологій, форм і методів підготовки вчителів музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти; аналіз методів проведення діагностики та анкетування; аналіз педагогічного досвіду розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти, педагогічного досвіду творчої діяльності вчителів музичного мистецтва на рівні закладів загальної середньої освіти.

Наприкінці формувального етапу дослідження отримано якісні та кількісні дані щодо рівня за кожним критерієм оцінювання творчого потенціалу.

На *четвертому етапі* (2017–2018 рр.) підбито підсумки науково-дослідної діяльності, здійснено статистичну обробку, аналіз та узагальнення одержаних експериментальних даних; сформульовано загальні висновки; упроваджено одержані результати в практику закладів післядипломної педагогічної освіти України, підготовлено рукописи дисертації та автореферату.

Важливим для цього етапу стало визначення рівня засвоєння матеріалу спецкурсу учасниками експериментальних груп, виявлення особистісно-ціннісного ставлення до розвитку власного творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва та рівня оволодіння комплексом знань, умінь і навичок, необхідних для творчого вирішення професійно-педагогічних завдань. В експериментальних та контрольних групах проведено статистичну обробку й інтерпретацію отриманих даних; узагальнено результати дослідження та сформульовано загальні висновки.

Дослідно-експериментальну роботу здійснено на трьох рівнях: у закладах післядипломної педагогічної освіти, у районних (міських) методичних центрах, методичних службах), шкільних методичних об'єднаннях учителів мистецьких дисциплін; у закладах і установах неформальної освіти (рис. 3.4).

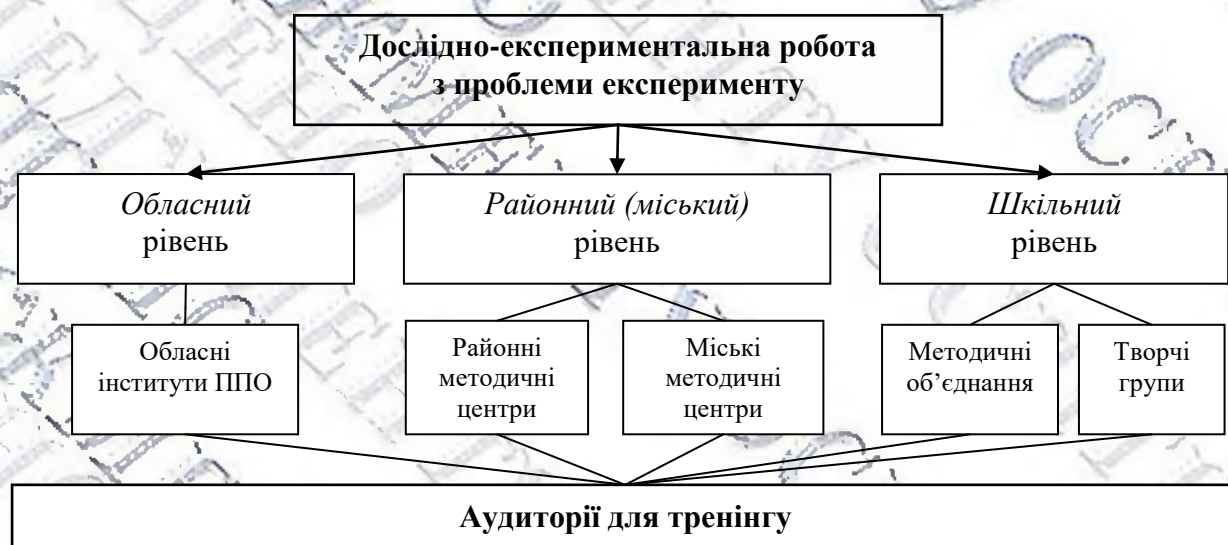


Рис. 3.4. Експериментальні заклади (установи), які брали участь у дослідно-експериментальній роботі

Детальніше опишемо хід дослідно-експериментальної роботи на всіх трьох рівнях. На констатувальному етапі дослідження на рівні закладів післядипломної педагогічної освіти (базові ОППО Запорізький, Вінницький, Житомирський, Черкаський) проаналізовано їх навчально-тематичні плани щодо використання тем, пов'язаних із творчістю, педагогічною творчістю,

розвитком творчого потенціалу. Для організації дослідження в межах формальної освіти були сформовані контрольні та експериментальні групи, проведено аналіз науково-методичного забезпечення курсів підвищення кваліфікації вчителів музичного мистецтва.

На формувальному етапі дослідження з метою вдосконалення готовності вчителів до розвитку свого творчого потенціалу було організовано проведення лекційних та практичних занять з фахового й психологічного модулів на курсах підвищення кваліфікації. З метою розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва, які підвищували свою кваліфікацію на базі ОШПО Запорізької, Вінницької, Житомирської, Черкаської областей, було проведено спецкурс «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті». У міжкурсовий період (неформальна освіта) – проведено обласні семінари, тижневі тренінги та засідання обласних творчих груп з тем, пов'язаних з розвитком творчого потенціалу вчителів мистецьких дисциплін.

На районному рівні на базі методичних служб районних і шкільних методичних об'єднань учителів музичного мистецтва проведено аналіз планів, наказів, пов'язаних з розвитком педагогічної творчості та розвитком творчого потенціалу вчителя. На рівні методичних служб районних і шкільних методичних об'єднань учителів музичного мистецтва м. Запоріжжя, м. Мелітополя проведено засідання творчих груп учителів музичного мистецтва з теми «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті». На базі Запорізького класичного ліцею Запорізької міської ради та Мелітопольської гімназії № 9 організовано серію науково-методичних заходів з проблеми розвитку творчого потенціалу вчителів мистецьких дисциплін. На базі Класичного ліцею м. Запоріжжя – спецкурс для вчителів мистецьких дисциплін, керівників оркестрів, ансамблів, гуртків мистецьких дисциплін з

теми «Розвиток творчого потенціалу вчителя» та засідання творчих груп з проблем педагогічної творчості вчителя й розвитку творчого потенціалу.

Для порівняння отриманих результатів навчання з проблеми розвитку творчого потенціалу та визначення його ефективності використано логіку лінійного експерименту, до змісту якої входить порівняння рівня розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти, отриманого на початку проведення формувального етапу дослідження та після його завершення. Для респондентів, які входили до складу експериментальних груп, на курсах підвищення кваліфікації було організовано спецкурс «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті». Ці вчителі були залучені до участі в науково-методичних заходах та до самоосвітньої діяльності з проблеми розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва.

Для осіб, які увійшли до складу контрольних груп, було організовано навчання без нововведень (курси підвищення кваліфікації для вчителів музичного мистецтва без спецкурсу за усталеною освітньо-кваліфікаційною програмою).

Таким чином, з метою визначення рівня розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва, з'ясування результативності впровадження моделі та педагогічних умов, спрямованих на розвиток творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті, було організовано науково-дослідну діяльність на основі програми дослідно-експериментальної роботи в чотири етапи (підготовчий, констатувальний, формувальний, контрольньо-оцінний (узагальнювальний)) на трьох рівнях (обласному, районному (міському), шкільному).

Програмою констатувального етапу дослідження було передбачено розробку критеріїв розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва, показників та рівнів розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти. За допомогою розробленого інструментарію було сплановано вимірювання

вхідного рівня розвитку творчого потенціалу за мотиваційно-ціннісним, індивідуально-творчим, когнітивно-інтегрованим, діяльнісно-творчим, професійно-оцінним критеріями в контрольних та експериментальних групах, а результати вимірювання за всіма показниками критеріїв було оцінено на трьох рівнях (високому, достатньому, низькому).

На формувальному етапі дослідно-експериментальної роботи, що було побудовано за логікою лінійного експерименту, у визначених контрольних та експериментальних групах було сплановано перевірку ефективності впровадження моделі й педагогічних умов розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в ППО, а на заключному етапі здійснено обробку, аналіз та узагальнення одержаних експериментальних даних, сформульовано висновки дослідження.

3.2. Результати дослідно-експериментальної роботи

Розглянемо більш детально результати дослідно-експериментальної роботи на всіх чотирьох етапах експерименту.

Дослідно-експериментальною базою нашого дослідження стали КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти», КЗ «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради, КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти педагогічних працівників» Черкаської обласної ради, КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» в періоди формальної та неформальної освіти.

До участі в дослідно-експериментальній діяльності були залучені вчителів мистецьких дисциплін загальноосвітніх навчальних закладів Запорізької області: м. Мелітополя, Вознесенівського району м. Запоріжжя. Експериментальним дослідженням на різних його етапах було охоплено 912 учителів музичного мистецтва із Запорізької, Вінницької, Житомирської, Черкаської областей. Результати дослідження було упроваджено в роботу

Вінницької, Житомирської, Черкаської областей та в практику роботи КВНЗ КОР «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний коледж», ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди», ДВНЗ «Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини».

Для визначення сучасного стану розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва проведено низку досліджень, зазначених у підрозділі 1.3.

Було обрано групи респондентів з учителів музичного мистецтва, які стали слухачами курсів підвищення кваліфікації, були учасниками обласних семінарів і конференцій у міжкурсовий період, учасниками вебінарів у період самоосвітньої діяльності на базі КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти», КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти», КЗ «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради, КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти педагогічних працівників» Черкаської обласної ради протягом 2013–2014 рр.

На констатувальному етапі дослідження в період із вересня 2013 р. по січень 2014 р. здійснено підбір методик і форм діагностики за всіма показниками, зроблено розподіл респондентів на контрольні й експериментальні групи з метою організації дослідно-експериментальної діяльності з вимірювання рівня творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва. Обрано відповідний психолого-педагогічний інструментарій для визначення рівня розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва за всіма п'ятьма критеріями згідно з визначеними компонентами.

Із метою уточнення окремих аспектів реалізації компонентів творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва проведено низку психологічних тестів (табл. 3.4).

Психолого-педагогічний інструментарій для визначення окремих аспектів реалізації компонентів творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти

Компоненти	Критерії	Показники	Психолого-педагогічний інструментарій
1	2	3	4
Мотиваційний	Мотиваційно-ціннісний	– рівень внутрішніх мотивів, потреб та інтересу до розвитку творчого потенціалу; – наявність ціннісних орієнтацій до розвитку творчого потенціалу	Тест визначення мотиваційної структури особистості (за В. Мільман [310, с. 55]); тест на визначення наявності ціннісних орієнтацій до розвитку творчого потенціалу. (Додаток Ж.1)
Особистісний	Індивідуально-творчий	– рівень розвитку індивідуально-творчих здібностей; – рівень розвитку індивідуально-музичних здібностей	Тест визначення творчих здібностей (за Х. Зівертом [93]); тест визначення рівня особистісної творчості (за О. Тунік [310, с. 42]) . (Додаток Ж.2)
Когнітивний	Когнітивно-інтегрований	– рівень педагогічно-мистецьких знань та ерудованості; – рівень методичних знань про організацію творчої педагогічної діяльності	Тест на рівень професійної ерудованості; тест на виявлення методичного рівня (Додаток Ж.3)
Процесуальний	Діяльнісно-творчий	– рівень розвитку педагогічно-мистецьких творчих навичок та вмінь; – рівень творчої активності; – готовність до інноваційної діяльності	Тест на визначення рівня творчої активності; тест на визначення наявності практичних творчих умінь; тест на готовність до інноваційної діяльності. (Додаток Ж.5)

1	2	3	4
Результативний	Професійно-оцінний	– рівень готовності до професійного саморозвитку та професійно-педагогічної діяльності; – рівень самооцінки своєї творчої діяльності та здатність до рефлексії	Тест на визначення рівня саморозвитку та професійно-педагогічної діяльності (за Л. Бережновою [310, с. 286]); тест на визначення рівня розвитку рефлексійності (за А. Карповим [310, с. 111]) (Додаток Ж.7)

Метою проведеної експериментальної роботи стала перевірка гіпотези наукового дослідження про те, що розвиток творчого потенціалу можливий на основі впровадження педагогічних умов і моделі розвитку творчого потенціалу в післядипломній педагогічній освіті, та з'ясування результативності впровадження моделі й педагогічних умов, спрямованих на розвиток творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті.

При відборі експериментальних і контрольних груп застосовано вибірковий метод дослідження. Комплектування експериментальних і контрольних груп надало змогу здійснити діагностику та аналіз динаміки рівня розвитку творчого потенціалу вчителів у всіх групах у порівнянні між собою, виявити й зафіксувати характер і показники кількісних зрушень, проаналізувати їх динаміку шляхом зіставлення з результатами вхідних та вихідних діагностичних вимірювань за обраними (мотиваційно-ціннісним, індивідуально-творчим, когнітивно-інтегрованим, діяльнісно-творчим, професійно-оцінним) критеріями. Для вимірювання розвитку кожного компонента було підбрано компонентно-критеріальну характеристику творчого потенціалу вчителя, а результати дослідження вирішено вимірювати на високому, достатньому та низькому рівнях.

У процесі формування експериментальних та контрольних груп (усього дві експериментальних групи та дві контрольні) ми виходили з того, що

вчителі, які виявляють педагогічну творчість у педагогічній діяльності, виявляють інтерес до розвитку творчого потенціалу, а також мають інтерес до використання ефективного досвіду своїх колег, відзначаються позитивним ставленням до проявів творчості в професійній діяльності, а отже, володіють певним рівнем внутрішньої мотивації до розвитку власного творчого потенціалу. За допомогою диференційованого вибору за критеріями віку, стажу педагогічної діяльності, кваліфікаційної категорії й регіональним розташуванням навчального закладу (міська/сільська місцевість) з числа педагогів Запорізької, Вінницької, Житомирської, Черкаської областей створено дві експериментальні групи E1 та E2 по 102 та 95 осіб у кожній; з числа педагогів Запорізької, Вінницької, Житомирської, Черкаської областей – дві контрольні групи по 90 та 86 осіб у кожній за аналогією до складу експериментальних груп (табл. 3.5). Всього в експерименті взяли участь 373 вчителі музичного мистецтва Запорізької, Вінницької, Житомирської, Черкаської областей.

Таблиця 3.5

Кількісно-якісний склад експериментальних і контрольних груп, %

Критерій	E1, 102 осіб	E2, 95 осіб	K1, 90 осіб	K2, 86 осіб
Кваліфікаційна категорія				
II категорія	22	17	19	15
I категорія	51	62	50	68
Вища категорія	20	16	28	10
Вчитель-методист	7	5	3	7
Стаж педагогічної діяльності				
До 10 років	5	6	5	6
До 15 років	25	25	16	29
До 20 років	39	35	41	32
Більше 20 років	31	34	38	33
Розташування навчального закладу				
Місто	65	57	71	64
Село	35	43	29	36

Комплектування ЕГ та КГ надало змогу здійснити діагностику та аналіз динаміки рівня розвитку творчого потенціалу вчителів у всіх групах,

порівняти результати діагностики між ними, виявити характер і визначити показники отриманих результатів та загалом проаналізувати динаміку розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва шляхом зіставлення результатів вхідних і вихідних діагностичних вимірювань. Рівні розвитку всіх компонентів за критеріями творчого потенціалу вчителя (мотиваційно-ціннісний, індивідуально-творчий, когнітивно-інтегрований, діяльнісно-творчий, професійно-оцінний) у їхній сукупності стало основою для визначення рівня розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва.

Для отримання результатів вимірювання розвитку кожного компонента створено компонентно-критеріальну характеристику творчого потенціалу вчителя (підрозділ 2.2), що надала змогу оцінити ступінь виявлення показників за визначеними критеріями.

Використання компонентно-критеріальної характеристики розвитку творчого потенціалу вчителя дозволило кожному учаснику експерименту оцінити власні знання, уміння й навички щодо здійснення творчої педагогічної діяльності.

Розвиток творчого потенціалу кожного учасника груп вимірювали за п'ятьма критеріями (мотиваційно-ціннісний, індивідуально-творчий, когнітивно-інтегрований, діяльнісно-творчий та професійно-оцінний) за трьома рівнями (високий, достатній, низький). Використання зазначеного психолого-педагогічного інструментарію допомогло отримати наступні результати дослідження.

Загальний рівень розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва ЕГ та КГ на початку експерименту подано в табл. 3.6. Ці показники враховують п'ять обраних критеріїв. Вони демонструють середньоарифметичні результати дослідження.

**Загальні результати дослідження творчого потенціалу
за п'ятьма критеріями на констатувальному етапі.**

Показники за критеріями	Високий рівень		Достатній рівень		Низький рівень	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Мотиваційно-ціннісний	11,3	12,2	43,8	44,7	44,9	43,1
Індивідуально-творчий	11,4	12,7	43,7	42,6	44,9	44,7
Когнітивно-інтегрований	10,2	12,2	50,0	48,7	39,8	39,1
Діяльнісно-творчий	7,4	9,2	37,5	34,5	55,1	56,3
Професійно-оцінний	9,7	11,2	40,3	40,1	50,0	48,7
Узагальнений	10,0	11,5	43,1	42,1	46,9	46,4

Таким чином, вимірювання рівня творчого потенціалу вчителів на констатувальному етапі експерименту виявило, що високий рівень творчого потенціалу мають 11,5% педагогів в ЕГ і 10% – у КГ. При цьому більшість учасників дослідження продемонстрували низький і достатній рівні розвитку творчого потенціалу (відповідно 46,4%, 46,8% та 43,1%, 42,1% учителів).

Недостатнім є рівень сформованості мотиваційно-ціннісного компонента творчого потенціалу в обох групах, що виявляється в слабкому зв'язку мотивів діяльності педагогів із творчою активністю особистості, середній або зниженій інтенсивності прагнення до саморозвитку в більшості учасників експерименту.

Результати дослідження за індивідуально-творчим критерієм продемонстрували наявність достатнього та низького рівнів творчих здібностей в обох групах. Високий рівень розвитку творчого потенціалу зафіксовано в 11,4% респондентів КГ та у 12,7% ЕГ. Результати дослідження виявили достатній та низький рівні педагогічних та методичних знань педагогів.

Вивчення рівня розвитку творчого потенціалу вчителів за діяльнісно-творчим компонентом надало змогу виявити існуючі труднощі у виконанні завдань, що потребують винахідливості та нестандартного мислення, для 56,3% учасників ЕГ та 55,1% – КГ.

Отримані дані ілюструють недостатність знань щодо креативного вирішення навчально-виховних завдань у мистецькій освіті, наявні

прогалини у практичних уміннях застосування відповідних методів у творчій педагогічній діяльності та наявності практичних вмінь щодо визначення мети, завдань творчої педагогічної діяльності.

Виявлено необхідність підвищення рівня розвитку професійно-оцінного критерію творчого потенціалу вчителів, які знаходяться у сталій стадії саморозвитку та формування стійких навичок саморефлексії, що спостерігається на низькому рівні в багатьох респондентів.

У процесі вимірювання початкового рівня розвитку творчого потенціалу нами були виявлені проблеми щодо реалізації творчого потенціалу в їхній професійній діяльності, слабку мотивацію та відсутність чіткої програми професійного зростання в більшості учасників експерименту. Це доводить необхідність створення системи навчальної й методичної роботи, яка б забезпечила ефективний розвиток досліджуваної якості особистості педагогів.

Отже, за допомогою здійсненої експериментальної роботи та ґрунтовного аналізу психолого-педагогічної літератури зроблено висновки, що на сучасному етапі розвитку післядипломної педагогічної освіти: існує інтерес вчителів до творчої мистецької педагогічної діяльності; вчителі в цілому зацікавлені можливостями прояву творчого потенціалу; педагоги мають загальне уявлення про організацію творчої мистецької діяльності, яка допомагає розвинути творчий потенціал; вміють організовувати творчі завдання; працівники знають переваги прояву творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в педагогічній мистецькій діяльності та оглядово знайомі із технологіями розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Але при цьому існує низка проблем, які знижують продуктивність впровадження моделі й програми розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва: відсутня підготовка вчителів до розвитку творчого потенціалу в межах формальної, неформальної та інформальної освіти; немає досконалих методик щодо підготовки вчителів до розвитку творчого

потенціалу; відсутнє методичне забезпечення процесу навчання педагогів з розвитку творчої потенціалу; недостатня кількість розробок у вигляді спецкурсів та тематичних семінарів для вищезазначених категорій педагогічних працівників щодо навчання вчителів розвитку власного творчого потенціалу тощо.

Отже, здійснене дослідження дало змогу зробити висновок про необхідність науково-методичного супроводу навчання вчителів музичного мистецтва в межах післядипломної педагогічної освіти. З метою поглибленого вивчення проблеми розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва є потреба у розробленні матеріалів спецкурсу «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті» та підготовки банку педагогічних ідей та педагогічного досвіду вчителів музичного мистецтва з проблеми розвитку творчого потенціалу на основі матеріалів Всеукраїнських конкурсів «Учитель року» в номінації «Музичне мистецтво» для практичного застосування вчителями музичного мистецтва, необхідністю стає розробка циклу лекцій, практичних занять, системи супроводжуваних наочних, аудіо-візуальних матеріалів з обраної проблеми для їх подальшого впровадження в практику навчання педагогів музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Таким чином, опрацьовані результати констатувального етапу стали підґрунтям для організації й проведення формувально-узагальнювального етапу педагогічного експерименту.

Для проведення формувального етапу дослідження було обрано ну експериментальну групу E1 в кількості 102 респондентів – слухачів курсів підвищення кваліфікації, що проходили курсову підготовку на базі КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти», та одну експериментальну групу E2 в кількості 95 респондентів, що проходили курсову підготовку на базі КЗ «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної

освіти» Житомирської обласної ради, КНЗ «Черкаського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти педагогічних працівників Черкаської області». У цих експериментальних групах протягом 2014–2017 рр., крім загальних модулів підготовки, було проведено спецкурс «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті» та апробовано педагогічні умови розвитку творчого потенціалу в післядипломній педагогічній освіті.

Також нами було обрано контрольну групу К1 у кількості 90 осіб з учителів, що проходили курси підвищення кваліфікації на базі КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти», та контрольну групу К2 у кількості 86 респондентів, що проходили курсову підготовку на базі КЗ «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради, КНЗ «Черкаського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти педагогічних працівників Черкаської області». Усього у формувальному етапі дослідно-експериментальної діяльності взяли участь 197 учителів музичного мистецтва Запорізької, Вінницької областей та 176 учителів музичного мистецтва Житомирської, Черкаської областей.

Так, в ЕГ для вчителів музичного мистецтва було проведено спецкурси на базі КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти», КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти», КЗ «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради, КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти педагогічних працівників Черкаської області» та Запорізького класичного ліцею, Мелітопольського ліцею № 9 Мелітопольської міської ради Запорізької області.

Нами було створено методичні рекомендації для проведення науково-практичних заходів для вчителів музичного мистецтва на обласному, районному, шкільному рівнях (Додаток К.2).

Протягом 2014–2017 рр. було організовано й проведено науково-педагогічні, методичні заходи на обласному та районному, шкільному рівнях для вчителів музичного мистецтва, керівників гуртів мистецького циклу й учителів шкіл мистецького профілю (Додаток К.2).

В процесі організації дослідно-експериментальної діяльності проведено вебінари через Google Hangout з метою розвитку творчого потенціалу в інформальній освіті вчителів музичного мистецтва на районному та шкільному рівнях. Усього учасниками вебінарів стали 189 особи із Запорізької, Вінницької, Житомирської, Черкаської областей. На обласному, районному та шкільному рівнях слухачами семінарів та учасниками майстер-класів, тренінгів були 155 вчителів м. Запоріжжя, 50 вчителів м. Мелітополь, 145 майбутніх учителів музичного мистецтва КВНЗ КОР «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний коледж», ДВНЗ «Перяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди», ДВНЗ «Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини».

Протягом формувального етапу дослідження було підготовлено наочний, аудіовізуальний супровід навчання вчителів музичного мистецтва для проведення спецкурсу з проблеми розвитку творчого потенціалу вчителів в умовах післядипломної педагогічної освіти.

За 2014–2017 рр. проведено ряд анкетувань, тестувань учителів музичного мистецтва, які входили до КГ та ЕГ, з метою визначення рівня розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в кінці проведення формувального етапу дослідження за всіма показниками. Організовано порівняння числових показників, що стало основою для інтерпретації отриманих даних, формулювання висновків про ефективність висунутої гіпотези й подальшого узагальнення результатів експериментального дослідження.

Протягом *контрольно-оцінного* етапу експерименту підготовлено науково-методичні матеріали «Модель розвитку творчого потенціалу вчителя в післядипломній педагогічній освіті», матеріали для науково-методичного

посібника «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва» та «Методичні рекомендації щодо розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва» (для педагогічних працівників інститутів післядипломної педагогічної освіти, працівників методичних служб, керівників районних (міських) шкільних методичних об'єднань).

У ході останнього *контрольно-оцінного етапу* дослідження отримано вихідні дані вимірювання творчого потенціалу за кожним критерієм як в БГ, так і в КГ. За допомогою порівняльної характеристики сформовано таблиці із загальною різницею між отриманими результатами тестування впродовж констатувального етапу та даними після завершення формувального етапу.

Аналіз результативності експерименту з розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва передбачав застосування методів математичної статистики, за допомогою яких можна було би проаналізувати отримані в ході дослідження дані, визначити його ефективність або неефективність та, як наслідок, підтвердити чи спростувати гіпотезу дослідження.

У табл. 3.7 та 3.8 подано порівняння експериментальних і контрольних груп учителів музичного мистецтва за рівнями розвитку творчого потенціалу до та після експерименту за всіма критеріями; у табл. 3.9 – порівняння за узагальненим критерієм.

Таблиця 3.7

Порівняння розподілів експериментальних груп учителів музичного мистецтва за рівнями сформованості компонентів розвитку творчого потенціалу до та після експерименту, %

Критерії	Рівні готовності	На початку експерименту	Після закінчення експерименту	Зміни рівня готовності
1	2	3	4	5
Мотиваційно-ціннісний	Високий	12,2	18,8	6,6
	Достатній	44,7	56,3	11,6
	Низький	43,1	24,9	-18,2
Індивідуально-творчий	Високий	12,7	22,3	9,6
	Достатній	42,6	59,4	16,8
	Низький	44,7	18,3	-26,4

Продовження табл. 3.7

1	2	3	4	5
Когнітивно-інтегрований	Високий	12,2	20,3	8,1
	Достатній	48,7	64,0	15,3
	Низький	39,1	15,7	-23,4
Діяльнісно-творчий	Високий	9,2	17,3	8,1
	Достатній	34,5	49,2	14,7
	Низький	56,3	33,5	-22,8
Професійно-оцінний	Високий	11,2	16,8	5,6
	Достатній	40,1	57,4	17,3
	Низький	48,7	25,8	-22,9
Узагальнений	Високий	11,5	19,0	7,5
	Достатній	42,1	57,3	15,2
	Низький	46,4	23,7	-22,7

Таблиця 3.8

Порівняння розподілів контрольних груп учителів музичного мистецтва за рівнями сформованості компонентів розвитку творчого потенціалу до та після експерименту, %

Критерії	Рівні готовності	На початку експерименту	Після закінчення експерименту	Зміни рівня готовності
Мотиваційно-ціннісний	Високий	11,3	13,1	1,8
	Достатній	43,8	47,7	3,9
	Низький	44,9	39,2	-5,7
Індивідуально-творчий	Високий	11,4	16,5	5,1
	Достатній	43,7	50,0	6,3
	Низький	44,9	33,5	-11,4
Когнітивно-інтегрований	Високий	10,2	13,6	3,4
	Достатній	50,0	55,1	5,1
	Низький	39,8	31,3	-8,6
Діяльнісно-творчий	Високий	7,4	11,4	4,0
	Достатній	37,5	40,3	2,8
	Низький	55,1	48,3	-6,8
Професійно-оцінний	Високий	9,7	13,6	3,9
	Достатній	40,3	46,0	5,7
	Низький	50,0	40,4	-9,6
Узагальнений	Високий	10,0	13,7	3,7
	Достатній	43,1	47,8	4,7
	Низький	46,9	38,5	-8,4

Вимірювання творчого потенціалу за кожним критерієм у респондентів ЕГ надало змогу зафіксувати суттєву позитивну динаміку розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва. Так, за результатами дослідження за мотиваційно-ціннісним критерієм на початку експерименту продемонстрували високий рівень показників 12,2%, достатній – 44,7%, низький – 43,1% вчителів музичного мистецтва. Після завершення формувального етапу експерименту високий рівень мотивації до розвитку творчого потенціалу мали 18,8% учасників ЕГ з позитивною динамікою змін в +6,6%, достатній – 56,3% з різницею 11,6% порівняно з вхідними даними, а низький – 18,2%, тоді як на початку експерименту він був у 24,9% респондентів.

Вимірювання творчого потенціалу за індивідуально-творчим критерієм відображає рівень розвитку індивідуальних творчих і музичних здібностей: високий рівень збільшився з 12,7% на 22,3%, достатній – з 42,6% на 59,4%, низький рівень змінився на 18,3% (з 44,7% до 26,4%). Високий та достатній рівні показників за когнітивно-інтегрованим критерієм продемонстрували, що розвиток ерудованості, методичної й фахової компетентності вчителів динамічно збільшилися на 8,1% та 15,3%, а кількість учителів з низькими показниками когнітивно-інтегрованого критерію зменшилася на 23,4%. Після навчання за спецкурсом в ЕГ спостерігалось зростання педагогічно-мистецьких творчих навичок і вмінь, творчої активності та готовності до інноваційної діяльності, що виявилось в таких змінах за діяльнісно-творчим критерієм: на початку експерименту високий рівень мали лише 9,2% вчителів, а наприкінці – 17,3%; достатній рівень збільшився на 14,7%; низький рівень зменшився на 22,8% порівняно з вхідними даними.

Результати вимірювання розвитку творчого потенціалу за професійно-оцінним критерієм продемонстрували такі зміни: початковий високий рівень 11,2% збільшився до 16,8% (різниця – 5,6%), початковий достатній – до 57,4%, а низький рівень зменшився на 22,9%. Узагальнені дані вимірювання розвитку творчого потенціалу за всіма критеріями дали підстави зробити

висновок про позитивну динаміку змін в ЕГ: з 11,5% до 19% на високому рівні, з 42,1% до 57,3% – на достатньому, з 46,4% до 23,7% – на низькому.

Дані демонструють позитивні зміни у розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в КГ. Так, за мотиваційно-ціннісним критерієм високий рівень збільшився лише на 1,8%; достатній рівень досягнув 47,7% наприкінці експерименту порівняно з 43,8% з початком експерименту, низький позитивно змінився з 44,9% до 39,2%. Індивідуально-творчий критерій найсуттєвіше проявив динаміку в кількості вчителів з низьким рівнем (у різниці 11,4%), високий та достатній рівні збільшилися на 5–6%. Розглядаючи результати за когнітивно-інтегрованим критерієм, потрібно зробити акцент на несуттєвих позитивних змінах: високий рівень змінився на 3,4%, достатній – на 5,1%, а низький – на 8,6%. Після курсів підвищення кваліфікації в респондентів КГ було зафіксовано динаміку діяльнісно-творчої складової: високого рівня – з 7,4% до 11,4%, достатнього – з 37,5% до 40,3%, низького – з 55,1% до 48,3%. Діагностика рівня розвитку творчого потенціалу за професійно-оцінним критерієм продемонструвала динаміку високого рівня з 9,7% до 13,6% (+ 3,9%), достатнього – з 40,3% до 46,0% (+5,7%), а кількість учителів з низьким рівнем зменшилася на 9,6%.

У результаті експерименту спостерігається позитивна динаміка розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва (3,7% – високого, 4,7% – достатнього, 8,4% – низького рівня).

Таблиця 3.9

**Порівняння розподілів експериментальних та контрольних груп
учителів за узагальненим критерієм, %**

Рівень розвитку	Група	На початку експерименту	В кінці експерименту	Різниця між показниками
Високий	ЕГ	11,5	19,0	+7,5
	КГ	10,0	13,7	+3,7
Достатній	ЕГ	42,1	57,3	+15,2
	КГ	43,1	47,8	+4,7
Низький	ЕГ	46,4	23,7	-22,7
	КГ	46,9	38,5	-8,4

Для порівняльної характеристики експериментальних та контрольних груп одержані дані зведено у таблиці 3.9, в якій відображено узагальнені цифри за всіма критеріями оцінювання творчого потенціалу та динамікою за кожним рівнем як КГ, так ЕГ.

Підбиваючи підсумки щодо результативності навчання вчителів музичного мистецтва в ЕГ та КГ, відзначимо ефективність обраної програми навчання, змісту, умов, спрямованих на розвиток творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва.

Узагальнені дані дослідно-експериментальній діяльності демонструють позитивну динаміку рівня розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва, які брали участь в експерименті: відбулося збільшення показників високого рівня на 7,5% в експериментальних групах і на 3,7% в контрольних; достатнього рівня – на 15% в експериментальних групах і на 4,7% – у контрольних та зменшення показників низького рівня на 22,7% в експериментальних групах і на 8,4% – в контрольних.

Для зіставлення результатів констатувального та формувального експериментів використано λ -критерій Колмогорова-Смірнова [287].

Як і критерій Пірсона χ^2 , критерій λ Колмогорова-Смірнова [287, с. 142–152] призначений для зіставлення двох розподілів: 1) емпіричного з теоретичним, наприклад, рівномірним або нормальним; 2) одного емпіричного розподілу з іншим емпіричним розподілом. У нашому дослідженні ми зіставляємо розподіли експериментальних і контрольних груп учителів музичного мистецтва на початку та після закінчення експерименту, тобто порівнюємо емпіричні розподіли.

Критерій λ Колмогорова-Смірнова надає змогу знайти точку, в якій сума накопичених розбіжностей між двома розподілами є найбільшою, і оцінити достовірність цієї розбіжності.

Якщо в критерії Пірсона χ^2 зіставляються частоти двох розподілів окремо за кожним розрядом, то тут – спочатку частоти за першим розрядом, потім за сумою першого й другого розрядів, потім – за сумою першого,

другого та третього розрядів і так далі. Таким чином, ми зіставляємо щоразу накопичені до цього розряду частоти.

Якщо відмінності між двома розподілами істотні, то в якийсь момент різниця накопичених частот досягне критичного значення, і ми зможемо визнати відмінності статистично достовірними. Гіпотези, що перевіряються:

- H_0 : відмінності між двома розподілами недостовірні;
- H_1 : відмінності між двома розподілами достовірні.

Опишемо алгоритм розрахунку критерію χ при зіставленні двох емпіричних розподілів [287].

1. Занести в таблицю найменування розрядів ознаки (перший стовпець) і відповідні їм емпіричні частоти, отримані в розподілі 1 (другий стовпець) та в розподілі 2 (третій стовпець).

2. Підрахувати емпіричні частоти за кожним розрядом для розподілу 1 за формулою:

$$f^*e = fe/n1,$$

де fe – емпірична частота в цьому розряді;

$n1$ – кількість спостережень у вибірці.

Занести емпіричні частоти розподілу 1 до четвертого стовпця.

3. Підрахувати емпіричні частоти за кожним розрядом для розподілу 2 за формулою:

$$f^*e = fe/n2,$$

де fe – емпірична частота в цьому розряді;

$n2$ – кількість спостережень у вибірці 2.

Занести емпіричні частоти розподілу 2 до п'ятого стовпця таблиці.

4. Підрахувати накопичені емпіричні частоти для розподілу 1 за формулою:

$$\Sigma f^*_{i-1} = \Sigma f^*_{i-1} + f^*_i,$$

де Σf^*_{i-1} – частість, накопичена на попередніх розрядах;

i – порядковий номер розряду;

f^*_i – частість цього розряду.

Отримані результати записати в шостий стовпець.

5. Підрахувати накопичені емпіричні частоти для розподілу 2 за тією самою формулою й записати результат у сьомий стовпець.

6. Підрахувати різницю між накопиченими частотами за кожним розрядом. Записати у восьмому стовпці абсолютні величини різниці, без їх знаку. Позначити їх як d .

7. Визначити за восьмим стовпцем найбільшу абсолютну величину різниці d_{max} .

8. Підрахувати значення критерію за формулою:

$$\lambda = d_{max} \sqrt{\frac{n_1 \cdot n_2}{n_1 + n_2}}$$

де n_1 – кількість спостережень у вибірці 1;

n_2 – кількість спостережень у вибірці 2.

9. За таблицею критичних значень критерію Колмогорова-Смірнова (табл. XI [276]) визначити, якому рівню статистичної значущості відповідає набуте значення λ . У випадку $\lambda_{emp} \geq 1,36$, відмінності між розподілами достовірні на рівні $p < 0,05$; у випадку $\lambda_{emp} \geq 1,63$, відмінності між розподілами достовірні на рівні $p < 0,01$.

Вихідні дані для розрахунків критерію наведено в табл. 3.10, 3.11, зведені результати розрахунків за описаним вище алгоритмом – у табл. 3.12. Зауважимо, що для розрахунків критерію використано не дані розподілів у відсотках, а абсолютна частота; обсяг вибірки вчителів контрольних груп – 176 осіб, учителів експериментальних груп – 197 осіб.

Таблиця 3.10

**Розподіли експериментальних і контрольних груп
до експерименту за компонентами
розвитку творчого потенціалу, %**

Рівень	Мотиваційно-ціннісний		Індивідуально-творчий		Когнітивно-інтегрований		Діяльнісно-творчий		Професійно-оцінний		Узагальнений	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Високий	11,3	12,2	11,4	12,7	10,2	12,2	7,4	9,2	9,7	11,2	10,0	11,5
Достатній	43,8	44,7	43,7	42,6	50,0	48,7	37,5	34,5	40,3	40,1	43,1	42,1
Низький	44,9	43,1	44,9	44,7	39,8	39,1	55,1	56,3	50,0	48,7	46,9	46,4

Таблиця 3.11

**Розподіли експериментальних і контрольних груп
після експерименту за компонентами розвитку творчого потенціалу, %**

Рівень	Мотиваційно-ціннісний		Індивідуально-творчий		Когнітивно-інтегрований		Діяльнісно-творчий		Професійно-оцінний		Узагальнений	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Високий	13,1	18,8	16,5	22,3	13,6	20,3	11,4	17,3	13,6	16,8	13,7	19,0
Достатній	47,7	56,3	50,0	59,4	55,1	64,0	40,3	49,2	46,0	57,4	47,8	57,3
Низький	39,2	24,9	33,5	18,3	31,3	15,7	48,3	33,5	40,4	25,8	38,5	23,7

Таблиця 3.12

**Порівняння розподілів експериментальних і контрольних груп учителів
музичного мистецтва за рівнями сформованості критеріїв розвитку
творчого потенціалу до та після експерименту за λ -критерієм
Колмогорова-Смірнова**

Критерій	Емпіричне значення λ -критерію Колмогорова-Смірнова	
	Порівняння ЕГ і КГ на початку експерименту	Порівняння ЕГ та КГ після експерименту
Мотиваційно-ціннісний	0,217	1,382
Індивідуально-творчий	0,128	1,470
Когнітивно-інтегрований	0,189	1,496
Діяльнісно-творчий	0,169	1,426
Професійно-оцінний	0,145	1,393
Узагальнений	0,142	1,425

Аналіз результатів розрахунків (табл. 3.12) свідчить про статистично незначущу розбіжність на рівні $p \leq 0,05$ між контрольною та експериментальною групами на початку експерименту за всіма критеріями (емпіричне значення $\lambda_{\text{емп}}$ Колмогорова-Смірнова відповідно 0,217; 0,128; 0,189; 0,169; 0,145; 0,142, що не перевищує критичного 1,36).

Навпаки, при порівнянні розподілів контрольної й експериментальної груп після експерименту отримано значущі відмінності за всіма критеріями на рівні $p \leq 0,05$ (емпіричне значення $\lambda_{\text{емп}}$ Колмогорова-Смірнова відповідно 1,382; 1,470; 1,496; 1,426; 1,393; 1,425, що перевищує критичне значення 1,36).

На рис. 3.5 та 3.6 наочно подано порівняння експериментальних і контрольних груп до та після експерименту.

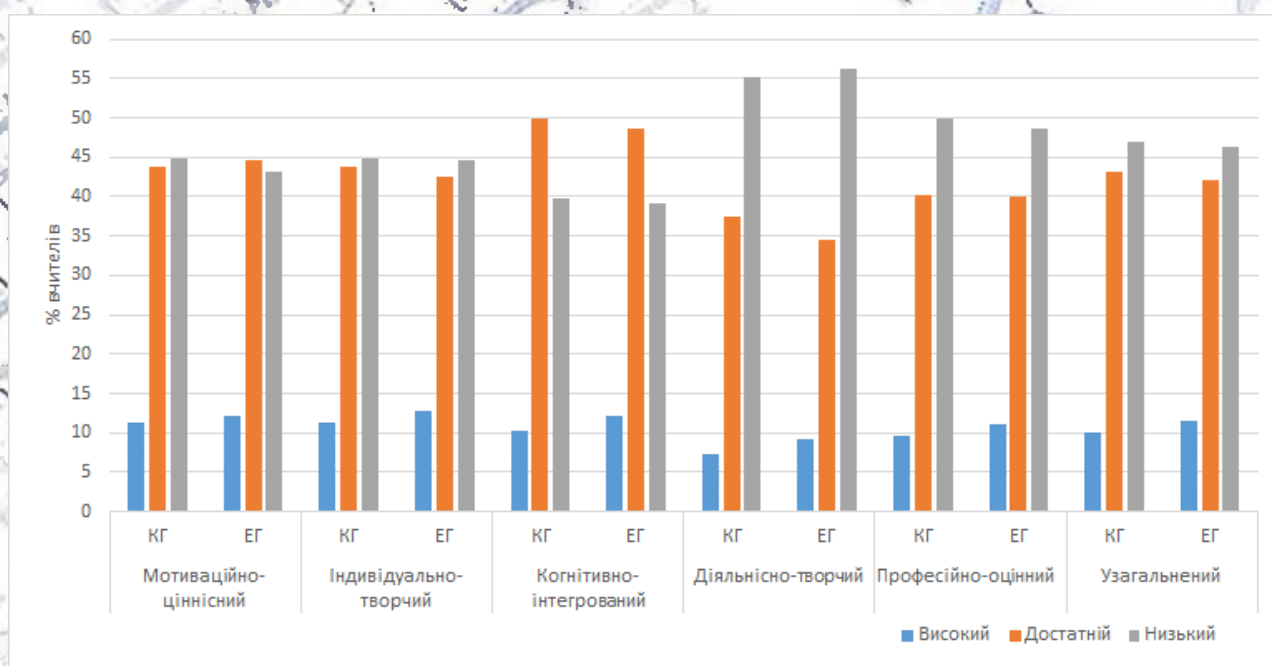


Рис. 3.5. Порівняння розподілів експериментальних і контрольних груп учителів музичного мистецтва на констатувальному етапі експерименту, %

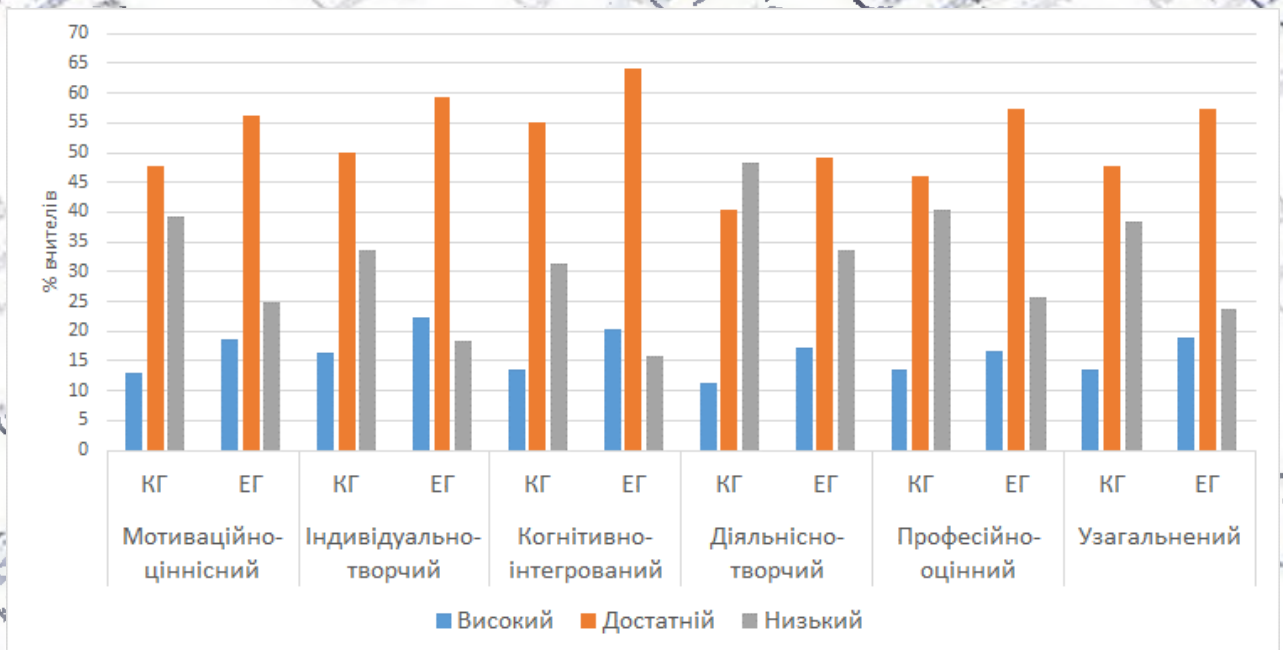


Рис. 3.6. Порівняння розподілів експериментальних і контрольних груп учителів музичного мистецтва на формувальному етапі експерименту, %

Отже, проведений формувальний етап дослідження засвідчив ефективність упровадження моделі та педагогічних умов розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті; проведений експеримент довів, що найбільш ефективними технологіями розвитку творчого потенціалу вчителя є педагогічні (технології інтегрованого навчання, особистісно орієнтовані, інтегративні, ігрові, інтерактивні, сугестивні, розвивального, проблемного навчання, проектна), мистецькі (арт-технології, технології музикотерапії, вокалотерапії, арт-терапії) і цифрові (мобільні, мережеві, дистанційного навчання, змішаного навчання, хмарно-орієнтовані), які найбільше сприяють розвитку творчого потенціалу вчителя й застосовуються в проведенні спецкурсу на тренінговій основі.

Дослідно-експериментальна діяльність довела, що найбільш дієвими є такі форми навчання, як: практичні, тренінгові, творчі проекти, а також ігрові, рольові, сюжетні ігри, дискусії, диспути. З-поміж методів як найбільш

результативні виявлено проблемні, активні, наочні, ігрові, дослідницькі та пошукові.

Проведений експеримент сприяв позитивній зміні в розвитку всіх структурних компонентів творчого потенціалу й довів, що найбільш значущим для розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва стає розвиток внутрішніх мотивів, який виявляється в мірі зацікавленості творчою діяльністю через прояв творчої активності вчителів у процесі навчання; на особистісному рівні активно розвиваються індивідуально-творчі та музичні здібності в творчих видах діяльності, чому сприяли різні види імпровізації, творчо-пошукова та акторська діяльність; ерудованість і методичну компетентність учителів розвиває когнітивний компонент, а творча активність, набуття творчого досвіду, заснованого на інноваційній творчій діяльності, надають змогу розвивати процесуальний компонент.

Аналіз даних, отриманих у результаті експерименту, із застосуванням λ критерію Колмогорова-Смірнова свідчить про статистично незначущі розбіжності на рівні 0,05 між розподілами контрольної й експериментальної груп на початку експерименту за всіма критеріями та значущі відмінності на рівні 0,05 між розподілами після експерименту.

Узагальнені дані дослідно-експериментальної діяльності демонструють позитивну динаміку рівня розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва, які брали участь в експерименті: збільшення показників високого рівня на +7,5% в експериментальних групах і на +3,7% – у контрольних; достатнього рівня – на +15% в експериментальних групах і на +4,7% – у контрольних; зменшення показників низького рівня на 22,7% в експериментальних групах і на 8,4% – у контрольних. Доведено, що основні якості особистісного творчого розвитку виявляються завдяки використанню тренінгових форм навчання у формальній освіті, дистанційних форм навчання в неформальній освіті та мережевих і електронного навчання в інформальній освіті. Організація навчання з дотриманням виділених

педагогічних умов, довела правильність і дієвість обраних експериментальних форм апробації дослідження.

Порівняння результатів формувального експерименту в експериментальних і контрольних групах з результатами констатувального експерименту за критеріями λ Колмогорова-Смірнова надало змогу підтвердити значущі позитивні відмінності щодо рівнів розвитку компонентів творчого потенціалу, які відбулись у розподілах експериментальних груп порівняно з контрольними. Усе це дає змогу підтвердити гіпотезу дослідження. Отже, загалом дослідно-експериментальна діяльність довела, що розроблена модель сприяє розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва.

Результати дослідно-експериментальної роботи виявили, що за підсумками експерименту творчий потенціал учителів музичного мистецтва може розвиватися на основі творчої діяльності, прояву творчої активності у формальній освіті й дієвих творчих форм навчання в неформальній та інформальній освіті.

3.3. Методичні рекомендації щодо розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти

У період реформування освіти, згідно з концепцією Нової української школи, важливого значення набувають методичні рекомендації, які розраховані для практичного використання педагогічними, науково-педагогічними працівниками та вчителями музичного мистецтва, з проблеми розвитку творчого потенціалу. Методичні рекомендації містять вказівки, роз'яснення, які можуть бути використаними з метою організації освітнього процесу в післядипломній педагогічній освіті на всіх її рівнях, а саме у формальній, неформальній та інформальній освіті.

Аналіз праць і науково-дослідної педагогічної діяльності надає змогу узагальнити погляди науковців на проблему створення методичних рекомендацій як упорядкування видання, яке допомагає у вивченні конкретної теми, містить інструкції або вказівки щодо плану заходів чи форм організації освітнього процесу. Методичні рекомендації – це навчальне або практичне видання, яке повинно містити роз'яснення з певної теми з переліком видів робіт та заходів. Акцент на понятті «методичний» надає можливість автору рекомендацій планомірно, послідовно й системно подати свої міркування з проблеми на основі обраної методики.

Основними структурними елементами методичних рекомендацій є загальні відомості, зміст матеріалу, тематика занять, завдання.

У межах нашого дослідження метою створення методичних рекомендацій з проблеми розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва є формулювання роз'яснень і настанов, надання допомоги в розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва у формальній, неформальній та інформальній освіті.

Методичні рекомендації стануть у пригоді педагогічним і науково-педагогічним працівникам закладів післядипломної педагогічної освіти для організації формальної освіти; науково-педагогічним працівникам об'єднаних територіальних громад міст та районів – для організації неформальної освіти вчителів музичного мистецтва; педагогічним працівникам і керівникам творчих об'єднань – у роботі творчих груп та об'єднань, процесі різних видів онлайн-навчання. Ці рекомендації є засобом проектування індивідуальних програм з розвитку власного творчого потенціалу в процесі інформальної освіти. Вони базуються на принципах науковості, доступності, свідомості, активності й наочності. Методичні рекомендації щодо розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва у формальній, неформальній та інформальній освіті мають виконувати такі функції (табл. 3.13).

**Функції методичних рекомендацій щодо розвитку
творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва**

Функції	Характеристика
<i>Пізнавальна</i>	Надає змогу задовольняти потреби вчителів в пізнанні нових аспектів розвитку творчого потенціалу
<i>Продуктивна</i>	Сприяє створенню нових ідей, технологій та форм навчання
<i>Прогностична</i>	Надає змогу прогнозувати розвиток творчого потенціалу вчителів, розробляти нові творчі продукти
<i>Організаційна</i>	Передбачає наявність доцільних форм і методів навчання
<i>Інформаційна</i>	Надає змогу вчителям отримувати необхідну інформацію про розвиток творчого потенціалу й доцільні напрями педагогічної діяльності, які ведуть до його розвитку
<i>Розвивальна</i>	Сприяє особистісному творчому розвитку вчителя в процесі навчання
<i>Навчальна</i>	Надає змогу поглибити знання вчителів у сфері розвитку творчого потенціалу
<i>Дорадницька</i>	Сприяє наданню методичної допомоги вчителю у вирішенні професійних проблем
<i>Коригувальна</i>	Допомагає усунути прогалини в знаннях та вирішити проблеми й труднощі в професійній діяльності
<i>Узагальнювальна</i>	Демонструє наявний педагогічний досвід розвитку творчого потенціалу в період навчання

Методичні рекомендації щодо розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва базуються на концептуальних основах теорій педагогічної та психологічної наук про розвиток творчості особистості, педагогічної творчості; теоретичних засадах мистецької освіти, розвитку особистості засобами мистецтва; концептуальних основах андрагогіки та неперервної освіти; теоріях професійного розвитку вчителя; практичному доробку, досвіді розвитку творчого потенціалу особистості та розвитку творчого потенціалу вчителя в умовах ППО.

Ураховуючи особливості видів післядипломної педагогічної освіти та наявний досвід творчого розвитку вчителів, охарактеризуємо кожен з етапів навчання вчителів музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Серед форм навчання вчителя музичного мистецтва у *формальній освіті*:

– курси підвищення кваліфікації за типовою освітньою програмою з наявністю модуля *«Творчий розвиток вчителя»*, спрямованого на педагогічну творчість та творчий потенціал, за очною або очно-дистанційною формою навчання;

– курси зі спецкурсом *«Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва»* за очною або очно-дистанційною формою навчання (опис подано в підрозділі 2.3);

– тематичні або проблемні, авторські курси за темою *«Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва»* за очною формою навчання тощо.

Особливістю організації курсового навчання вчителів музичного мистецтва є мультидисциплінарний, диференційований, індивідуальний та інтегрований підходи в навчанні.

Мультидисциплінарність надає можливість поєднати в одному навчальному процесі освітній матеріал з різних дисциплін і наук. На основі мультидисциплінарності висвітлено зв'язок музичного мистецтва з такими дисциплінами: психологія, анатомія та медицина, акустика, вокал, іноземні мови, композиція й виконавство, хореографія, сценічна майстерність і режисура, арт-терапія.

Диференційний підхід у формальній освіті сприяє підбору системи різнорівневих творчих завдань та різнорівневого комплексу вправ, спрямованих на розвиток творчого потенціалу вчителів із різним рівнем розвитку творчих та музичних здібностей.

Індивідуальний підхід надає змогу будувати індивідуальну траєкторію навчання, урахувавши мотиви, потреби кожного учасника освітнього процесу, обрати послідовність виконання творчих завдань та обрати ступінь їх складності.

Інтегрований підхід орієнтує учасників освітнього процесу на інтеграцію музичного та інших видів мистецтв, поєднання в одному модулі,

лекційному та практичному занятті міжпредметних зв'язків, спрямованих на отримання творчих результатів.

На особливу увагу заслуговує тематичне насичення змісту модульного навчання на курсах підвищення кваліфікації, яке має бути забезпечено наочним і методичним супроводом.

Розглянемо найбільш актуальну тематику навчання вчителів музичного мистецтва в межах формальної освіти (табл. 3.14).

Таблиця 3.14

Тематика навчальних занять, спрямованих на розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва у формальній освіті

Тематика занять	Пропоновані види занять	Методичні матеріали
1	2	3
Творчий процес як основа освітніх інновацій	Лекція, практикум	Навчальні відеофільми, презентації
Педагогічна творчість та види її розвитку	Лекція, тренінг	Презентації, методики
Розвиток творчих здібностей сучасного вчителя	Тренінг, практикум, практичні заняття	Методики, комплекси вправ, методичні розробки
Форми і види розвитку творчого потенціалу вчителя	Лекція, практикум, тематична дискусія	Методики, комплекси вправ, методичні розробки
Творчий потенціал у психолого-філософському висвітленні та його структура	Лекція, практикум, тренінг	Презентації, методики
Міждисциплінарні зв'язки музичного мистецтва.	Лекція, практикум, тематична дискусія	Презентації, методики
Техніка вокалу та охорона голосу	Тренінг, практичні заняття	Методики, комплекси вправ, методичні розробки
Ритмопластика та композиторсько-виконавська робота	Тренінг, практичні заняття	Навчальні відеофільми, презентації
Сценічна майстерність і режисура	Тренінг, практичні заняття	Навчальні відеофільми, презентації, комплекси вправ, методичні розробки
Арт-терапія	Тренінг, практичні заняття	Навчальні відеофільми, презентації, комплекси вправ, методичні розробки

Неформальна освіта вчителя музичного мистецтва відрізняється формою навчання вчителів та видами практичної роботи педагогів. Серед найуживаніших форм навчання потрібно назвати науково-практичні заходи:

конференції та семінари, форуми, практикуми, узагальнення та поширення педагогічного досвіду через майстер-класи й авторські семінари-практикуми, різноманітні інноваційні форми онлайн-занять, організацію роботи творчих об'єднань і творчих груп. Результатом діяльності вчителя можуть стати упорядковане електронне професійне портфоліо, блог, сайт. Загалом неформальну освіту вчителя музичного мистецтва з розвитку творчого потенціалу схематично можна зобразити таким чином (рис. 3.7).

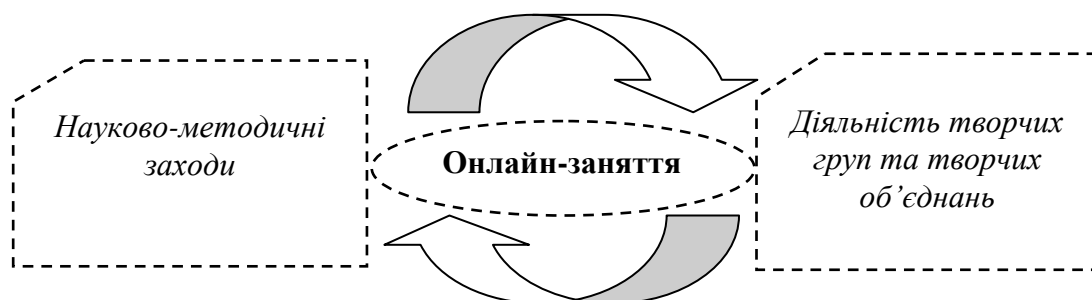


Рис. 3.7. Види навчання вчителів з розвитку творчого потенціалу в неформальній освіті

Різноманітні види й форми навчання з розвитку творчого потенціалу в період неформальної освіти органічно доповнюють здобуті вчителями знання, й практичні навички в системі формальної освіти (табл. 3.15).

Таблиця 3.15

Форми і види розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в неформальній освіті

Форми навчання та види діяльності	Пропоновані види занять	Методичні продукти
Науково-практичні заходи	Науково-практичні конференції та семінари, форуми, практикуми, узагальнення та поширення педагогічного досвіду через майстер-класи та авторські семінари-практикуми	Резолюції конференцій, збірники програм, інформаційні матеріали
Діяльність творчих груп та творчих об'єднань	Тренінги, майстер-класи, засідання	Мережеві творчі продукти, електронні портфоліо, сайти, блоги, узагальнення творчого педагогічного досвіду, поширення досвіду
Онлайн-заняття	Вебінари, семінари, веб-конференції	Методики, комплекси вправ, методичні розробки, презентації, рекомендації

У межах формальної та неформальної освіти вчителів музичного мистецтва педагоги мають можливість вдосконалювати комплекс професійних компетностей завдяки розвитку всіх структурних компонентів творчого потенціалу особистості педагога за наявності методичного супроводу процесу навчання. Розглянемо пропонувані дидактично-методичні матеріали щодо розвитку структурних компонентів творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва пропонувані щодо використання в межах формальної та неформальної освіти, подані в табл. 3.16.

Таблиця 3.16

**Дидактично-методичний супровід розвитку структурних компонентів
творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва
у формальній та неформальній освіті**

Компонент	Структурні елементи	Методичні матеріали	Дидактичні матеріали
Мотиваційний	Мотиви, потреби, інтереси, цінності	Анкети та опитувальники, ігрові вправи, ділові ігри	Довідники, презентації, таблиці
Особистісний	Індивідуальні творчі здібності, музичні здібності	Комплекс методик на виявлення творчих здібностей, музичних здібностей, методики на розвиток творчих здібностей та музичних здібностей	Навчальні відеофільми, презентації, довідники, таблиці, енциклопедії, монографії
Когнітивний	Педагогічно-мистецькі знання, ерудованість, методична компетентність	Методики викладання музичного мистецтва, педагогічні методики на розвиток методичної компетентності	Навчальні відеофільми, науково-методичні посібники, презентації, довідники, таблиці, схеми, енциклопедії, монографії, ілюстрації
Процесуальний	Педагогічно-мистецькі творчі навички та вміння, творча активність, готовність до інноваційної діяльності	Комплекс вправ на розвиток творчих навичок, рольові, сюжетні ігри, інноваційні методики	Відеопрезентації, довідники, презентації, схеми, таблиці, ілюстрації
Результативний	Самооцінка творчої діяльності, рефлексія, готовність до професійного саморозвитку	Анкети та опитувальники на самооцінку та рефлексію, ігрові вправи, ділові ігри, дерево досягнень	Довідники, презентації, таблиці, схеми

Інформальна освіта вчителя музичного мистецтва відображає індивідуальну траєкторію творчого розвитку педагога та розвитку особистісного потенціалу, яка може базуватися на індивідуальних програмах вчителя музичного мистецтва в межах професійного саморозвитку.

Інформальна освіта реалізується через самоосвітню діяльність учителя музичного мистецтва, яка підпорядкована наявному рівню розвитку творчого потенціалу педагога.

Отже, індивідуальна програма вчителя музичного мистецтва в межах інформальної освіти являє собою єдність усіх її складових, зображених на рис. 3.8.

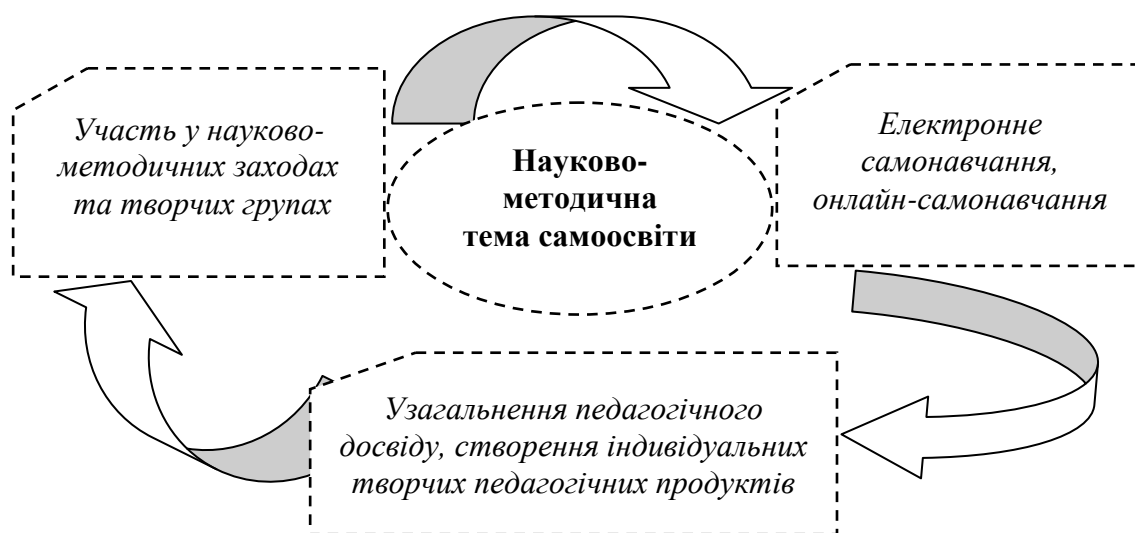


Рис. 3.8. Індивідуальна програма вчителя музичного мистецтва з розвитку творчого потенціалу в інформальній освіті

Індивідуальну програму вчитель музичного мистецтва в межах інформальної освіти буде на самостійно визначеній траєкторії з урахуванням наявного рівня розвитку творчого потенціалу та власних потреб, запитів з проблеми розвитку творчого потенціалу.

Так, кожен учитель обирає науково-методичну тему самоосвіти, доцільні форми й види електронного навчання та активно бере участь у серії науково-методичних заходів за власною потребою й бажанням.

Таким чином, індивідуальна траєкторія розвитку творчого потенціалу надає можливість підвищити власний рівень розвитку творчого потенціалу, що сприяє професійному саморозвитку.

Ураховуючи особливості організації навчання вчителів музичного мистецтва у формальній, неформальній та інформальній освіті, потрібно приділити увагу методичним рекомендаціям щодо використання технологій навчання з розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва (рис. 3.9).

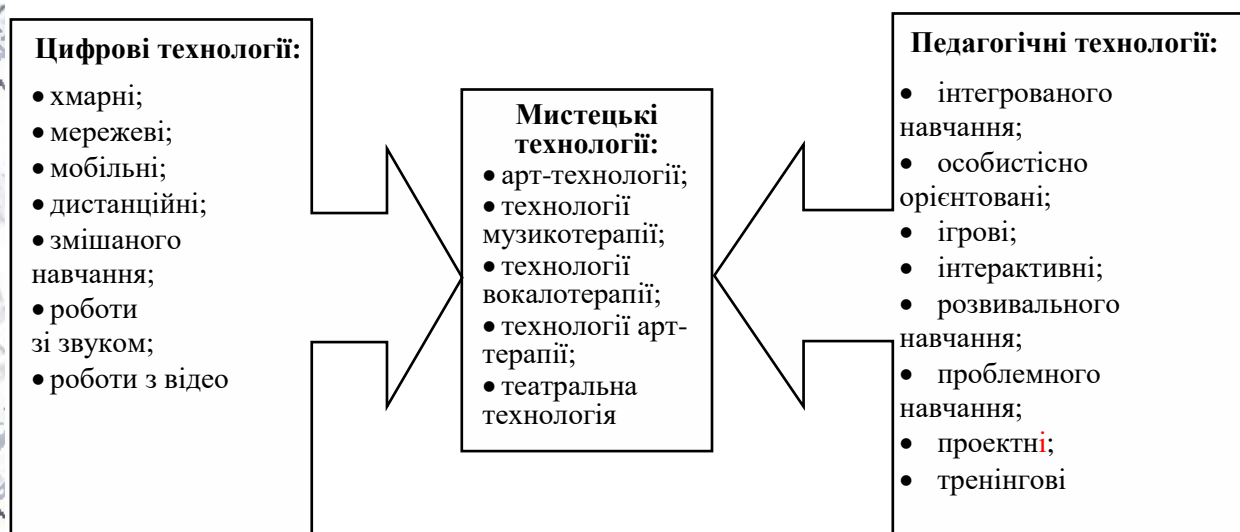


Рис. 3.9. Комплекс технологій навчання з проблеми розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва у формальній, неформальній та інформальній освіті

Специфіка діяльності вчителя музичного мистецтва передбачає наявність двох напрямів: педагогічної та мистецької діяльності, – які інтегровані між собою. У процесі музично-творчої діяльності під час сприймання, виконання музичних творів, інтерпретації музики, в якій учитель виступає одночасно як слухач, виконавець, інтерпретатор, композитор, потрібно застосовувати різноманітні види арт-технологій, технології музикотерапії, вокалотерапії тощо. Таким чином, мистецькі технології надають змогу розвивати особистісний компонент: індивідуальні творчі здібності, музичні здібності.

Педагогічно-творча діяльність, яка включає педагогічну, викладацьку, хормейстерську, музикознавчу та дослідницьку, виходить на нові щаблі розвитку за допомогою комплексу педагогічних технологій, з-поміж яких варто виокремити технології інтегрованого навчання, особистісно орієнтовані, інтегративні, ігрові, інтерактивні, тренінгові, розвивального й проблемного навчання, метод проєктів тощо. У процесі навчання вчителя музичного мистецтва, особливо поглибленого тематичного тренінгового, значному розвитку підлягають мотиваційний, когнітивний, процесуальний та результативний компоненти творчого потенціалу вчителя.

Технології розвивального, проблемного й інтегрованого навчання посилюють мотиви, інтереси та ціннісну складову потенціалу, розвивають педагогічно-мистецькі творчі навички й уміння, активізують творчу діяльність. Інноваційні форми та методи, технології підвищують готовність до інноваційної діяльності. У результаті навчання набуває розвитку самооцінка творчої діяльності, зміцнюється готовність учителя до професійного саморозвитку ц розвиваються здібності до саморефлексії тощо. Учитель активно використовує комплекс цифрових та інформаційно-комунікаційних технологій навчання в процесі неформальної та інформальної освіти. Зокрема, мережеві й мобільні технології надають змогу більш ефективно організувати самоосвітню діяльність, застосовувати мережеве спілкування, брати участь у різних формах електронного навчання. Хмарні технології надають можливість поширювати педагогічний досвід та інноваційні знахідки вчителя на власних сайтах, блогах. Створення власних електронних продуктів з використанням аудіовізуального супроводу є яскравою демонстрацією інтеграції музичного мистецтва та ІКТ.

Отже, за результатами педагогічного експерименту розроблено методичні рекомендації щодо розвитку творчого потенціалу для організації навчання вчителів у межах формальної, неформальної та інформальної освіти. Вони слугують практичним засобом удосконалення музично-творчої, педагогічно-мистецької діяльності, путівником для організації науково-

методичних заходів, роботи творчих груп, об'єднань і самоосвітньої діяльності педагога. Виокремлення впливу технологій навчання на всі структурні компоненти творчого потенціалу дозволяють учителю музичного мистецтва будувати власну траєкторію самонавчання та вдосконалювати індивідуальну програму з розвитку творчого потенціалу.

Висновки до третього розділу

Констатувальний етап дослідження надав можливість визначити ступінь виявлення компонентів за кожним із критеріїв. Результати дослідження свідчать про наявність високого рівня розвитку творчого потенціалу педагогів в експериментальних (11,5%) і контрольних (10%) групах. Проте більшість учасників дослідження виявили низький і достатній рівні творчого потенціалу (відповідно 46,4%, 46,8% та 43,1%, 42,1% учителів). На цьому етапі зафіксовано слабкий зв'язок мотивів діяльності педагогів із творчою активністю, середню інтенсивність прагнення до саморозвитку, наявність достатнього й низького рівня творчих здібностей, недостатній рівень методичних знань та існування труднощів у виконанні завдань, що потребують винахідливості й нестандартного мислення (56,3% – ЕГ, 55,1% – КГ). Крім того, встановлено недостатність знань креативного вирішення навчально-виховних завдань у мистецькій освіті, наявність прогалин у практичних вміннях та необхідність покращення рівня саморозвитку й формування стійких навичок саморефлексії. На підставі висновків констатувального етапу дослідження розроблено змістову та технологічну складові спецкурсу «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в ППО», визначено програму розвитку творчого потенціалу на обласному, районному (міському) та шкільному рівнях у формальній, неформальній та інформальній освіті. З урахуванням отриманих результатів побудовано модель розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва.

Основою для проведення формувального етапу дослідження стали виявлені педагогічні умови та обґрунтована й теоретично розроблена модель розвитку творчого потенціалу вчителя. У КГ було проведено лекційні та практичні заняття з обраної проблеми, а в ЕГ упроваджено спецкурс у формальній освіті, серію науково-методичних заходів і вебінарів з проблеми в неформальній освіті, а також організовано самоосвітню діяльність учасників експерименту за розробленою програмою. Формувальний етап дослідження продемонстрував ефективність упровадження моделі та педагогічних умов розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті; виявив, що найбільш ефективними є педагогічні, мистецькі й цифрові технології, форми та методи навчання, які сприяють розвитку творчого потенціалу вчителя й застосовуються в проведенні спецкурсу на тренінговій основі. Загалом проведений експеримент сприяв позитивним змінам у всіх структурних компонентах творчого потенціалу й довів, що найбільш значущими є розвиток внутрішніх мотивів, прояв творчої активності вчителів к різних видах творчої діяльності, різноманітні види імпровізації, творчо-пошукова та акторська діяльність, прояви ерудованості й набуття творчого досвіду, заснованого на інноваційній творчій діяльності тощо. За результатами дослідження показники розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти експериментальних груп збільшилися в середньому за мотиваційним компонентом – на 12,1%, індивідуально-творчим – на 17,6%, значно підвищився рівень когнітивної складової – на 15,6%, практичних умінь – на 15,2%, а також професійно-оцінний рівень – на 15,2%.

Різниця отриманих результатів у порівнянні показників контрольних та експериментальних груп становить: високого рівня – на 3,8%, достатнього – на 10,5%, низького – на 14,3% на користь експериментальних груп. Доведено, що основні якості особистісного творчого розвитку виявляються завдяки використанню тренінгових форм навчання у формальній освіті,

дистанційних форм навчання в неформальній освіті, мережевого та електронного навчання в інформальній освіті. Організація навчання з дотриманням виділених педагогічних умов довела правильність і дієвість обраних експериментальних форм апробації дослідження. Порівняння результатів формувального експерименту в експериментальних і контрольних групах учителів музичного мистецтва з результатами констатувального експерименту за критеріями λ Колмогорова-Смірнова дало змогу підтвердити значущі позитивні відмінності щодо рівнів сформованості компонентів творчого потенціалу, які відбулись у розподілах експериментальних груп порівняно з контрольними. Усе це дає змогу підтвердити гіпотезу дослідження.

Отже, загалом результати дослідно-експериментальної роботи свідчать, що розроблена модель сприяє розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва. За підсумками експерименту творчий потенціал учителів музичного мистецтва може розвиватися на основі творчої діяльності, прояву творчої активності у формальній освіті та дієвих творчих форм навчання в неформальній та інформальній освіті.

Результати дослідження за третім розділом дисертації відображено в таких публікаціях: [147; 150; 151; 154; 156].

ВИСНОВКИ

Результати дослідження дають підстави зробити такі висновки:

1. На основі системного аналізу наукової літератури та філософських, психологічних і педагогічних поглядів науковців окреслено понятійно-термінологічне поле проблеми розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва й уточнено сутність основних дефініцій. Вивчення генези проблеми розвитку творчого потенціалу надало змогу прослідкувати еволюцію поняття «творчий потенціал» та узагальнити погляди на нього. На основі аналізу понять «творчий потенціал», «творчий потенціал особистості» й «творчий потенціал вчителя» визначено, що *творчий потенціал вчителя музичного мистецтва* є системою його природних, музичних і педагогічних творчих здібностей, умінь, творчих можливостей, що реалізуються в процесі музично-педагогічної творчої діяльності, творчої активності та спрямовані на отримання якісних продуктивних результатів діяльності. На основі аналізу сучасного стану розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті, змісту освітніх реформ та узагальнення педагогічного досвіду встановлено, що творчий потенціал учителя музичного мистецтва має певні особливості розвитку в різних формах навчання, а саме: у формальній освіті на основі організації творчої діяльності педагогів завдяки впровадженню спецкурсу до змісту курсового підвищення кваліфікації, участі педагогів у науково-практичних і методичних заходах та в діяльності творчих груп, об'єднань у неформальній освіті, а також у процесі проектування індивідуальної освітньої траєкторії професійного розвитку вчителя музичного мистецтва в інформальній освіті.

2. Аналіз специфіки професійної діяльності вчителя музичного мистецтва дав змогу визначити два напрями його педагогічно-мистецької діяльності: музично-творчу та педагогічно-творчу. Доведено, що в умовах післядипломної педагогічної освіти творчий потенціал учителя музичного мистецтва розвивається в *музично-педагогічній діяльності* та реалізується на

основі розвитку творчої активності педагога, проявів творчих здібностей, творчої уяви, інтелекту й інтуїції, творчих ресурсів, ерудиції тощо. Описано загальну структуру творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва, яку подано як ієрархічно складну динамічну систему феномена педагогічної творчості, до складу якої входять такі компоненти: *мотиваційний* (мотиви, інтереси, потреби та ціннісні орієнтації вчителя), *особистісний* (індивідуальні творчі та музичні здібності); *когнітивний* (фахова й методична компетентність, ерудованість педагога); *процесуальний* (педагогічно-мистецькі творчі навички та вміння, творча активність і готовність до інноваційної діяльності); *результативний* (самооцінка й оцінка творчої діяльності, рефлексія, готовність до професійного саморозвитку). Встановлено, що в процесі професійної діяльності вчителя музичного мистецтва його творчий потенціал розвивається на високому, середньому й низькому рівнях.

3. Визначено і теоретично обґрунтовано педагогічні умови розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті, які впливають на розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті, а саме:

- забезпечення цілісного творчого післядипломного освітнього процесу формальної, неформальної та інформальної освіти на основі вдосконалення змісту навчання й збагачення досвіду творчої музично-педагогічної діяльності вчителя музичного мистецтва;

- створення науково-методичного супроводу розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва у формальній, неформальній та інформальній освіті;

- проектування індивідуальної освітньої траєкторії професійного розвитку вчителя музичного мистецтва в інформальній освіті та вдосконалення діагностичного інструментарію розвитку його потенціалу в післядипломній педагогічній освіті.

4. Розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено модель розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти, що містить такі взаємопов'язані компоненти: *концептуальний* (базується на філософських, психологічних, педагогічних, мистецько-педагогічних теоріях; концепціях творчості, педагогічної творчості, творчого потенціалу та основних теоріях і концепціях розвитку післядипломної педагогічної освіти; андрагогічному, акмеологічному, аксіологічному, інтегративному, компетентнісному, особистісно орієнтованому, діяльнісному, креативно-рефлексійному підходах), *змістовий* (демонструє єдність змісту й процесу навчання вчителів музичного мистецтва у формальній, неформальній та інформальній освіті на обласному, районному (міському), шкільному рівнях), *технологічний* (комплекс педагогічних, мистецьких, цифрових технологій та обрані форми й методи навчання вчителів) та *професійно-діагностичний* (складається із сукупності складових, критеріїв, показників, рівнів і результату розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти). Модель охоплює предметно-процесуальний аспект післядипломної підготовки вчителів музичного мистецтва, дає можливість поєднувати етапи професійного розвитку педагога у формальній, неформальній та інформальній освіті.

Апробація моделі дала змогу визначити: необхідність у системності, цілісності, неперервності всіх видів навчання (формальної, неформальної й інформальної освіти); доцільність побудови змісту навчання на інтегрованій, диференційованій та мультидисциплінарній основі; підтвердила дієвість тренінгових, творчих, активних форм і методів навчання; доцільність упровадження спецкурсу в зміст навчання й поєднання педагогічних, мистецьких, цифрових технологій у формальній освіті; потребу в удосконаленні дистанційних форм навчання, системи науково-педагогічних заходів, діяльності творчих груп та об'єднань у неформальній освіті, форм

самоосвіти, електронного навчання в інформальній освіті вчителя музичного мистецтва.

5. Результати дослідно-експериментальної діяльності підтвердили ефективність упровадження моделі й педагогічних умов розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті. Зокрема, виявлено, що найбільш ефективними технологіями є комплекс педагогічних, мистецьких та цифрових технологій, форм і методів навчання, які сприяють розвитку творчого потенціалу вчителя й застосовані в спецкурсі на тренінговій основі. Проведений експеримент сприяв стійкій позитивній зміні всіх структурних компонентів творчого потенціалу вчителя й довів, що найбільш значущими для творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва є розвиток внутрішніх мотивів, прояв творчої активності вчителів у різних видах творчої діяльності, різноманітні види імпровізації, творчо-пошукова та акторська діяльність, прояви ерудованості, що сприяють набуттю творчого досвіду, заснованого на інноваційній творчій діяльності.

Отримані результати статистичного опрацювання за критерієм λ Колмогорова-Смірнова у ході експерименту підтвердили статистично незначущі розбіжності на рівні 0,05 між розподілами контрольної та експериментальної груп на констатувальному етапі експерименту ($\lambda_{\text{емп}}=0,142$ за узагальненим критерієм) і засвідчили наявність значущих розбіжностей на рівні 0,05 при порівнянні розподілів контрольної та експериментальної груп після формувального етапу експерименту ($\lambda_{\text{емп}}=1,425$).

Узагальнені дані дослідно-експериментальної діяльності демонструють позитивну динаміку рівня розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва, які брали участь в експерименті: збільшення показників високого рівня на 7,5 % в експериментальних групах і на 3,7 % – у контрольних; достатнього рівня на 15 % в експериментальних групах і на 4,7 % – у контрольних; зменшення показників низького рівня на 22,7 % в експериментальних групах і на 8,4 % – у контрольних. Доведено, що основні показники особистісного творчого розвитку виявляються завдяки

впровадженню спецкурсу на основі тренінгових форм навчання у формальній освіті, дистанційних форм навчання в неформальній освіті та мережеских форм електронного навчання в інформальній освіті. Організація навчання з дотриманням педагогічних умов довела дієвість обраних експериментальних форм апробації дослідження. Порівняння результатів формувального експерименту в експериментальних і контрольних групах учителів музичного мистецтва з результатами констатувального експерименту за критеріями λ Колмогорова-Смірнова дало змогу підтвердити значущі позитивні відмінності щодо рівнів розвитку компонентів творчого потенціалу, які відбулися в розподілах експериментальних груп порівняно з контрольними, та, відповідно, гіпотезу дослідження. Отже, дослідно-експериментальна діяльність довела, що розроблена модель сприяє розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва.

б. За результатами педагогічного експерименту розроблено методичні рекомендації щодо розвитку творчого потенціалу для організації навчання вчителів у межах формальної, неформальної та інформальної освіти. Вони слугують практичним засобом удосконалення музично-творчої, педагогічно-мистецької діяльності, путівником для організації науково-методичних заходів, діяльності творчих груп, об'єднань та самоосвітньої діяльності педагога. Виокремлення впливу технологій навчання на всі структурні компоненти творчого потенціалу дозволяють вчителю музичного мистецтва розбудовувати власну траєкторію самонавчання та вдосконалювати індивідуальну програму з розвитку творчого потенціалу.

У діяльність закладів післядипломної педагогічної освіти впроваджено розроблений спецкурс «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті», навчально-методичний посібник «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті» для працівників закладів післядипломної педагогічної освіти й методичних служб, що дало змогу проаналізувати рівень розвитку творчого потенціалу вчителя, удосконалити організацію

навчання вчителів у різні періоди професійної діяльності (на обласному, районному (міському) та шкільному рівнях), виявити доцільність технологій, форм і методів навчання для забезпечення розвитку творчого потенціалу кожного вчителя музичного мистецтва.

Отже, завдяки створенню педагогічних умов, оновленню змісту й технологій навчання у формальній освіті, удосконаленню форм і методів навчання в неформальній освіті та проектуванню власної траєкторії розвитку творчого потенціалу в інформальній освіті вдалося досягти розвитку творчого потенціалу всіх учасників експерименту в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Викладені наукові результати завершеного дисертаційного дослідження не вичерпують складної й багатоаспектної проблеми розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва. Перспективними для подальших наукових пошуків є питання вивчення результативності впливу цифрових технологій на розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва; вплив розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва на рівень розвитку творчого потенціалу учня тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко А. А., Кирсанов К. А., Рыков С. В. *Надпредметное направление в деятельности вуза (на примере экологического направления): монография* / под общей ред. А. А. Авраменко. Москва: Директ-Медиа, 2014. 278 с.
2. Адаменко Е. В. *Математические методы в педагогике и психологии*. Луганск: Альма-матер, 2008. 94 с.
3. Адольф В. А. *Профессиональная компетентность современного учителя*. Красноярск: М-во общ. и проф. образования РФ; Краснояр. гос. ун-т, 1998. 309 с.
4. *Акмеологический словарь* / под общ. ред. А. А. Деркача. Москва: Изд-во РАГС, 2004. 161 с.
5. Алексюк А. М. *Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: підруч. для студ., аспірантів та молод. виклад. вищ. навч. закладів*. Київ: Либідь, 1998. 559 с.
6. Альбуханова-Славская К. А. *Стратегия жизни*. Москва: Мысль, 1991. 229 с.
7. Ананьев Б. Г. *О проблемах современного человекознания*. 2-е изд. Санкт-Петербург: Питер, 2000. 272 с. (Серия «Мастера психологии»).
8. Ананьев Б. Г. *Человек как предмет познания*. 3-е изд. Санкт-Петербург: Питер, 2001. 288 с. (Серия «Мастера психологии»).
9. Андреев В. И. *Диалектика воспитания творческой личности: основы педагогики творчества*. Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1988. 236 с., ил.
10. Андреев В. И. *Педагогическая эвристика для творческого саморазвития многомерного мышления и мудрости: монография* / Ин-т психол. и образования Казан. (Приволж.) федер. ун-та. Казань: Центр инновационных технологий, 2015. 288 с.
11. Андрущук І. М. *Методичні рекомендації для керівників науково-педагогічних, педагогічних і наукових працівників вітчизняних університетів*

щодо складання і затвердження індивідуальних стратегій професійного розвитку викладачів кафедр менеджменту закладів вищої освіти України. Київ, ДСК-Центр, 2018. 24 с.

12. Андрощук І. М. Самоуправління професійним розвитком викладачів кафедр менеджменту закладів вищої освіти. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2018. № 5 (25). С. 4–8.

13. Андрощук І. М. Створення регіональної системи неперервної освіти педагога: управлінський аспект. *Імідж сучасного педагога*. 2014. № 19 (149). С. 18–22.

14. Андрощук І. М. *Управління розвитком професійної компетентності вчителів-філологів у міжатаційний період: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.06 / НАПН України, ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти»*. Київ, 2013. 330 с.

15. Аристотель. *Сочинения: в 4 т. / пер. с древнегр., общ. ред. А. И. Доватура*. Москва: Мысль, 1983. Т. 4. 830 с.

16. Архипова С. П. *Основи андрагогіки: навч. посібник*. Черкаси, 2002. 92 с.

17. Арчажникова Л. Г. *Профессия – учитель музыки: кн. для учителя*. Москва: Просвещение, 1984. 111 с.

18. Балл Г. А. *Теория учебных задач: психолого-педагогический аспект*. Москва: Педагогика, 1990. 184 с.

19. Барковский В. В., Барковська Н. В., Лопатін О. К. *Теорія ймовірностей та математична статистика*. Київ: ЦУЛ, 2002. 448 с.

20. Белов А. В. *Человек, наука, цивилизация*. Москва: Изд-во РГПУ, 2002. 92 с.

21. Бендерек Н. Н. Творчество как составляющая педагогического мастерства учителя. URL: <http://narodnaosvita.kiev.ua/6/statti/2benderec.htm>.

22. Бергсон А. *Творча еволюція*, пер. з фр. Р. П. Осадчука. Київ: Вид-во Жупанського, 2010. (Серія «Лауреати Нобелівської премії з літератури»).

23. Бердяев Н. А. *Философия свободы. Смысл творчества*. Москва: Правда, 1989. 607 с.
24. Бех І. Д. *Виховання особистості: у 2 кн.* Київ: Либідь, 2003. Кн. 1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. 280 с.
25. Бех І. Д. Психологічні механізми сходження особистості до духовних цінностей. *Педагогіка і психологія*. 2011. № 2 (71). С. 37–44.
26. Биков В. Ю. *Моделі організаційних систем відкритої освіти: монографія*. Київ: Атіка, 2008. 684 с.
27. Білик Н. І. Модульно-персонологічний підхід до навчального процесу в системі післядипломної педагогічної освіти. *Імідж сучасного педагога: всеукр. наук.-практ. осв.-популярн. журн.* 2004. № 6. С. 20–27.
28. Білик Н. І. Свобода творчості у поглядах А. Макаренка як шлях до педагогічної майстерності вчителя. *Витоки педагогічної майстерності*. 2013. Вип. 11. С. 65–72.
29. Блонский П. П. *Педология: книга для преподавателей и студентов высших учебных заведений / под ред. В. А. Слостенина*. Москва: ВЛАДОС, 2000. 287 с.
30. Богданова Н. Г. *Культура життєтворчості особистості. Філософсько-світоглядний аналіз: монографія / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова*. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. 302 с.
31. Богоявленская Д. Б. *Интеллектуальная активность как проблема творчества*. Ростов-на-Дону, 1983. 173 с.
32. Богоявленская Д. Б. *Психология творческих способностей*. Москва: Академия, 2002. 320 с.
33. Болсун С. А. *Розвиток педагогічної техніки вчителя в процесі підвищення кваліфікації: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Центр. ін-т післядипл. пед. освіти АПН України*. Київ, 2002. 248 с.
34. Болсун С. Феномен творчості. *Нова педагогічна думка*. 2008. № 1. С. 169–173.

35. *Большой энциклопедический словарь*.
URL: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/241690>.
36. *Большой энциклопедический словарь: философия, социология, религия, эзотеризм, политэкономия* / глав. науч. ред. и сост. С. Ю. Солодовников. Минск: МФЦП, 2002. 1008 с.
37. Браже Т. Г. *Развитие творческого потенциала и изучение профессионального мастерства учителя литературы: метод. рек.* Ленинград, 1986. 35 с.
38. Брилін Е. Б. *Формування навичок композиторської творчості у студентів музично-педагогічних факультетів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02*. Київ, 2002. 282 с.
39. Буров О. Ю., Камишин В. В. Оцінювання обдарованості: проблеми кількісної міри. *Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика*. 2009. С. 5–9.
40. Вакуленко В. М. Види інновацій в освіті та їх класифікація. *Вісник Нац. акад. держ. прикорд. служби України*. 2010. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2010_4_4.
41. Варецька О. В. *Теоретичні і методичні засади розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04*. Київ, 2015. 614 с. С. 132.
42. Варій М. Й. *Психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів*. 2-ге вид. Київ: Центр навч. літ-ри, 2009. 288 с.
43. Варламова Е. П., Степанов С. Ю. *Психология творческой уникальности*. Москва: Ин-т психологии РАН, 2002. 256 с.
44. Ващенко Л. М. *Управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону: монографія*. Київ: Тираж, 2005. 380 с.
45. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* / голов. ред. В. Т. Бусел; ред.-лексикогр. Бусел В. Т., Василега-Дерибас М. Д. та ін. 5-те вид. Київ: Перун, 2005. 1728 с.

46. Вербицкий А. А. *Энциклопедический словарь по психологии и педагогике*. Москва, 2013. 297 с.
47. Вершловский С. Г. *Непрерывное образование (историко-теоретический анализ феномена)*. Санкт-Петербург, 2007. 147 с.
48. Віднічук М. А., Мельник Н. А. Нові форми впровадження і поширення педагогічного досвіду як важлива умова створення інноваційного освітнього середовища. *Управління школою*. 2012. № 34/35/36. С. 87–93.
49. Віднічук М. А. Формування професійної компетентності педагогічних працівників в умовах післядипломної педагогічної освіти регіону. *Інноваційні підходи до організації науково-методичної роботи з педагогічними працівниками в умовах компетентнісно зорієнтованої освіти*. темат. зб. пр. / за заг. ред. В. В. Олійника. Рівне: ПП Лапсюк, 2012. С. 38–48.
50. Вітюк В. В. Професійний розвиток учителя в умовах післядипломної педагогічної освіти. *Педагогічний пошук*. 2015. № 2. С. 28–31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedp_2015_2_9.
51. Воеводін В. В. *Педагогічні умови становлення творчого потенціалу майбутніх музикантів-виконавців в оркестровому класі: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02*. Київ, 2007. 19 с.
52. Вознюк Л. В. Розвиток творчого потенціалу вчителя у системі шкільної освіти. *Витоки педагогічної майстерності*. 2012. Вип. 10. С. 35–37.
53. Волик О. Ю. *Післядипломна підготовка вчителів до розвитку творчого потенціалу молодших школярів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04*. Київ, 2017. 239 с.
54. Волянська С. Є. Модель багатовекторної системи неперервної освіти педагогічних працівників на регіональному рівні. *Нова педагогічна думка*. 2013. № 3. С. 20–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2013_3_7. – Назва з екрану.
55. Волянчук Н. Ю. *Психологія професійного становлення тренера: монографія*. Луцьк: Волинська друкарня, 2006. 444 с.

56. Гаспарян Г. С. *Теоретический анализ проявления интуиции в музыкальном творчестве: автореф. дис. ... кад. психол. наук: 19.00.01 / НИИ Психологии УССР*. Киев, 1985. 16 с.

57. Галус О. М. *Педагогічне управління адаптацією майбутніх вчителів у системі ступеневої освіти: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.06*. Київ: НАПН України, ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти», 2009. 44 с.

58. Гегель Г. В. *Энциклопедия философских наук. Философия Духа* / пер. Б. А. Фохта; отв. ред. Е. П. Ситковский. Москва: Мысль, 1977. Т. 3. 471 с.

59. Гершунский Б. С. *Философия образования для XXI века (в поисках практико-ориентированных образовательных концепций)* / РАН, Ин-т теории образования и педагогики. Москва: Совершенство, 1998. 608 с.

60. Гилфорд Дж. Три стороны интеллекта. *Психология мышления* / под ред. А. М. Матюшкина. Москва: Прогресс, 1965. С. 433–457.

61. Гончаренко С. У. *Український педагогічний словник*. Київ: Либідь, 1997. 376 с.

62. Гопка О. М. *Творчий потенціал особистості як наукова категорія*. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/17853/1/Gopka.pdf>

63. Гороя В. И., Антонова Н. А., Харченко Л. Н. *Творческая индивидуальность учителя и ее развитие в условиях повышения профессиональной квалификации: монография* / Северо-Кавказ. федер. ун-т. Ставрополь: Сервисшкола, 2005. 144 с.

64. Гоцуляк К. І. Післядипломна освіта у формуванні особистості творчого вчителя. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Педагогіка*. Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2008. Вип. XXV. С. 138–141.

65. Гуржий А. М. *До 70-річчя від дня народження: бібліографічний покажчик* / упоряд. Л. І. Страйгородська. Київ, 2016. 138 с.

66. Даниленко Л. Модернізація системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників в умовах її інноваційного розвитку. *Післядипломна освіта в Україні*. 2009. № 2. С. 22–24.

67. Данилова Л. В. Формування особистості нового. *Шлях освіти*. 2001. № 3. С. 26–28.
68. Деркач А. А. *Акмеологические основы развития профессионала*. Москва: Изд-во Моск. психол.-соц. ин-та; Воронеж: МОДЭК, 2004. 752 с.
69. Деркач А. А., Кузьмина Н. В. *Акмеология: пути достижения профессионализма*. Москва: Луч, 1993. 23 с.
70. Жемилева Н. Н. Сравнительный анализ повышения квалификации учителей за рубежом. *Ярославский педагогический вестник*. 2011. № 1. Т. II (Психолого-педагогические науки). URL: http://vestnik.yspu.org/releases/-2011_1pp/46.pdf.
71. Дичківська І. М. *Інноваційні педагогічні технології*. Київ: Академія, 2004. 352 с.
72. Дмитренко Г. А., Шарапатова Е. А., Максименко Т. М. *Мотивация и оценка персонала*. Киев: МАУП, 2002. С. 240–244.
73. Драч І. І. *Професійна компетентність викладача вищої школи: навч.-метод. посібник*. Київ: НАПН України, ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти». Київ. 2012, 68 с.
74. Дружинин В. Н. *Психодиагностика общих способностей*. Москва: Академия, 1996. 224 с.
75. Дубравська Д. М. *Основи психології: навч. посібник*. Львів: Світ, 2001. 280 с.
76. Дубровіна І. Мотиваційна сфера самоосвітньої діяльності вчителів музики в системі післядипломної освіти. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2012. № 6. Ч. 2. С. 123–133.
77. Дубровіна І. В. Реалізація індивідуальної самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва в системі післядипломної освіти. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 1. С. 151–156. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npd_2014_1_49.pdf.
78. Дубровіна І. В. Самоосвітня діяльність як складова професійного самовдосконалення вчителів музичного мистецтва. *Народна освіта:*

електронне наукове фахове видання. 2017. Вип. 3. С. 3–6. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4995.

79. Елагина Л. В. *Развитие творческого потенциала учителя в процессе освоения педагогических инноваций: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01; Оренбург гос. пед. ун-т*. Оренбург, 1998. 22 с.

80. *Енциклопедія освіти* / АПН України; голов. ред. В. Г. Кремень; заст. голов. ред.: О. Я. Савченко, В. П. Андрущенко; відп. наук. секр. С. О. Сисоєва. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

81. Жернов В. И. *Теоретико-методологические основы формирования профессионально-педагогической направленности личности студента педагогического вуза: монография*. Магнитогорск, 1999. 116 с.

82. Жорова І. Я. Структурно-функціональний аналіз системи післядипломної освіти педагогів України. *Педагогічний альманах: зб. наук. праць* / редкол.: І. Д. Бех, Є. П. Голобородько, В. В. Олійник та ін. Херсон: Херсон. академія неперер. освіти, 2013. Вип. 18. С. 110–116.

83. Забродська Л. М., Онопрієнко О. В., Цимбалару А. Д., Хорунжа Л. Л. *Інформаційно-методичне забезпечення проєктно-технологічної діяльності вчителя*. Харків: Основа, 2007. 201 с.

84. Завалевський Ю. І. Особливості конкурентоспроможності сучасного вчителя. *Народна освіта: електронне наук. фахове вид.* URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=3695.

85. *Загальна психологія: підручник* / за заг. ред. акад. С. Д. Максименка. 2-ге вид., перер. і доп. Вінниця: Нова книга, 2004. 704 с.

86. Загвязинский В. И. *Педагогическое творчество учителя*. Москва, 1987. 160 с.

87. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

88. Закон України «Про післядипломну освіту» (проект 2014 р.). URL: <http://mon.gov.ua/ua/prviddil/1312/1390288033/1402407744/>.

89. Закон України «Про професійно-технічну освіту» від 10.02.1998 р. № 103/98-ВР // Відомості Верховної Ради України, 998. № 32. Ст. 215. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/103/98-вр>.

90. Запорізька область. Інформаційна система управління освітою. URL: <https://zp.isuo.org/authorities/view/id/37>.

91. Запорожець А. В. Деякі психологічні проблеми дитячої гри. *Дошкільне виховання*. 2005. № 10. С. 72–79.

92. Зеер Э. Ф. *Психология профессий: учеб. пособие*. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Академия, 2007. 240 с.

93. Зиверт Х. *Ваш коэффициент интеллекта: тесты*. 2-е изд. пер. с нем. Москва: Интерэкспорт, 1999. 143 с.

94. Зимняя И. А. Ключевые компетенции: новая парадигма результаты образования. *Высшее образование сегодня*. 2003. № 5. С. 34–42.

95. Змеёв С. И. *Андрагогика: основы теории и технологии обучения взрослых: монография*. Москва: ПЕР СЭ, 2003. 208 с.

96. Зубков А. Л. *Развитие методической компетентности учителей в условиях модернизации общего образования: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08*. Екатеринбург, 2007. 169 с.

97. Зязюн І. А. Безсвідомість. Підсвідомість. Творчість. *Мистецтво і освіта*. 2001. № 3. С. 10–14.

98. Зязюн І. А. Гуманізм освіти ХХІ століття: філософський і психологічний аспект. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2002. № 2. С. 23–34

99. Зязюн І. А. Учитель у контексті державної національної програми «Освіта». *Психолого-педагогічні новини*. 1994. № 4. С. 3–9.

100. Иванченко В. Н. *Развитие творческого потенциала педагога дополнительного образования в системе повышения квалификации: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Ростов. обл. ин-т повыш. квалиф. и переподг. раб. образования*. Ростов-на-Дону, 2010. 210 с.

101. Изард К. *Эмоции человека*; пер. с англ. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1980. 440 с.
102. *Издательство ЮНЕСКО. Переосмысливая образование. Образование как всеобщее благо?* URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002325/232555r.pdf>.
103. *Искусство в системе общего и профессионального образования: материалы Всероссийской науч.-практ. конф.* / под ред. З. И. Гладких (отв. ред.), Е. Н. Кириносковой, М. Л. Космовской. Курск: Изд-во Курск. гос. пед. ун-та, 2002. 278 с.
104. Іванова В. В. Креативний підхід до навчання як засіб формування креативної особистості майбутнього вчителя. *Збірник наук. праць Хмельницького ін-ту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2011. № 4. С. 46–50. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Znpkhist_2011_4_12.pdf.
105. *Інноваційна діяльність педагога: від теорії до успіху: інф.-метод. зб.* / упоряд. Г. О. Сиротенко. Полтава: ПОІППО, 2006. 124 с.
106. *Інноваційна модель організації навчального процесу в інститутах післядипломної педагогічної освіти: наук.-метод. посібник* / Ващенко Л. М., Чміль А. І., Пустова Т. В., Гаєвська Л. А., Драч І. І., Даниленко Л. І., Софій Н. З., Паламарчук В. Ф., Гринивецька Н. М., Маслов В. І.; за наук. ред. Ващенко Л. М. Київ: Пед. думка, 2012. 140 с.
107. *Інтегроване навчання: тематичний і діяльнісний підходи (Частина 1) освіти*. URL: <http://nus.org.ua/articles/integrovane-navchannya-tematychnyj-i-diyalnisnyj-pidhody-chastyna-1/>.
108. Казанжи О. *Формування творчої особистості вчителя*. URL: <http://www.psyh.kiev.ua,12>.
109. Кан-Калик В. А., Никандров Н. Д. *Педагогическое творчество*. Москва, 1990. 144 с.
110. Кант И. *Критика чистого разума* / пер. с нем. Н. О. Лосского. Москва: Мысль, 1994. 591 с.

111. Каташов А. І. *Педагогічні основи розвитку інноваційного освітнього середовища сучасного ліцею: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01*. Луганськ, 2001. 20 с.
112. Кирнарская Д. К. *Психология специальных способностей. Музыкальные способности*, Москва: Таланты XXI в., 2004. 496 с.
113. Кичук Н. В. *Формування творчої особистості вчителя*. Київ: Либідь, 1991. 96 с.
114. Клокар Н. І. Андрагогічна модель підвищення кваліфікації педагогів на засадах диференційованого підходу. *Народна освіта: електронне наук. фахове вид.* 2009. Вип. 8. С. 13–19. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/1/statti/2klokar/2klokar.htm, с. 57.
115. Клокар Н. І. *Методика вивчення професійних запитів педагогів у міжтестастійний період: наук.-метод. посібник*. Біла Церква: КОПОПК, 2007. 156 с.
116. Клясен Н. І. *Післядипломна педагогічна освіта: зарубіжний досвід та сучасна практика*. URL: file:///C:/Users/PC/Downloads/Npd_2014_2_56.pdf.
117. Князева Е. Н., Курдюмов С. П. Интуиция как самодистраивание. *Вопросы философии*. 1994. № 2. С. 110.
118. Ковалев А. Г., Мясищев В. Н. *Собрание сочинений: в 2 т. Т. 2*. Ленинград, 1960. 304 с.
119. Ковальова С. В. *Розвиток творчої активності вчителів музики в системі підвищення кваліфікації: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України*. Київ, 2007. 301 с.
120. Ковальова С. В. *Модель розвитку творчої активності вчителів музики в системі підвищення кваліфікації*. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/18/statti/kovaleva.htm.
121. Ковбасюк Т. Л., Лютко О. М. Підвищення кваліфікації як складова безперервної педагогічної освіти. *Нова педагогічна думка*. 2013. № 1/2. С. 105–108. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npd_2013_1.2_28.pdf.

122.Козлова О. Г. *Підготовка вчителя до інноваційної діяльності в системі післядипломної освіти: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Ін-т педагогіки АПН України. Київ: АПН України, 1999. 19 с.*

123.Колосова М. В. *Развитие творческого потенциала детей средствами театрального искусства: дис. ... канд. пед. наук. Москва, 1994. 272 с.*

124.Коменский Я. А., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И. Г. *Педагогическое наследие / сост. В. М. Кларин, А. Н. Джурицкий. Москва: Педагогика, 1989. 416 с.*

125.Кондратова Л. Г. *Підготовка вчителя до організації проектної діяльності учнів основної школи в позаурочній роботі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Запорізький ін-т післядипломної педагогічної освіти. Запоріжжя, 2008. 268 с.*

126.Коновальчук В. І. *Генеза концепту творчості у системі філософських знань / Черкас. обл. ін-т післядип. освіти пед. працівників. 2015. URL: <http://int-konf.org/konf082015/1122-kandidat-psihologchnih-nauk-konovalchuk-v-geneza-konceptu-tvorchoist-u-sistem-flosofskih-znan.html>.*

127.Кононенко А. *Професійний саморозвиток педагога як складова його творчої індивідуальності. URL: <http://lingvo.onu.edu.ua/profesijnij-samorozvitok-pedagoga-yak-skladova-jogo-tvorcho%D1%97-individualnosti/>*

128.*Концепція освіти дорослих в Україні / уклад.: Л. Б. Лук'янова. Ніжин: ПП Лисенко М. М., 2011. 24 с.*

129.*Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти від 14 серпня 2013 р. № 1176. URL: mon.gov.ua/img/zstored/files/nmon_1176_14082013.doc.*

130.*Концепція розвитку післядипломної освіти в Україні / ЦППО АПН України. Київ: Вид.-ред. центр ЦППО АПН України, 2002. 49 с.*

131.Костюк О. Г. *Сприймання музики і художня культура слухача. Київ: Наукова думка, 1965. 117 с.*

132.Краевский В. В. *Методология педагогики: прошлое и настоящее. Педагогика. 2002. № 1. С. 3–10.*

133.Краснова Е. А. *Педагогические условия формирования творческого потенциала личности будущего учителя средствами информационных технологий библиотеки педагогического вуза: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Челябинск. гос. пед. ун-т. Челябинск, 2002. 183 с.*

134.Кремень В. Г. *Освіта і наука України: шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи)*. Київ: Грамота, 2003. 214 с.

135.Кречетников К. Г. *Развитие креативности личности в высшей школе: требуется перестройка педагогической системы* URL: <http://www.rb.ru/community/articles/articles/2010/01/18/115503.html>.

136.Кривохижа І. Розвиток творчого потенціалу майбутнього вчителя музики у процесі професійної підготовки. *Наукові записки. Серія: «Педагогічні науки»*. Кіровоград, 2013. Вип. 123. С. 34–36.

137.Крисяк С. В. *Становлення і розвиток післядипломної освіти педагогічних кадрів в Україні (1944–1995 рр.)*. Львів, 1997. 170 с.

138.Крук Б. И., Журавлева О. Б., Струкова Е. Г. *Избранные главы в теории и практике дистанционного обучения*. Создано в интеллектуальной издательской системе Ridero, 2017. 200 с.

139.Кузьмина Н. В., Пожарский С. Д., Паутова Л. Е. *Акмеология качества профессиональной деятельности специалиста*. Санкт-Петербург: Коломна, Рязань, 2008. 76 с.

140.Кузьмінський А. І. *Післядипломна педагогічна освіта: теорія і практика: монографія*. Черкаси: ЧДУ, 2002. 288 с.

141.Кулюткин Ю. Н. *Психология обучения взрослых*. Москва: Просвещение, 1985. 123 с.

142.Курлянд З. Н. Формування професійної усталеності викладача вищої школи. *Проблеми розвитку педагогіки вищої школи в ХХІ столітті: теорія і практика*. Одеса, 2002. С. 17–24.].

143.Кухта М. Основи педагогічної майстерності у системі підготовки майбутнього вчителя. *Психолого-педагогічні проблеми підготовки вчительських кадрів в умовах трансформації суспільства. Матеріали*

міжнар. наук.-теорет. конф. до 80-річчя НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2000. Вип. 2. С. 122–125.

144. Куценко С. В. *Формування творчого потенціалу майбутнього вчителя хореографії засобами народно-сценічного танцю: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Умань, 2015. 301 с.*

145. Лавриниць А. П. Актуальні питання вокальної підготовки вчителів музичного мистецтва до роботи з естрадним репертуаром. *Регіональні культурні, мистецькі та освітні практики: зб. тез учасників V Між. електр. наук.-практ. конф. 14–15 бер. 2018 року. Переяслав-Хмельницький. Ніжин: Лисенко М.М., 2018. С. 31–34.*

146. Лавриниць А. П. Використання стаціонарних та онлайн аудіо редакторів в професійній діяльності вчителя. *Відкрита освіта та дистанційне навчання: від теорії до практики: зб. тез учасників Всеукр. електр. наук.-практ. конф. 28–30 лист. 2017 р. Київ: ДВНЗ «УН-Т менеджменту освіти» НАПН України, С. 68–70. URL: <https://ru.calameo.com/read/005436254eed5236aa1bb>.*

147. Лавриниць А. П. Експертна перевірка моделі розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті. *Інноваційні підходи до розвитку педагогічної майстерності вчителів мистецьких дисциплін: зб. тез учасників Всеукр. електр. наук.-практ. конф. 25–26 квітня 2018 р. Мелітополь: Колор Принт, 2018. С. 82–88.*

148. Лавриниць А. П. Застосування інформаційних технологій в діяльності керівника студії естрадного вокалу. *Регіональні культурні, мистецькі та освітні практики: зб. тез учасників IV Міжнар. електр. наук.-практ. конф. (9–10 берез. 2017 р., Переяслав-Хмельницький). Мелітополь: Полігр. центр «Люкс», 2017. С. 193–195.*

149. Лавриниць А. П. Критерії та показники розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті. *Регіональні культурні, мистецькі та освітні практики: зб. тез учасників Між. електр. наук.-практ. конф. 25–27 бер. 2015 р. Переяслав-*

Хмельницький, Мелітополь: Видавництво МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2015. С. 23–27.

150. Лавриниць А. П. *Методичні рекомендації щодо розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті (для педагогічних працівників обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, методичних служб, керівників районних (міських) шкільних методичних об'єднань, вчителів музичного мистецтва)*. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2017. 32 с.

151. Лавриниць А. П. *Модель розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті: науково-методичні матеріали*. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2017. 20 с.

152. Лавриниць А. П. Педагогічні умови розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. / редкол. : Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.* Запоріжжя: КПУ, 2018. Вип. 58 (111)–59 (112). С. 125–131.

153. Лавриниць А. П. Розвиток педагогічної творчості вчителя у системі відкритої післядипломної педагогічної освіти. *Відкрита освіта та дистанційне навчання: від теорії до практики: зб. тез учасників Всеукраїнської ефект. наук.-практ. конф. 25–27 жовт. 2016 р.* Київ: ДВНЗ «Ун-т менеджменту освіти» НАПН України, 2016. С. 63–65. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/pdf>.

154. Лавриниць А. П. *Розвиток творчого потенціалу вчителя музики в післядипломній педагогічній освіті: навч.-метод. посібник*. Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2017. 91 с.

155. Лавриниць А. П. Розвиток педагогічної творчості вчителя музичного мистецтва в процесі роботи над удосконаленням професійної майстерності в межах мистецької відкритої освіти. *Регіональні культурні, мистецькі та освітні практики: зб. тез учасників III Міжнар. електр. наук.-*

практ. конф. (15-16 берез. 2016 р.). Мелітополь: Пол. центр «Люкс», 2016. С. 154–157.

156. Лавриниць А. П. Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах сучасної педагогічної мистецької освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр.* / редкол. : Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя: КПУ, 2017. Вип. № 56 (109)–57 (110). С. 224–230.

157. Лавриниць А. П. Сутність та структура процесу розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва. *Науковий часопис*. Київ, 2018. Вип. 62. С. 117–121.

158. Лавриниць А. П. Сучасний стан вокальної підготовки вчителя музичного мистецтва в системі післядипломної педагогічної освіти. *зб. наук. пр.; Вісник післядипломної освіти (серія «Педагогічні науки»)*. Київ, 2017. Вип. 5. С. 48–55.

159. Лавриниць А. П. Сучасні тенденції мистецької післядипломної педагогічної освіти. *ScienceRise, Pedagogical Education*. 2018. Вип. 4 (24) С. 47–50.

160. Лавриниць А. П. Творчий потенціал вчителя музичного мистецтва як педагогічна проблема. *Нові технології навчання: наук.-метод.: зб. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України*. Київ, 2017. Вип. 90. С. 96–100.

161. Лавриниць А. П. Технології розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти. *Психолого-педагогічні умови розвитку педагогічної майстерності та професійного саморозвитку вчителів спеціалізованих навчальних закладів художньо-естетичного профілю. зб. тез учасників Всеукр. наук.-практ. конф. 18–20 трав. 2016 р. с. Мала Білозерка*. Мелітополь: Колор Принт, 2016. С. 67–73.

162. Лавриниць А. П. Формування вокальних шкіл естрадного співу в історичному дискурсі української музичної педагогіки. *Вісник*

післядипломної освіти (серія «Педагогічні науки»). Київ, 2017. Вип. 4. С. 99–108.

163. Лазарев В. С. Инновационная деятельность учителя. *Эксперимент и инновации в школе*. 2008. № 2. С. 2–8.

164. Леонтьев В. Г. *Мотивация и психологические механизмы ее формирования*. Новосибирск: ГП «Новосибирский полиграфкомбинат», 2002. 264 с.

165. Лобейко Ю. А. *Научные основы творческого развития и саморазвития педагога в системе дополнительного профессионального образования: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Ставропольск. краев. ин-т повыш. квалиф. раб. образования*. Ставрополь, 2000. 368 с.

166. Лошакова Т. Ф. *Педагогическое управление процессом создания комфортной среды в образовательном учреждении: монография*. Екатеринбург, 2001. 416 с.

167. Луговий В. І. Світовий досвід професіоналізації освіти: концептуальні засади і практична реалізація. *Педагогіка і психологія. Вісник АПН України*. 2010. № 2 (67). С. 5–22.

168. Лук'янова Л. Б. *Концепція освіти дорослих в Україні / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України*. Ніжин: Лисенко М. М., 2011. 24 с.

169. Лук'янова Л. Б., Аніщенко О. В. *Освіта дорослих: короткий термінологічний словник*. Київ; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2014. 108 с.

170. Луніна В. Ю. *Розвиток творчого потенціалу вчителя в умовах центру освітніх інновацій інституту післядипломної педагогічної освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти»*. Київ, 2016. 236 с.

171. Лутай В. С. *Філософія сучасної освіти: навч. посібник*. Київ: «Магістр-S» Творчої спілки вчителів України, 1996. 255, [1] с.

172. Лысак И. В. Междисциплинарность и трансдисциплинарность как подходы к исследованию человека. Исторические, философские,

политические и юридические науки, культурология и искусствоведение.

Вопросы теории и практики. 2014. № 6. Ч. 2. С. 134–137.

173. Мазін В. М. Критерії та показники еформованості культури професійної самореалізації педагога. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. пр.* Запорізький обл. ін-т післядип. пед. освіти. Запоріжжя: ЗОППО, 2007. Вип. 41. С. 217–225

174. Мальцев С. М. *О психологии музыкальной импровизации.* Москва, 1991. 86 с.

175. Марданова Г. М. *Технология развития креативного потенциала учащихся общеобразовательной школы: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Удмурт. гос. ун-т.* Ижевск, 2005. 153 с.

176. Мартинюк І. О. Творчий потенціал і самореалізація особистості. *Психологія і педагогіка життєтворчості.* 1996. 792 с.

177. Мартишина Н. В. *Становление и развитие творческого потенциала педагога в системе непрерывного педагогического образования: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Рязан. гос. ун-т им. С. А. Есенина.* Рязань, 2009. 168 с.

178. Маслов В. Принципи ефективного розвитку системи післядипломної освіти. *Післядипломна освіта в Україні.* 2010. № 1(16). С. 7–11.

179. Маслов, В.І. *Теоретичні і методичні засади моделювання фахової компетентності керівників закладів освіти: монографія.* Г, В. Єльнікова, О. І. Зайченко, В. І. Маслов та ін.; за ред. Г. В. Єльнікової. Київ ; Чернівці : Книги – ХХІ, 2010. 460 с.

180. Маслоу А. *Самоактуализация личности и образование / пер. с англ.* Киев; Донецк: Ин-т психологии АПН Украины, 1994. 52 с.

181. Матвеева Н. Передовий педагогічний досвід та його роль у професійному розвитку педагога. *Обрії.* 2012. № 2(35). С. 24–27.

182. Мещерякова Б. Г., Зинченко В. П. *Большой психологический словарь.* Москва, 2003. 469 с.

183. *Мистецтво в початковій школі: програма, 2018 р.* URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/-navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>.
184. Митина Л. М. *Психология труда и профессионального развития учителя.* Москва: Academia, 2004. 320 с.
185. Митина Л. М. *Учитель как личность и профессионал (психологические проблемы).* Москва, 1994. 215 с.
186. Міщиха Л. П. *Творчий потенціал особистості у період пізньої дорослості: автореф. дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.01 / НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка.* Київ, 2015. 38 с.
187. Мозгальова Н. Г. *Формування музичного мислення майбутнього вчителя музики в процесі інструментальної підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Національний пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова.* Київ 2002. 18 с. ;
188. Мойсєєва Л. А. *Формування творчого потенціалу майбутніх концертмейстерів у процесі навчання у вищому музичному навчальному закладі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського.* Одеса, 2016. 214 с.
189. Молекулы радости: как наш мозг создает нейронные связи и формирует привычки и интеллект. *Теория и практика.* URL: <https://theoryandpractice.ru/post/14723-emolekuly-radosti-kak-nash-mozg-sozdaet-neyronnye-svyazi-i-formiruet-privychki-i-intellekt>.
190. Моляко В. О., Музика О. Л. *Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень.* Житомир: Рута, 2006. 320 с.
191. Моляко В. О. Психологічне дослідження проблем функціонування стратегій творчої діяльності, творчої обдарованості та психологічної грамотності. *Актуальні проблеми психології: наук. записки / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України.* Київ, 2001. Вип. 21. С. 198–205.

192. Мороз В. В. *Підготовка майбутнього вчителя до розвитку творчого потенціалу молодших школярів на уроках музики: автореф. дис. ... канд. пед. наук.* Київ 2009. С. 21.

193. Мороз Ф. В. Творча активність особистості і закономірності розвитку в онтогенезі. *Практична психологія та соціальна робота.* 2002. № 4. С. 58–60.

194. Мотков О. И. *Психология самопознания личности: практ. пособие.* Москва: УМЦ ЮВО Москвы. Треугольник, 1993.

195. Музика О. Я. Цілеспрямованість і творча активність майбутнього вчителя образотворчого мистецтва як основа особистісного становлення. *Проблеми підготовки сучасного вчителя.* 2012. № 5 (1). С. 48–53.

196. М'ясоїд П. А. *Загальна психологія: навч. посібник.* 2-ге вид., допов. Київ: Вища шк., 2001. 484 с.

197. Набока Л. Культурологічний підхід до розвитку особистості педагога у системі післядипломної освіти. *Післядипломна освіта в Україні.* 2001. № 1. С. 57–60.

198. *Наука і сучасність: зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова.* Київ: Логос, 2003. Т. 42/43. 238 с.

199. *Науковий часопис національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова: зб. наук. пр. Сер. 14.* Київ: НПУ, 2004. Вип. 1(6): Теорія і методика мистецької освіти. 284 с., С. 62–63.

200. Науменко С. І. *Психологія музичності та її формування у молодших школярів: навч. посібник.* Київ, 1993. 160 с.

201. *Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки.* URL: http://nmu.ua/files/strateg_rozv_2012.pdf.

202. Никифорова О. М. *Исследования по психологии художественного творчества.* Москва, 1972. 154 с.

203. Ничкало Н. Г. Професійна педагогіка і педагогіка праці: проблеми взаємозв'язку в умовах ринкової економіки. *Педагогіка і психологія.* 2010. № 2. С. 33–45.

204. Ніколаєнко С. М. Освіта джерело економічного зростання та соціального прогресу. *Професійна технічна освіта*. 2007. № 2. С. 5–8.

205. *Нова українська школа*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.

206. Новак О. М. Особливості впровадження інноваційних технологій у практику роботи загальноосвітніх навчальних закладів. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. праць Уманського держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини* / ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) та ін. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2014. Вип. 51. С. 80–87.

207. Новіков Б. В. *Творчість як спосіб здійснення гуманізму: монографія*. Київ: НТУУКПІ, 1998. 310 с.

208. Нові форми впровадження та поширення педагогічного досвіду як важлива умова створення інноваційного освітнього середовища. *Основа*. URL: <http://journal.osnova.com.ua/article/39521>.

209. Овчинников В. Ф. *Диалектика репродуктивной и продуктивной деятельности и развитие творческого потенциала субъекта труда: дис. ... д-ра филос. наук: 09.00.01*. Москва, 1983. 322 с.

210. Олійник В. В. Впровадження нових освітніх технологій у закладах післядипломної педагогічної освіти. *Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології: зб. наук. пр.* / за заг. ред. Н. Г. Ничкало. Харків: НТУ «ХП», 2007. С. 432–438.

211. Олійник В. В. Безперервна освіта. *Світло*. 2000. № 3(17). С. 13.

212. Олійник В. В. *Наукові основи управління підвищенням кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти: монографія*. Київ: Міленіум, 2003. 594 с.

213. Олійник В. В. Сьогодення та перспективи розвитку післядипломної педагогічної освіти. *Постметодика*. 2012. № 4(107). С. 2–6.

214. Олійник В. В. *Основи дистанційного навчання в післядипломній педагогічній освіті*. Київ: ЦППО, 2001. 43 с.

215. Олійник С. В. *Формування музично-творчого потенціалу майбутнього вчителя початкових класів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02.* Житомир, 2004. 321 с.

216. Олійник В. В., Отич О. М. *Післядипломна педагогічна освіта у контексті глобальних цивілізаційних змін.* URL: <http://lib.iitta.gov.ua/706075/1.pdf>.

217. Орлов В. Ф. *Професійне становлення майбутніх вчителів мистецьких дисциплін: теорія і технологія: монографія / за заг. ред. І. А. Зязюна.* Київ: Наукова думка, 2003. 262 с.

218. Орлов О. С. *Последипломное образование в системе образования взрослых. Развитие научных школ в исследовании образования взрослых: материалы науч. конф. образования взрослых (3 мая 2001 г.) / под ред. Е. И. Добринской, Г. С. Сухобской.* Санкт-Петербург: ИОВ РАО, 2001. С. 131–133.

219. *Освітні технології: навч.-метод. посібник /* О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; за заг. ред. О. М. Пехоти. Київ, 2001. 256 с.

220. Осінська І. С. *Стан проблеми формування творчого потенціалу вчителя у вітчизняній та зарубіжній педагогіці.* URL: <http://eprints.zu.edu.ua/2348/1/05oisvzl.pdf>.

221. Отич О. М. *Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: теоретичний і методичний аспекти: монографія.* Чернівці: Зелена Буковина, 2009. 455 с.

222. Отич О. М. *Педагогіка мистецтва у розвитку творчого потенціалу педагога позашкільного навчального закладу. Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. пр.* Київ, 2011. Вип. 3 (1). С. 52–60.

223. Отич О. М. *Педагогіка мистецтва: сутність та місце в системі наук про освіту. Мистецтво та освіта.* 2008. № 2. С. 13–17.

224. Павлютенков Е. М. Профессиональное становление учащейся молодежи: теоретико-методологический аспект. *Актуальные вопросы профессиональной ориентации учащейся молодежи: сб. науч. тр.* / отв. ред. Е. М. Павлютенков. Комсомальська-на-Амуре: Кн. ГПИ, 1990. С. 3–21.

225. Павлютенков Є. М., Крижко В. В. *Основи управління школою: метод. матеріал.* Харків: Основа, 2006. 176 с.

226. Падалка Г. М. *Педагогіка мистецтва.* Київ: Освіта України, 2008. 247 с.

227. *Педагогічна майстерність: підручник* / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. 3-тє вид., допов. і перероб. Київ: СПД Богданова А. М., 2008. 376 с.

228. *Педагогічні технології. Наука – практики: навч.-метод. щоріч.* / О. І. Кульчицька, С. О. Сисоєва, Я. В. Цехмістер; за заг. ред. С. О. Сисоєвої. Київ: ВПОЛ, 2002. Вип. 1. 281 с.

229. *Педагогіка: большая современная энциклопедия* / сост. Е. С. Рапацевич. Минск: Современное слово, 2005. 720 с.

230. Пентилюк М. І. Когнітивно-комунікативна модель удосконалення професійної культуромовної компетентності студентів філологічного профілю. *Наукові записки: зб. наук. праць.* Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2013. Вип. 40. С. 157–162. (Серія «Філологічна»).

231. Петровский А. В. *Введение в психологию.* Москва: Академия, 1995. 496 с.

232. Петрушин В. И. *Музыкальная психология: учеб. пособие для студ. и преподавателей.* Москва: ВЛАДОС, 1997. 384 с.

233. Пехота О. М. *Освітні технології: навч.-метод. посібник.* Київ: А.С.К., 2001. 254 с.

234. Пехота О. М., Старева А. М. *Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя: монографія.* 2-е вид. доп. та перероб. Миколаїв: Іліон, 2006. 272 с.

235. Пикельная В. С. *Теория и методика моделирования управленческой деятельности: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01*. Киев, 1993. 374 с.

236. Пискунова Е. В. Профессиональная педагогическая рефлексия в деятельности и подготовке педагога. *Вестник Томского гос. пед. ун-та*. 2005. № 1. С. 62–66.

237. *Післядипломна освіта в умовах євроінтеграції: сутність, зміст, технології, готовність до змін: навч.-метод. посібник* / Л. П. Пуховська, М. В. Артющина, В. Г. Базелюк, П. В. Лушин, О. С. Снісаренко, Л. П. Сніцар, В. Т. Солодков; за наук. ред. Л. П. Пуховської. Київ: Педагогічна думка, 2012. 122 с.

238. *Післядипломна педагогічна освіта в умовах децентралізації та модернізації: регіональний аспект: монографія* / за заг. ред. В. Є. Береки. Хмельницький: ФОП Мельник А. А., 2017. 548 с.

239. *Платон. Собрание сочинений: в 4 т.* / под общ. ред. А. Ф. Лосева, В. Ф. Асмуса, А. А. Тахо-Годи; примеч. А. Ф. Лосева и А. А. Тахо-Годи; РАН, Ин-т философии. Москва: Мысль, 1993. Т. 2. 527 с.

240. *Платон. Собрание сочинений: в 4 т.* Москва: Мысль, 1990. Т. 1. 860 с.

241. Покроєва Л. Д., Смирнова М. Є. Інноваційні технології навчання в системі післядипломної педагогічної освіти. *Імідж сучасного педагога: всеукр. наук.-практ. осв.-популярн. журн.* / гол. ред. Н. І. Білик. Полтава, 2014. № 8. С. 15–17.

242. Покроєва Л. Д. Модель організації самоосвітньої діяльності педагогічних працівників у системі післядипломної педагогічної освіти. *Нова педагогічна думка: наук.-метод. журнал*. 2014. № 2(78). С. 17–20.

243. *Положення про курси підвищення кваліфікації педагогічних працівників при Івано-Франківському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти (ІФОІППО)*. URL: http://osvita-mvk.if.ua/content&content_id=3085.

244. Пометун О. І., Пироженко Л. В. *Сучасний урок: інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібник*. Київ: А.С.К., 2006. 192 с.

245. Пономарев Я. А. *Психология творчества и педагогика*. Москва: Педагогика, 1976. 280 с.

246. Попель А. А. *Психологические условия развития / социальной креативности студентов в процессе профессиональной подготовки: дис. ... канд. психол. наук / Нижегород. гос. лингв. ун-т им. Н. А. Добролюбова*. Н. Новгород, 2005. 217 с.

247. Поташник М. М. *Педагогическое творчество: проблемы развития и опыт: пособие для учителя*. Киев: Рад. школа, 1983. 187 с.

248. *Природа художественного творчества: книга для учителя*. Москва: Просвещение, 1986. 239 с.

249. Приходченко К. І. *Педагогічні основи формування творчого освітньо-виховного середовища в загальноосвітніх навчальних закладах гуманітарного профілю: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.07 / Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля*. Луганськ, 2008. 48 с.

250. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»): *Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.1993 № 896 (із змінами)*. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>.

251. Про загальну середню освіту: *Закон України від 13.05.1999 № 651-XIV (із змінами)*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/651-14/page>.

252. *Про затвердження концепції розвитку педагогічної освіти (2018)*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>.

253. Про інноваційну діяльність: *Закон України від 04.07.2002 № 40-IV (із змінами)*. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.

254. Про науково-дослідну лабораторію освітньої установи: *положення. Підручник для директора*. 2007. № 8. С. 18–21.

255. Про Національну доктрину розвитку освіти: *Указ Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002.* URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.

256. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: *Указ Президента України від 25 червня 2013 р. № 344/2013.* URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.

257. Про освіту: *Закон України від 23.05.1991 № 1060-XII (із змінами).* URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.

258. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: *Закон України від 16.01.2003 № 433-IV (із змінами).* URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>.

259. Про Рекомендації щодо організації і проведення методичної роботи з педагогічними кадрами в системі післядипломної педагогічної освіти: *лист М-ва освіти і науки України від 03.07.2002 № 1/9-318.* URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MUS971.html.

260. Протасова Н. Г. Андрагогічний підхід до підвищення кваліфікації державних службовців. *Підвищення кваліфікації державних службовців: вивчення потреби та організація навчання: зб. наук. пр. / М. О. Скоромнюк, Н. Г. Протасова, В. І. Луговий та ін. Київ: УАДУ, 2000. С. 66–77.*

261. Протасова Н. Г. *Післядипломна освіта педагогів: зміст, структура, тенденції розвитку.* Київ, 1998. 176 с.

262. *Професійна освіта: словник: навч. посібник.* / уклад.: С. У. Гончаренко, І. А. Зязюн, Н. Г. Ничкало та ін.; за ред. Н. Г. Ничкало. Київ: Вища шк., 2000. 381, [1] с.

263. *Психологічний словник* / ред. Н. А. Побірченко, авт.-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова. Київ: Науковий світ, 2007. 274 с.

264. *Психологічні здібності. Педагогічна психологія.* URL: http://pidruchniki.com/15890507/psihologiya/pedagogichni_zdibnosti.

265. *Психологія творчості: навч. посібник* / Л. П. Міщиха; Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ: Гостинець, 2007. 447 с.

266. *Рабочая концепция одаренности* / автор. кол.: Д. Б. Богоявленская (отв. ред.), В. Д. Шадриков (науч. ред.), Ю. Д. Бабаева, А. В. Брушлинский, В. Н. Дружинин, И. И. Ильясов, И. В. Калиш, Н. С. Лейтес, А. М. Матюшкин, А. А. Мелик-Пашаев, В. И. Панов, В. Д. Ушаков, М. А. Холодная, Н. Б. Шумакова, В. С. Юркевич. 2-е изд., расш. и перераб. Москва, 2003. 95 с.
URL: http://www.koob.ru/brushlinskij_a_v/working_concept.

267. Рапацевич Е. С. *Золотая книга педагога* / под общ. ред. А. П. Астахова. Минск: Современная школа, 2010. 720 с.

268. Рибалка В. В. *Психологія розвитку творчої особистості: навч. посібник*. Київ: ІЗМН, 1996. 236 с.

269. Рибалка В. В. *Словник із психології та педагогіки обдарованості і таланту особистості: термінологічний словник*. Київ, Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 242с.

270. Рогова Т. В. *Персональний підхід в управлінні педагогічним колективом школи: монографія* / Харк. нац. пед. ун-т. ім. Г.С. Сковороди. Харків: ППВ Нове слово, 2006. 299с.

271. *Розвиток творчих здібностей*. URL: <http://www.tpal.com.ua/spase/-psyhsl/roztworzdib.html>.

272. Роменець В. А. *Психологія творчості: навч. посібник*. Київ: Либідь, 2001. 228 с.

273. Роменець В. А., Маноха І. П. *Історія психології ХХ століття: навч. посібник* / вст. ст. В. О. Татенка, Т. М. Титаренко. Київ: Либідь, 1998. 992 с.

274. Ростовський О. Я. *Педагогіка музичного сприймання: навч.-метод. посібник*. Київ: ІЗМН, 1997. 248 с.

275. Рубинштейн С. Л. *Основы общей психологи*. Санкт-Петербург: Питер, 1999. 248 с.

276. Рудницька О. П. *Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти: навч. посібник*. Київ: ІЗМН, 1998. 248 с.

277. Рудницька О. П. *Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посібник*. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. 360 с.
278. Рындак В. Г. *Взаимодействие процессов непрерывного образования и развития творческого потенциала учителя: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Российск. акад. образования*. Челябинск, 1996. 340 с.
279. Рындак В. Г. *Непрерывное образование и развитие творческого потенциала учителя (теория взаимодействия): монографія / Российск. акад. образования*. Москва: Педагогический вестник, 1997. 244 с.
280. Рындак В. Г., Мещерякова Л. В. *Теоретические основы развития творческого потенциала учителя (в процессе освоения педагогических инноваций)*. Москва: Педагогический вестник, 1998. 116 с.
281. Рябова З. В. Еволюційні аспекти розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні. *Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць*. 2012. Вип. 8. С. 110–115.
282. Рябова З. В. Моделювання та проектування як ефективні засоби забезпечення якості надання освітніх послуг. *Теорія та методика управління освітою: електронне наук. фахове вид.* 2012. Вип. 8. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_8/22.pdf.
283. Савельєва И. А. *Педагогические условия развития творческого потенциала студентов технического вуза в процессе графической подготовки*: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Магнитогор. гос. ун-т. Магнитогорск, 2007. 184 с.
284. Семиченко В. Системно-структурне моделювання складних об'єктів у психолого-педагогічних дослідженнях. *Післядипломна освіта в Україні*. 2003. № 9. С. 27–31.
285. Сергеева Л. М., Молчанова А. О., Пащенко О. В. *Практикум педагогічної майстерності: навч.-метод. посібник*. Київ: Арт Економі, 2011. 186 с.
286. Сидоренко В. В. Майстер-клас як засіб для розвитку праксеологічної продуктивності науково-методичних працівників в просторі

післядипломної освіти. *Технології професійного розвитку педагога: метод. порадник*. Київ: ДВНЗ «УМО» НАПН України, 2006. С. 148–172.

287. Сидоренко Е. В. *Методы математической обработки в психологии*. Санкт-Петербург: ООО «Речь», 2000. 350 с.

288. Сисоєва С. О. *Основи педагогічної творчості: підручник*. Київ: Міленіум, 2006. 344 с.

289. Сіданіч І. Л. Духовно-моральна компетентність педагога як прередумова забезпечення духовно-моральної спрямованості викладання навчальних предметів у закладах освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2017. № 10. С. 229–240. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2017_10_23.

290. Сковорода Г. С. *Повне зібрання творів: у 2 т.* Київ: Дніпро, 1973. Т. 2. 574 с.

291. Слостєнін В. А., Исаев И. Ф., Шиянов Е. Н. *Педагогика: учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений / под ред. В. А. Слостєніна*. Москва: Академия, 2003. 576 с.

292. *Словарь философских терминов / науч. ред. проф. В. Г. Кузнецова*. Москва: Инфа-М, 2005. 729 с.

293. *Словник із психології та педагогіки обдарованості і таланту особистості: термінологічний словник / В. В. Рибалка*. Київ, Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 424 с.

294. *Словник української мови. Академічний тлумачний словник*. URL: <http://sum.in.ua/s/potencial>.

295. *Советский энциклопедический словарь*. Москва, 1984. 1600 с.

296. *Современный словарь по педагогике / сост. Е. С. Рапацевич*. Минск: Современное слово, 2001. 928 с.

297. *Современный философский словарь / под общ. ред. В. Е. Кемерова*. Москва: Академ. проект, 2004. 3-е изд., испр. и доп. 864 с.

298. Соколова С. В. Критерії, показники та рівні сформованості правової культури майбутніх інженерів-педагогів. *Педагогіка вищої та*

середньої школи: зб. наук. пр. / Криворізький держ. пед. ун-т. Кривий Ріг: СПД Щербенок С. Г., 2013. № 38. С. 270–273.

299. Соколовська С. М. *Професійний саморозвиток майбутнього фахівця: монографія* / за ред. В. А. Ковальчук. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 204 с.

300. Сорочан Т. М. *Методична робота: підготовка вчителів до реалізації концепції «Нова українська школа»*. 2018. URL: http://lib.iitta.gov.ua/710731/1/%D0%A1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%87%D0%B0%D0%BD_%D0%9C%D0%95%D0%A2%D0%9E%D0%94%D0%98%D0%A1%D0%A2_05.pdf.

301. Сорочан Т. М. Актуальні проблеми післядипломної педагогічної освіти у вимірі сьогодення: *Післядипломна освіта в Україні*. 2004. С. 13–16.

302. Сорочан Т. М. *Розвиток професіоналізму управлінської діяльності керівників загальноосвітніх навчальних закладів у системі післядипломної педагогічної освіти: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04* / Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2005. 43 с.

303. Спиноза Б. Богословско-политический трактат. *Избранные произведения: в 2 т.* Москва: Гос. изд. полит. лит-ры, 1957. Т. 1. С. 5–285.

304. Суходольский Г. В. *Структурно-алгоритмический анализ и синтез деятельности*. Ленинград: ЛГУ, 1976. 235 с.

305. Сухомлинський В. О. *Вибрані твори: в 5 т.* Київ: Рад. шк., 1976. Т. 1: *Методика виховання колективу*. 1976. 637 с.

306. Суцценко Т. І. *Педагогічний процес в системі післядипломної освіти*. Запоріжжя, 1993. 90 с.

307. Суцценко Т. І. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр.* / редкол.: Т. І. Суцценко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя: КПУ, 2017. Вип. 52(105). С. 317–324.

308. Суцценко Т. І., Бессараб А. О. *Управлінська культура викладача вищої школи – вирішальний фактор інноваційного професійного зростання:*

зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя: КПУ, 2018. Вип. 58/59. С. 463–472.

309. Тарасов Г. С. *Проблема духовной потребности*. Москва: Наука, 1979. 191 с.

310. Татур Ю. Г. *Образовательная система России: высшая школа: монография*. Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, МГГУ им. Н. Э. Баумана, 1999. 278 с.

311. Телегина Э. Д. Мотивация в структуре мыслительной деятельности. *Искусственный интеллект и психология*. Москва: Наука, 1976. С. 41–95.

312. *Теорія і методика мистецької освіти: зб. наук. пр. / ред. О. П. Шолокова та ін.* Київ: НПП, 2000. 181 с.

313. Теплов Б. М. *Способности и одаренности*. Москва: Академия, 1996. 416 с.

314. Тимошко Г. М. Теоретико-практичні засади управління розвитком творчого потенціалу педагогічного колективу. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Шевченка: Педагогічні науки*. 2017. Вип. 142. С. 175–181.

315. Третяк Т. М. Вплив негативних чинників на реалізацію і розвиток творчого потенціалу особистості. *Практична психологія та соціальна робота*. 2005. № 10. С. 69–72.

316. Туриніна О. Л. *Психологія творчості: навч. посібник*. Київ: МАУП, 2007. 160 с.

317. *Українська педагогіка в персоналіях: у 2 кн.: навч. посібник / за ред. О. В. Сухомлинської*. Київ: Либідь, 2005. Кн. 1. 624 с.

318. Устинова Н. В. Організаційно-педагогічні умови розвитку творчого потенціалу вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти. *Вісник Житомирського державного ун-ту. Серія «Педагогічні науки»*. 2010. Вип. 49. С. 56–58.

319. Устинова Н. В. *Розвиток творчого потенціалу вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти: дис. ... канд. пед. наук. 13.00.04 / Центр ін-т післядип. пед. освіти АПН України. Київ, 2006. 222 с.*

320. Ушинський К. Д. *Вибрані педагогічні твори: у 2 т. / пер. з рос.; редкол.: В. М. Столетов (гол.) та ін.; за ред. О. І. Пискунова (відп. ред.) та ін. Київ: Рад. шк., 1983. Т. 1: Теоретичні проблеми педагогіки. 488 с.*

321. Фасмер М. *Этимологический словарь русского языка: пер. с нем. (с доп.). Москва: Прогресс, 1971. Т. 3. 827 с.*

322. Фетискин Н. П. *Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва, 2002. 490 с.*

323. *Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. 5-е изд. Москва: Политиздат, 1987. 590 с.*

324. *Філософія: підручник / за заг. ред. М. І. Горлача, В. Г. Кременя, В. К. Рибалки. Київ, Харків: Консум, 2000. 548 с.*

325. Фрейд З. *Художник и фантазирование. Москва: Республика, 1995. 400 с.*

326. Фромм Э. *Анатомия человеческой деструктивности / пер. с англ. Э. М. Телятникова, Т. В. Панфилова. Москва: АСТ, 2004. 635 с. (Серия «Philosophy»).*

327. Фромм Э. *Душа человека. Москва: Республика, 1992. 430 с.*

328. Хаустова О. В. *Професійно-творчий розвиток вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти: цілісний підхід. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. / гол. ред. Т. І. Сущенко. Запоріжжя, 2013. Вип. 29(82). С. 393–399. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2013_29_64.*

329. Химинець В. В. *Інноваційна освітня діяльність. Ужгород: Вид. ЗІППО, 2007. 364 с.*

330. Хомич Л. О. *Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів: монографія. Київ, 1998. 200 с.*

331. Хуа Вей *Формування творчого потенціалу майбутніх вчителів музичного мистецтва: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02.* Одеса, 2017. 227 с.
332. *Художественное творчество. Вопросы комплексного изучения /* отв. ред. Б. С. Мейлах. Ленинград: Наука, 1983. 278 с.
333. Хуторской А. В. *Современная дидактика: учебник для вузов.* Санкт-Петербург: Питер, 2001. 544 с. (Серия «Учебник нового века»).
334. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. *Народное образование.* 2003. № 2. С. 58–64.
335. Чаплигін О. К. *Творчий потенціал людини як предмет соціально-філософської рефлексії: дис. ... д-ра філос. наук: 09.00.03 /* Харків. нац. авт.-дорозжн. ун-т. Харків, 2001. 428 с.
336. Чернишова Є. Р. *Формування кадрового потенціалу навчальних закладів системи післядипломної педагогічної освіти: науково-практичні основи: монографія.* Київ: Пед. думка, 2012. 471 с.
337. Шадриков В. Д. *Происхождение человечности.* Москва: Логос, 1999. 200 с.
338. Шапран Ю. *Концептуальні підходи до створення інноваційного середовища.* URL: <http://www.stationline.org.ua/pedagog/85/15393-konceptualni-pidxodi-do-stvorenniya-innovacijnogo-osvitnogo-seredovishha.html>.
339. Шевченко Л. М. *Формирование готовности музыканта-педагога к инновациям в профессиональной деятельности: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04.* Одесса, 2000. 187 с.
340. Шеллинг Ф. В. Й. *Сочинения: в 2 т. / пер. с нем.; сост., ред., авт. вступ. ст. А. В. Гулыга.* Москва: Мысль, 1987. Т. 1. 607 с.
341. Штоф В. А. *Моделирование и философия.* Ленинград: Наука, 1966. 301 с.
342. Що таке тренінг? *Положення щодо положення тренінгів.* URL: <https://www.trn.ua/articles/10829/>.

343. Якимчук І. П. *Мотивація творчого мислення підлітків: монографія* / Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. Умань: Візаві, 2013. 185 с.
344. Яковенко Л. П. *Формування художнього мислення студентів педагогічного факультету засобами музики: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04.* Київ, 1996. 169 с.
345. All Our Futures: Creativity, Culture and Education: Report / *National Advisory Committee on Creative and Cultural Education*. Sudbury: DfEE, 1999. 242 p.
346. Amabile T. Creativity in Context. Update to the social psychology of creativity. *American Psychology*. 1986. № 56 (4). P. 333–336.
347. Beghetto R. A. Does creativity have a place in classroom discussions? Teacher responses preferences. *Thinking Skills and Creativity*. 2007. № 2(I). P. 1–9.
348. Boden M. A. *The Creative Mind: Myths and Mechanisms*. 2nd ed. London: Routledge, 2004. 344 p.
349. Bruening L. Habbits of a happy brain. Retrain your brain to boost your serotonin, dopamine, oxytocin. *Simon and Schuster*. 2015. 240 p.
350. Creative Learning and Innovative Teaching: Final Report on the Study on *Creativity and Innovation in Education in EU Member States* / by R. Cachia, A. Ferrari, K. Ala-Mutka and Y. Punie. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010. 59 p.
351. Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action for the implementation of Sustainable Development Goal 4 / *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002456/245656E.pdf>.
352. Guilford J. P. *The Nature of Human Intelligence*. New York: McGraw-Hill, 1967. 538 p.
353. Gurvitch G. Problèmes de la sociologie générale. *Traité de sociologie* / Sous la dir. de Georges Gurvitch. En 2 t. T. 1. Paris: Presses Universitaires de France, 1958. P. 155–251.

354. Guy R. Lefrancois *Psychology for Teaching* Wadsworth. 1999. 291 p.
355. Guy R. Lefrancois *Theories of Human Learning: What the Professor Said* [Cengage Learning, 2011]. 464 p.
356. Korthagen F. A., Kessels J. P. A. Linking Theory and Practice: Changing the Pedagogy of Teacher Education. *Educ. Res.* 1999. Vol. 28. № 4. P. 4–17.
357. Lunina V. The Conditions for Development of Teacher Creative Potential at the Educational Innovations Center of the Institute of Postgraduate Pedagogical Education. *London Review of Education and Science. Imperial College Press.* 2015. № 2(18). Vol. VII. P. 446–453.
358. McMichael P., Draper J., Gatherer W.A. Improving benefits and reducing costs: managing educational secondments. *Educational management and administration.* 1995. Vol. 23. № 4. P. 245.
359. Mednick S. The associative basis of the creative process. *Psychological Review.* 1962. Vol. 69(3). P. 220–232.
360. Rose R. *Becoming a More Creative Teacher.* Xlibris Corp., 2000. 116 p.
361. Simonton D. K. Creativity: Cognitive; Personal development and social aspects. *American psychologist.* 2002. № 55(1). P. 151–158.
362. Stephen Jay Kline *Conceptual foundation for multidisciplinary thinking* Stanford University Press. Stanford, California, 1995.
363. Sternberg R. J., Lubert T. I. The Concept of Creativity: Prospects & Paradigms. *Handbook of Creativity* / ed. by R. J. Sternberg. Cambridge University press, 1998. 504 p.
364. Torrance E. P. *Torrance Tests of Creative Thinking.* Scholastic Testing Service, Inc., 1974.
365. Treffinger D., Young G., Selby E., Shepardson C. Definition and Characteristics of Creativity and Creative Thinking. *Creative Learning Today* / ed. by D. Treffinger. Sarasota, FL: Centre for Creative Learning, 2001. № 10(4). P. 6–11.

366. Vernon P. E. The nature-nurture problem in creativity. *Handbook of creativity: Perspectives in individual differences* / ed. by J. A. Glover, R. R. Ronning & C. R. Reynolds. NY: Planum Press, 1989. P. 93–110.

367. Woods P. Teacher skills and strategies. *Basingstoke: Falmer Press*, 1990. 229 p.

ДОДАТКИ

Додаток А.1

Концептуальні засади дослідження

Погляди вчених на творчість та творчий потенціал

Сфера 1	Науковці 2	Погляди 3
Філософські	Платон	процес переходу із небуття в буття – творчість
	Г. Лейбниц	вказав, що сила відповідає латинському слову «potential» – можливість
	Г. Гегель	«Пізнай самого себе – ця абсолютна заповідь спрямована не на окремі здібності, характер, нахили, слабкості індивідуума, а є пізнанням справжнього в людині, справжнього в собі й для себе, – це пізнання самої сутності як духу»
	Б. Спіноза	Оскільки наша душа на підставі того, що вона об'єктивно має в собі природу Бога і причетна до неї, наділена можливістю (здатність, міць – potential) утворювати деякі поняття, які пояснюють природу речей і вчать способу життя, то ми справедливо можемо вважати природу душі першопричиною божественного одкровення»
	Е. Фром	«людина зможе стати сама собою завдяки повному розвитку індивідуальної самості, цілеспрямованій актуалізації свого потенціалу»
	Сучасні філософи М. Бердяєв, Г. Гадамер, І. Зязюн, С. Кримський, В. Малахов, Й. Фіхте	потенціал розкривають взаємодію людини з навколишнім світом, наголошують на зв'язку людини із іншими людьми в процесі особистісного, творчого зростання, що надає можливість констатувати, що потенціал є реальним простором для реалізації, поповнення та збагачення творчих резервів кожної людини
Психологічні	В. Моляко, В. Овчиніков	– потенціал як властивість, що характеризує міру можливостей особистості здійснювати творчу діяльність та відзначали, що в творчий потенціал це не лише сукупність властивостей, що становлять його структуру, а й характер та інтенсивність їх взаємозв'язку;
	В. Моляко	– творчий потенціал є ресурсом творчих можливостей людини, здатність людини до здійснення творчих дій, творчої діяльності
	Д. Богоявленська	творчий потенціал ґрунтується на природних здібностях
	Г. Воллес	в творчому процесі виділяв чотири закономірних фази: підготовка, дозрівання ідеї, осяяння «інсайт» й перевірку
	В. Рибалка	цілісна сукупність здібностей, властивостей, якостей, ресурсів особистості, що надає їй можливість, готовність здійснювати ефективну творчу діяльність
	О. Мотков	отожднює творчий потенціал із сміливістю, оригінальністю, спонтанністю, поєднує творчий потенціал з наявністю почуття гумору, з розвинутим естетичним чуттям, здатністю до гри, впевненість у своїх силах і здібностях, наполегливість у вирішенні проблеми, схильність до самоаналізу

Продовження таблиці

1	2	3
	І. Зязюн	«особистість стверджує себе не лише через процес адаптації до предметно-професійного і соціального середовища, а й через подолання цього середовища, його творче переосмислення, перетворення створює принципово нові діяльності і технології»
Педагогічні	В. Сухомлинський	порівнював творчий потенціал з «живою водою», яка дає свіжі сили і допомагає долати труднощі
	С. Сисоєва	– Творча особистість характеризується спрямованістю на творчість, своєю інтелектуальною активністю; – риси творчого педагога: розвинута педагогічна творчість, пошуково-проблемний стиль мислення, проблемне бачення, розвинена творча уява, фантазія; – творчість вчителя, яка не знає шаблонів і проявляється в професійній педагогічній діяльності, одночасно саме в процесі творчої професійної діяльності розкриваються творчі можливості педагога, відбувається їх реалізація та розвиток
	М. Поташнік	наголошує на існуванні творчого потенціалу в кожного вчителя, але він є не завжди яскраво виражений. Потенційним джерелом творчості педагога він бачить у вмінні розглядати проблеми і розв'язувати їх
	О. Отіч	творчий потенціал являє собою інтегровану якість, що характеризує міру її можливостей щодо здійснення діяльності творчого характеру й визначає міру її можливостей у творчому самоздійсненні й самореалізації
	Н. Протасова	– творчий потенціал педагога є багажем, який людина носить із собою все життя в незмінному вигляді, який змінюється, розвивається, збагачується і в цьому розумінні є невичерпним; – наявність п'яти основних напрямків діяльності системи післядипломної освіти педагогів у розвитку творчого потенціалу особистості фахівця: надання педагогам необхідних знань; формування та розвиток необхідних умінь та навичок для здійснення творчої педагогічної діяльності; розвиток особистісних якостей педагога; сприяння набуттю фахівцями педагогічного досвіду; стимулювання й організація експериментальної та дослідницької діяльності

Додаток А.2

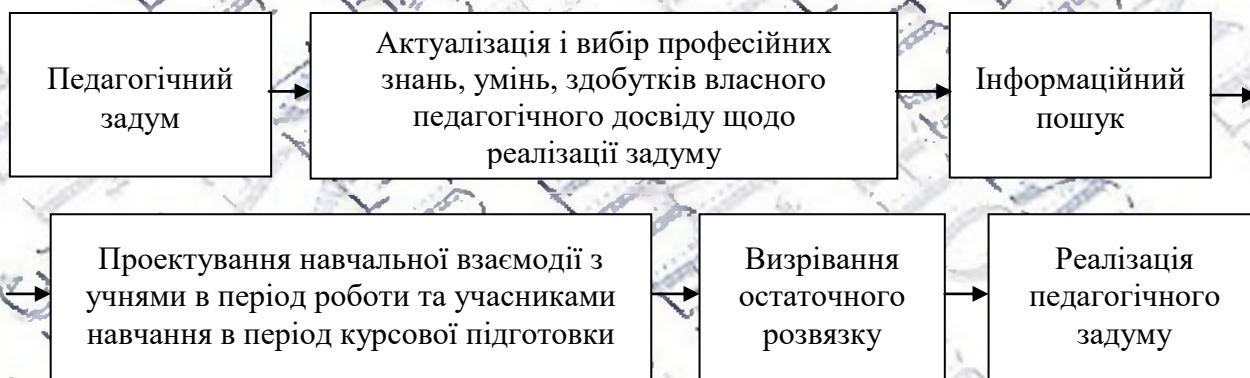
Типологія творчої особистості (за В. І. Андрєєвою)

<i>Теоретик-логік</i>	характеризується здатністю до широкого узагальнення, класифікації та систематизації інформації. Люди цього типу чітко планують свою роботу, для них характерна висока обізнаність та інтуїція
<i>Теоретик-інтуїтивіст</i>	– це тип творчої особистості, для якої характерна здатність генерувати нові, оригінальні ідеї, фантазії, творча уява. Творці цього типу — це великі винахідники, автори нових концепцій, шкіл і напрямів
<i>Практик</i>	– це тип творчої особистості, який завжди прагне до експериментальної перевірки своїх нових гіпотез
<i>Організатор</i>	володіє високим рівнем здібностей щодо організації колективу для розробки і виконання нових завдань. Під керівництвом таких людей створюються наукові школи і творчі групи
<i>Ініціатор</i>	– це тип творчої особистості, для якої характерні ініціатива і натхнення, особливо на початкових етапах розв'язання нових творчих завдань. Швидкість досягнення певного рівня творчих результатів не є рівномірною і цілком залежить від індивідуальних психофізіологічних особливостей конкретної особистості, умов творчої діяльності, соціального оточення

Алгоритм творчої діяльності

1 етап	2 етап	3 етап	4 етап	5 етап
виникнення певного задуму	обміркування змісту роботи, з'ясуванні деталей, шляхів реалізації задуму	збір необхідних матеріалів	реалізація творчого задуму	наполеглива і напружена робота з творчим піднесенням і натхненням

Основні етапи розвитку творчості вчителя



Модель виховання творчого педагога за С. Сисоєвою



Додаток Б

Якісний (тематичний) аналіз стану дослідження проблеми розвитку творчого потенціалу вчителя в сучасних дисертаційних дослідженнях

№	Автор	Назва роботи	Рік, спеціальність	Які питання дослідження є близькими до проблеми розвитку творчого потенціалу вчителя
1	2	3	4	5
1	Олійник С. В.	Формування музично-творчого потенціалу майбутнього вчителя початкових класів	Житомир, 2004 р. 13.00.02 – теорія та методика навчання музики і музичного виховання	Методологічні та сутнісні характеристики потенційних можливостей особистості, особливості творчого потенціалу майбутнього вчителя музики, зміст і структура музично-творчого потенціалу майбутнього вчителя, методика формування музично-творчого потенціалу в процесі музично-теоретичної підготовки студентів
2	Хмельковська Ю. С.	Формування творчого потенціалу майбутніх вчителів іноземних мов у процесі фахової підготовки	Херсон – 2005 р. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти	Теоретичні засади формування творчого потенціалу майбутніх учителів іноземних мов у процесі фахової підготовки, творчий потенціал учителів як педагогічна проблема, педагогічні умови формування творчого потенціалу майбутніх учителів іноземних мов
3	Устинова Н. В.	Розвиток творчого потенціалу вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти	Київ, 2006 р. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти	Творчість учителя у філософсько-педагогічному висвітленні, роль післядипломної освіти у розвитку творчого потенціалу вчителя, Шляхи та засоби розкриття й розвитку творчого потенціалу вчителя в системі післядипломної освіти
4	Бірюкова Г. С.	Стратегія розвитку творчого потенціалу особистості в умовах глобальної трансформації людства	Київ, 2013 р. 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії	Дослідження творчого потенціалу особистості в історії філософської думки, творчий потенціал особистості в сучасному соціально-філософському дискурсі, творчий потенціал особистості в епоху індустріального і постіндустріального суспільства, глобалізаційні процеси та їх вплив на розвиток творчого потенціалу особистості, детермінанти

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
				<p>оптимізації стратегії розвитку творчого потенціалу особистості в інформаційному суспільстві</p> <p>безперервна освіта як стратегічний ресурс творчого самовдосконалення особистості в умовах глобального соціуму, основні напрями розвитку творчого потенціалу та умови ефективної самореалізації особистості</p>
5	Купенко С. В.	Формування творчого потенціалу майбутнього вчителя хореографії засобами народно-сценічного танцю	13.00.07 – теорія і методика виховання Умань – 2015 р.	Формування творчого потенціалу як наукова проблема, діагностика сформованості творчого потенціалу майбутнього вчителя хореографії
6	Луніна В. Ю.	Розвиток творчого потенціалу вчителя в умовах Центру освітніх інновацій інституту післядипломної педагогічної освіти	13.00.04 – теорія і методика професійної освіти Київ, 2016 р.	Гене́за поняття «творчий потенціал учителя» у філософській та психолого-педагогічній літературі; структура творчого потенціалу вчителя; розвиток творчого потенціалу вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти; розвиток творчого потенціалу вчителя в системі навчально-методичної діяльності закладів післядипломної педагогічної освіти України; де терміанти розвитку творчого потенціалу вчителя в умовах Центру освітніх інновацій інституту післядипломної педагогічної освіти
7	Мойсеева Л. А.	Формування творчого потенціалу майбутніх концертмейстерів в у процесі навчання у вищому музичному навчальному закладі	Одеса, 2016 р. 13.00.04 теорія і методика професійної освіти	Аналіз результатів стану підготовки майбутніх концертмейстерів у психологічній і педагогічній літературі; сутність і структура творчого потенціалу майбутніх концертмейстерів

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
8	Завгородня Є. Є.	Розвиток творчого потенціалу майбутніх хореографів у освітньому середовищі вищих навчальних закладів культури та мистецтв	Київ, 2016 р. 13.00.07 – теорія та методика виховання	Розвиток творчого потенціалу особистості як науково-педагогічна проблема, сутність і структура процесу розвитку творчого потенціалу особистості, освітнє середовище вищого навчального закладу культури та мистецтв як чинник оптимізації розвитку творчого потенціалу майбутніх хореографів
9	Листопад О. А.	Теоретико-методичні засади формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів	Одеса, 2016 р. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти, 13.00.08 – дошкільна педагогіка	Проблема творчості, творчого потенціалу особистості, сутність і структура професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів
10	Волик О. Ю.	Післядипломна підготовка вчителів до розвитку творчого потенціалу молодших школярів	Київ, 2017 р. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти	Стан розвитку творчого потенціалу молодших школярів у теорії і практиці, аналіз змісту післядипломної підготовки вчителів до розвитку творчого потенціалу молодших школярів, модель післядипломної підготовки вчителів до розвитку творчого потенціалу молодших школярів

Додаток В**Анкета**

для учасників педагогічного експерименту з розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті

Шановні колеги! Вітаю Вас з початком навчання! Сподіваюсь, що воно допоможе Вам відпочити від повсякденної роботи та отримати порцію нових емоцій, користі інформації та надихнути Вас на подальший творчий розвиток. Анкетування в межах експерименту проводиться конфідечно, тож сподіваємося на неупередженість у висловленні Ваших думок. Бажаю успіхів!

Вкажіть код анкети _____

Вік _____

Освіта _____

Педагогічний стаж _____

Категорія _____

Район (місто) _____

Навчальний заклад (за бажанням) _____

1. Як Ви оцінюєте рівень своїх знань (потрібне підкреслити)?

- зі спеціальності: високий, достатній, низький;
- з методики викладання предмету: високий, достатній, низький;
- із вікової та загальної психології: високий, достатній, середній, низький.

2. Наскільки Ви ознайомлені з ефективним педагогічним досвідом із предмету викладання?

- не знайомий зовсім;
- деякою мірою знайомий;
- можу описати суть найбільш поширеного досвіду (1–2 зразки);
- добре ознайомлений зі зразками такого досвіду, однак у своїй роботі практично не використовую ці знання;
- активно використовую ефективний педагогічний досвід або його елементи на своїх уроках.

3. Наскільки Ви ознайомлені з освітніми інноваціями у галузі предмета викладання?

- не знайомий зовсім;
- деякою мірою знайомий;
- можу описати суть однієї-двох найбільш відомих інновацій;
- добре ознайомлений з освітніми інноваціями, однак у своїй роботі практично не використовую ці знання;
- активно впроваджую освітні інновації або їхні елементи на своїх уроках.

4. Чи є Ви автором перспективного педагогічного досвіду?

- ні;
- досвід знаходиться на стадії вивчення та узагальнення;
- так.

5. Чи є Ви автором навчально-методичної літератури (підручники, посібники, навчальні програми тощо)?

- ні;
- література знаходиться на стадії розроблення та редагування;
- так.

6. Чи берете Ви участь у конкурсах на кращу методичну розробку (виставка-презентація педагогічних ідей, фестиваль інновацій тощо)?

- ні та не планую;
- ні, однак планую в майбутньому;
- брав(ла) участь, але не переміг(ла);
- брав(ла) участь та одного разу посів(ла) призове місце;
- брав(ла) участь та неодноразово посідав(ла) призове місце.

7. Чи ставали Ви колись учасником конкурсу «Учитель року»?

- ні та не планую;
- ні, однак планую в майбутньому;
- брав(ла) участь у районному турі конкурсу;
- брав(ла) участь в обласному турі конкурсу;
- брав(ла) участь у всеукраїнському турі конкурсу.

8. Чи є Ви автором експонатів виставок професійних досягнень?

- ні та не планую;
- ні, однак планую в майбутньому;
- так, але експонат(и) не посів(ли) призове місце;
- так, одного разу мій експонат(и) посів(ли) призове місце;
- так, мій експонат(и) неодноразово посідав(ли) призове місце.

9. Чи здобувають Ваші учні призові місця на олімпіадах, конкурсах та фестивалях?

- ні;
- так, можу пригадати один-два випадки;
- так, неодноразово.

10. Як Ви гадаєте, у чому полягає творча педагогічна діяльність учителя?

- у створенні оригінального методичного й дидактичного забезпечення;
- у нестандартному застосуванні методів, прийомів, форм навчання;
- в успішному розв'язанні навчальних завдань творчого характеру (скласти, придумати, проілюструвати тощо);
- у ситуативному використанні кращих здобутків сучасної педагогічної науки і практики для досягнення конкретної навчальної мети;
- свій варіант _____

11. Чи маєте Ви творчий ідеал у професії? Поясніть свою думку

12. Чи маєте Ви творчий ідеал у житті? Аргументуйте свій вибір

13. Як Ви гадаєте, у чому полягає творчий потенціал особистості?

- людина відчуває в собі здатність до створення нового та змінювання вже існуючого на підставі здобутого досвіду;
- людина має здібності до співу, малювання, складання літературних творів, виготовлення макетів з різної сировини тощо;
- людина має багату уяву, фантазію;
- людина може адекватно оцінити якість виконання роботи іншою людиною.

14. Для того, щоб розвинути власний творчий потенціал, необхідно...

- виконувати вправи на розвиток логічного мислення;
 - знати способи нестандартного розв'язання виробничих завдань та вміти переосмислювати існуючий педагогічний досвід;
 - розвивати пам'ять та увагу за допомогою спеціальних методик;
 - вивчати ефективний педагогічний досвід з предмета викладання;
 - свій варіант
-

15. Власний рівень творчого потенціалу Ви оцінюєте як:

- високий;
- достатній;
- низький;
- не можу відповісти.

16. Чи задоволені Ви своїм рівнем прояву творчого потенціалу?

- не задоволений;
- швидше незадоволений, ніж задоволений;
- не приділяю цьому уваги;
- швидше задоволений, ніж незадоволений;
- задоволений;
- не можу відповісти.

17. Чи відчуваєте Ви потребу в розвитку власного творчого потенціалу?

- не відчуваю;
- відчуваю деяку потребу;
- відчуваю значну потребу;
- не можу відповісти.

18. Як Ви гадаєте, у якому віці можна розвинути свій творчий потенціал?

- у дошкільному віці;
- у молодшому та середньому шкільному віці;
- у старшому шкільному віці;
- у віці 17-25 років;
- у віці до 40 років;
- протягом усього життя.

19. Які, на Вашу думку, умови сприяють розвитку творчого потенціалу? (оберіть топ три)

- науко-методичний супровід;

- покращення матеріального забезпечення навчального закладу;
- електронне навчання;
- участь в педагогічних та творчих конкурсах;
- обмін педагогічним досвідом;
- майстер-класи;
- створення плану власної траєкторії розвитку.

20. Чи вважаєте Ви за необхідне розвивати творчий потенціал своїх учнів?

- так;
- ні;
- не могу відповісти.

21. Чи отримуєте Ви задоволення від виявів творчості у власній педагогічній діяльності?

- так, завжди;
- так, досить часто;
- ні, рідко;
- ні, ніколи.

22. Які міждисциплінарні зв'язки музичного мистецтва цікаві Вам для подальшого вивчення?

23. Чи вважаєте Ви, що нові знання з інших дисциплін впливають на розвиток творчого потенціалу?

- так;
- впливає частково;
- не впливає зовсім.

24. Уявіть, що Ви прийняли рішення про участь у професійному конкурсі. Розподіліть бали від 0 до 4 для кожного фактора, який вплинув на Ваше рішення:

- престиж участі в конкурсі;
- негативна реакція адміністрації школи в разі відмови від участі;
- заохочення для переможців конкурсу (грамоти, премії, подарунки тощо);
- можливість обміну досвідом із колегами-конкурсантами;
- можливість пізнати нове та створити нове.

25. Чи згодні Ви з думкою, що розвиток творчого потенціалу допоможе у самореалізації та досягненні професійного успіху?

- так;
- частково;
- ні;
- свій варіант

26. Ваші очікування від навчання:

Дякуємо за співпрацю

Додаток Г Анкета

Дайте, будь-ласка, відповіді на питання щодо створених умов для творчої самореалізації у Вашому закладі освіти

1. Прізвище, ім'я по-батькові.
2. У якому навчальному закладі Ви працюєте (повна назва закладу, адреса)?
3. Чи є у Вашій школі обладнаний кабінет музики (естетичних дисциплін) з відповідними технічними засобами навчання?
4. Чи маєте Ви можливість використовувати комп'ютер у музично-педагогічному процесі?
5. У якій мірі навчально-методичне забезпечення відповідає вимогам та змісту організації музично-естетичного процесу (повністю; частково; не відповідає)?
6. Назвіть програми, підручники з музичного мистецтва, які Ви використовуєте у професійній діяльності.
7. Чи є у Вас набір дитячих музичних інструментів для організації музичної діяльності учнів?
8. Чи виписуються у Вашому навчальному закладі фахові періодичні видання? Які саме?
9. Чи є у Вас день на самопідготовку?
10. Чи стимулюються (заохочуються) творчі досягнення вчителів музики з боку адміністрації?
11. Чи створюються у колективі вчителів тимчасові творчі групи з метою більш глибокого оволодіння проблемою творчості?
12. Чи вивчається проблема творчості в контексті педагогічної майстерності, інноваційної діяльності педагогів і чи є вона предметом спеціального розгляду на педагогічних читаннях?
13. Ваші пропозиції щодо поліпшення умов для творчої самореалізації.

Дякуємо за співпрацю

Додаток Д

Щоденник вражень

День	Настрій дня (від 1 до 10)	Чи взнали щось нове й цікаве? (від 1 до 10) 0 – нічого; 10 багато	Чи виправдилися очікування? (від 1 до 10)	Що запам'яталось (Одне, два слова)	Оцініть Вашу активність (від 1 до 10)
1					
2					
3					
4					
5					

Дякуємо за співпрацю

Додаток Ж.1

**Тест визначення мотиваційної структури особистості (за В. Мільман)
Діагностичний інструментарій дослідження
мотиваційно-рефлексійної сфери особистості**

Мета: виявити стійкі тенденції особистості (загальну та творчу активність, прагнення до спілкування, забезпечення комфорту й соціального статусу тощо).

Інструкція. До кожного з наведених 14 тверджень, які стосуються певних аспектів життя, подано 8 варіантів відповідей. Просимо висловити своє ставлення до цих тверджень за кожним із варіантів, поставивши у відповідному місці бланка відповідей одну з позначок: «+» – згоден із цим; «=>» – не завжди; «->» – ні, не погоджуюся; «?» – не знаю.

Намагайтеся відповідати швидко, не замислюйтеся довго над відповідями, відповідайте на питання послідовно – від 1 а до 14 є. Слідкуйте за тим, щоб не сплутати клітинки у бланку відповідей. На всю роботу має бути витрачено не більше 20 хвилин.

Бланк відповідей.

№ питання	а	б	в	г	г	д	е	є
1								
2								
3								
4								
5								
...								
...								
14								

Опитувальник.

1. У своїй поведінці в житті необхідно дотримуватися таких принципів:

- а) «Час – це гроші». Треба прагнути заробляти їх більше.
- б) «Головне – здоров'я». Слід берегти себе та свої нерви.
- в) Вільний час потрібно проводити з друзями.
- г) Вільний час необхідно віддавати родині.
- г) Треба робити добро, навіть якщо це багато чого коштує.
- д) Слід робити все можливе, щоб завоювати місце під сонцем.
- е) Потрібно здобувати більше знань, щоб збагнути причини і суть того, що відбувається довкола.
- є) Необхідно прагнути відкрити щось нове, створити, винайти.

2. У своїй поведінці на роботі необхідно сповідувати такі принципи:

- а) Робота – це вимушена життєва необхідність.
- б) Головне – не допускати конфліктів.
- в) Треба прагнути забезпечити себе спокійними, зручними умовами.

- г) Слід активно прагнути до кар'єрного зростання.
- г) Головне – завоювати авторитет і визнання.
- д) Потрібно постійно вдосконалюватися у тій справі, якою займаєшся.
- е) У своїй роботі завжди необхідно знайти щось цікаве, захопливе.
- є) Треба не тільки захопитися самому, але й захопити працюю інших.

3. Серед моїх справ на дозвіллі найбільше часу відведено таким:

- а) Поточні домашні справи.
- б) Відпочинок та розваги.
- в) Зустрічі з друзями.
- г) Громадські справи.
- г) Заняття з дітьми.
- д) Навчання, читання необхідної для роботи літератури.
- е) Хобі.
- є) Заробляння грошей.

4. Серед моїх робочих справ багато часу займають:

- а) Ділове спілкування (переговори, виступи, обговорення тощо).
- б) Особисте спілкування (на теми, не пов'язані з роботою).
- в) Громадська робота.
- г) Навчання, здобуття нової інформації, підвищення кваліфікації.
- г) Робота творчого характеру.
- д) Робота, яка безпосередньо впливає на заробіток (надурочна, додаткова).
- е) Робота, пов'язана з відповідальністю перед іншими людьми.
- є) Вільний час, перекури, відпочинок.

5. Якби мені дали додатковий вихідний день, я, скоріше за все, витратив би його на те, щоб:

- а) Займатися поточними домашніми справами.
- б) Відпочивати.
- в) Розважатися.
- г) Займатися громадською роботою.
- г) Займатися навчанням, здобуттям нових знань.
- д) Займатися творчою роботою.
- е) Займатися справою, під час якої ти відчуваєш відповідальність перед іншими людьми.
- є) Займатися справою, яка дає можливість заробити.

6. Якби в мене була можливість по-своєму планувати мій робочий день, я, швидше за все, займався би:

- а) Тим, що становить мої основні обов'язки.
- б) Спілкуванням із людьми у справах (переговори, обговорення).
- в) Особистим спілкуванням (розмовами, не пов'язаними з роботою).
- г) Громадською роботою.
- г) Навчанням, здобуттям нових знань, підвищенням кваліфікації.
- д) Творчою роботою.
- е) Роботою, виконуючи яку, я відчуваю користь і відповідальність.
- є) Роботою, яка більше оплачується.

7. Я часто розмовляю із друзями та знайомими на такі теми:

- а) Де і що можна придбати, як добре провести час.
- б) Про спільних знайомих.
- в) Про те, що бачу й чую навколо себе.
- г) Як досягти успіху в житті.
- г) Про роботу.
- д) Про свої захоплення.
- е) Про свої успіхи і плани.
- є) Про життя, книги, кінофільми, політику.

8. Моя робота передусім дає мені:

- а) Достатні матеріальні кошти для існування.
- б) Спілкування з людьми, дружні стосунки.
- в) Авторитет і повагу оточення.
- г) Цікаві зустрічі й бесіди.
- г) Задоволення від праці.
- д) Відчуття власної корисності.
- е) Можливість підвищувати свій професійний рівень.
- є) Можливість кар'єрного зростання.

9. Понад усе мені хочеться перебувати в товаристві, в якому:

- а) Затишно, гарні розваги.
- б) Можна обговорити робочі моменти, які мене хвилюють.
- в) Мене поважають, вважають авторитетом.
- г) Можна зустрітися з потрібними людьми, зав'язати корисні стосунки.
- г) Можна знайти нових друзів.
- д) Можна зустріти відомих заслужених людей.
- е) Усі об'єднані спільною справою.
- є) Можна проявити й розвинути свої здібності.

10. На роботі я хотів би бути поруч із такими людьми:

- а) Із якими можна поспілкуватися на різні теми.
- б) Котрим я міг би передати власний досвід і знання.
- в) Із якими можна більше заробити.
- г) Котрі мають авторитет і вагомість на роботі.
- г) Які можуть навчити мене чомусь корисному.
- д) Котрі змушують мене бути більш активним на робочому місці.
- е) Які мають багато знань і цікавих ідей.
- є) Котрі готові підтримати мене в різних ситуаціях.

11. На сьогодні я маю в достатній мірі:

- а) Матеріальний добробут.
- б) Можливість цікаво розважатися.
- в) Добрі життєві умови.
- г) Гарну родину.
- г) Можливість цікаво проводити час у товаристві.
- д) Повагу, визнання і вдячність інших людей.

- е) Відчуття корисності для інших.
- є) Створення чогось цінного, корисного.

12. Я вважаю, що здобув у своїй роботі достатньою мірою:

- а) Гарну заробітну плату, інші матеріальні блага.
- б) Добрі умови праці.
- в) Гарний колектив, дружні взаємини.
- г) Певні творчі досягнення.
- ґ) Гарну посаду.
- д) Самостійність і незалежність.
- е) Авторитет і повагу колег.
- є) Досить високий професійний рівень.

13. Понад усе мені подобається, коли:

- а) Не треба думати про щоденні турботи.
- б) Довкола мене приємне оточення.
- в) Навколо – пожвавлення, весела метушня.
- г) Найближчим часом зможу побувати у веселому товаристві.
- ґ) Є відчуття змагання, пошуку.
- д) Є відчуття активного напруження й відповідальності.
- е) Я занурений у свою роботу.
- є) Я залучений до спільної праці з іншими людьми.

14. Коли у мене трапляється невдача, не виходить те, що я хочу:

- а) Надовго засмучуюся.
- б) Намагаюся переключитися на щось приємне.
- в) Розгублююся, серджуюся на себе.
- г) Серджуюся на те, що мені завадило.
- ґ) Намагаюся залишатися спокійним.
- д) Чекаю, доки мине перша реакція, і спокійно аналізую, що трапилось.
- е) Намагаюся зрозуміти, у чому я сам був винен.
- є) Намагаюся зрозуміти причини невдачі й виправити ситуацію.

Обробка даних.

Відповіді респондентів оцінюються таким чином: «+» – 2 бали; «=» – 1 бал; «-» або «?» – 0 балів. Підраховується сума балів за такими шкалами: життєзабезпечення (Ж), комфорт (К), соціальний статус (С), спілкування (О), загальна активність (Д), творча активність (ДР), соціальна корисність (ОД).

Після цього будується графік (мотиваційний профіль), вісь x якого позначає зазначені шкали, а вісь y – отримані бали.

Ключ.

Шкала життєзабезпечення (Ж) – відповіді: 1 а, б; 2 а; 3 а; 4 д; 5 а; 6 є; 8 а; 10 г; 11 а; 12 а (щоб перевести у відсотки, необхідно помножити отриману суму балів на коефіцієнт 4,54).

Шкала комфорту (К) – відповіді: 2 б, в; 3 б; 4 є; 5 б, в; 7 а; 9 а; 11 б, в; 12 в (щоб перевести у відсотки, необхідно помножити отриману суму балів на коефіцієнт 9,09).

Шкала соціального статусу (С) – відповіді: 1 д; 2 г; 7 в, г; 8 в, є; 9 в, г, д; 10 г; 11 г; 12 г, д (щоб перевести у відсотки, необхідно помножити отриману суму балів на коефіцієнт 3,84).

Шкала спілкування (О) – відповіді: 1 в; 2 г; 3 в; 4 б; 6 в; 7 б, є; 8 б, г; 9 г, є; 10 а; 11 г; 12 в (щоб перевести у відсотки, необхідно помножити отриману суму балів на коефіцієнт 3,57).

Шкала загальної активності (Д) – відповіді: 1 г, є; 4 а, г; 5 є; 6 а, б, г; 7 г; 9 б; 10 в; 12 є (щоб перевести у відсотки, необхідно помножити отриману суму балів на коефіцієнт 4,16).

Шкала творчої активності (ДР) – відповіді: 1 е, є; 2 д, е; 3 е; 4 г; 5 г, д; 6 д; 7 д, е; 8 г, е; 10 е; 11 е; 12 г (щоб перевести у відсотки, необхідно помножити отриману суму балів на коефіцієнт 3,12).

Шкала соціальної корисності (ОД) – відповіді: 1 г; 2 є; 3 г, г; 4 в, е; 5 г, е; 6 е; 8 д; 9 е; 10 б, д; 11 д, е; 12 е (щоб перевести у відсотки, необхідно помножити отриману суму балів на коефіцієнт 3,12).

Інтерпретація.

Якщо в опитуваного більше балів за шкалами Д, ДР, ОД, то в нього найбільш виражений «робочий» мотиваційний профіль особистості (мотиви його діяльності пов'язані із професійною сферою).

Якщо респондент має вищі бали за шкалами Ж, К, С, О, або ж бали за цими шкалами дорівнюють балам за іншими шкалами, то йому притаманний «загальножиттєвий» мотиваційний профіль особистості (мотиви його діяльності пов'язані із повсякденним життям).

Додаток Ж.2

Тест визначення творчих здібностей (за Х. Зівертом)

Мета: визначення творчих здібностей особистості (винахідливість, дивергентність мислення).

Інструкція

1. У бланку відповідей (частина 1) наведено таблицю з трьома стовпцями, які містять 20 порожніх рядків. У кожний рядок стовпця необхідно вписати одне слово. При цьому всі слова у стовпці мають починатися двома однаковими буквами – ці букви зазначені в головці стовпця. Правопис і довжина слів не мають суттєвого значення для результатів тесту, однак треба писати розбірливо. Наприклад: *СВ* – свіжий, свиня, святкувати.

Для виконання першої частини тесту відведено 3 хвилини (по одній хвилині для заповнення кожного стовпця). Намагайтеся виконати завдання якомога швидше. Для контролю свого часу використовуйте секундомір.

2. У бланку відповідей (частина 2) наведено назви трьох предметів. Придумайте якомога більше способів застосування для кожного з них. Мисліть нестандартно, але встановлюйте раціональні зв'язки між явищами.

Наприклад, *олівець*, який узагалі призначений для малювання, може бути використаний як: *паличка для розпушування землі у квіткових горщиках; основа для в'язання виробів макраме; засув для дверцят кухонної шафи, що увесь час відчиняються; паличка для створення зачіски в японському стилі* тощо. Водночас ви не можете запропонувати використати олівець як деталь для автомобільного колеса (він занадто крихкий) або каркас для вирощування огірків у теплиці (він занадто короткий).

Для запису варіантів застосування кожного предмета відведено одну хвилину. Загальний час для виконання другої частини тесту становить 3 хвилини.

Додаток Ж.3

Діагностичний комплекс для визначення рівня сформованості когнітивного компонента творчого потенціалу вчителя

I.

Бланк відповідей

1. Винахідливість (шкала Н)

Скільки ви знайдете слів, які починаються з «НО...»?	Виконайте те ж саме з буквосполученням «БО...»	Виконайте те ж саме з буквосполученням «НІ...»
Маєте одну хвилину	Маєте одну хвилину	Маєте одну хвилину
«НОТАРІУС»	«БОКАЛ»	«НІТРАТ»
1.	1.	1.
2.	2.	2.
3.	3.	3.
4.	4.	4.
5.	5.	5.
...
20.	20.	20.

2. Дивергентне (нестандартне) мислення (шкала Д)

Як можна застосувати ЦЕГЛИНУ? Які можливості Ви запропонуєте?

- 1) _____
- 2) _____
- 3) _____
- ...)

Як можна застосувати СКЛЯНКУ? Які можливості Ви запропонуєте?

- 1) _____
- 2) _____
- 3) _____
- ...)

Як можна застосувати ГАЗЕТУ? Які можливості Ви запропонуєте?

- 1) _____
- 2) _____
- 3) _____
- ...)

Обробка результатів та інтерпретація даних

1. Оцінка шкали Н (винахідливість)

Порахуйте рядки, у яких записано задані слова. Знайдіть суму результатів усіх трьох завдань. Розділіть результат на 1,5. Максимально можлива кількість балів – 60.

0–20 балів – це завдання було виконано зі значними труднощами, результати тестування значно нижчі за середній рівень. Є необхідність регулярно виконувати аналогічні вправи з іншими початковими літерами.

21–40 балів – респондент отримав середні результати. Потренувавшись, можна досягти кращих показників.

41–60 балів – респондент добре зрозумів, що при виконанні цього завдання, окрім винахідливості, важливою є швидкість написання. На одне слово можна витратити не більше двох секунд, хоч це і надзвичайно важко. Окрім того, записуючи одне слово, респондент одночасно мав думати про інші слова, тобто фактично думати й писати паралельно, а не послідовно, як це робиться зазвичай.

2. Оцінка шкали Д (дивергентне мислення)

За кожен логічну пропозицію респондентові нараховується 2 бали. Потім підраховується загальна сума отриманих балів. Максимально можлива кількість балів – 60.

0–20 балів – респондент має задатки нестандартного мислення, однак дуже погано виконує завдання, що вимагають неординарних рішень.

21–40 балів – респондент має нормально виражену схильність до нестандартного мислення, проте його здатності до перенесення знань у нову ситуацію є середніми. У межах цих середніх величин його креативність виражається, швидше за все, посередньо.

41–60 балів – здатність респондента до нестандартного мислення є певною мірою вищою за загальний рівень.

Додаток Ж.4

Тестові завдання для виявлення рівня знань учителів про педагогічну творчість та способи її вияву

1. Творчість визначено провідною складовою професійної діяльності вчителя у працях таких учених:

- а) Г. Альтшуллер, Дж. Гілфорд;
- б) Б. Ельконін, В. Давидов;
- в) П. Блонський, А. Дістервег;
- г) Х. Алчевська, С. Русова.

2. Творчий потенціал особистості – це:

- а) сукупність знань, умінь, навичок і досвіду, що відображають внутрішні можливості особистості щодо творчої діяльності;
- б) діяльність, яка породжує щось якісно нове і характеризується неповторністю, оригінальністю і суспільно-історичною унікальністю;
- в) усвідомлене спонукання людини до діяльності або поведінки;
- г) сукупність загальних розумових здібностей, які забезпечують успіх у розв'язанні різноманітних задач.

3. Педагогічна творчість полягає, насамперед:

- а) у визначенні чіткої послідовності дій учителя та учнів щодо досягнення цілей уроку;
- б) у пошуку вчителем нових рішень, постановці нових завдань, застосуванні нестандартних прийомів діяльності;
- в) у самостійному створенні дидактичного забезпечення навчального процесу;
- г) у глибокому аналізі результатів навчальної діяльності школярів.

4. Необхідною умовою перетворення повсякденної професійної діяльності вчителя у творчу є:

- а) налагодження зворотного зв'язку з батьками учнів;
- б) наявний досвід інноваційної освітньої діяльності;
- в) усвідомлення себе як творця в педагогічному процесі;
- г) глибоке знання навчального матеріалу.

5. Установіть відповідність між назвами та сутністю механізмів мислення особистості:

- | | |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------|
| а) мислене розчленування предметів свідомості, виокремлення в них їх частин, сторін, аспектів, елементів, ознак і властивостей | 1) Абстрагування |
| б) упорядкування знань на підставі гранично широких спільних ознак груп об'єктів | 2) Синтез |
| в) уявне відокремлення одних ознак і властивостей предметів від інших їхніх рис і від самих предметів, яким вони властиві | 3) Аналіз |

г) об'єднання окремих частин, сторін, аспектів, елементів, ознак і властивостей об'єктів у єдине, якісно нове ціле
 д) мислене об'єднання предметів, явищ у групі з істотними ознаками, виокремленими в процесі абстрагування

4) Узагальнення

6. Що не відноситься до форм мислення?

- а) поняття;
- б) мотив;
- в) міркування;
- г) умовивід;
- д) судження.

7. Установіть відповідність між видами пам'яті та їхньою сутністю:

- а) думки, поняття, судження, умовиводи, які відображають предмети і явища в їх істотних зв'язках і відносинах, у загальних властивостях
- б) стійке, вибіркоче, емоційно забарвлене прагнення особистості до життєво значущих об'єктів
- в) запам'ятовування образів, уявлень конкретних предметів, явищ, їх властивостей, наочно даних зв'язків і відносин між ними
- г) запам'ятовування та відтворення людиною своїх рухів
- д) запам'ятовування людиною своїх емоцій та почуттів, а також предметів і явищ, що їх викликають

1) Рухова

2) Словесно-логічна

3) Емоційна

4) Образна

8. Що не входить до умов успішного довільного запам'ятовування?

- а) дієвий характер засвоєння знань;
- б) інтерес до матеріалу;
- в) відсутність установки щодо запам'ятовування;
- г) розуміння важливості матеріалу;
- д) наявність установки щодо запам'ятовування.

9. Людина одночасно може тримати в полі своєї уваги таку кількість об'єктів:

- а) 5–9;
- б) 2–3;
- в) 10–15;
- г) будь-яку кількість;
- д) наукою ще не визначено такі відомості.

10. Установіть відповідність між видами уяви та їхньою сутністю:

- | | |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------|
| а) процес уяви спрямовується спеціальною метою на створення образу певного об'єкта, можливих ситуацій, на те, щоб уявити або передбачити сценарій розвитку подій | 1) Творча |
| б) супроводжує процес засвоєння вже створеного та описаного іншими людьми і створення образів нових речей на підставі їх усного опису та графічного зображення | 2) Репродуктивна |
| в) супроводжує творчу діяльність і допомагає людині створювати нові оригінальні образи | 3) Художня |
| г) має переважно чуттєві (зорові, слухові, дотикові та ін.) образи – надзвичайно яскраві та детальні | 4) Довільна |
| д) знаходить свій вияв під час створення гіпотез, проведення експериментів, узагальнень для створення понять | |

11. Установіть відповідність між освітніми інноваціями та педагогами, які активно займаються їх розробкою та впровадженням:

- | | |
|--------------------------------------------|---------------------------------|
| а) інтерактивне навчання | 1) А. Кроуфорд,
О. Туманцова |
| б) проектні технології | 2) О. Пометун,
Л. Пироженко |
| в) ейдетика | 3) О. Савченко,
С. Подмазін |
| г) технологія розвитку критичного мислення | 4) Є. Антошук,
І. Матюгін |
| д) особистісно зорієнтоване навчання | |

12. Прочитайте опис методу інтерактивного навчання: «Одна мікрогрупа працює окремо, в центрі класу, після обговорення викладає результат, а решта груп слухає, не втручаючись. Після цього групи зовнішнього кола обговорюють виступ групи і власні здобутки». Який метод описано?

- «Карусель»;
- «Акваріум»;
- «Ажурна пилка»;
- «Велике коло»;
- «Мозковий штурм».

13. Оберіть твердження, яке не стосується вимог до особистісно зорієнтованого навчання:

- опора при викладанні матеріалу на особистий досвід учня;
- забезпечення можливості вибору при виконанні завдань, вирішенні задач;
- створення атмосфери зацікавленості кожного учня в роботі класу;

- г) оцінювання діяльності учня не тільки за кінцевим результатом, а й у процесі його досягнення;
- д) наближення кожного учня до параметрів особистості з попередньо заданими якостями.

14. Оберіть з-поміж наведених описів методів розвитку критичного мислення той, що стосується сенкану:

а) «Працюючи з текстом, учні ставлять на полях підручника олівцем позначки: «+» – *знайома інформація*; «V» – *нова інформація*; «?» – *дещо залишилося неясним*; «!» – *дуже важливо*. Після цього відбувається загальне обговорення прочитаного»;

б) «Учні необхідно скласти вірш, який синтезує інформацію і факти у стисле висловлювання. При цьому: *1-й рядок* – тема (іменник); *2-й рядок* – опис (прикметник); *3-й рядок* – дія (дієслово), пов'язана з темою; *4-й рядок* – ставлення (фраза), почуття з приводу обговорюваного; *5-й рядок* – висновок, підсумок (синонім до слова у 1-му рядку)»;

в) «Учні складають відповідь на проблемне питання за схемою: 1. Власне ставлення до проблеми («*Я думаю...*»). 2. Аргументи, що підтверджують вашу позицію («*По-перше... По-друге...*»). 3. Факти, котрі ілюструють наведені аргументи («*Наприклад... Приміром...*»). 4. Висновки («*Отже...*»)»;

г) «Обговорення різних аспектів проблеми відбувається почергово, відповідно до кольору капелюхів. *Білий* – які факти нам відомі? *Червоний* – яке ваше ставлення до проблеми? *Жовтий* – які позитивні сторони ви бачите? *Чорний* – які негативні сторони ви виділили? *Зелений* – які зміни, ідеї та альтернативи ви можете запропонувати? *Синій* – що не було сказано? які підсумки можна сформулювати? чи було обговорення корисним і чому?»;

д) «Учні опрацьовують інформацію за таким алгоритмом: 1. Напишіть центральне слово або фразу посередині аркуша. 2. Починайте записувати слова або фрази, які спадають на думку з обраної теми. 3. Коли всі ідеї записані на папері, починайте встановлювати там, де це можливо, зв'язки між поняттями. 4. Запишіть стільки ідей, скільки дозволить час, або ж доки всі вони не будуть вичерпані».

15. Установіть відповідність між назвами методів ейдетики та їхньою сутністю:

а) метод базується на зорових асоціаціях: потрібно ясно уявити собі предмет, який необхідно запам'ятати, і поєднати його образ з образом певного місця, з яким він пов'язаний

б) кожен цифру або число треба перетворити в образ, який вона нагадує учневі. Наприклад: 6 – самовар; 0 – бублик; уявіть Ф. Достоєвського, який п'є з самовара чай із бубликами (60) – кількість років, які прожив цей письменник

1) метод запам'ятовування цифр та чисел

2) метод парадоксальних перетворень

в) потрібно написати список із потрібних для запам'ятовування слів і до кожного з них вигадати, уявити й записати якість, якої не може бути. Вигадка обов'язково повинна бути веселою, яскравою, анекдотичною. Наприклад: кішка – з рюкзаком; папір – шоколадний; корова – з хоботом; капелюх – хлібний

г) необхідно за 60 секунд назвати 60–100 будь-яких слів певної категорії (наприклад, іменників). Потрібно називати ті предмети, що з'являються в уяві; деталізувати їх, розглядаючи; не поспішати, бо це викликає емоційне напруження

д) метод полягає у створенні взаємодії між індивідуальною свідомістю та основною ідеєю твору. Виділяючи основний мотив, учитель шукає у свідомості учня пов'язаний із ним архетип, який поєднує індивідуальну свідомість і художню систему на основі активізації відновлюючої уяви

3) поєднання вербального апарату з роботою уяви

4) метод Цицерона (метод місць)

16. Яка вимога до учасників відсутня в Положенні про Всеукраїнський конкурс «Учитель року»:

- а) наявність стажу педагогічної роботи не менше 5 років;
- б) основне місце роботи – загальноосвітній навчальний заклад;
- в) повна вища педагогічна освіта;
- г) подання опису власного досвіду, що розкриває оригінальність педагогічних ідей;
- д) громадянство України.

17. До рівнів дослідно-експериментальної роботи в освіті не належать:

- а) шкільний;
- б) регіональний;
- в) всеукраїнський.

18. Серед критеріїв, за котрими визначається ефективність педагогічного досвіду, відсутній такий, як:

- а) висока результативність;
- б) відтворюваність;
- в) легкість у популяризації;
- г) творча новизна;
- д) актуальність.

19. Який структурний елемент не є обов'язковим при складанні опису ефективного педагогічного досвіду?

- а) посилання на роботи науковців і педагогів-практиків з обраної теми;
- б) провідна ідея досвіду;
- в) опис методів, прийомів, педагогічних технологій, які використовуються автором досвіду для досягнення мети;
- г) інформація про результативність досвіду (діаграми, таблиці, графіки, статистичні дані тощо);
- д) докладний аналіз наукових праць з обраної теми.

20. Установіть відповідність між назвами етапів роботи з ефективним педагогічним досвідом та їхньою сутністю:

- | | |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------|
| а) дії організаційного характеру, спрямовані на популяризацію нової педагогічної ідеї | 1) упровадження досвіду |
| б) поєднання власного досвіду з новим у процесі практичної діяльності з метою переконання щодо його ефективності | 2) освоєння досвіду |
| в) синтез особистих досягнень із новими ідеями, які стали особистісними | 3) поширення досвіду |
| г) глибоке, ґрунтовне вивчення змісту досвіду, його суті та трансформація нових ідей досвіду у власну методичну систему | 4) використання досвіду |
| д) ідеалізація реального педагогічного процесу, абстрагування від випадкових, несуттєвих елементів і конкретних умов педагогічної діяльності та виділення головного в ньому – провідної педагогічної ідеї чи методичної системи, що зумовлює високу ефективність навчально-виховної діяльності | |

21. Позначте назву виставкового заходу, у якому не передбачено участі загальноосвітніх навчальних закладів:

- а) «Інноватика в сучасній освіті»;
- б) «Освіта України: інноваційні технології навчання»;
- в) «Сучасні заклади освіти»;
- г) «Освіта та кар'єра»;
- д) «Сучасна освіта в Україні».

22. Обов'язковими складовими авторської програми є всі нижчеперелічені елементи:

- а) пояснювальна записка, навчально-тематичний план, список літератури;
- б) ілюстративний матеріал, список літератури, список рекомендованих Інтернет-ресурсів;
- в) зміст, тези, список літератури;

- г) контрольні запитання, посилання на публікації автора програми, відомості про апробацію програми;
д) пояснювальна записка, ілюстративний матеріал, тези, контрольні запитання.

Відповіді на тестові завдання:

1. А. 2. А. 3. Б. 4. В. 5. 1) А; 2) Г; 3) В; 4) Д. 6. Б. 7. 1) Г; 2) А; 3) Д; 4) В. 8. В.
9. А. 10. 1) В; 2) Б; 3) Г; 4) А. 11. 1) Г; 2) А; 3) Д; 4) В. 12. Б. 13. Д. 14. Б.
15. 1) Б; 2) В; 3) Г; 4) А. 16. В. 17. А. 18. В. 19. Д. 20. 1) Б; 2) Г; 3) А; 4) В.
21. Г. 22. А.

Додаток Ж.5

Тест визначення рівня особистісної креативності (за О. Тунік)

Мета: з'ясувати наявність рис творчої особистості (допитливості, уяви, складності, схильності до ризику).

Інструкція. Серед наведених тверджень знайдіть ті, котрі підходять вам краще за інші. Їх слід позначити хрестиком у стовпці «Здебільшого правильно». Деякі твердження підходять вам лише частково, тому їх треба позначити хрестиком у стовпці «Якоюсь мірою правильно». Інші твердження зовсім не підійдуть вам, їх необхідно позначити хрестиком у стовпці «Ні». Ті твердження, стосовно яких ви не можете винести рішення, потрібно позначити хрестиком у стовпці «Не могу визначитися».

Робіть позначки до кожного твердження й довго не замислюйтеся. У тесті немає правильних і неправильних відповідей. Позначайте перше, що спало вам на думку, поки ви читали твердження. Це завдання не обмежене в часі, однак працюйте якомога швидше. Пам'ятайте, що, відповідаючи, ви маєте позначати те, що дійсно відчуваєте. Ставте хрестик у той стовпчик, котрий найбільше підходить вам. До кожного запитання оберіть лише одну відповідь.

Бланк відповідей.

№ питання	Так, здебільшого правильно	Якоюсь мірою правильно, можливо	Ні	Не могу визначитися, не знаю
1				
2				
3				
4				
5				
...				
50				

Опитувальник.

1. Якщо я не знаю правильної відповіді, то спробую здогадатися про неї.
2. Я люблю розглядати предмет ретельно й детально, щоб знайти деталі, котрих не бачив раніше.
3. Зазвичай я ставлю питання, якщо чого-небудь не знаю.
4. Мені не подобається планувати справи заздалегідь.
5. Перш ніж грати в нову гру, я маю переконатися, що зможу виграти.
6. Мені подобається уявляти собі те, що мені потрібно буде дізнатися або зробити.
7. Якщо щось одразу не виходить, я буду працювати доти, доки цього не зроблю.
8. Я ніколи не оберу гру, яку не знають інші.
9. Краще я буду робити все як звичайно, ніж шукатиму нові способи.

10. Я люблю з'ясовувати, чи насправді все є таким, як здається.
11. Мені подобається займатися чимось новим.
12. Я люблю заводити нових друзів.
13. Мені подобається думати про те, чого зі мною ніколи не траплялося.
14. Зазвичай я не витрачаю часу на мрії про те, що одного дня стану відомим артистом, музикантом, поетом.
15. Деякі мої ідеї так захоплюють мене, що я забуваю про все довкола.
16. Мені більше сподобалося б жити та працювати на космічній станції, ніж тут, на Землі.
17. Я нервую, коли не знаю, що відбудеться далі.
18. Я люблю незвичайне.
19. Я часто намагаюся уявити, про що думають інші люди.
20. Мені подобаються оповідання чи телевізійні передачі про події, що сталися в минулому.
21. Мені подобається обговорювати свої ідеї в колі друзів.
22. Як правило, я зберігаю спокій, коли роблю щось не так чи помиляюся.
23. У майбутньому мені хотілося б здійснити щось таке, що ніхто не міг зробити до мене.
24. Я обираю друзів, котрі завжди роблять усе звичним способом.
25. Багато існуючих правил мене зазвичай не влаштовують.
26. Мені подобається вирішувати навіть таку проблему, котра не має правильної відповіді.
27. Існує багато речей, із якими мені хотілося б експериментувати.
28. Якщо одного разу я знайшов відповідь на запитання, я буду дотримуватися її, а не шукати інші відповіді.
29. Я не люблю виступати перед групою.
30. Коли я читаю або дивлюся телевізор, я уявляю себе кимось із героїв.
31. Я люблю уявляти, як жили люди 200 років тому.
32. Мені не подобається, коли мої друзі нерішучі.
33. Я люблю вивчати вміст старих валіз та коробок задля того, щоб просто подивитися, що в них може бути.
34. Мені хотілося б, щоб мої близькі та керівництво робили все як звичайно й не змінювалися.
35. Я довіряю своїм почуттям і передчуттям.
36. Мені цікаво припускати щось і перевіряти, чи маю я рацію.
37. Мені цікаво мати справу з головоломками та іграми, у яких слід прораховувати свої подальші ходи.
38. Мене цікавлять механізми, цікаво поглянути, що в них усередині та як вони працюють.
39. Моїм кращим друзям не подобаються дурнуваті ідеї.
40. Я люблю вигадувати щось нове, навіть якщо це не можливо застосувати на практиці.

41. Мені подобається, коли всі речі лежать на своїх місцях.
42. Мені було б цікаво шукати відповіді на запитання, котрі виникнуть у майбутньому.
43. Я люблю мати справу з чимось новим, щоб поглянути, що з цього вийде.
44. Мені більш цікаво грати в улюблені ігри просто заради задоволення, а не для виграшу.
45. Мені подобається міркувати про щось цікаве, про те, що до цього нікому не спадало на думку.
46. Коли я бачу картину, на якій зображено незнайомця, мені цікаво дізнатися, хто він.
47. Я люблю листати книги та журнали заради того, щоб просто подивитися, що в них є.
48. Я думаю, що для більшості запитань існує одна правильна відповідь.
49. Я люблю запитувати про те, про що інші люди не замислюються.
50. Я маю багато цікавих справ як на робочому місці, так і вдома.

Обробка результатів.

Визначення кожного з чотирьох факторів (допитливість, уява, складність, схильність до ризику), які тісно корелюють із творчим потенціалом особистості, відбувається на підставі: позитивних та негативних відповідей, що оцінюються у 2 бали відповідно до нижченаведеного ключа; усіх відповідей у формі «Можливо», котрі оцінюються в 1 бал; усіх відповідей «Не знаю», які оцінюються у –1 бал.

У результаті буде отримано чотири «сирих» показники за кожним фактором, а також загальний сумарний показник. Чим вищою є «сира» оцінка респондента, тим більше він є творчою особистістю, котра характеризується допитливістю, уявою, здатністю піти на ризик і розібратися у складній ситуації. Оцінки за факторами та сумарний «сирий» бал демонструють сильні (високі бали) та слабкі (низькі бали) сторони опитуваних.

Ключ (відповіді, які оцінюються у 2 бали).

Схильність до ризику:

а) відповіді «Так»: 1, 21, 25, 35, 36, 43, 44;

б) відповіді «Ні»: 5, 8, 22, 29, 32, 34.

Допитливість:

а) відповіді «Так»: 2, 3, 11, 12, 19, 27, 33, 37, 38, 47, 49;

б) відповіді «Ні»: 28.

Складність:

а) відповіді «Так»: 7, 15, 18, 26, 42, 50;

б) відповіді «Ні»: 4, 9, 10, 17, 24, 41, 48.

Уява:

а) відповіді «Так»: 13, 16, 23, 30, 31, 40, 45, 46;

б) відповіді «Ні»: 14, 20, 39.

Інтерпретація даних.

Нормативні дані для російських та американських респондентів за 4-факторним опитувальником

Фактори креативності	Дані досліджень Російської Федерації		Дані досліджень Сполучених Штатів Америки	
	Середнє, М	Стандартні відхилення, Δ	Середнє, М	Стандартні відхилення, Δ
Допитливість	17,8	3,9	16,4	4,3
Уява	15,6	4,8	16,0	4,7
Складність	17,2	4,4	14,8	5,1
Схильність до ризику	17,0	16,0	62,1	18,0
Сумарний	67,6	16,0	62,1	18,0

Основні критеріальні прояви досліджуваних факторів

Допитливість. Суб'єкт із вираженою допитливістю зазвичай запитує всіх про все. Йому подобається досліджувати будову механічних приладів, він постійно шукає нові шляхи (способи) мислення та різноманітні можливості розв'язання поставлених завдань. Полюбить вивчати нові речі, ідеї, книги, картини, ігри, мапи тощо задля того, щоб дізнатися якомога більше.

Уява. Суб'єкт із розвинутою уявою складає оповідання про місця, котрі він ніколи не бачив; припускає, як інші будуть вирішувати проблему, котру наразі він вирішує сам. Він мріє про різноманітні місця й речі, полюбить думати про явища, із якими ніколи не зустрічався. Зображене на картинах і малюнках він бачить незвично, не так, як інші. Часто переживає здивування із приводу різних ідей та подій.

Складність. Суб'єкт, орієнтований на пізнання складних явищ, проявляє інтерес до складних речей та подій, полюбить ставити перед собою складні завдання. Він віддає перевагу дослідженню певного явища без сторонньої допомоги, виявляє наполегливість при досягненні поставленої мети, пропонує занадто складні шляхи вирішення проблеми, ніж це видається необхідним.

Схильність до ризику. Суб'єкт, схильний до ризику, буде відстоювати свої ідеї, не звертаючи увагу на реакцію інших людей. Зазвичай він ставить перед собою високу мету й намагається її досягти, хоча й допускає можливість помилок та невдач. Полюбить вивчати нові речі або ідеї, не піддається сторонньому впливу. Такий суб'єкт не переймається, якщо колеги чи близькі люди висловлюють своє незадоволення. Він вважає, що краще мати шанс на ризик задля того, щоб поглянути, що з цього вийде.

Додаток Ж.6

Тест визначення рівня реалізації потреб у саморозвитку
(за М. Фетіскіним, В. Козловим та Г. Мануйловим)

Мета: визначити рівень реалізації потреби особистості в саморозвитку.

Інструкція. Відповідаючи на нижченаведені питання, поставте напроти кожного з них бали (від 1 до 5), які відповідають вашій позиції: 5 – твердження повністю відповідає дійсності; 4 – скоріше відповідає, ніж ні; 3 – і так, і ні; 2 – скоріше не відповідає; 1 – не відповідає дійсності.

Опитувальник.

1. Я прагну пізнати себе.
2. Я залишаю час для розвитку, наскільки б не був зайнятий справами.
3. Перешкоди лише стимулюють мою активність.
4. Я шукаю зворотного зв'язку, оскільки це допомагає мені пізнати й оцінити себе.
5. Я рефлексую стосовно власної діяльності, окремо приділяючи цьому час.
6. Я аналізую свої почуття та досвід.
7. Я багато читаю.
8. Я широко дискутую з питань, які цікавлять мене.
9. Я вірю у свої можливості.
10. Я прагну бути більш відкритою людиною.
11. Я усвідомлюю той вплив, який чинять на мене інші люди.
12. Я керую своїм професійним розвитком та отримую позитивні результати.
13. Я отримую задоволення від пізнання чогось нового.
14. Зростання відповідальності не лякає мене.
15. Я позитивно поставився б до кар'єрного зростання.

Обробка результатів та інтерпретація даних.

Необхідно підрахувати загальну суму отриманих респондентом балів.

55 балів і більше – респондент активно реалізує свої потреби в саморозвитку.

36–54 балів – система саморозвитку поки що не склалася.

15–35 балів – респондент перебуває у стадії зупиненого саморозвитку.

Додаток Ж.7**Тест визначення рівня саморозвитку та професійно-педагогічної діяльності (за Л. Бережновою)****1. Тест «Рефлексія на саморозвиток» (за Л. Бережновою)**

Мета: визначити рівень прагнення до саморозвитку, самооцінку власних якостей, що сприяють саморозвитку, оцінку можливостей самореалізації у професійній діяльності.

Інструкція. Дайте відповідь на питання тесту, обираючи лише один варіант із запропонованих. Для цього обведіть кружечком літеру *а*, *б* чи *в*, якими позначено варіанти відповідей.

Опитувальник

1. На підставі порівняльної самооцінки оберіть ту характеристику, яка найбільше вам підходить:
 - а) цілеспрямований;
 - б) працелюбний;
 - в) дисциплінований.
2. За що вас цінують колеги?
 - а) за те, що я відповідальний;
 - б) за те, що відстоюю власну думку й не змінюю своїх рішень;
 - в) за те, що я ерудований, цікавий співрозмовник.
3. Як ви ставитеся до нових професійних проектів?
 - а) вважаю це марнуванням часу;
 - б) глибоко не замислювався над цим;
 - в) ставлюся позитивно, активно долучаюся до них.
4. Що вам найбільше заважає професійно самовдосконалюватися?
 - а) брак часу;
 - б) відсутність необхідної літератури та умов;
 - в) недостатньо сили волі та наполегливості.
5. Охарактеризуйте Ваші особисті труднощі в реалізації нових проектів:
 - а) не ставив перед собою завдання аналізувати труднощі;
 - б) маючи значний досвід, труднощів не відчуваю;
 - в) точно не знаю.
6. На підставі порівняльної самооцінки оберіть ту характеристику, яка найбільше вам підходить:
 - а) вимогливий;
 - б) наполегливий;
 - в) поблажливий.
7. На підставі порівняльної самооцінки оберіть ту характеристику, яка найбільше вам підходить:
 - а) рішучий;
 - б) кмітливий;
 - в) допитливий.

8. Якою зазвичай є ваша позиція у новому проекті?
 - а) генератор ідей;
 - б) критик;
 - в) організатор.
9. На підставі порівняльної самооцінки оберіть ті якості, котрі розвинуті у вас більшою мірою:
 - а) сила волі;
 - б) наполегливість;
 - в) відповідальність.
10. Як ви найчастіше проводите дозвілля?
 - а) займаюся хобі;
 - б) читаю;
 - в) спілкуюся із друзями.
11. Яка з нижченаведених галузей для вас останнім часом становить пізнавальний інтерес?
 - а) методичні знання;
 - б) теоретичні знання;
 - в) інноваційна педагогічна діяльність.
12. У чому ви могли б найповніше себе реалізувати?
 - а) якби працював так, як і раніше;
 - б) у новому проекті;
 - в) не знаю.
13. Яким вас переважно вважають ваші друзі?
 - а) справедливим;
 - б) доброзичливим;
 - в) чутливим до людей.
14. Який із трьох принципів для вас є найбільш прийнятним і якого ви найчастіше дотримуетесь?
 - а) жити треба так, щоб не було боляче за марно прожиті роки;
 - б) у житті завжди є місце самовдосконаленню;
 - в) насолода життям у творчості.
15. Хто найбільше підходить до вашого ідеалу?
 - а) людина міцного духу та сильної волі;
 - б) людина творча, яка багато знає й багато вміє;
 - в) людина незалежна і впевнена в собі.
16. Чи вдається вам у професійному плані досягнути того, про що ви мрієте?
 - а) думаю, що так;
 - б) скоріше за все, так;
 - в) як пощастить.
17. Що найбільше подобається вам у нових проектах?
 - а) те, що більшість учителів підтримує цю ідею;
 - б) не знаю точно;
 - в) нові можливості професійної діяльності та перспективи самореалізації.

18. Уявіть, що ви стали мільярдером. Чому б ви віддали перевагу?

- а) подорожував би світом;
- б) побудував би приватну школу та займався улюбленою справою;
- в) покращив би свої побутові умови та жив би собі на втіху.

Обробка результатів та інтерпретація даних.

1. За результатом тестування визначається рівень прагнення до саморозвитку. Відповіді на тестові питання оцінюються таким чином:

Питання	Бали оцінювання	Питання	Бали оцінювання
1	а – 3; б – 2; в – 1	10	а – 2; б – 3; в – 1
2	а – 2; б – 1; в – 3	11	а – 1; б – 2; в – 3
3	а – 1; б – 2; в – 3	12	а – 1; б – 3; в – 2
4	а – 3; б – 2; в – 1	13	а – 3; б – 2; в – 1
5	а – 2; б – 3; в – 1	14	а – 1; б – 3; в – 2
6	а – 3; б – 2; в – 1	15	а – 1; б – 3; в – 2
7	а – 2; б – 3; в – 1	16	а – 3; б – 2; в – 1
8	а – 3; б – 2; в – 1	17	а – 2; б – 1; в – 3
9	а – 2; б – 3; в – 1	18	а – 2; б – 3; в – 1

Сума балів розподіляється у такому порядку:

Сума балів	Рівень прагнення до саморозвитку
18–24	Дуже низький
25–29	Низький
30–34	Нижчий за середній
35–39	Середній
40–44	Вищий за середній
45–49	Високий
50–54	Дуже високий

2. Самооцінка особистістю своїх якостей, що сприяють саморозвитку, визначається за відповідями на питання 1, 2, 6, 7, 9, 13. Сумарне число балів у зазначених питаннях розподіляється таким чином:

Сумарна кількість балів	Самооцінка особистістю своїх якостей
18–17	Дуже висока
16–15	Завищена
14–12	Нормальна
11–9	Занижена
8–7	Низька
6	Дуже низька

3. Оцінка нового проекту як можливості професійної самореалізації визначається за відповідями на запитання 3, 5, 8, 12, 17. Сумарне число балів у зазначених питаннях розподіляється таким чином:

Сума балів	Оцінка нового проекту
15–14	Як можливості професійної самореалізації
13–11	Як необхідного та достатнього для самореалізації
10–8	Скоріше як перспективного для самореалізації
7–6	Невизначена оцінка, скоріше як неперспективного для самореалізації
5	Як не вартого уваги стосовно самореалізації

Тест визначення рівня розвитку рефлексійності (за А. Карповим)

Мета: визначити рівень розвитку здатності досліджуваних рефлексувати щодо власної діяльності.

Інструкція. Необхідно обрати до кожного твердження той варіант відповіді, який найповніше відображає Вашу поведінку в описуваній ситуації. Для цього у бланку відповідей слід позначити цифру, яка умовно позначає Вашу відповідь: 1 – абсолютно неправильно; 2 – неправильно; 3 – скоріше неправильно; 4 – не знаю; 5 – скоріше правильно; 6 – правильно; 7 – абсолютно правильно. Не замислюйтеся дуже довго над відповідями. Пам'ятайте, що правильних і неправильних відповідей у цьому тесті немає.

Бланк відповідей

№ питання	Відповідь
1	2
1. Прочитавши гарну книгу, я завжди потім довго думаю про неї; хочеться її з ким-небудь обговорити	1 2 3 4 5 6 7
2. Коли мене зненацька про щось питають, я можу відповісти перше, що спаде на думку	1 2 3 4 5 6 7
3. Перш ніж зняти слухавку, щоб зателефонувати у справах, я зазвичай подумки планую майбутню розмову	1 2 3 4 5 6 7
4. Зробивши якусь помилку, я потім тривалий час не можу відволіктися від думок про неї	1 2 3 4 5 6 7
5. Коли я замислююся про щось чи розмовляю з кимось, мені буває цікаво раптом згадати, що стало початком ланцюжка міркувань	1 2 3 4 5 6 7

Продовження таблиці

1	2
6. Коли я починаю виконувати складне завдання, то намагаюся не думати про майбутні труднощі	1 2 3 4 5 6 7
7. Головне для мене – уявити кінцеву мету своєї діяльності, а деталі мають другорядне значення	1 2 3 4 5 6 7
8. Буває, що я не можу зрозуміти, чому мною хтось не задоволений	1 2 3 4 5 6 7
9. Я часто ставлю себе на місце іншої людини	1 2 3 4 5 6 7
10. Для мене важливо детально уявляти собі хід роботи, яка мене очікує	1 2 3 4 5 6 7
11. Мені було б важко написати серйозного листа, якби я заздалегідь не склав плану	1 2 3 4 5 6 7
12. Я віддаю перевагу діям, а не розмірковуванню над причинами своїх невдач	1 2 3 4 5 6 7
13. Я досить легко приймаю рішення щодо дорогої покупки	1 2 3 4 5 6 7
14. Як правило, задумавши щось, я подумки розглядаю свій замисел, уточнюючи деталі, розглядаючи всі варіанти	1 2 3 4 5 6 7
15. Я непокоюся про своє майбутнє	1 2 3 4 5 6 7
16. Думаю, що в багатьох ситуаціях треба діяти швидко, керуючись першою думкою, яка прийшла в голову	1 2 3 4 5 6 7
17. Часом я приймаю необдумані рішення	1 2 3 4 5 6 7
18. Закінчивши розмову, я, буває, подумки продовжую її, наводячи все нові й нові аргументи на захист своєї точки зору	1 2 3 4 5 6 7
19. Якщо виникає конфлікт, то, роздумуючи над тим, хто в цьому винен, я в першу чергу починаю з себе	1 2 3 4 5 6 7
20. Перш ніж прийняти рішення, я завжди намагаюся все ретельно обміркувати і зважити	1 2 3 4 5 6 7
21. У мене трапляються конфлікти через те, що я часом не можу передбачити, якої поведінки від мене очікують	1 2 3 4 5 6 7
22. Буває, що, обмірковуючи розмову з іншою людиною, я ніби подумки веду з ним діалог	1 2 3 4 5 6 7
23. Я намагаюся не замислюватися над тим, які думки й почуття викликають в інших людях мої слова і вчинки	1 2 3 4 5 6 7
24. Перш ніж зробити зауваження іншій людині, я обов'язково подумаю, які слова краще підійдуть для цього, щоб її не образити	1 2 3 4 5 6 7
25. Розв'язуючи складну задачу, я думаю про неї навіть тоді, коли займаюся іншими справами	1 2 3 4 5 6 7
26. Якщо я з кимось сварюся, то в більшості випадків не вважаю себе винним	1 2 3 4 5 6 7
27. Рідко буває так, що я жалкую про сказане	1 2 3 4 5 6 7

Обробка результатів

Із наведених 27 тверджень 15 є прямими (питання № 1, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 14, 15, 18, 19, 20, 22, 24, 25). Решта 12 питань – зворотні твердження, що необхідно пам'ятати при обробці результатів тестування, коли для отримання підсумкового балу у прямих питаннях підраховується сума цифр, які позначають відповіді респондентів, а у зворотних – значення, отримані після інверсії шкали відповідей (тобто 1=7; 2=6; 3=5; 4=4; 5=3; 6=2; 7=1). Після підрахунку загальної кількості «сирих» тестових балів, отриманих респондентом, ці бали переводяться у стени.

Ключ

Перевід тестових балів у стени

Стени	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Тестові бали	80 і нижче	81 – 100	101 – 107	108 – 113	114 – 122	123 – 130	131 – 139	140 – 147	148 – 156	157 – 171	172 і вище

Інтерпретація даних

Результати опитування, які дорівнюють 7 стенам або перевищують цю цифру, свідчать про високорозвинену рефлексивність особистості.

Результати в діапазоні від 4 до 7 стени є індикаторами середнього рівня рефлексивності. Показники, менші за 4 стени, відбивають низький рівень розвитку рефлексивності респондента.

Додаток 3

Програма спецкурсу

«Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва»

Визначення місця спецкурсу «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва» в структурі навчального плану інституту післядипломної освіти є важливою умовою між процесом розвитку творчого потенціалу вчителя до реалізування його в роботі та оволодінням вчителем основами теорії та певних навичок.

В процесі спецкурсу в системі післядипломної освіти сучасні вчителі знайомляться з основними теоретичними поняттями, визначають структуру творчого потенціалу, встановлюють міждисциплінарні зв'язки музичного мистецтва з іншими предметами. У ході спецкурсу її учасники визначають вектори свого подальшого розвитку та окреслюють теми для навчання та здобуття практичних навичок та вмінь. Таким чином кожен вчитель спецкурсу стає вагомим та невідемним учасником рушійної сили спрямованої на розвиток творчого потенціалу.

МОДУЛІ СПЕЦКУРСУ		
Діагностично-мотиваційний	Мультидисциплінарний	Рефлексійно-оцінювальний

Програма спецкурсу розрахована на 5 днів та 17 занять.

ПРОГРАМА СПЕЦКУРСУ			
«Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва»			
Мо-дуль	№ заняття	Тема	Зміст
1	2	3	4
ПЕРШИЙ ДЕНЬ			
Діагностично-мотиваційний	Заняття 1	Діагностика творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва на початковому етапі	– анкетування; – тестування для встановлення рівня мотивації; – тест на визначення рівня за когнітивним критерієм; – тест з урахуванням операційно-діяльнісного критерія
	Заняття 2	Творчий потенціал у психолого-філософському висвітленні та його структура	– лекція «Психолого-філософський аспект творчого потенціалу»; – тренінг «Структура творчого потенціалу»; – інтерактивні психологічні ігри

1	2	3	4	
Мультидисциплінарний	Заняття 3	Міждисциплінарні зв'язки музичного мистецтва	– дискус «Особливості творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва»; – обговорення та створення мультидисциплінарних груп	
	ДРУГИЙ ДЕНЬ			
	Заняття 4	Біологічна природа голосу	– генеза голосу; – устрій голосового апарату; – будова дихальної системи людини; – види дихання	
	Заняття 5	Фізичні властивості звука. Акустика	+ акустика, як розділ фізики; – резонатори людини	
	Заняття 6	Основи резонансного мовлення та співу	– теорія свідомої реонансної мови та співу; – практикум з реонансного мовлення та співу	
	Заняття 7	Гігієна голосу. Профілактика функціональних захворювань голосового апарату	– правила роботи голосом, як безцінним музичним інструментом; – види функціональних захворювань голосового апарату; – професійні захворювання вчителів; – профілактичні заходи, щодо збереження голосу та запобігання захворювань	
	ТРЕТІЙ ДЕНЬ			
	Заняття 8	Вокальний дайвінг	– види вокалу; – історія та школи естрадного співу; – особливості естрадного виконавства	
	Заняття 9	Технічні прийоми різних видів вокалу	– технічні прийоми естрадного вокалу, знайомлення; – вправи «Вгадай технічний прийом»; – методика навчання естрадної техніці; – джазова імпровізація; – реп, R'n'B та екстримальний вокал; – творчі завдання виконавського характеру	

1	2	3	4	
Мультидисциплінарний	Заняття 10	Лінгвістичний екскурс	<ul style="list-style-type: none"> – мови виконання найсучасніших творів; – орфоспічні проблеми при виконанні іноземних творів; – фонетичні особливості англійської мови; – особливості французької фонетики; – вимова іспанських та італійських слів 	
	Заняття 11	Іноземні пісні. Творчий проект «Вчителі мають талант»	<ul style="list-style-type: none"> – методика вивчення іноземної пісні; – концерт «Вчителі мають талант» 	
	ЧЕТВЕРТИЙ ДЕНЬ			
	Заняття 12	Ритмопластика та композиторсько-виконавська робота	<ul style="list-style-type: none"> – ритмічні ігри (вправи почуття ритму); – оркестр «Імпровіз» (учасники курсів обирають різні музичні та шумові інструменти, створюючи новий твір чи кавер версію на відомих хіт); – стилі хореографії; – основні хореографічні елементи деяких стилів (хіп-хоп, латина, народний, контемп, джаз-фанк); – проект «Танцюють всі» 	
	Заняття 13	Сценічна майстерність та режисура	<ul style="list-style-type: none"> – сценічні канони; – робота з технічним обладнанням. Види мікрофонів; – акторська гра; – проект «Сам собі режисер» 	
	Заняття 14	ІТ-технології	<ul style="list-style-type: none"> – програми обробки аудіо файлів – відео редактори; – монтаж та основні функції програми; – творче завдання «Кліпмейкер» 	
	П'ЯТИЙ ДЕНЬ			
	Заняття 15	Арт-терапія	<ul style="list-style-type: none"> – поняття арт-терапія; – види робіт арт-терапії; – арт-терапія «Креативна мрія» 	
	Заняття 16	Хіт-парад кліпів «Зіркові вчителі»	<ul style="list-style-type: none"> – перегляд змонтованих учасниками спецкурсу кліпів; 	

1	2	3	4
Рефлексійно-оцінювальний	Заняття 17	Підсумкове заняття	– підведення підсумків спецкурсу; – анонімне анкетування, щодо вражень, власного результату, виправданих сподівань; – тести визначення рівнів творчого потенціалу згідно обраних критеріїв

Програма спецкурсу

Заняття 1

Тема: Діагностика творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва на початковому етапі.

Мета: – в ході анкетування отримати данні вчителів, їх очікування від спецкурсу;
– визначити рівень творчого потенціалу за мотиваційним критерієм;
– визначити рівень творчого потенціалу вчителів гідно когнітивного критерія;
– визначити рівень творчого потенціалу на базі операційно-діяльнісного критерія.

Форма заняття: тренінг

Основні поняття для засвоєння:

Хід заняття

№	Вид роботи	Тривалість	Оснащення	Спосіб роботи
1	2	3	4	5
1	Вступне слово	5		в колі
2	Вправа «Знайомство» «Хто я, і чому я тут»	15		в колі
3	Вправа «Правила»	15	Стікери кожному, 3 аркуші А-2, 1 аркуш А-1	в малих групах
4	Вправа «Очікування»	10	Плакат з малюнком скрині та стікери на кожного	в колі
5	Вправа «Гра – розминка» «Знайди пару»	5		
6	Тест на визначення рівня мотивації	5	Комп'ютери	
7	Тест «Когнітивний критерій творчого потенціалу»	5	Комп'ютери	

1	2	3	4	5
8	Тестування творчого потенціалу за операційно-діяльнісним критерієм	5	Комп'ютери	
9	Гра –руханка«Борщ»	5		в колі

Заняття 2

Тема: Творчий потенціал у психолого-філософському висвітленні та його структура.

Мета:

- розглянути поняття творчий потенціал;
- визначити сутність творчого потенціалу в психологічному висвітленні;
- розглянути філософське ставлення до проблеми розвитку творчого потенціалу;
- визначити критерії оцінювання творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва;
- створити дружню атмосферу для подальшого навчання та розвитку.

Форма заняття: тренінгові заняття.

Основні поняття для засвоєння: творчість, творчий потенціал, розвиток творчого потенціалу, критерії розвитку творчого потенціалу.

Хід заняття

№	Вид роботи	Тривалість	Оснащення	Спосіб роботи
1	2	3	4	5
1	Вступне слово	5		в колі
2	Мозковий штурм «Що таке творчий потенціал»	10	A-1 маркери	в колі
3	Вправа «Очікування»	10	Плакат із зображенням пісочного годинника	в колі
4	Вправа «Складові потенціалу»	5	Аркуші А-3, маркери	у малих групах по 2–3 чол. та у колі
5	Інформаційне повідомлення «Творчий потенціал у психології»	10	Плакат «Основні виначення поняття творчого потенціалу відомих психологів»	в колі
6	Вправа «Вислухай-поверни»	10	Філософи про творчий потенціал	у парах

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
7	Гра-розминка «Емоція по колу»	5	Покажи емоціями та мімікою, який буває творчий потенціал.	у колі
8	Вправа «Тортик критеріїв»	5	Малюнок із тортиком, маркери	в колі
9	Гра-розминка	5		в колі
10	Психологічна гра «Творчі фантазії»	10		у парі
11	Підсумки	5		в колі

Заняття 3

Тема: Міждисциплінарні зв'язки музичного мистецтва.

Мета:

- визначити види роботи вчителя музичного мистецтва;
- визначити особливості творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва;
- окреслити ряд дисциплін, які пов'язані музичним мистецтвом;
- сформувати мультидисциплінарні групи.

Форма заняття: тренінг.

Основні поняття для засвоєння: особливості творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва, міждисциплінарний зв'язок, мультидисциплінарні групи.

Хід заняття

№	Вид роботи	Тривалість	Оснащення	Спосіб роботи
1	2	3	4	5
1	Вступне слово	5		
2	Гра «Мій колега сказав би про мене»	5	Аркуші А-3, маркери	в колі, індивідуальна робота
3	Вправа «Очікування»	5	Плакат із зображенням «Острова надій»	в колі
4	Вправа Кошик «Види роботи вчителя музичного мистецтва»	5	Плакат А-1 стікери	в колі
5	Мозковий штурм «Особливості роботи вчителя муз. мистецтва» чи «Я особливий вчитель»	15	Аркуш А1 маркери	робота у малих групах
6	Гра-розминка «Я заєць»	5		у колі

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
7	Вправа «Дисципліни та музика в них»	10	аркуші А-3, маркери Плакат «Дисципліни та музика в них»	у колі
8	Підсумок першого дня	5		у колі

Заняття 4

Тема: Біологічна природа голосу.

Мета:

- з'ясувати генезис голосу;
- ознайомити вчителів із будовою голосового апарату;
- гадати будову дихально системи органіка;
- роібрати види дихання.

Форма заняття: тренінг.

Основні поняття для засвоєння: голос, гортань, вокальні складки чи зв'язки, діафрагматичне дихання.

Хід заняття

№	Вид роботи	Тривалість	Оснащення	Спосіб роботи
1	Вступне слово	3		в колі
2	Вправа «Знайомство»	5		в колі
3	Рефлексія «Згадуючи перший день»	5		в колі
4	Вправа «Правила»	2	Плакат «Правила»	у парах 2–3 чол.
5	Вправа «Очікування»	5	Плакат «Луч»	в колі
6	Інформаційне повідомлення «Генеза голосу»	10	Видеоряд	в колі
7	Вправа «Будова голосового апарату»	10	Плакат	робота у малих групах
8	Гра «Компот»	5		в колі
9	Інформаційне повідомлення «Дихальна система людини»	10	презентація	в колі
10	Вправа «Види дихання»	5	аркуші А-3, маркери	робота в малих групах
11	Гра «Насосики»	5		в колі
12	Мокові штурм «Вправи на дихання»	10	аркуші А-3, маркери, стікери	в малих групах
13	Вправи на дихання	5		в колі
14	Підсумки заняття	5		в колі

Заняття 5

Тема: Фізичні властивості звуку. Акустика.

Мета:

- згадати фізичні властивості звуку;
- визначити поняття акустика звука та голоса;
- визначити поняття резонансу;
- з'ясувати роль резонаторів людини.

Форма заняття: тренінг.

Основні поняття для засвоєння: акустика звука, акустика голосу, резонанс, резонатори.

Хід заняття

№	Вид роботи	Тривалість	Оснащення	Спосіб роботи
1	Вступне слово	5	Плакат А-1	в колі
2	Інформаційне повідомлення «Звук, як фізичне явище»	15	Схема-графік «Проектний тиждень»	в колі, у малих групах
3	Вправа «Мій природний інструмент»	10	Плакат А-1, аркуші А-3, маркери	в 3 малих групах
4	Гра-розминка «М'ячик»	5	Кольоровий папір	в колі
5	Вправа «Акустика звука»	15	Аркуші А-2, маркери	робота в малих групах
6	Інформаційне повідомлення «Резонатори людини»	15	Плакат А-1 «Резонатори людини»	в колі
7	Вправа-гра «Знайди резонатор»	10		робота у малих групах
8	Підсумок заняття	5		у колі

Заняття 6

Тема: Основи резонансного мовлення та співу.

Мета:

- сформулювати теоретичні засади свідомого резонансного мовлення та співу;
- навчитися відрізняти звуки з використанням резонаторів та без;
- навчитися промовляти резонансний звук.

Форма заняття: тренінг.

Основні поняття для засвоєння: теорія свідомого резонансного мовлення та співу.

Хід заняття

№	Вид роботи	Тривалість	Оснащення	Спосіб роботи
1	2	3	4	5
1	Вступне слово	5		в колі
2	Гра «Ехо»	5		в колі

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
3	Вправа «Очікування»	10	Плакат «Глобус із голубами»	у колі
4	Інформаційне повідомлення «Теорія свідомого резонансного мовлення та співу»	10	презентація	в колі
5	Гра «В печері»	5		в колі
6	Мозковий штурм «Шляхи формування навика резонансного мовлення»	10	Аркуш А-1, маркери	у колі
7	Гра-розминка «Не боїмося ми його»	5		у колі
8	Вправа «Типові помилки звукоутворення»	10	Плакат «Типові помилки»	у колі
9	Гра-розминка «Подарунок»	5		у колі
10	Підсумок заняття	5		у колі

Заняття 7

Тема: Гігієна голосу та профілактика функціональних захворювань голосового апарату

Мета: – розробити з учасниками правила гігієни голосу;
– окреслити перелік професійних захворювань вчителів;
– визначити основні профілактичні заходи уникнення функціональних розладів голосу та його збереження.

Форма заняття: тренінг.

Основні поняття для засвоєння: фонація, афонія, ларингіт, змикання зв'язків.

Хід заняття

№	Вид роботи	Тривалість	Оснащення	Спосіб роботи
1	2	3	4	5
1	Вступне слово, рефлексія	5		в колі
2	Вправа «Очікування»	5	Плакат «Квітка»	в колі
3	Вправа «Гігієна голосу»	10	Аркуші паперу, маркери	у малих групах
4	Гра «крокодил»	10		в колі
5	Вправа «Моя програма збереження голосу»	15	Аркуші А-3, маркери	в малих групах
6	Мозковий штурм «Захворювання голосу»	5	Аркуш А-1, маркери	у колі
7	Гра-розминка «Вареники»	5		у колі

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
8	Інформаційне повідомлення «Дисфункція голосового апарату»	10	Плакат «Типові помилки»	у колі
9	Вправа «Я доктор»	10		в малих групах
10	«Рефлексія» Підсумок другого дня	5	Плакат «Очікування» (Луч, Квітка, Глобус)	

Заняття 8

Тема: Вокальний дайвінг.

Мета:

- визначити види вокалу;
- встановити особливості естрадного виконавства;
- познайомитися зі школами естрадного співу.

Форма заняття: тренінг.

Основні поняття для засвоєння: вокал, види вокалу, школи вокалу, естрадний спів.

Хід заняття

№	Вид роботи	Тривалість	Оснащення	Спосіб роботи
1	Вступне слово, рефлексія	5		в колі
2	Вправа «Знайомство»	5		в парах
3	Вправа «Правила»	5		в колі
4	Вправа «Очікування»	5	Плакат «Сонечко»	в колі
5	Інформаційне повідомлення «Види вокалу»	10	Плакат «Види вокалу»	в колі
6	Гра «Впізнай вид вокалу»	10		в колі
7	Вправа «Школи естрадного співу»	10	Ресурси Internet, робота з комп'ютером, аркуш А-1, А-3, маркери	у малих групах
8	Гра-руханка	5		в колі
9	Мозковий штурм «Особливості естрадного співу»	10	Аркуш А-1, маркери	в колі
10	Вправа «Співаємо разом»	10		у малих групах
11	Підсумки заняття	5		у колі

Заняття 9

Тема: Технічні прийоми різних видів вокалу.

- Мета:**
- визначити технічні прийоми естрадного вокалу;
 - навчитися відрізняти технічні прийоми на слух;
 - познайомитися з методикою навчання естрадній техніці;
 - створити свою джазову імпровізацію;
 - визначити особливості Репу, R'n'B та екстримального вокалу.

Форма заняття: тренінг.

Основні поняття для засвоєння: техніка вокалу, технічні прийоми вокалу, штробас, обертонів спів, гліссандо, субтон, йодль, скрімінг, драйв. Гроулінг тощо.

Хід заняття

№	Вид роботи	Тривалість	Оснащення	Спосіб роботи
1	Вступне слово	5		в колі
2	Вправа «Очікування»	5	Плакат «Веселка»	в колі
3	Інформаційне повідомлення «Технічні прийоми естрадного співу»	10	презентація	в колі
4	Вправа «Прослуховування наосліп»	10	Аркуші паперу, маркери	індивідуально
5	Вправа «Методика навчання техніці»	15	Аркуші А-3, маркери	в малих групах
6	Гра «Джазові імпровізації»	5		у колі
7	Мозковий штурм «Особливості репу та R'n'B»	5	Аркуш А-1, маркери	у колі
8	Гра «Рейпер»	5		у колі
9	Творчопародійний проект «Один в один»	20	мінусовки	у малих групах
10	Підсумки заняття	5		в колі

Заняття 10

Тема: Лінгвістичний екскурс.

- Мета:**
- визначити топ-3 найпопулярніших мов виконання сучасних пісень-хітів;
 - роглянути основні орфоепічні проблеми виконання іноземних вокальних творів;
 - познайомитися з фонетичними особливостями англійської мови;
 - з'ясувати особливості французької фонетики;
 - роглянути вимову іспанських та італійських слів.

Форма заняття: тренінг.

Основні поняття для засвоєння: орфоспія, англійська фонетика, французька фонетика, іспанська мова, італійська мова, голосні, приголосні, носові звуки.

Хід заняття

№	Вид роботи	Тривалість	Оснащення	Спосіб роботи
1	Вступне слово	5		в колі
2	Вправа «Очікування»	5	Плакат «Кошик»	в колі
3	Мозковий штурм «Топ-3 мов хітових пісень»	5	Аркуш А-3 маркери	в колі
4	Вправа «Помилки в виконанні»	5	Аркуші паперу, маркери	в малих групах
5	Вправа «Фонетика англійської мови»	10	Аркуші А-3, маркери	індивідуально
6	Інформаційне повідомлення «Англійська вимова»	10	презентація	
7	Гра-руханка	5		у колі
8	Мозковий штурм «Особливості французької фонетики»	10	Аркуш А-1, маркери	у колі
9	Інформаційне повідомлення «Особливі звуки французької мови»	5	Плакат	у колі
10	Вправа «Я в Парижі»	10		у малих групах
11	Гра – країни світу	5		в колі
12	Інформаційне повідомлення «Вимова іспанських та італійських слів»	5	презентація	в колі
13	Вправа «Адріано Челентано»	5		в колі
14	Підсумки заняття	5		в колі

Заняття 11

Тема: Іноземні пісні. Проект «Вчителі мають талант».

Мета: – познайомитися з методикою вивчення іноземної пісні;
– виконати приспів відомої іноземної пісні.

Форма заняття: тренінг.

Основні поняття для засвоєння: іноземна пісня, методика вивчення іноземних пісень.

Хід заняття

№	Вид роботи	Тривалість	Оснащення	Спосіб роботи
1	Вступне слово	5		в колі
2	Вправа «Очікування»	5	Плакат «Зірка»	в колі
3	Інформаційне повідомлення «Методика вивчення іноземних пісень»	10	презентація	в колі
4	Вправа «Обираю, слухаю, аналізую»	10	Аркуші паперу, маркери	в малих групах
5	Вправа «Розбір тексту»	10	Аркуші паперу, маркери	в малих групах
6	Гра -руханка	5		у колі
7	Вправа «Підготовка до концерту»	5		у малих групах
8	Творчий проект «Вчителі мають талант»	25		у колі
9	Рефлексія. Підсумки третього дня	5	Плакати «Зірка», «Кошик», «Веселка», «Сонечко»	у колі

Заняття 12

Тема: Ритмопластика та композиторсько-виконавська робота.

Мета: – познайомитися зі стилями хореографії;
– розібрати основні елементи різних стилів танцю;
– розвинути хореографічні здібності.

Форма заняття: тренінг.

Основні поняття для засвоєння: хореографія, латина, контемп, джаз-фанк, хіп-хоп, народний танок.

Хід заняття

№	Вид роботи	Тривалість	Оснащення	Спосіб роботи
1	2	3	4	5
1	Вступне слово, рефлексія «Згадуючи третій день»	2		в колі
2	Вправа «Знайомство»	3		в малих групах
3	Вправа «Правила»	2		в колі
4	Вправа «Очікування»	3	Плакат «Туфелька», стікери	в колі
5	Вправа «Ритмічні ігри»	5		в колі

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
6	Проект «Оркестр Імпрові»		Музичні, шумові інструменти	в колі
7	Інформаційне повідомлення «Стилі хореографії»	10	Плакат «Стилі хореографії»	в колі
8	Вправа «Впізнай стиль»	5	Відеоряд	в колі
9	Вправа «Хіпхопер»	10	Ресурси Internet, робота з гаджетом	у малих групах
10	Гра «Австралійський дощ»	5		в колі
11	Вправа «А ми на Кубі»	10	музика	в колі
12	Вправа «Джаз-фанк»	10	музика	разом
13	Вправа «Дзеркало-контент»	5	музика	в парах
14	Вправа «Як у нас на Україні»	10	музика	у малих групах
15	Підсумки заняття	5		у колі

Заняття 13

Тема: Сценічна майстерність та режисура.

Мета:

- визначити правила сценічної поведінки;
- розглянути різні конфігурації мікрофонів та роботи з ними;
- розглянути основи акторської гри;
- відкрити в собі талант актора;
- розглянути етапи написання сценаріїв та режисування.

Форма заняття: тренінг.

Основні поняття для засвоєння: сцена, радіосистема, гарнітура, шнуровий мікрофон, акторська гра, міміка, сценарій, режисура.

Хід заняття

№	Вид роботи	Тривалість	Оснащення	Спосіб роботи
1	2	3	4	5
1	Вступне слово	5		в колі
2	Вправа «Очікування»	5	Плакат «Телевіор»	в колі
3	Мозковий штурм «Сценічні канони»	5	Аркуш А-3 маркери	в колі
4	Вправа «Види мікрофонів»	5	Аркуші паперу, маркери	в малих групах
5	Гра «Мім»	5		індивідуально
6	Вправа «Ми всі актори»	10		у колі

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
7	Інформаційне повідомлення «Сценарій кліпу»	10	Плакат	у колі
8	Гра-руханка	5		у колі
9	Проект «Сам собі режисер»	15	Аркуш пеперу, маркери	у малих групах
10	Вправа «Захист сценаріїв»	5		у колі
11	Мозковий штурм «Етапи режисування»	5	Аркуш А-2, маркери	у колі
12	Підсумки заняття	5		у колі

Заняття 14

Тема: ІТ-технології.

Мета: – познайомитися з програмами-редакторами аудіо файлів; навчитися транспонувати, нарізки та мінювати темп пісні; – познайомитися програмами монтажу відео; – виконати прості дії у відеоредакторі.

Форма заняття: тренінг.

Основні поняття для засвоєння: софт, монтаж, онлайн транспонування, відеоредактор.

Хід заняття

№	Вид роботи	Тривалість	Оснащення	Спосіб роботи
1	Вступне слово	5		в колі
2	Вправа «Очікування»	5	Плакат «Камера» стікери	в колі
3	Інформаційне повідомлення «Програми редакування аудіо-та відеофайлів»	10	Презентація	в колі
4	Вправа «Онлайн транспонування»	10	Комп'ютери	індивідуально
5	Вправа «Зміна темпу»	10	Комп'ютери	індивідуально
6	Гра -руханка	5		у колі
7	Вправа «Нарізка музики»	10	Комп'ютери	індивідуально
8	Проект «Кліпмейкер»	25	Комп'ютери	індивідуально
9	Рефлексія. Підсумки четвертого дня	5	Плакати «Туфелька», «Телевіор», «Камера»	у колі

Заняття 15

Тема: Арт-терапія.

Мета:

- виначити поняття арт-терапії;
- познайомитися з формами роботи арт-терапії;
- долучитися до процесу арт-терапії;
- зробити діагностично-оцінювальне заключення виконаної роботи.

Форма заняття: тренінг.

Основні поняття для засвоєння: арт-терапія, форми арт-терапії, внутрішня свобода, діагностика малюнка.

Хід заняття

№	Вид роботи	Тривалість	Оснащення	Спосіб роботи
1	Вступне слово, рефлексія «Згадуючи четвертий день»	2		в колі
2	Вправа «Знайомство»	3		в малих групах
3	Вправа «Правила»	2		в колі
4	Вправа «Очікування»	3	Плакат «Палітра», стікери	в колі
5	Інформаційне повідомлення «Арт-терапія»	5	презнтація	в колі
6	Мозковий штурм «Види роботи арт-терапії»		Аркуші паперу, маркери	в малих групах
7	Вправа «Креативна мрія»	35	Пепер, палітра, краски	індивідуально
8	Гра-руханка	5		в колі
9	Інформаційне повідомлення «Діагностика за малюнком»	10	презентація	в колі
10	Вправа «Арт-терапевт»	10	Аркуші паперу, маркери	в парах
11	Підсумки заняття	5		в колі

Заняття 16

Тема: Хіт-парад відео кліпів.

Мета: – переглянути творчі відеороботи;
– зробити аналіз кліпів.

Форма заняття: тренінг.

Хід заняття

№	Вид роботи	Тривалість	Оснащення	Спосіб роботи
1	Вступне слово	5		в колі
2	Вправа «Очікування»	5	Плакат «Смайли» маркери	в колі
3	Відео-звіт проекту «Зіркові вчителі»	50		в колі
4	Інформаційне повідомлення «Лайфхаки відеозйомки»	10	презентація	в колі
5	Аналіз кліпів. Підсумки заняття	10		в колі

Заняття 17

Тема: Підсумкове заняття.

Мета: – підвести підсумки спецкурсу;
– провести анонімне анкетування щодо вражень та виправданих сподівань;
– провести тестування на визначення рівня творчого потенціалу за обраними критеріями після проходження спецкурсу.

Форма заняття: узагальнене заняття.

Хід заняття

№	Вид роботи	Тривалість	Оснащення	Спосіб роботи
1	Заключне слово	5		у колі
2	Рефлексія. Підсумки всього спецкурсу	15	Порфоліо, плакати	у колі
3	Анкетування	10	Анкети, ручки	в колі
4	Тестування на рівень творчого потенціалу після спецкурсу	20	Комп'ютери	у колі
5	Залік	20	Комп'ютери	в колі
6	Підсумок роботи групи, узагальнення вивченого матеріалу	10	Анкетування	в колі

Вчитель повинен знати:

1. Поняття творчий потенціал з точки зору психології, філософії та педагогіки.
2. Структуру та специфіку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва.
3. Генеза голосу.
4. Анатомічна будова голосового апарату.
5. Акустичні властивості звуку.
6. Робота резонаторів людини.
7. Теоретичні засади свідомого резонансного мовлення та співу.
8. Гігієна голосу та профілактичні заходи його збереження.
9. Види вокалу.
10. Історія естрадного співу та школи.
11. Особливості естрадного виконавства.
12. Технічні прийоми різних видів вокалу.
13. Основні орфоепічні помилки при вимовленні іноземних вокальних творів.
14. Фонетичні особливості англійської, французької, іспанської та італійської мов.
15. Стили хореографії. Вміти розрізняти їх.
16. Правила сценічної поведінки.
17. Види мікрофонів та правила роботи з ними.
18. Етапи написання сценарію.
19. Програми-редактори аудіо- та відео файлів.
20. Сутність поняття арт-терапія.
21. Форми та види роботи арт-терапії.

Вчитель повинен уміти:

1. Планувати розвиток свого творчого потенціалу.
2. Володіти певними навичками резонансного мовлення та співу.
3. Володіти основними технічними прийомами естрадного співу.
4. Створювати джазові імпровізації.
5. Вимовляти відмінні фонетики англійської, французької, іспанської, італійської мов.
6. Володіти методикою вивчення іноземної пісні.
7. Продемонструвати деякі елементи різних стилів хореографії.
8. Написання сценаріїв до кліпу та володіти основами режисування.
9. Вміти працювати аудіо редакторами, а саме транспонувати, нарізати, змінювати темп аудіофайла.
10. Вміти навички елементарної обробки та монтажу відеофайлів.
11. Володіти деякими видами арт-терапії.
12. Робити поверхневу діагностику арт-робіт.
13. Робити оцінювання своєї творчої активності та діагностику рівня свого творчого потенціалу.

Додаток К.1

Заходи до реалізації програми розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти

Заходи	Форми навчання	Період навчання
1	2	3
<i>Обласний рівень</i>		
Організація і проведення лекційних, практичних, семінарських занять і тренінгів з підготовки вчителів до розвитку творчого потенціалу	очна	формальна освіта
Організація і проведення проблемних курсів «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва»	очна	формальна освіта
Організація і проведення спецкурсу «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва»	очна	формальна освіта
Організація і проведення конференції з обміну досвідом та педагогічної практики з теми «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва»	очна	формальна освіта
Організація і проведення тренінг-курсу з теми «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті»	очна	формальна освіта
Організація роботи обласної творчої групи	очна	формальна освіта
<i>Районний (міський) рівень</i>		
Організація і проведення круглого столу з проблеми «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва»	дистанційно	неформальна освіта
Організація роботи районної творчої групи з проблеми	очна	неформальна освіта
Організація і проведення тренінг-курсу для вчителів району з теми «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва»	дистанційно	неформальна освіта

Продовження таблиці

1	2	3
<i>Шкільний рівень</i>		
Організація і проведення шкільної науково-практичної конференції, семінару з проблеми «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва»	очна	неформальна освіта
Участь вчителя музичного мистецтва в науково-практичних заходах з проблем творчого розвитку вчителя	очна, дистанційна	неформальна освіта
Пройдення самонавчання на вебінарі з теми «Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва»	дистанційно	інформальна освіта
Організація самонавчання на основі електронних платформ, електронної бібліотеки з проблеми розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва	електронне навчання	інформальна освіта

Додаток К.2

Матеріали для організації науково-методичних заходів для вчителів музичного мистецтва в неформальній освіті

Матеріали для проведення науково-методичних семінарів на базі обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти

План роботи обласного науково-методичного семінару для вчителів музичного мистецтва «Міждисциплінарні зв'язки музичного мистецтва з іншими навчальними дисциплінами»

Мета семінару: визначити види творчої діяльності вчителя музичного мистецтва, розглянути особливості розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва засобами творчої діяльності, окреслити навчальні дисципліни, які мають міждисциплінарні зв'язки з музичним мистецтвом та розглянути види творчої діяльності вчителя побудовані на інтеграційній основі, що сприяють розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва.

Форма проведення: семінар-тренінг.

№	Тема	Вид заняття	Результати творчої педагогічної діяльності
1	Види творчої професійної діяльності вчителя музичного мистецтва	Лекція-диступ	Плакат «Види творчої професійної діяльності вчителя музичного мистецтва»
2	Специфіка професійної діяльності вчителя музичного мистецтва	Інформаційна доповідь. Мозковий штурм	Схема «Специфіка професійної діяльності вчителя музичного мистецтва» Індивідуальні плакати «Я особливий вчитель»
3	Коло навчальних дисциплін пов'язаних інтеграційними зв'язками з музичним мистецтвом	Практична робота в малих групах	Плакат-сонечко «Коло навчальних дисциплін»
4	Види творчої діяльності, спрямовані на розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в ППО	Практична робота в малих групах	Мозаїка «Види творчої діяльності, спрямовані на розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в ППО»

**План проведення обласного науково-методичного семінару на тему:
«Міждисциплінарні зв'язки музичного мистецтва з іншими
навчальними дисциплінами»**

Вступне слово

Ведучий повідомляє тему семінару та акцентує увагу на мету, завданнях та основних поняттях, я і видах творчої діяльності на семінарі.

Знайомство

Керівник семінару пропонує учасникам тренінгу сформулювати свою думку та зробити коротке повідомлення про себе за такою формою: «Мій колега, сказав би про мене, що...»

Учасники висловлюються по колу.

Вправа «Очікування»

Керівник семінару звертає увагу на плакат із назвою теми та метою семінару, пропонує учасникам сформулювати свої очікування від теми та записати їх на стікерах, які зроблені у вигляді маленьких корабликів і приклеїти на острів сподівань.

Лекція-диспут «Види творчої професійної діяльності вчителя музичного мистецтва»

Керівник семінару демонструє презентацію, фрагменти відео, в якій зазначає види творчої діяльності вчителя музичного мистецтва. В колі з усіма учасниками керівник семінару обговорює проблему та створює плакат «Види творчої професійної діяльності вчителя музичного мистецтва» (колективна робота). Кожен учасник на стіках пише свій вид діяльності вчителя музичного мистецтва та по черзі приклеює на плакат, уникаючи повторення. Плакат демонструє види творчої професійної діяльності на уроках музичного мистецтва.

Інформаційна доповідь «Специфіка професійної діяльності вчителя музичного мистецтва».

Керівник семінару, спираючись на специфіку професійної творчої діяльності вчителя музичного мистецтва демонструє презентацію, яка надає можливість всім учасникам семінару зрозуміти характерні відмінності професійної діяльності вчителя та проводять паралелі із іншими навчальними дисциплінами. Мозковий штурм. Заповнення схеми. Колективна робота.

Схема «Специфіка професійної діяльності вчителя музичного мистецтва» демонструє колективну творчу діяльність учасників семінару, яку організує керівник семінару. Підсумок роботи – обговорення проблеми в колі.

Практична робота – створення індивідуальних плакатів-малюнків «Я особливий вчитель»

Керівник семінару пропонує, спираючись на специфіку професійної діяльності вчителя музичного мистецтва кожному із учасників семінару створити власний плакат під назвою «Я особливий вчитель». В малих групах учасники обговорюють унікальність роботи вчителів музичного мистецтва ґрунтуючись на своєму досвіді. Після чого захищають свої ствердження і презентують індивідуальні плакати-малюнки.

Гра-розминка «Я – заєць»

Учасники сідають у коло так, що один стілець залишився зайвим. Керівник пропонує пересісти двом учасникам по черзі (за напрямком годинника) на стільці із словами «Я їду», «Я теж» і після цього пропонує вільний стілець зайняти комусь із кола зі словами «Я – заєць». Коли «заєць» залишив своє місце – стілець звільняється, тоді гра продовжується за такою схемою.

Практична робота «Коло навчальних дисциплін пов'язаних інтеграційними зв'язками з музичним мистецтвом»

Учасники по черзі називають дисципліну, яка, на їх думку, пов'язана з інтеграційними зв'язками з музичним мистецтвом, обґрунтовують свій вибір. Ведучий нотує всі думки на плакаті, формуючи сонце з проміннями-дисциплінами, де в центрі знаходиться музичне мистецтво. Учасники підводять підсумки в колі.

Практична робота «Види творчої діяльності, спрямовані на розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в ППО»

Керівник семінару пропонує в малих групах створити мозаїку, яка відобразить всі види творчої діяльності, спрямовані на розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти, основані на міждисциплінарних зв'язках музичного мистецтва з іншими навчальними дисциплінами. Малі групи по черзі презентують створену мозаїку і творчій формі розповідають про всі компоненти мозаїки.

Підсумок семінару-тренінгу

Семінар закінчується рефлексією «Чи виконались мої очікування». Група звертається до плакату «Берег сподівань», де були приклеєні кораблики, по черзі проговорюють – чи виконались його сподівання, а потім пересувають, свої кораблики на інший острів – острів здійснення мрій. Керівник разом із учасниками підводить підсумок роботи за темою, визначають позитивні та негативні моменти (якщо вони були) та загальні підсумки першого дня.

План роботи обласного науково-методичного семінару для вчителів музичного мистецтва «Ритмопластика та композиторсько-виконавська робота в розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва»

Мета семінару: розглянути види творчої діяльності вчителя як ритмопластика та композиторсько-виконавські діяльності, що сприяють розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва, виокремити форми і методи розвитку творчого потенціалу засобами ритмопластики та композиторсько-виконавської роботи.

Форма проведення: семінар-тренінг.

№	Тема	Вид заняття	Результати творчої педагогічної діяльності
1	Розвиток педагогічної творчості засобами ритмопластики	Інформаційне повідомлення. Практичні вправи	Педагогічна скринька видів творчих вправ з ритмопластики
2	Особливості розвитку композиторсько-виконавської діяльності вчителя музичного мистецтва	Інформаційна доповідь. Тематична дискусія	Схема «Види композиторської та виконавської діяльності вчителя»
3	Форми і методи розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва засобами ритмопластики та композиторсько-виконавської діяльності	Практична робота в малих групах.	Таблиця «Форми і методи розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва»

План проведення обласного науково-методичного семінару на тему: «Ритмопластика та композиторсько-виконавська робота в розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва»

Вступне слово

Ведучий повідомляє тему семінару та акцентує увагу на мету, завданнях і видах творчої діяльності на семінарі.

Знайомство

Учасники повинні за допомогою одного або декількох рухів, які відображують його, розказати про себе.

Очікування

На стікерах учасники пишуть свої очікування та приклеюють на плакат з черевиком.

Інформаційне повідомлення «Розвиток педагогічної творчості засобами ритмопластики»

Керівник семінару знайомить всіх учасників із поняттям ритмопластика, демонструє класифікацію видів творчих робіт на уроках з учнями та пропонує практично опрацювати декілька видів творчих вправ з ритмопластики.

Практичні вправи з ритмопластики

1. Вправа-розминка «Ритмічні ігри»

Вправа проходить колі. Учасники кладуть руки на коліна сусідам праворуч та ліворуч. Ведучий задає ритмічний малюнок, а учасники повинні відтворити його по колу, плескаючи долонями по колінам сусідів.

2. Проект «Оркестр Імпровіз»

Учасники обирають шумові інструменти та виконують імпровізаційні ритмічні твори. Для урізноманітнення, можна долучити до виконання навички бітбоксерів.

Інформаційне повідомлення «Стилі хореографії»

Керівник доповідає про найсучасніші стилі танцю. В ході презентації проходить ознайомлення з новими стилями та обговорення відео фрагментів.

Практичні вправи з ритмопластики

Вправа «Впізнай стиль»

Керівник пропонує переглянути відео з різними стилями хореографії та опираючись на отриманні знання впізнати їх.

Вправа «Хіпхопер»

Всі учасники беруть свої гаджети та, по поданій ссилці керівника, долучаються до перегляду основних елементів хіп-хопа. Після перегляду всі становляться вільно в аудиторі чи танцкласі.

Практичні вправи з ритмопластики

1. Вправа «А ми на Кубі»

Ведучий пропонує вчителям відправитися на Кубу та вмикати перегляд відео. Далі всі стають в коло та повторюють рухи кубинських танців. При повторенні можна обрати музикантів, які будуть грати на барабанах ритмічний супровід до музики, а інші в цей час танцювати таночок.

Вправа «Джаз-фанк»

Ведучий пропонує вчителям подивитись ролик, який створений із уривків відео із різних танцювальних сучасних стилів (уривки із програми «Танцюють всі»). Потім пропонує учасникам стати в ряд та дивлячись на екран, на якому виконують елементи танцю джаз-фанк. Оголошується конкурс на краще виконання танцю в стилі джаз-фанк.

2. Вправа «Дзеркало – контемп»

Ведучий пропонує вчителям відправити в країну сучасних танців та пропонує виконати рухи танцю контемп, які демонструються на екрані. Ведучий демонструє учасникам і відпрацьовує елементи танцю. В кінці вправи учасники танцюють по парах в стилі контемп.

3. Вправа «Як у нас на Україні»

Вправа присвячується особливостям українських танців. Ведучий пропонує повправлятися у виконанні елементів українських народних танців: гопак, полька, метелиця. Учителі виконують елементи танців, сліdkуючи за музикою та потім обговорюють свої враження від виступів.

Мозаїка «Педагогічна скринька видів творчих вправ з ритмопластики»

Ведучий семінару пропонує всім учасниками семінару пригадати вправи з ритмопластики на уроках та записати їх на кольорових стікерах та приклеїти на загальну мозаїку.

Інформаційне повідомлення «Особливості розвитку композиторсько-виконавської діяльності вчителя музичного мистецтва»

Керівник семінару знайомить всіх учасників із особливості розвитку композиторсько-виконавської діяльності вчителя музичного мистецтва, яка сприяє розвитку творчого потенціалу вчителя та демонструє презентацію і відео-мозаїку.

Тематична дискусія «Композиторсько-виконавської діяльності вчителя музичного мистецтва» учасники обговорюють проблему та висловлюють свою думку на видах композиторської творчості у процесі вокальної та хорової роботи вчителя.

Всі учасники колективно складають схему «Види композиторської та виконавської діяльності вчителя». Обговорюють в колі.

Практична робота в малих групах «Форми і методи розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва засобами ритмопластики та композиторсько-виконавської діяльності» Всі учасники складають на презентують плакати на обрану проблему, презентують їх та обговорюють, роблять загальні висновки. Підсумком роботи є складання загальної таблиці «Форми і методи розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва».

Підсумки семінару

Керівник семінару підводить підсумки, проводить бліцопитування «Чи здійснилися ваша очікування? » Що вразило найбільше? Від чого отримали задоволення?

План роботи обласного вебінару на тему «ІК-технології для розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва»

Мета вебінару:

- познайомитися з програмами-редакторами аудіо файлів;
- навчитися транспонувати музику, робити нарізки та змінювати темп пісні;
- познайомитися програмами монтажу відео;
- навчити виконувати прості дії у відеоредакторі.

Форма проведення: вебінар-тренінг.

Основні поняття для засвоєння: софт, монтаж, онлайн транспонування, відеоредактор.

Хід вебінару

№	Вид роботи	Тривалість	Оснащення
1	Вступне слово	5	
2	Вправа «Очікування»	5	Чат
3	Інформаційне повідомлення «Програми редагування аудіо- та відеофайлів»	10	презентація
4	Вправа «Онлайн транспонування»	10	Комп'ютери
5	Вправа «Зміна темпу»	10	Комп'ютери
6	Гра -руханка	5	
7	Вправа «Нарізка музики»	10	Комп'ютери
8	Проект «Кліпмейкер»	25	Комп'ютери
9	Рефлексія. Підсумки вебінару	5	Чат

Вступне слово

Ведучий вебінару оголошує тему та завдання та розкриває його мету і поняття для засвоєння.

Вправа «Очікування»

Учасники пишуть в чаті свої очікування від заняття.

Інформаційне повідомлення «Програми редагування аудіо- та відеофайлів»

Ведучий вебінару демонструє презентацію, в якій розповідається про ІТ-програми за допомогою яких можна редагувати аудіо та відео файли. Повідомляє про особливості роботи з цими програмами та доводить до відома інструкції (які потім роздає учасникам) по роботі з програмами.

Практична вправа «Онлайн транспонування»

Ведучий пропонує скористатися онлайн-конвертером, який дозволяє здійснити транспонування фонограми на півтону уверх та вниз. Практична індивідуальна робота за комп'ютерами, ведучий вебінару демонструє екран.

Практична вправа «Зміна темпу»

Ведучий вебінару пропонує скористатися онлайн-конвертером, який дозволяє здійснити заміну темпу фонограми швидкий на повільніший та повільний на швидкий. Практична індивідуальна робота за комп'ютерами.

Практична вправа «Нарізка музики»

Ведучий вебінару пропонує скористатися онлайн-конвертером, який дозволяє здійснити нарізку фрагментів фонограм. Потім пропонує ці уривки нарізаних фонограм склеїти за допомогою онлайн-редатора. Демонстрація екрану. Обговорювання в чаті.

Творчий проект «Кліпмейкер»

Ведучий пропонує скористатися програмою для створення кліпів та пропонує скористатися знаннями про складання сюжету та режисури

(етапів), потім демонструє етапи створення кліпу із захопленням і демонстрацією екрану. Практична індивідуальна робота, демонстрація екрану та обговорення в чаті за комп'ютерами. Ведучий пропонує учасниками вебінару закінчити самостійно роботу над кліпом.

Підсумки вебінару

Ведучий вебінару підводить підсумки і проводить обговорення в чаті. Рекомендації та матеріали вебінару розміщує в хмарі з наданням доступу для всіх учасників до вебінару.

Додаток К.3

Тематика науково-методичних заходів в період неформальної освіти

№	Тематика	Форма роботи	Термін навч.
1.	Творчий потенціал у психолого-педагогічному висвітленні	семінар	1 день
2.	Вчитель музичного мистецтва – викладач, музикант, артист – виконавець, режисер, композитор	семінар	1 день
3.	Школи естрадного співу	тренінг	1 день
4.	Пізнай генезис свого голосу	лекція-тренінг	2 дні
5.	Акустика звуку. Резонансне мовлення та спів	тренінг	1 день
6.	Гігієна голосу. Дитячі особливості розвитку голосу.Що необхідно знати кожному вчителю.	Очна дистанційна	1 день
7.	Техніка естрадного співу та методики навчання	Тренінг-практикум	1 тиждень
8.	Що необхідно знати, щоб співати іноземні пісні	Мастер-клас	3 дні
9.	Музичні імпровізації	Мастер-клас	1 день
10.	Стилі сучасної музики та хореографії	Тренінг-практикум	3 дні
11.	Основи сценічної майстерності та режисури	Тренінг	2 дні
12.	Як грати і навчати одночасно. Нові форми роботи на уроці	Тренінг	1 день
13.	Аудіо редактори.	Тренінг-практикум	3 дні

14.	Робота з відео редакторами.	Тренінг-практикум	1 тиждень
15.	Інструменти Google	Тренінг-практикум	1 місяць
16.	Кліпмейкинг	Тренінг-практикум	1 тиждень
17.	YouTube, Hangouts як навчальна платформа	Семінар-тренінг	2 дні
18.	Інтернет ресурси для натхненної роботи	Семінар-тренінг	1 день
19.	Проектування власного розвитку творчого потенціалу	Семінар-тренінг	1 день

Додаток Л

СНИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**Праці, які відображають основні наукові результати дисертації**

1. Лавринєць А. П. Розвиток творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах сучасної педагогічної мистецької освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя: КПУ, 2017. Вип. 56 (109)–57 (110). С. 224–230.
2. Лавринєць А. П. Творчий потенціал вчителя музичного мистецтва як педагогічна проблема. *Нові технології навчання*: наук.-метод. зб. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. Київ, 2017. Вип. 90. С. 96–100.
3. Лавринєць А. П. Модель розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті: наук.-метод. матеріали. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2017. 20 с.
4. Лавринєць А. П. Методичні рекомендації щодо розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті (для педагогічних працівників обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, методичних служб, керівників районних (міських) шкільних методичних об'єднань, вчителів музичного мистецтва): метод. рекомендації. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2017. 32 с.
5. Лавринєць А. П. Розвиток творчого потенціалу вчителя музики в післядипломній педагогічній освіті: навч.-метод. посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2017. 91 с.
6. Лавринєць А. П. Педагогічні умови розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя: КПУ, 2018. Вип. 58 (111)–59 (112). С. 125–131.
7. Лавринєць А. П. Сучасні тенденції мистецької післядипломної педагогічної освіти. *ScienceRise. Pedagogical Education*. 2018. Вип. 4 (24). С. 47–50.
8. Лавринєць А. П. Сутність та структура процесу розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва. *Науковий часопис*. Київ, 2018. Вип. 62. С. 117–121.

Праці, які додатково відображають основні наукові результати дисертації

1. Лавринєць А. П. Сучасний стан вокальної підготовки вчителя музичного мистецтва в системі післядипломної педагогічної освіти. *Вісник післядипломної освіти (серія «Педагогічні науки»)*: зб. наук. пр. Київ, 2017. Вип. 5. С. 48–55.
2. Лавринєць А. П. Формування вокальних шкіл естрадного співу в історичному дискурсі української музичної педагогіки. *Вісник*

післядипломної освіти (серія «Педагогічні науки»): зб. наук. пр. Київ, 2017. Вип. 4. С. 99–108.

3. Лавринєць А. П. Критерії та показники розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті. *Регіональні культурні, мистецькі та освітні практики: зб. тез учасників Міжнар. електр. наук.-практ. конф. 25–27 бер. 2015 р. Переяслав-Хмельницький, Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2015. С. 23–27.*

4. Лавринєць А. П. Розвиток педагогічної творчості вчителя у системі відкритої післядипломної педагогічної освіти. *Відкрита освіта та дистанційне навчання: від теорії до практики: зб. тез учасників Всеукр. електр. наук.-практ. конф. 25–27 жовт. 2016 р. Київ: ДВНЗ «Ун-т менеджменту освіти» НАПН України, 2016. С. 63–65. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/pdf>.*

5. Лавринєць А. П. Технології розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в умовах післядипломної педагогічної освіти. *Психолого-педагогічні умови розвитку педагогічної майстерності та професійного саморозвитку вчителів спеціалізованих навчальних закладів художньо-естетичного профілю: зб. тез учасників Всеукр. наук.-практ. конф. 18–20 трав. 2016 р. с. Мала Білозерка. Мелітополь: Колор Принт, 2016. С. 67–73.*

6. Лавринєць А. П. Застосування інформаційних технологій в діяльності керівника студії естрадного вокалу. *Регіональні культурні, мистецькі та освітні практики: зб. тез учасників IV Міжнар. електр. наук.-практ. конф. (9–10 берез. 2017 р., Переяслав-Хмельницький).*, Мелітополь: Полігр. центр «Люкс», 2017. С. 193–195.

7. Лавринєць А. П. Розвиток педагогічної творчості вчителя музичного мистецтва в процесі роботи над удосконаленням професійної майстерності в межах мистецької відкритої освіти. *Регіональні культурні, мистецькі та освітні практики: зб. тез учасників III Міжнар. електр. наук.-практ. конф. (15–16 берез. 2016 р.).* Мелітополь: Пол. центр «Люкс», 2016. С. 154–157.

8. Лавринєць А. П. Використання стаціонарних та онлайн аудіо редакторів в професійній діяльності вчителя. *Відкрита освіта та дистанційне навчання: від теорії до практики: зб. тез учасників Всеукр. електр. наук.-практ. конф. 28–30 лист. 2017 р. Київ: ДВНЗ «Ун-т менеджменту освіти» НАПН України, С. 68–70. URL: <https://ru.calameo.com/read/005436254eed5236aa1bb>.*

9. Лавринєць А. П. Актуальні питання вокальної підготовки вчителів музичного мистецтва до роботи з естрадним репертуаром. *Регіональні культурні, мистецькі та освітні практики: зб. тез учасників V Міжнар. електр. наук.-практ. конф. 14–15 бер. 2018 р., м. Переяслав-Хмельницький. Ніжин: Лисенко М. М., 2018. С. 31–34.*

10. Лавринєць А. П. Експертна перевірка моделі розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті. *Інноваційні підходи до розвитку педагогічної майстерності вчителів мистецьких дисциплін: зб. тез учасників Всеукр. електр. наук.-практ. конф. 25–26 квітня 2018 р. Мелітополь: Колор Принт, 2018. С. 82–88.*